

БУТИ ВЧИТЕЛЕМ

**Навчально-методичний посібник
з курсу „Вступ до спеціальності”**

Бути вчителем: Навчально-методичний посібник з курсу „Вступ до спеціальності” / Укладач О.В. Більська. – Вінниця: ТД «Едельвейс и К», 2012. – 296 с.

Посібник призначений для студентів першого курсу спеціальності «Початкова освіта», «Дошкільна освіта» (спеціалізація «Початкова освіта»).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
I. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС	
Опис предмета курсу.....	6
Структура залікового кредиту курсу.....	6
Оцінка знань студентів (шкала оцінювання та розподіл балів).....	7
Зміст курсу.....	8
II. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ АУДИТОРНОЇ РОБОТИ	
Опорні конспекти лекційних занять.....	11
Плани практичних занять.....	22
Плани лабораторних занять.....	26
III. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	
Опрацювання основних понять.....	28
Опрацювання змісту теми.....	36
Робота з текстами.....	57
Завдання для індивідуальної роботи.....	171
Тестові завдання для самоперевірки.....	174
IV. МЕТОДИЧНИЙ БЛОК	
Організація роботи на лекціях.....	187
Пізнавальна діяльність на практичних заняттях.....	188
Підготовка до практичного заняття.....	191
Рекомендації з виконання індивідуальних завдань.....	193
Складання планів.....	203
Конспектування.....	205
Складання тез.....	211
Реферування.....	214
Виписки та цитування.....	217
Організація і культура читання.....	218
ДОДАТКИ	
Тести: «Пізнай себе».....	225
Тренінги з розвитку пізнавальних здібностей.....	279
Термінологічний словник.....	285
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	
Основна література.....	291
Додаткова література.....	291

ПЕРЕДМОВА

Шановні першокурсники! Основні освітні цілі курсу «Вступ до спеціальності» пов'язані з формуванням ваших особистісних орієнтацій, ознайомленням з особливостями професії учителя початкових класів. Завдання курсу: сформулювати загальне уявлення про структуру, зміст, характер і специфіку вашої майбутньої професійної діяльності; ознайомити із особливостями навчання у вищому педагогічному закладі освіти; дати уявлення про роль самовиховання і самоосвіти у формуванні особистості майбутнього педагога.

Розкриття змісту даного курсу і його вивчення відбуваються в два етапи: перший етап — аудиторна робота студентів під керівництвом викладача на лекціях, семінарських і лабораторно-практичних заняттях; другий етап — самостійна робота студента, у процесі якої простежується зв'язок педагогічної теорії і практики, формується педагогічна самосвідомість і готовність до самореалізації в пізнавальній і майбутній педагогічній діяльності.

Зміст курсу «Вступ до спеціальності» складається з п'яти змістових модулів. Кожен модуль містить певну теоретичну інформацію, яка у стислому вигляді буде запропонована вам під час лекції. Закріплення і застосування цих теоретичних знань і формування умінь і навичок їх застосування відбуватиметься на практичних заняттях. А на лабораторних заняттях ви продовжите відпрацьовувати умінь і навички застосування отриманих знань на практиці.

Кожне практичне і лабораторне заняття потребує від вас ретельної підготовки. Підготовку варто розпочинати з відпрацювання понятійного апарату теми. Особливу увагу варто приділити роботі з педагогічним словником. Готуючись до заняття, необхідно уважно вивчити сутнісні характеристики зазначених понять і внести наведені визначення до свого педагогічного словника. Якщо ви утруднюєтеся це зробити, то зверніться до літературних джерел, записів лекцій або до викладача.

Наступний етап роботи з модуля — самостійне опрацювання змісту теми. Запропоновані з цією метою завдання є обов'язковими для виконання всіма студентами у процесі підготовки до заняття. Виконуючи їх, необхідно робити відповідні записи в робочому зошиті, тому що викладач зобов'язаний їх проконтролювати.

Індивідуальні завдання диференційовані за рівнем складності. Найбільш прості відзначені позначкою «*», більш складні — «**», завдання, що вимагають творчого підходу до свого виконання — «***». Ви можете обрати те з них, що вам під силу, пам'ятаючи, однак, що перша заповідь учителя — робота над собою, умінь переборювати труднощі.

Складність питань практичного заняття теж позначена зірочками. Так питання, відповіді на які можна знайти у підручниках, відзначені «*». Питання, що потребують роботи з додатковою літературою — «**».

Питання, розраховані на використання вами результатів власного дослідження – «***».

Ще одна група завдань — робота з науковими, публіцистичними і художніми текстами, орієнтованими на те, щоб допомогти вам знайти ілюстрації до теоретичних положень, вивчених раніше. Позначкою «♦» виділені питання і завдання, що дозволяють краще осмислити наведений текст і підготувати приклади й аргументи для виступу на практичних заняттях.

Курс «Вступ до спеціальності» закінчується іспитом. Форма проведення екзамену – комп'ютерне тестування. За виконані види завдань і роботу на парах ви будете отримувати бали, які разом з балами, отриманими вами за підсумковий тест і становитимуть вашу оцінку з курсу. І пам'ятайте: тільки систематична робота забезпечить якісне засвоєння навчального матеріалу і гарний рівень підготовки з предмету. Бажаємо вам успіху!

I. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС

ОПИС ПРЕДМЕТА КУРСУ

Курс: підготовка бакалаврів	Напрямок, спеціальність, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів ECTS: 1,5 Модулів: 2 Змістових модулів: 5 Загальна кількість годин: 54 Тижневих годин: 3	0101 Педагогічна освіта 6.010101 Дошкільна освіта 6.010102 Початкова освіта бакалавр	Обов'язкова Семестр: I Лекції: 14 год. Практичні: 8 год. Лабораторні: 6 год. Самостійна робота: 16 год. Індивідуальна робота: 10 год. Вид контролю: екзамен

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ КУРСУ

Змістовий модуль	Лекції	Семінарські заняття	ЛПЗ	Самостійна робота	Індивідуальна робота
1. Професійно-педагогічна діяльність учителя сучасної школи	2	2		4	2
2. Професійно-особистісні якості сучасного вчителя	4	2		4	2
3. Система неперервної педагогічної освіти	4	2		3	2
4. Особливості навчально-пізнавальної діяльності студента педагогічного вузу	2	2		3	2
5. Книга в системі професійної підготовки та методи роботи з нею	2		6	2	2
Усього годин	14	8	6	16	10

ОЦІНКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Шкала оцінювання

Оцінка ECTS	Оцінка, прийнята в університеті	Визначення	Сума балів
A	5	<i>Відмінно</i> - відмінне виконання лише з незначними помилками	90-100
BC	4	<i>Добре</i> - добре виконання з кількома незначними помилками	75-89
DE	3	<i>Задовільно</i> - виконання задовольняє мінімальним критеріям	60-74
FX	2	<i>Незадовільно</i> - з правом повторної перездачі	1-59

Розподіл балів за модулями

Модуль 1					Модуль 2					Підсумков. контроль	Сума
Аудиторна робота - лекції, практичні і лабораторні заняття та контрольні заходи					Самостійна та індивідуальна робота студента					40	100
Змістові модулі					Змістові модулі						
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5		
4	6	6	4	8	5,8	5,8	5,8	5,8	8,8		

Розподіл балів за видами робіт

Параметр оцінювання	Засіб контролю	Бал	Сума
Опанування змістом лекції	тест по матеріалу лекції	2	14
Участь у семінарських заняттях та ЛПЗ	оцінювання відповіді на занятті чи тест до теми	2	14
Самостійна підготовка до заняття	перевірка педагогічного словника і зошита	3	18
Виконання індивідуального завдання до модуля	перевірка індивідуального завдання	2,8	14
Загальне опанування курсом	підсумковий тест	40	40

ЗМІСТ КУРСУ

Модуль 1

Професійно-педагогічна діяльність учителя сучасної школи

Поняття педагогічної діяльності, її компоненти. Етапи педагогічної діяльності. Виникнення і становлення педагогічної професії. Видатні українські педагоги. Соціальна цінність роботи вчителя. Особливості педагогічної професії.

Система педагогічної праці. Професіограма вчителя початкових класів. Загальна характеристика педагогічної професії. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів. Функції вчителя під час здійснення педагогічної діяльності. Типові задачі виробничої діяльності педагога. Об'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні і суб'єктивні труднощі педагогічної діяльності.

Суспільна і педагогічна спрямованість як риси особистості педагога. Діагностика професійної спрямованості на педагогічну діяльність. Педагогічна спрямованість і професійні плани майбутніх педагогів.

Поняття професійної компетентності вчителя, її структура. Зміст теоретичної і практичної готовності вчителя. Вимоги до ерудованості, знань і умінь учителя. Педагогічна майстерність, її структура і рівні оволодіння нею. Творчий характер роботи вчителя.

Початкова школа – основне місце професійної діяльності майбутнього педагога. Правовий статус педагогічного працівника: права і обов'язки. Психологічні особливості молодшого школяра. Особливості спілкування з молодшими школярами.

Модуль 2

Професійно-особистісні якості сучасного вчителя

Професійне самовизначення. Самопізнання і саморозуміння як основні складники професійно-особистісного самовизначення.

Вимоги суспільства до особистості вчителя. Переконавання вчителя національної школи. Педагогічне покликання і здібності до педагогічної діяльності: пізнавальні здібності, конструктивні здібності, комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність, організаційні здібності.

Педагогічна етика і професійний такт учителя. Морально-вольові риси сучасного вчителя. Педагогічність мовлення і мислення учителя. Критерії і параметри педагогічного мислення. Естетика діяльності вчителя. Вимоги до зовнішнього вигляду вчителя. Педагогічна культура, її рівні, діагностика. Авторитет учителя.

Поняття самовиховання та його роль у формуванні особистості майбутнього вчителя. Діагностика особистих рис майбутнього вчителя. Професійний ідеал і засоби професійного самовиховання. Основні прийоми самовиховання. Етапи процесу самовиховання. Програма професійного самовиховання.

Модуль 3

Система безперервної педагогічної освіти

Система вищої педагогічної освіти в Україні, її організаційна основа і структура. Завдання вищої педагогічної школи в Україні у світлі Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національної доктрини розвитку освіти в Україні, цільової комплексної програми "Вчитель". Концепція педагогічної освіти.

Організаційні основи і структура педагогічного університету. Основні нормативні документи вищого педагогічного закладу освіти. Навчальний план закладу освіти. Соціально-гуманітарна, психолого-педагогічна і фахова підготовка. Єдність теоретичної і практичної підготовки вчителя. Освітньо-кваліфікаційні рівні в Україні. Бакалаврат і магістратура – елементи ступеневої освіти.

Особливості навчання на факультеті підготовки вчителів початкових класів.

Загальна характеристика юнацького віку. Мотиви вибору педагогічної професії. Професійна мотивація студентів до педагогічної діяльності, її становлення і вдосконалення. Розвиток мотивації до ефективної педагогічної взаємодії та гуманістичної професійної мотивації. Діагностика мотиваційної характеристики особистості педагога.

Психолого-педагогічна характеристика сучасного студента вищого педагогічного закладу освіти. Труднощі переходу до студентського віку. Адаптація студентів у вузі. Права і обов'язки студентів.

Модуль 4

Особливості навчально-пізнавальної діяльності студента педагогічного вузу

Основні форми організації навчально-виховного процесу у вузі. Лекції, семінари, практичні і лабораторні заняття, спецсемінари, спецкурси, факультативи. Консультації та колоквіуми.

Навчально-пізнавальна діяльність студента під час навчальних занять. Слухання і конспектування лекцій. Післялекційне доопрацювання конспекту. Підготовка студента до пари.

Педагогічна практика як форма самостійної роботи студента, її види. Програма практичної діяльності студентів у процесі навчання. Мета і завдання педагогічної практики. Основні форми педагогічної практики в університеті, особливості змісту та її організації.

Науково-дослідна робота студентів вищих педагогічних закладів освіти (проблемні групи, предметно-тематичні тижні, курсові та дипломні дослідження, виступ на конференції).

Організація самостійної роботи студентів та її значення. Структура самостійної роботи. Основи самоосвіти студентів педагогічного вузу. Методи та засоби самоосвіти. Наукова організація праці студента.

Система контролю та оцінювання знань, умінь і навичок студентів. Міжсесійний і підсумковий контроль. Підсумкова атестація студентів. Навчальна праця під час екзаменаційної сесії. Критерії і норми оцінювання.

Поняття культури розумової праці студента. Форми і методи раціональної праці студентів. Працездатність і умови її збереження. Режим дня, режим праці і відпочинку. Розумове самовдосконалення. Розвиток пам'яті та образного мислення.

Модуль 5

Книга в системі професійної підготовки та методи роботи з нею

Методика пошуку літературних джерел. Робота з літературними джерелами, бібліографічними виданнями, картотеками, каталогами. Формування у студентів навичок самостійної роботи з навчальною літературою.

Методи роботи з книгою. Види читання і опрацювання прочитаного. Прийоми осмислення тексту. Фіксація інформації. Виписки, складання плану, схем, таблиць, графіків, тез. Конспектування прочитаного, оформлення прочитаного.

Реферат як основний вид оформлення результатів індивідуальної самостійної навчально-дослідної роботи студентів першого курсу. Вимоги до написання реферату. Оформлення посилань на використані джерела. Оформлення бібліографічного списку.

II. МАТЕРІАЛИ ДЛЯ АУДИТОРНОЇ РОБОТИ

ОПОРНІ КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1: Місце і роль педагога у суспільному розвитку

План

1. Педагогічна праця: понятійний апарат
2. Особливості педагогічної діяльності та її система
3. Професіограма вчителя початкових класів
4. Функції педагога
5. Труднощі педагогічної діяльності

Література

1. Болсун С. Модель ідеального вчителя // Рідна школа.-1999.-№2.-С.55-59.
2. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність – мистецтво навчально-виховної дії // Гуманітарні науки. – 2002.-№1. – С. 6-14.
3. Ігнатенко Н. Новій школі – учитель нового типу // Рідна школа. – 2002.-№7.- С.8-10.
4. Основы педагогического мастерства / Под. ред. докт. философ. наук, проф. И.А.Зязюна. - К.: Вища школа, 1987. - С.8-16.
5. Щербак К.Й. Вступ до спеціальності. - К.: Вища школа, 1990. - С.119-138.

1. Педагогічна праця: понятійний апарат

Педагогічна діяльність (праця) — особливий вид цілеспрямованої суспільно корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованої на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей.

Педагогічна діяльність включає в себе:

- *цілеспрямовану діяльність* — навчання і виховання підростаючого покоління;
- *предмет праці* — людська істота з неповторними індивідуальними якостями;
- *знаряддя праці* — особистість вчителя: його знання і вміння, його культура і моральне обличчя, його почуття і воля.

2. Особливості педагогічної діяльності та її система

Особливості педагогічної діяльності:

- соціальна значущість,
- динамічність,
- поєднання двох спеціальностей,
- відповідальність,
- суб'єктність об'єкту праці,
- необхідність координації виховних впливів усіх суб'єктів виховання,

- багатоплановість,
- активний вплив на суспільне оточення,
- часова віддаленість результатів,
- творчість, гнучкість, готовність до змін,
- необхідність наукового передбачення.

Основні види діяльності, які складають систему педагогічної діяльності вчителя:

- викладання,
- виховання,
- класне керівництво,
- діяльність з професійного самовдосконалення,
- позашкільна діяльність,
- методична діяльність,
- науково-дослідна діяльність,
- управлінсько-організаторська діяльність.

3. Професіограма вчителя початкових класів

Основні частини професіограми:

- суспільна спрямованість;
- професійно-педагогічна спрямованість;
- предметні знання та уміння;
- методичні знання і уміння.

4. Функції педагога

Вчитель має бути готовим до виконання таких функцій:

- конструктивної,
- комунікативної,
- організаторської,
- гностичної.

5. Труднощі педагогічної діяльності

Труднощі педагогічної діяльності можна поділити на:

- *об'єктивні* — безпосередньо пов'язані з педагогічною діяльністю, але не залежать від учителя;
- *об'єктивно-суб'єктивні* — що залежать як від самого педагога, так і від інших факторів;
- *суб'єктивні* — залежать від особливостей особистості педагога.

Тема 2: Вибір освітньо-професійного шляху

План

1. Правильний вибір професійного шляху – крок до успішного суспільства
2. Сутність і типи професійного самовизначення
3. Проектування професійного життєвого шляху, «вибір професії»
4. Розмаїття світу професій. Класифікації професій
5. Методики визначення професійних інтересів
6. Професійно-педагогічна спрямованість студентів педагогічного вузу

Література

1. Вовк А. Екзистенціальна фрустрація та спрямованість особистості // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002.- №2.- С.147-154.
2. Практическая психодиагностика: Методики и тесты / Под ред. Д.Я.Райгородского. – Самара, 1998.
3. Пряжников Н.С. Активизирующие опросники профессионального и личностного самоопределения // Методическое пособие 2: Комплект из четырех методических пособий. – М. – Воронеж, 1997.
4. Толстолужська Л.Г. Тренінг-курс ефективної педагогічної взаємодії як метод розвитку професійної мотивації студентів // Практична психологія та соціальна робота.-2001.– №7.-С.5-9.
5. Чистякова С.Н. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи. - М., 1993.

1. Правильний вибір професійного шляху – крок до успішного суспільства

Більшість випускників шкіл не мають ясної життєвої перспективи, понад 30 % знаходяться в стані яскраво вираженого стресу, однією з причин якого є почуття соціальної незахищеності. Понад ½ випускників вищих і середніх спеціальних навчальних закладів в останні роки змушені працювати не за фахом.

Структура економіки, що змінюється, численні перетворення, що відбуваються в суспільстві, спричиняють зміну складу професій, вимог, що виставляє професія людині. Сучасному суспільству потрібні люди, здатні до саморозвитку, самоорганізації, саморегуляції, самореалізації. Дані досліджень показують недостатню розвиненість цих якостей у сучасній молоді.

Обставини, що впливають на професійний вибір старшокласників:

- позиція батьків, друзів, учителів;
- стан здоров'я;
- престижність професії;
- самооцінка;
- знання своїх особистісних особливостей, можливостей і здібностей;
- поінформованість про професії.

Правильний вибір професії в 2,5 рази зменшує плінність кадрів. На 10 – 15% збільшує продуктивність праці, у 1,5 – 2 рази зменшує вартість навчання кадрів.

2. Сутність і типи професійного самовизначення

Основні типи самовизначення: професійне, життєве, особистісне. Основні відмінності цих типів самовизначення:

професійне самовизначення:

- значна формалізація
- необхідність сприятливих умов

життєве самовизначення:

- глобальність

- залежність від об'єктивних факторів

особистісне самовизначення:

- можливість формалізації повноцінного розвитку особистості
- залежність від суб'єктивних факторів.

Результатом професійного самовизначення є вибір певної професії, готовність до неї, в ідеалі – особистісний професійний життєвий план.

Рівні можливостей самовизначення:

- агресивне неприйняття діяльності;
- мовчазне уникання діяльності;
- реалізація стереотипних способів діяльності;
- прагнення удосконалити окремі елементи своєї діяльності;
- істотне прагнення удосконалити свою діяльність у цілому.

3. Проектування професійного життєвого шляху, «вибір професії»

Професійний вибір – це рішення, що стосується лише найближчої життєвої перспективи школяра.

Типів обставин, що впливають на професійний вибір:

- позиція старших членів сім'ї,
- позиція значимих осіб,
- позиція шкільних педагогів,
- особисті професійні плани,
- здатності, уміння і рівень розвитку,
- рівень домагань,
- поінформованість,
- схильності.

4. Розмаїття світу професій. Класифікації професій

Класифікація професій С.П.Струмиліна за ступенем самостійності людини в праці:

- автоматична праця,
- напівавтоматична праця,
- шаблонно-виконавська праця,
- самостійна праця в межах завдання,
- вільна творча праця.

Класифікація професій Дж.Голанда за типом професійного середовища:

- реалістичного типу,
- інтелектуального,
- соціального,
- конвенціонального,
- підприємницького,
- артистичного.

Типологія професій Л.А.Йовайша за професійними цінностями:

- цінності спілкування;
- інтелектуальна активність;
- практико-технічна активність;

- художня активність;
- соматична активність,
- матеріальна (економічна) активність.

Типологія професій Є.О.Клімова за ставленням суб'єкта праці до її предмета:

- «Людина – природа»,
- «Людина – техніка і нежива природа»,
- «Людина – людина»,
- «Людина – знакова система»,
- «Людина – художній образ».

5. Методики визначення професійних інтересів

Зарубіжні:

- опитувальник інтересів Стронга-Кемпбела (Strong Vocational Interest Blank);
- опитувальник інтересів Г.Кьюдера (Kuder Preference Record);
- тест професійних інтересів М.Ірле;
- опитувальник Дж.Голанда.

Вітчизняні

- карта інтересів;
- диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО) Є.О.Клімова;
- активізуючі опитувальники професійного самовизначення М.С.Пряжнікова;
- проєктивний тест професійних зображень.

6. Педагогічна спрямованість студентів педагогічного вузу

За характером педагогічної спрямованості першокурсників можна розділити на 4 групи студентів:

- з чітко вираженим позитивним ставленням до професії вчителя;
- з позитивним ставленням до професії вчителя;
- з позитивним ставленням до одного з профілюючих предметів факультету;
- без професійно-педагогічної спрямованості.

Методика побудови особистого професійного плану:

- усвідомлення цінності суспільно-корисної праці;
- прогнозування престижності обраної праці;
- усвідомлення необхідності професійної підготовки для повноцінної самореалізації;
- загальна орієнтація у світі професійної праці;
- виділення далекої професійної мети і її узгодження з іншими життєвими цілями;
- виділення етапів на шляху до далекої професійної мети;
- знання про професії і спеціальності, професійні навчальні заклади і місця працевлаштування;
- уявлення про основні зовнішні перешкоди на шляху до поставленої мети;

- знання шляхів і способів подолання зовнішніх перешкод;
- уявлення про внутрішні недоліки та знання своїх переваг;
- знання шляхів і способів подолання внутрішніх недоліків;
- наявність резервних варіантів вибору на випадок невдачі за основним варіантом самовизначення;
- початок практичної реалізації особистої професійної перспективи і постійне удосконалення.

Тема 3: Університетська освіта – особистісна і суспільна цінність

План

1. Система вищої педагогічної освіти в Україні
2. Організаційні основи і функції педагогічного університету
3. Сучасний студент вищого закладу освіти
4. Права та обов'язки студента

Література

1. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. — К.: ВВП "Компас", 1997. — 64 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (УкраїнаXXI століття). — К., 1994. — 62с.
3. Державна програма «Вчитель» //Директор школи. - 2002. -№23 -24 (червень). - С. 3- 23.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта. - 2002. -20-27 лютого. - С.5-12.
5. Концепція педагогічної освіти. – К.: Либідь, 1991.
6. Лемківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навчальний посібник. – К., 2001. – 128 с.

1. Система вищої педагогічної освіти в Україні

Вища освіта - це процес перетворення засвоєного у навчанні досвіду на особистісно-соціально значущі психічні властивості людини за умов, що знання та цінності визначають світосприйняття, стають переконанням і формують спрямованість особистості, обсяг знань стає ерудицією та компетентністю, навички і уміння доводяться до майстерності та професійної здібності, а звички стають нормами загальнолюдської моралі і поведінки.

Рівні акредитації вищих закладів освіти:

- перший рівень – технікум, училище, інші, прирівняні до них, вищі заклади освіти;
- другий рівень – коледж, інші, прирівняні до нього, вищі заклади освіти;
- третій і четвертий рівні – інститут, консерваторія, академія, університет.

Освітньо-кваліфікаційні рівні:

- молодший спеціаліст (забезпечують вnz I рівня акредитації);
- бакалавр (II рівня акредитації);

- спеціаліст (III рівня)
- магістр (IV рівня).

Наукові ступені:

- кандидат наук;
- доктор наук.

Вчені звання:

- старший науковий співробітник;
- доцент;
- професор.

2. Організаційні основи і структура педагогічного університету

Університет - вищий учбово-науковий заклад, що поєднує у своєму складі кілька інститутів чи/та факультетів, на яких представлена сукупність різних дисциплін, що складають основи наукового знання.

Функції сучасного університету: освітня; дослідницька; професійна; сервісна; культурна; гуманістична; демократична.

Нормативною базою підготовки майбутніх педагогів є навчальний план, робочий навчальний план, індивідуальний навчальний план студента, навчальні програми та робочі навчальні програми.

Зміст підготовки майбутнього вчителя у педагогічному ВНЗ будується на засадах професіограми вчителя (кваліфікаційної характеристики).

3. Сучасний студент вищого закладу освіти

"Студент" з латинської – людина, що старанно працює, учиться, тобто оволодіває знаннями.

Студентський вік припадає на другу фазу юності та початок зрілості людини.

Протиріччя студентського віку

- економічне протиріччя між різноманітністю бажань і можливістю їх здійснення;
- широта інформації вступає у протиріччя з глибиною її осмислення;
- суперечливий характер розвитку психічних функцій та інтелекту позначається на успіхах у навчанні;

Основні риси студентського віку:

- становлення самостійності;
- максималізм і категоричність;
- формування ідеалу;
- потреба кохання;
- створення сім'ї;
- оптимізм;
- формування політичної свідомості.

Труднощі студентського віку:

- дидактичні;
- соціально-психологічні;
- професійні.

4. Права та обов'язки студента

Права студента

- на вибір форми навчання;
- на безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- на трудову діяльність у позанавчальний час та пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- на користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою ВНЗ;
- на творче самовираження;
- на участь в університетському самоврядуванні;
- надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання;
- на участь в об'єднаннях громадян;
- на участь у формуванні індивідуального навчального плану;
- на моральне та/або матеріальне заохочення за успіхи;
- на захист від будь-яких форм експлуатації та насильства;
- на канікулярну відпустку тривалістю не менше 8 календарних тижнів;
- на отримання стипендій;
- на пільговий проїзд;
- на забезпечення гуртожитком у порядку, встановленому КабМіном України;

Обов'язки студента

- додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;
- виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

Тема 4: Майбутній вчитель як дослідник педагогічних явищ та процесів

План

1. Участь студентів у науково-дослідницькій роботі. Формування у студентів дослідницьких вмінь
2. Самостійна робота з книгою як основа дослідницької діяльності студентів
3. Реферат як спосіб оформлення результатів індивідуальної самостійної навчально-дослідної роботи

Література

1. Кульневич С.В. О научно-педагогической грамотности // Педагогика.- 2000. – №6. – С. 21-28.
2. Лёзер Фр. Рациональное чтение: более быстрое и основательное. – М., 1980. – 160с.
3. Макогон К.В. Формувати готовність педагога до пошукової діяльності // Педагогіка толерантності. - 2001. – №4. – С. 41-46.

4. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 2-е вид. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 136 с.

1. Участь студентів у науково-дослідницькій роботі. Формування у студентів дослідницьких вмінь

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) ВНЗ – це один із напрямків їх самостійної роботи, вагомий чинник підготовки висококваліфікованих педагогів.

НДРС педагогічних ВНЗ реалізується в навчальному процесі і в позанавчальний час. Це забезпечує безперервну участь студентів у науковій діяльності упродовж навчання.

Структура НДРС:

- проректор з наукової роботи
- рада НДРС університету
- Рада студентського науково-творчого товариства факультету
- СНТТ кафедри

Зміст НДРС:

- НДР у навчальному процесі;
- НДР у позанавчальному процесі;
- науково-організаційні заходи.

2. Самостійна робота з книгою як основа дослідницької діяльності студентів

Передумови ефективної роботи з книгою:

- уміння швидко читати;
- уміння налаштуватись на роботу;
- уміння обирати найкращий в даних умовах різновид читання;
- уміння правильно обрати і реалізувати раціональний вид запису.

Різновиди читання: попереднє, наскрізне (читання підряд), вибіркоче читання, повторне читання, аналітичне читання (або читання з опрацюванням матеріалу), партитурне читання, змішане читання.

Види записів: план, тези, конспект, анотація, рецензія, реферат та ін.

3. Реферат як спосіб оформлення результатів індивідуальної самостійної навчально-дослідної роботи

Реферат — короткий виклад письмово чи у формі публічного виступу змісту прочитаної книжки, наукової роботи, повідомлення про наслідки вивчення наукової проблеми; доповідь на певну тему, що розкриває її питання на основі огляду літературних чи інших джерел.

Вимоги до написання реферату:

- виконання на запропоновану кафедру або викладачем тему;
- виконання державною мовою;
- відповідність визначеній планом структурі;
- відповідність вимогам до оформлення;
- обсяг реферату визначається потребою розкриття проблеми;
- охайне і грамотне оформлення у мовному та стилістичному плані;

- розміщення тексту на одній стороні аркуша білого паперу;
- першою сторінкою є титульний аркуш.

План реферату може бути простим або складним.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її теоретичне і практичне значення. Визначається мета реферування матеріалу з обраної проблеми та конкретні завдання.

Основна частина складається з 2-3 розділів. Кожен розділ нумерується і має назву. Передбачається вивчення та виклад існуючих точок зору з досліджуваної теми у науковій літературі, а також аналіз опрацьованого матеріалу.

Висновки відображають результати виконаної роботи і мають відображати наслідки поставленої у вступі мети і завдань.

До списку використаних джерел заносяться використані під час роботи над рефератом першоджерела, оформлені відповідно до прийнятих правил.

У рефераті обов'язково треба вказувати джерело інформації, тобто посилатися. Посилання бувають:

- на цитату: “дослівно 1-2 речення” [5, с.20];
- на уривок: *переказ своїми словами головної думки уривку книги* [3, с.4-5];
- на групу авторів та їхніх праць: *перерахунок творів чи авторів* [7; 9; 12].

Тема 5: Професійно-педагогічне самоудосконалення

План

1. Організація професійного самовиховання майбутніх педагогів
2. Самостійна робота – шлях до самоосвіти студента
3. Наукова організація праці студента

Література

1. Баженова Л. Самовдосконалення вчителя (особистісно-зорієнтований тренінг) // Психолог. - 2002.- №4. - С.20-21.
2. Баженова Л.В. Мотивація професійного самосовершенствования учителя // Практична психологія та соціальна робота. – 2002.- №1. – С.36-38.
3. Киричук О. Розвиток і самореалізація особистості // Рідна школа.- 2002.- № 5.-С.28-30.
4. Щербина С. Формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів // Рідна школа. – 2001. – №1. – С. 66-69.

1. Організація професійного самовиховання майбутніх педагогів

Професійне самовдосконалення майбутнього педагога — це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійно-педагогічної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної педагогічної діяльності і власної програми розвитку.

Професійно-педагогічне самовдосконалення майбутнього педагога відбувається через *самоосвіту* і *самовиховання*.

Самоосвіта – це удосконалення наявних у студента знань, умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійно-педагогічної компетенції.

Самовиховання – це активна, цілеспрямована діяльність студента із систематичного формування і розвитку в собі позитивних та усунення негативних якостей особистості.

Етапи процесу самовиховання:

- самоусвідомлення і прийняття рішення зайнятися самовихованням;
- планування і розробка програми самовиховання;
- безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань в роботі над собою;
- самоконтроль і самокорекція цієї діяльності.

Прийоми самовиховання на етапі самопізнання: самопостереження, самоаналіз, самооцінка.

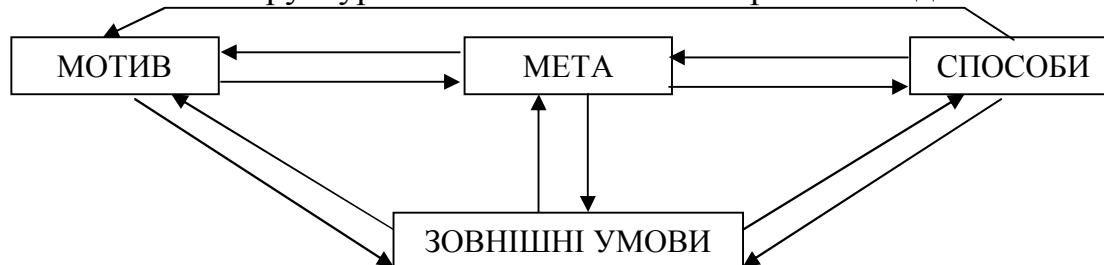
Прийоми самовиховання на етапі планування роботи над собою: самозобов'язання, особистий план роботи над собою, девіз життя.

Прийоми самовиховання на етапі реалізації програми: самопереконування, самонавіювання, самозаохочення, самоосуд, самонаказ.

Прийоми самовиховання на етапі контролю і регуляції: самоконтроль, самозвіт.

2. Самостійна робота – шлях до самоосвіти студента

Основні структурні частини самостійної роботи як діяльності:

Самостійна робота студента є основним шляхом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

У процесі самостійної роботи здійснюється самоосвіта студента, яка сприяє поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань.

Джерела самоосвіти:

- газети і журнали (особливо фахові),
- радіо і телебачення,
- відвідування музеїв, театрів, виставок,
- спілкування з освіченими людьми, зі спеціалістами з різних галузей знань і практичної діяльності, зокрема з передовими педагогами.

3. Наукова організація праці студента

Успіх самостійної роботи студента залежить від уміння організувати свій позааудиторний час.

Передумови успішності самостійної роботи:

- визначеність цілей та наявність конкретного плану їх досягнення;
- виконання режиму дня;
- обов'язкове виконання запланованих справ у запланований термін;
- використання ефективних прийомів праці;
- повноцінний відпочинок;
- уникнення перевтоми;
- самоаналіз продуктивності власної праці;
- робота у періоди натхнення.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1: Учитель у сучасному суспільстві

Цілі заняття:

- показати сутність професійно-педагогічної діяльності, допомогти осмислити її структуру;
- сформулювати особистісне ставлення до культури і ціннісних основ педагогічної професії;
- виробити вміння аналізувати, порівнювати, зіставляти різні підходи до сутності професійно-педагогічної діяльності вчителя сучасної школи;
- показати шляхи формування (на основі саморефлексії) професіоналізму і педагогічної майстерності.

Основні поняття: педагогічна діяльність; структура педагогічної діяльності; педагогічна майстерність; професія; професіоналізм учителя; компетентність; професіограма; професійно значимі ціннісні орієнтації; знання, вміння і навички; гуманістична спрямованість педагогічної професії.

1. Загальна характеристика педагогічної професії
2. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя на сучасному етапі
3. Педагогічна майстерність учителя

Тема 2: Особистість вчителя

Цілі заняття:

- сформулювати уявлення про професійно значимі якості особистості вчителя;
- закласти вміння аналізувати властивості і якості особистості вчителя (на основі саморефлексії);
- розвинути уявлення про шляхи і способи самовдосконалення професійно-особистісних якостей вчителя.

Основні поняття: учитель; особистість учителя; професійно-педагогічна культура вчителя; якості і здібності вчителя; індивідуальний

стиль педагогічної діяльності; самооцінка; самовиховання; емпатія; толерантність; рефлексія.

1. Основна доповідь: «Вчитель у сучасному навчально-виховному процесі»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

- 1.1*. Учитель як суб'єкт педагогічної діяльності
- 1.2*. Вимоги до особистості вчителя
- 1.3**. Становище вчителя в українському суспільстві: історія та сучасність
- 1.4**. Педагогічний талант чи педагогічне ремесло?
- 1.5**. Що може зробити вчитель для розвитку особистості своїх учнів?
- 1.5***. Ідеальний учитель: хто він? (із залученням результатів власного дослідження)

2. Основна доповідь: «Загальні і специфічні якості, що визначають професійну культуру вчителя»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

- 2.1*. Учитель як носій культури
- 2.2*. Педагогічні здібності і їх значення в становленні вчителя
- 2.3**. Взаємозв'язок загальної і педагогічної культури вчителя
- 2.4***. Стили педагогічної діяльності у сучасній школі (із залученням результатів власного дослідження)
- 2.5***. Рівень професійно-педагогічної культури сучасного вчителя (із залученням результатів власного дослідження)

3. Основна доповідь: «Самооцінка і самовиховання вчителя»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

- 3.1*. Самовиховання в житті великих людей
- 3.2*. Шляхи і способи самовиховання вчителя
- 3.3**. Етапи професійного самовиховання
- 3.4***. Роль і значення самовиховання в житті сучасного вчителя (із залученням результатів власного дослідження)

Тема 3: Педагогічна освіта

Цілі заняття:

- сформуванню уявлення про мету, задачу, структуру і зміст професійної підготовки в системі безперервної педагогічної освіти;
- ознайомити зі структурою педагогічного вузу, основними формами організації освітнього процесу, нормативно-правовими документами, що регулюють життєдіяльність вузу;
- показати можливості освітнього процесу вузу в стимулюванні професійного самовиховання майбутнього вчителя;
- допомогти усвідомити основні мотиви вибору професійного шляху; виробити вміння діагностувати мотиваційну характеристику особистості педагога;
- закласти навички проектування індивідуальних освітніх траєкторій.

Основні поняття: система безперервної педагогічної освіти; допрофесійна педагогічна підготовка; профорієнтація; організаційні форми навчання у вузі; Державний освітній стандарт вищої педагогічної освіти; спеціальність; кваліфікація; спеціалізація; професійна освітня програма; навчальний план вузу; післявузівська освіта вчителя.

1. Основна доповідь: «Система безперервної педагогічної освіти».**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

1.1*. Основні принципи і характеристики системи безперервної педагогічної освіти

1.2**. У чому виявляється і чим забезпечується безперервність системи педагогічного освіти?

1.3***. Педагогічні класи як допрофесійна підготовка майбутнього вчителя: проблеми і пошуки (із залученням результатів власного дослідження)

1.4***. Структура системи безперервної педагогічної освіти у вашому регіоні (із залученням результатів власного дослідження)

2. Основна доповідь: «Особливості навчального процесу в педвузах»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

2.1*. Можливості різних організаційних форм навчання в педагогічному вузі для розвитку пізнавального інтересу студентів

2.2**. Особливості навчання майбутнього вчителя в педвузах України та за рубежом

2.3***. Навчальні та позанавчальні труднощі навчання студентів у вузі (із залученням результатів власного дослідження)

2.4***. Особливості адаптації студентів до умов навчання у вузі (із залученням результатів власного дослідження)

2.5***. Основні напрями удосконалювання навчально-виховного процесу в педвузі: думка студентів і викладачів (із залученням результатів власного дослідження)

3. Основна доповідь: «Післявузівська освіта: цілі, функції, основні напрями».**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

3.1*. Форми післявузівської освіти: історія і сучасність

3.2**. Учитель як суб'єкт післявузівської освіти

3.3***. Післядипломні освітні потреби вчителя (із залученням результатів власного дослідження)

Тема 4: Сучасний студент педагогічного вузу

Цілі заняття:

- сформулювати уявлення про сутність навчально-пізнавальної діяльності;
- показати шляхи і засоби навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя, а також можливості різних форм її організації для стимулювання його самопізнання і самовиховання;

- закласти уявлення і виробити початкові навички саморегулювання навчально-пізнавальної діяльності і самоосвіти майбутнього вчителя;
- виробити уміння аналізувати мотиви навчання в педвузі;
- надати допомогу у виробленні внутрішньої позиції у процесі навчання в педвузі.

Основні поняття: навчально-пізнавальна діяльність; якість навчально-пізнавальної діяльності; загально-навчальні і спеціальні уміння; мотиви навчально-пізнавальної діяльності; культура навчальної праці; самоосвіта; мотиви самоосвіти; аутотренінг; внутрішня позиція; адаптація студента до умов професійного навчання у вузі.

1. Основна доповідь: «Навчально-пізнавальна діяльність студента педвузу»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

- 1*. Навчально-пізнавальна діяльність у школі і педагогічному вузі: наступність і відмінності
- 2*. Основні загально-навчальні уміння і навички студента педвузу: сутність, структура
- 3***. Особливості пізнавальних мотивів навчання студентів педвузу (із залученням результатів власного дослідження)
- 4***. Студент педвузу як дослідник (із залученням результатів власного дослідження)

2. Основна доповідь: «Самопізнання і самоосвіта в структурі навчально-пізнавальної діяльності студента педвузу»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

- 1*. Сутність і рушійні сили самопізнання і самоосвіти студента педвузу
- 2**. Сучасний студент у дзеркалі самопізнання: найбільш характерні особливості.
- 3***. Особливості мотивації самоосвіти студентів педвузу (із залученням результатів власного дослідження)
- 4***. Чи можна впливати на самоосвіту студента? (із залученням результатів власного дослідження.)

3. Основна доповідь: «Техніка і культура особистої праці студента педагогічного вузу»**

Теми для співдоповідей і повідомлень:

- 1*. Поняття культури навчальної праці
- 2*. Техніка особистої праці студента педвузу
- 3**. Наукова організація навчальної праці студента педвузу
- 4**. Як розвинути пам'ять і увагу (огляд існуючих методик)
- 5***. Що впливає на працездатність студента педвузу? (із залученням результатів власного дослідження)

ПЛАНИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Конспектування, тезування, складання планів

Цілі заняття:

- розвинути і поглибити знання про культуру і техніку особистої роботи;
- сформувані практичні уміння і навички складання плану, конспектування, тезування.

Основні поняття: техніка особистої роботи студента; план; конспект; тези.

Теоретична частина. Під керівництвом викладача перевірте, як ви виконали завдання.

Практична частина. Отримайте у викладача роздатковий матеріал (газетну вирізку, брошуру, статтю і т.д.). Вивчіть його і складіть план (складний і простий); конспект (короткий, питально-відповідний, тезовий, вільний, цитатний).

Тема 2. Анотування і рецензування

Цілі заняття:

- розвинути і поглибити знання про культуру і техніку особистої роботи;
- сформувані практичні уміння і навички анотування і рецензування текстів.

Основні поняття: анотація; рецензія; наукова організація праці студента.

Теоретична частина. Під керівництвом викладача перевірте, як ви виконали завдання.

Практична частина. Отримайте у викладача роздатковий матеріал (газетну вирізку, брошуру, статтю і т.д.). Вивчіть його і складіть анотацію та рецензію.

Тема 3. Захист рефератів студентів

Цілі заняття:

- сформувані практичні уміння і навички написання, оформлення та представлення реферату.

Основні поняття: реферат, захист реферату.

1. Вступне слово викладача із зазначенням цілей і задач ЛПЗ.
2. Виступи студентів з підготовленими рефератами на педагогічні теми.
3. Заключне слово викладача.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТЬ

Практичне заняття №1

Тема: Учитель у сучасному суспільстві

1. Підготувати доповідь на одну з тем:

1**. Загальна характеристика педагогічної професії

1.1*. Виникнення і становлення педагогічної професії

1.2*. Педагогічна діяльність: у чому її унікальність?

1.3**. Соціально-педагогічні проблеми вчительської праці: історія і сучасність

1.4***. Гуманістична спрямованість професії вчителя: що це означає? (із залученням результатів власного дослідження)

1.5***. Завдання педагогічної діяльності (із залученням результатів власного дослідження)

2**. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя на сучасному етапі

2.1*. Діяльність сучасного вчителя: ремесло чи творчість?

2.2**. Сучасний учитель як актор і художник

2.3**. Як буде розвиватися педагогічна професія в XXI столітті?

2.4***. Сучасний учитель: розвиток чи виживання? (із залученням результатів власного дослідження)

2.5***. Професійний ідеал сучасного вчителя: який він? (із залученням результатів власного дослідження)

3**. Педагогічна майстерність учителя

3.1*. Якого вчителя можна назвати майстром?

3.2**. Структура педагогічної майстерності вчителя

3.3***. Традиції і новаторство: як вони поєднуються в роботі сучасного вчителя? (із залученням результатів власного дослідження)

3.4***. Педагогічний портрет учителя-новатора (із залученням результатів власного дослідження)

2. Опрацювати поняття у педагогічному словничку:

1. Прочитайте наведені нижче визначення.

Педагогічна діяльність — це:

- розумний і цілеспрямований розвиток свідомості в людині (К.Д.Ушинський);

- найважче мистецтво... у якому дуже важливою здатністю є уміння винаходити нові прийоми у навчанні (Л.Н.Толстой);
- різновид загальтрудової людської діяльності, спрямованої на виховання й освіти підростаючого покоління (Н.В.Кузьміна).

Запишіть у свій педагогічний словничок самостійно знайдені вами визначення педагогічної діяльності.

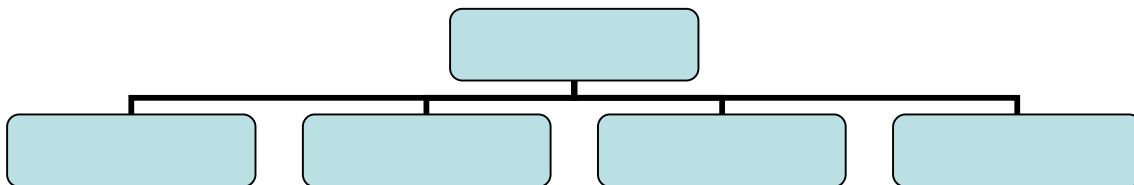
2. Простежте ієрархію визначень професійно-педагогічної діяльності, починаючи з найзагальнішого і закінчуючи найконкретнішим. Перепишіть їх у визначеному вами порядку до свого педагогічного словничка.

Професійно-педагогічна діяльність — це:

- перетворення педагогом існуючої в навчально-виховному процесі дійсності;
- внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність педагога, регульована усвідомлюваною ним метою;
- синтез наукових знань, умінь і навичок та особистих якостей учителя;
- педагогічна творчість учителя, що виявляється в умінні досягти найкращих результатів в оптимальний термін;
- діяльність учителя з передачі учням знань, умінь і навичок.

3. Перенесіть схему в словничок і впишіть нижчеперелічені поняття, що відбивають структуру педагогічної діяльності, у відповідні комірочки: об'єкт діяльності; педагогічна діяльність; мета; спілкування; педагогічні засоби.

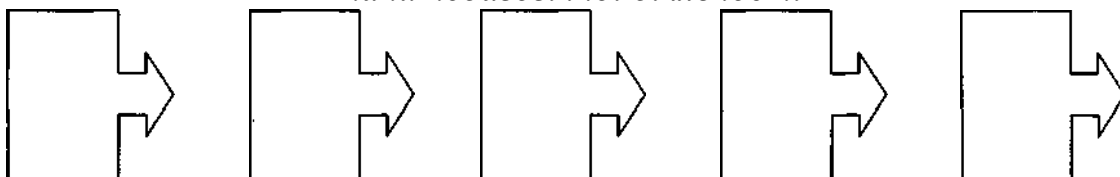
Структура педагогічної діяльності

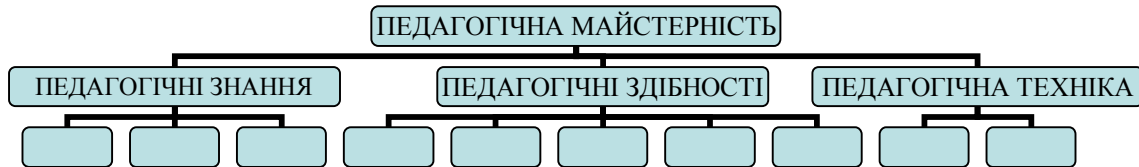
4. Перенесіть схему в словничок і впишіть нижчеперелічені поняття, що відбивають етапи педагогічної діяльності в потрібній послідовності:

- постановка цілей і їх конкретизація;
- аналіз, самоаналіз, оцінка результатів;
- корекція, контроль і самоконтроль;
- вибір педагогічних засобів (способів, методів, прийомів), що дозволяють досягти поставлених цілей;
- педагогічна діагностика.

Етапи педагогічної діяльності

5. Запишіть у свій педагогічний словничок самостійно знайдені вами визначення педагогічної майстерності.
6. Перенесіть схему в словничок і впишіть нижчеперелічені поняття, що відбивають структуру педагогічної майстерності: комунікативність; предметна підготовка; уміння володіти собою; спостережливість; педагогічна підготовка; емоційна стійкість; уміння керувати іншими; здатність до творчості; психологічна підготовка; динамізм.

7. Установіть правильну відповідність між термінами і їх визначеннями. Запишіть їх у свій педагогічний словничок.

8.

педагогічна майстерність	– готовність до виконання практичних дій на основі наявних знань
знання	– форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини, якій притаманна логічна обґрунтованість, доказовість, відтворюваність пізнавальних результатів
уміння	– надбане в результаті навчання і повторення автоматизоване уміння вирішувати поставлену задачу, оперуючи знаряддями праці із заданою точністю і швидкістю
навички	– високий рівень володіння педагогічною професією, мистецтвом навчати і виховувати

3. Опрацюйте зміст теми у робочому зошиті:

1. Прочитайте вислів А.С.Макаренка:

Я не маю педагогічний таланти прийшов у педагогіку випадково, без усякого на те покликання... Я проробив 32 роки, і усякий учитель, що проробив більш-менш довгостроково, — майстер, якщо він не ледар.

Подумайте над ним. Заповніть у своєму робочому зошиті таблицю:

Я згодний з А.С.Макаренком,	Я не згодний з А.С.Макаренком, тому що...

2. Укажіть, який фактор у будь-якому суспільстві насамперед визначає зміст професійної діяльності вчителя:
 ідеї видатних людей даного суспільства;
 матеріальні умови життя суспільства;
 стан педагогічної теорії;

(ваш варіант відповіді)

3. Прочитайте наступний вислів Л.М.Толстого про цілі педагогічної діяльності:

Діяльність освітянина, як і того, хто здобуває освіту, має ту саму мету. Задача науки освіти є тільки вивчення умов збігу цих двох прагнень до однієї загальної мети, указівки на ті умови, що перешкоджають цьому збігу.

Порівняйте цю позицію із сучасним розумінням цілей педагогічної діяльності. Чим вони різняться?

7. Порівняйте найбільш істотні ознаки і зміст двох основних видів педагогічної діяльності, користуючись наведеною нижче таблицею. Занесіть результати своєї роботи в робочий зошит.

Види педагогічної діяльності	Найбільш істотні риси	Спільне	Відмінності
Викладання			
Виховання			

8. Використовуючи джерела, наведені у списку літератури, складіть фрагмент професіограми вчителя у своєму робочому зошиті, заповнивши такі підрозділи:

Необхідні знання.

Необхідні уміння.

Особливості сенсорної діяльності (сприйняття, уваги, пам'яті і т.д.).

Особливості розумової діяльності.

Професійно значимі здібності.

Особливості емоційно-вольової сфери.

9. Заповніть у своєму робочому зошиті наступну таблицю:

Педагогічна професія в системі інших професій		
Професія	Спільні риси	Відмінності

Практичне заняття №2

ОПРАЦЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ
 (робота у педагогічному словничку)

1. Що таке здібність? Запишіть у свій педагогічний словничок одне з наведених визначень, яке ви вважаєте правильним, або запропонуйте свій варіант:

- Природна обдарованість, талановитість.
- Уміння, а також можливість робити які-небудь дії.
- Індивідуально-психологічні особливості, що є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного роду діяльності і виявляються у швидкості, глибині і міцності оволодіння способами і прийомами діяльності.

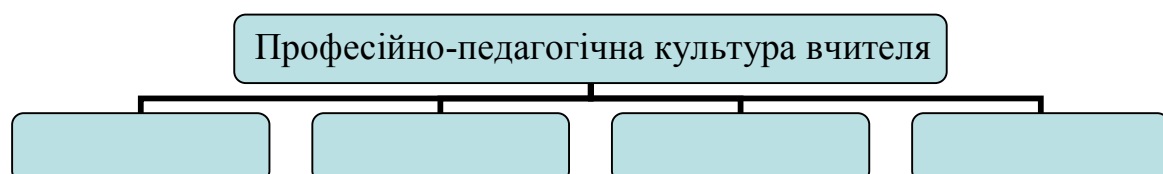
2. Чи є здібності людини уродженими? Продовжте попереднє визначення реплікою, яка відбиває вашу точку зору, чи запропонуйте свій варіант:

- Безумовно. Люди народжуються на світ з різними здібностями. Генетичним кодом зафіксований розвиток здібностей кожної людини.
- Здібності є уродженими. Вони цілком залежать від індивідуальних психологічних особливостей батьків.
- Здібності людини не є уродженими. Здібності – це психічні явища, утворені в процесі довічного формування, їх характер і якості залежать від умов життя людини.
- Здібності – це психічні властивості людини. Людина народжується на світ без них, у неї є тільки можливість розвинути в собі ті або інші здібності.

3. Запишіть у словничок визначення поняття „задатки”. Порівняйте поняття „задатки” і „здібності”. Що в них спільного й у чому відмінне? Таблицю з результатами роботи занесіть до словничка.

	Спільне	Відмінне
Задатки		
Здібності		

4. Перенесіть схему до словничка і вкажіть компоненти професійно-педагогічної культури вчителя:

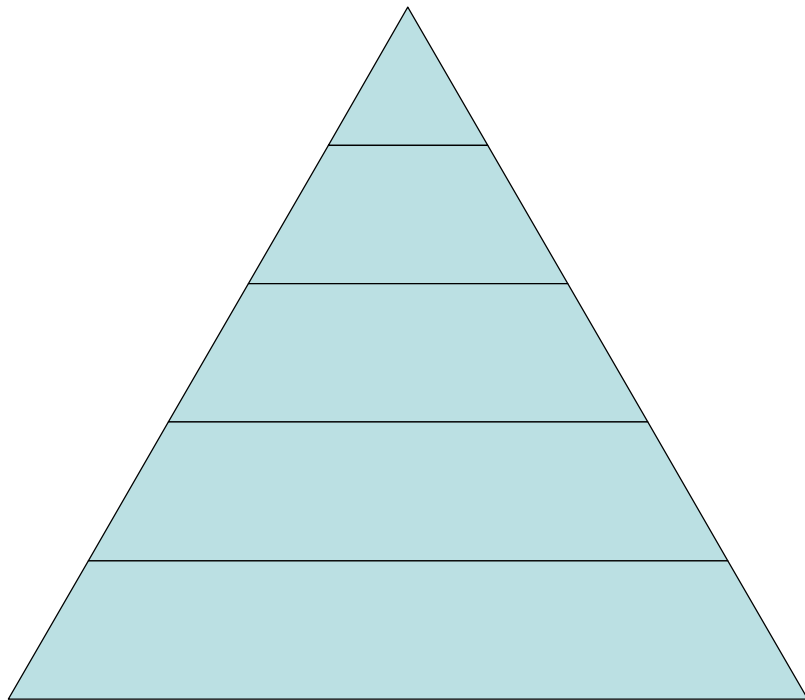

5. Установіть правильну відповідність між термінами і їх визначеннями. Запишіть їх у свій педагогічний словничок.

культура	– важлива частина загальної культури вчителя, що
----------	--

професійна культура педагогічна культура	виявляється в системі професійних якостей і специфіці педагогічної діяльності; – певний ступінь оволодіння членами професійної групи прийомами і способами вирішення спеціальних професійних задач;
професійно-педагогічна культура	– міра і спосіб творчої самореалізації особистості вчителя в його педагогічній діяльності і спілкуванні, спрямовані на вирішення педагогічних задач; – соціально-творча діяльність людства у всіх сферах буття і свідомості, спрямована на перетворення дійсності.

6. Самовиховання – це свідомо, цілеспрямована і самостійна діяльність особистості з виховання і розвитку себе самої. Складіть схему процесу самовиховання. Що повинно лежати в його основі?

7. Коротко розкрийте суть наступних прийомів самовиховання а) самопізнання; б) самозобов'язання; в) самопереконавання; г) наказ; д) самоконтроль; е) самоаналіз.

ОПРАЦЮВАННЯ ЗМІСТУ ТЕМИ
(завдання для виконання у робочому зошиті)

1. Прочитайте вислів К.Д.Ушинського:

У вихованні все повинне ґрунтуватися на вихователя, тому що живильна сила виливається тільки з живого джерела людської Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро він ні був придуманий, не може замінити у справі виховання.

Яке поняття, на вашу думку, наведене в оригіналі? Вставте це пропущене поняття в текст.

2. Прочитайте наступне висловлення Л.М.Толстого:

Якщо вчитель має лише любов до справи, він буде гарний учитель. Якщо вчитель має лише любов до учня, як батько, мати, він буде краще того вчителя, що прочитав усі книги, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель.

Чи досить цих умов для успішної професійно-педагогічної діяльності? Подумайте і заповніть у своєму робочому зошиті таблицю:

Так, тому що...	Ні, тому що...

3. Уставте необхідний термін у наступне висловлення.

Вчителеві в його професійно-педагогічній діяльності необхідно мати ряд спеціальних педагогічних: спостережливість, що дозволяє розуміти особистість учня; швидке і точне орієнтування в різноманітних педагогічних ситуаціях; самостійний склад мислення; організаторські здібності.

Краевский В.В. Становление учителя как творца педагогического процесса // Дидактика средней школы. — М., 1982. — С. 313.

4. Познайомтеся із запропонованою К.Левіним класифікацією стилів педагогічної діяльності.

Стиль педагогічної діяльності	Формальна сторона	Змістовна сторона
Авторитарний	Ділові, короткі розпорядження. Категоричні заборони, з погрозою. Емоції не враховуються. Позиція лідера – поза групою	Справи в групі плануються заздалегідь у всьому їх обсязі. Визначаються лише безпосередні цілі, далекі – невідомі
Демократичний	Інструкції у формі пропозицій. Не суха мова, а товариський тон. Похвала й осуд з порадами.	Заходи плануються не заздалегідь, а в групі. За реалізацію пропозицій відповідають усі. Усі розділи роботи не тільки

	Розпорядження і заборони з дискусіями. Позиція лідера – усередині групи	пропонуються, але й обговорюються
Ліберальний	Тон – конвенціональний. Відсутність похвали, осуду. Ніякого співробітництва. Позиція лідера – осторонь від групи	Справи в групі йдуть самі собою. Лідер не дає вказівок. Розділи роботи складаються з окремих інтересів або виходять від нового лідера

У повісті К.Паустовського «Далекі роки» подані літературні портрети різних учителів. Прочитайте уривки з неї.

Учитель географії («Вода з ріки Лімпопо»)

На столі в класі стояли залиті сургучем пляшки з жовтуватою водою. На кожній пляшці була наклейка. На наклейках кривим, старечим почерком була написано: «Вода з Нілу», «Вода з ріки Лімпопо», «Вода із Середземного моря».

Пляшок було багато. У них була вода з Волги, Рейну, Темзи, озера Мічиган, Мертвого моря й Амазонки...

Ми просили вчителя географії Черпунова, щоб він дозволив нам спробувати воду з Мертвого моря. Нам хотілося довідатися, чи дійсно вона така солоня. Але пробувати воду Черпунов не дозволяв.

- Дивіться, – він збовтував пляшку, – скільки в ній мулу. Нільський мул багатіший за алмази. На ньому розквітла культура Єгипту. Марковський, поясни класові, що таке культура...

Щоб ми краще запам'ятовували усілякі географічні речі, Черпунов вигадав наочний спосіб. Так, він малював на класній дошці велику букву «А». У правому куті він вписував у цю літеру другу «А» менше, у неї третю й у третю – четверту. Потім він говорив:

- Запам'ятайте: це – Азія, в Азії – Аравія, в Аравії – місто Аден, в Адени сидить англієць.

Ми запам'ятовували це відразу і на все життя... Один раз він показав мені портрет на стіні.

- Ти знаєш, хто це? Один з кращих росіян. Мандрівник Миклухо-Маклай. Він був великим гуманістом і вірив у добру волю людей.

Він жив один серед людоджерів у Новій Гвінеї. Беззбройний, помираючий від лихоманки. Але він зумів зробити стільки добра дикунам і виявити стільки

терпіння, що, коли за ним прийшов наш корвет «Смарагд», щоб відвезти його до Росії, натовпи дикунів плакали на березі, протягли до

корвета руки і кричали: «Маклай, Маклай!» Отож, запам'ятай: добротою можна домогтися усього...

Словесник Селіханович

Це була людина м'яка і талановита. Він «промив» перед нами російську літературу, зняв з неї пил і бруд байдужості, казенних слів і нудного зубріння. І вона заграла перед нами такою пишнотою фарб, глибиною думки і такою великою правдою, що ми були уражені.

Філософи, письменники, учені, поети, чиї імена доти воскресали в пам'яті тільки мертві дати і сухий перелік їхніх заслуг перед людством, перетворювалися на реальних людей... Ми переходили з однієї епохи до іншої, з одних найцікавіших місць до інших. Вивчаючи літературу, ми побували із Селіхановичем усюди – серед зброярів Тули, у козачих станицях на границі Дагестану, під мрякою «болдінської осені», у сирітських будинках і боргових в'язницях діккенсовської Англії, у безлюдній Тамані, де морський вітер шарудить стеблами сухої кукурудзи.

Попутно Селіханович навчав нас і несподіваних речей – увічливості, навіть делікатності. Іноді він задавав нам загадки.

- Кілька людей сидять у кімнаті, – говорив він. – Усі крісла зайняті. Входить жінка. Очі в неї заплакані. Що повинна зробити ввічлива людина?

Ми відповідали, що ввічлива людина повинна, звичайно, негайно поступитися жінці кріслом.

- А що повинна зробити не тільки людина ввічлива, але і делікатна? – запитував Селіханович.

Ми не могли здогадатися.

- Поступитися їй місцем спиною до світла, – відповідав Селіханович, – щоб заплакані її очі не були помітні...

Латиніст Субоч

Субоч був людиною стрімкою. Він влітав у клас, як метеор. Фалди його сюртука розліталися. Пенсне блискало. Журнал, розсікаючи повітря летів по траєкторії і падав на стіл. Пил завивався вихрами за спиною латиніста. Такий був звичайний прихід Субоча...

- Латина! – викликував він. – Мова Овідія і Горація! Марка Аврелія і Цезаря! Перед нею благоговіли Пушкін і Данте, Гете і Шекспір! Золота латина! Кожне її слово можна відлити з золота. Люди не втратять на цьому жодного золотника дорогоцінного металу, тому що в латинській мові немає словесного сміття. Він весь литий. А ви? Що робите ви? Ви знущаетесь з неї! Ви дозволяєте собі перетворювати заняття цією мовою в балаган. Ваші голови начинені дешевими думками! Сміттям! Анекдотами! Футболом! Більярдом! Палінням! Кінематографом! Усякою нісенітницею! Соромтеся!

Субоч гримів. Ми були приглушені вагою цих обвинувачень і картиною власної незначності...

До якого стилю ви б віднесли педагогічну діяльність цих учителів? На підставі чого?

5. *Прочитайте уривок з твору В.О.Сухомлинського „Розмова з молодим директором школи”:*

Я працюю директором другий рік. Хочеться працювати творчо, але саме тут я нашттовхнувся на «підводні камені». З чого починати? Немає творчої жилки в роботі нашого колективу. Почавши роботу в школі, я перебрав усю шкільну бібліотеку. Усе потрібне вчителям розташовував на видному місці, рекомендував. Підібрав літературу до диспуту «Вчитель і учень». Готувався сам. Взяв у самому важкому, восьмому, класі класне керівництво. Провів два заняття методичних об'єднань. Але все це пройшло якось в'яло, не викликало у вчителів інтересу.

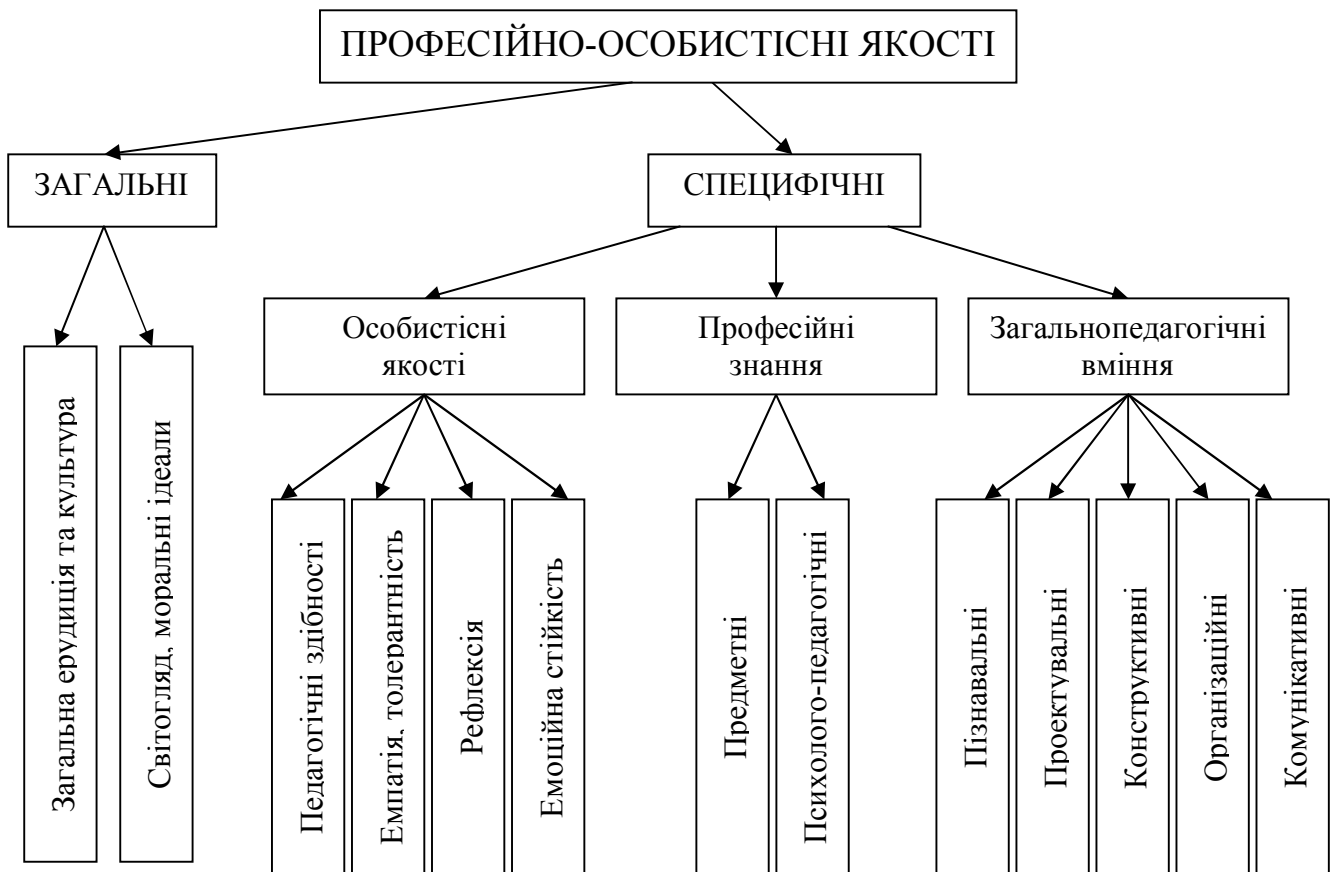
Чому це так? От я тепер і думаю – де ж та ниточка, схопивши яку, можна розплутати весь клубок? Як перебороти інертність, певну байдужність, навіть індивідуалізм окремих учителів?

Які, на ваш погляд, професійні уміння і навички не виявили у даній ситуації директор і вчителі? Подумайте над ситуацією і заповніть у своєму робочому зошиті таблицю.

Професійні навички й уміння	Не виявив директор	Не виявили вчителя

6. *Спираючись на схему К. Левіна, спробуйте скласти свій словесний портрет як учителя. Занесіть його у свій робочий зошит. Який стиль педагогічної діяльності вам більше притаманний? А якому стилеві вам хотілося б слідувати? Що для цього треба зробити?*

7. *Уважно вивчіть схему, що ілюструє структуру професійно-особистісних якостей сучасного вчителя.*

Проаналізуйте, на якому рівні знаходяться якості вашої особистості, що утворюють систему професійно-педагогічних якостей. Для цього здійсніть самоаналіз і пройдіть відповідне тестування.

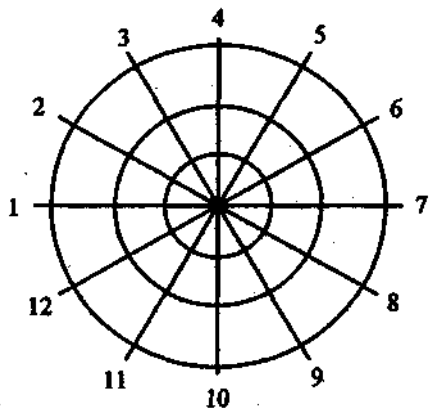
Для проведення тестування підберіть відповідні тести або скористайтеся тими, які представлені в розділі «Тести: перевір себе». Частина з них зручніше проводити вдвох, тому запросіть когось із друзів допомогти вам.

Будьте уважні при проходженні тестів, не квапитеся заглядати у відповіді – це не у ваших інтересах.

Результати зафіксуйте в робочому зошиті у формі таблиці і запропонуйте шляхи і способи удосконалювання протестованих якостей вашої особистості.

Напря́м	Гру́па	Якості та вміння	Рівень розвитку			Шляхи удосконалення
			низький	середній	високий	
Загальні	Загальні	загальна ерудиція				
		моральні орієнтації				
Специфічні	Професійні знання	предметні				
		педагогічні				
		психологічні				
	Загальнопедагогічні	пізнавальні				
		проектувальні				

	ні вміння	конструктивні				
		комунікативні				
		організаторські				
	Якості особистості	увага				
		пам'ять				
		інтелект				
		творчі здібності				
		педагогічні здібності				
		комунікабельність				
		емоційна стійкість				
		почуття гумору				
		самооцінка				

Внесіть деякі з отриманих результатів до своєї карти. У цій карті найменше коло відповідає низькому рівневі розвитку досліджуваної якості вашої особистості, середній – середньому рівню і найбільший – високому рівню. Цифрами позначені наступні якості: 1 – загальний рівень ерудиції; 2 – спрямованість особистості; 3 – здатність до лідерства; 4 – увага; 5 – пам'ять; 6 – інтелект; 7 – творчі здібності; 8 – педагогічні здібності; 9 – комунікабельність; 10 – здатність до

емпатії; 11 – почуття гумору; 12 – самооцінка.

Припустимо, за підсумками тестування ви визначили свій рівень розвитку уваги як низький. Знайдіть номер, під яким значиться цей параметр особистості, – у даному випадку це номер 4. Поставте по радіусі 4 крапку (бажано працювати червоним або іншим яскравим фломастером) на перетинанні його із найменшим колом. Проробіть те саме з показником номер 6 – рівень інтелекту). У вас уже позначені дві крапки на карті особистості – з'єднаєте їх прямим відрізком і т.д.;

У результаті у вас вийде приблизно така картина (див. рисунок) – так званий професійний рельєф вашої особистості. Чи усе Вас улаштовує? Проаналізуйте! Якими наявними у вас якостями ви задоволені, а які хотілося б розвинути і поліпшити.

Подумайте і заповніть порожню карту. У результаті ви одержите програму вашого професійного самовдосконалення, що допоможе розвинути необхідні для майбутньої професії якості особистості.

8. Прочитайте наступний вислів К.Д.Ушинського:

Найголовнішим шляхом людського виховання є переконання, на переконання можна діяти лише переконанням. Будь-яка програма викладання, будь-який метод виховання, які б гарні вони ні були, якщо не перейшли у переконання вихователя, залишаться мертвою буквою, що не має ніякої сили в дійсності...

Вихователь ніколи не може бути сліпим виконавцем інструкції: не зігріта теплотою його особистого переконання, вона не буде мати ніякої сили.

...Вплив особистості вихователя на молоду душу складає ту живильну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою заохочень і покарань.

Подумайте над ним. Чи може людина з негативними рисами особистості бути гарним вихователем? Висловіть свою думку з цього приводу. Наведіть приклади з вашого шкільного життя.

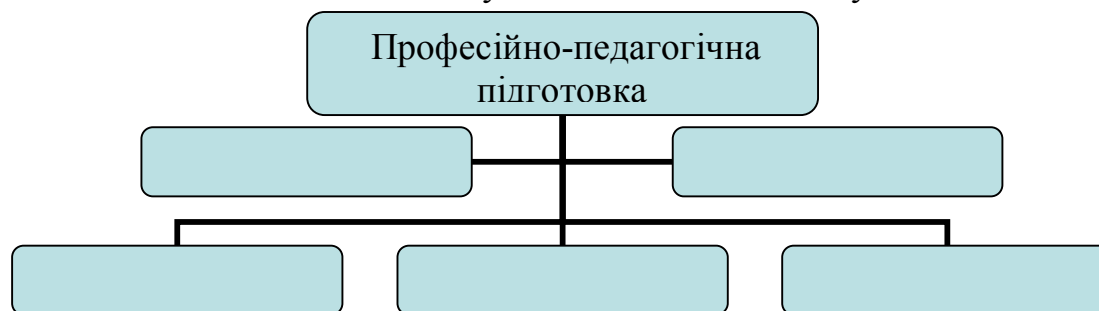
Практичне заняття №3

ОПРАЦЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ (робота у педагогічному словничку)

1. Система безперервної педагогічної освіти — це:
 - наскрізна вертикальна і горизонтальна інтеграція ступенів освіти;
 - реалізація потреби особистості в постійному самовдосконаленні;
 - сукупність освітньо-виховних установ і органів управління на основі їх професійної спільності;

Впишіть у свій педагогічний словничок запропоновані і знайдене самостійно визначення безперервної системи освіти. Проаналізуйте усі визначення, знайдіть те загальне, що їх поєднує.

2. Перенесіть схему до словничка і вкажіть компоненти професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в педвузі:

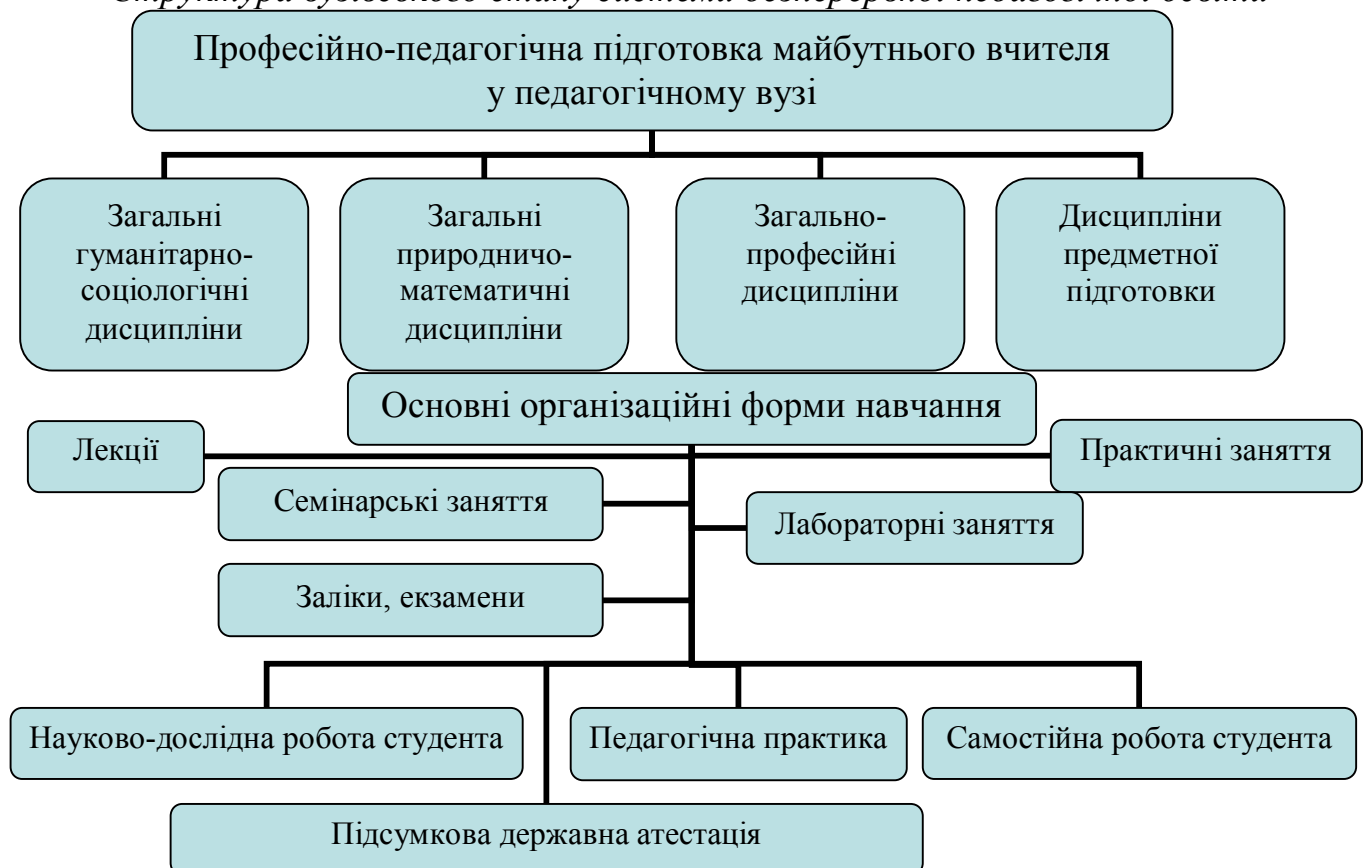

3. Проаналізуйте схеми 1 і 2. Який етап системи безперервної педагогічної освіти, з вашого погляду, є визначальним? Чому?

Професійний розвиток учителя у системі безперервної педагогічної освіти

Структура вузівського етапу системи безперервної педагогічної освіти

4. Порівняйте поняття «спеціальність» і «спеціалізація». Що в них спільного й у чому відмінне? Таблицю з результатами роботи занесіть до словничка.

	Спільне	Відмінне
Спеціальність		
Спеціалізація		

5. Запишіть до словничка визначення й відомості про свою майбутню спеціальність і кваліфікацію:

Спеціальність — сукупність знань, умінь і навичок випускника, отриманих у процесі навчання за основними освітніми програмами вищої освіти, що забезпечують можливість певного виду професійної діяльності.

Я навчаюся за основною спеціальністю _____

Кваліфікація — результат навчання за фахом, рівень навченості, підготовленості до виконання певного виду професійної діяльності за отриманою спеціальністю.

У результаті успішного навчання мені буде присвоєна кваліфікація _____

Спеціалізація, або додаткова спеціальність — припускає більш конкретну змістовну підготовку в рамках основної спеціальності.

Моя спеціалізація _____.

ОПРАЦЮВАННЯ ЗМІСТУ ТЕМИ

(завдання для виконання у робочому зошиті)

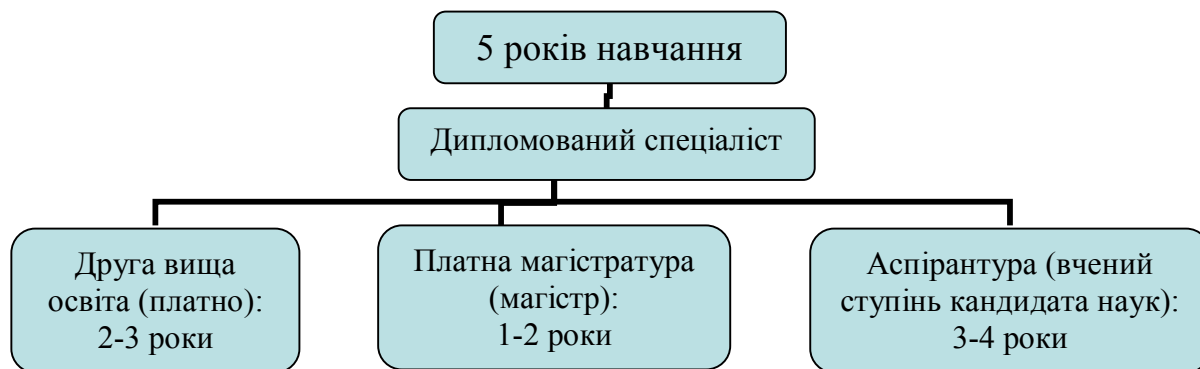
1. Прочитайте наступне висловлення А.І.Піскунова:

Провідним завданням професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів у педагогічних вузах варто вважати формування і розвиток особистості вчителя-вихователя, що має творчу індивідуальність.

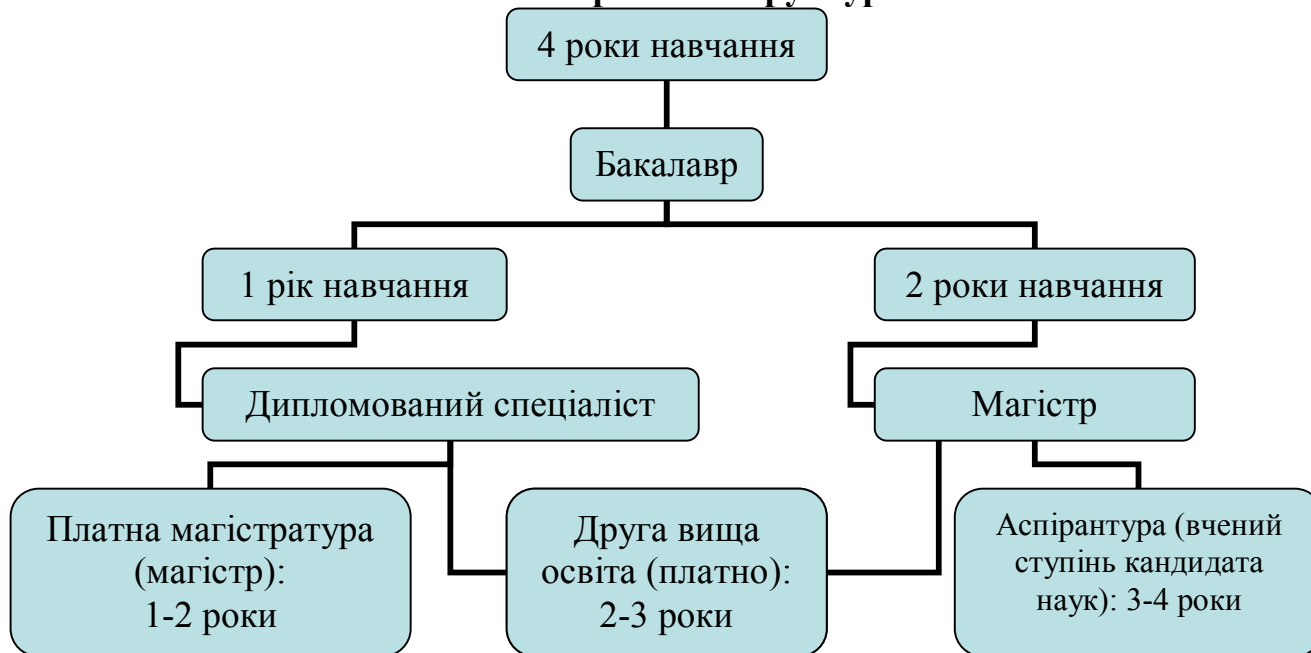
Чи можливо досягнення цієї задачі? За яких умов? Якою мірою освітній процес вузу враховує вашу індивідуальність? Наведіть приклади.

2. Порівняйте два освітніх маршрути за моно- та багаторівневій побудові структури вищої педагогічної освіти. Спробуйте вибудувати свій освітній маршрут, яким ви уявляєте його сьогодні.

Монорівнева структура

Багаторівнева структура

Проаналізуйте, у чому полягають, на ваш погляд, переваги і недоліки цих двох структур. У цьому вам допоможе розроблена А.П.Тряпичиною та Н.Ф.Родіоною наступна схема:

Сфери	Бакалавр	Магістр	Фахівець
	готовий:		
У професійній сфері		адаптуватися в умовах професійної діяльності;	
	проектувати:	проектувати та здійснювати:	
	різноманітні ситуації та процес професійної діяльності у цілому	науково-дослідницьку та (чи) викладацьку діяльність	соціально-професійну діяльність
У соціокультурній сфері	будувати міжособистісні, ділові, професійні, соціальні зв'язки та відносини		
У сфері	здійснювати	особистісно і професійно	

самоосвіти	професійне самопізнання	самореалізовуватися
	обирати і реалізовувати різноманітні програми своєї подальшої професійної освіти	продовжувати свою освіту (основну і додаткову)

3. Проаналізуйте складової професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в педвузі. Скористайтеся наступною таблицею:

№ п/п	Блоки дисциплін	Що дає майбутньому вчителеві їх вивчення	У чому важливість їх вивчення особисто для вас
1	Загальні гуманітарно-соціологічні		
2	Загальні природничо-математичні		
3	Загальнопрофесійні		
4	Предметної підготовки		

4. Професійна орієнтація є системою взаємозалежних компонентів:

- професійна освіта;
- розвиток інтересів і схильностей школярів до обраного виду діяльності (професійна активізація);
- професійна психодіагностика;
- професійна консультація;
- професійний відбір;
- професійне виховання.

Як виявлялися ці компоненти у профорієнтаційній роботі у вашій школі? Наведіть приклади.

5. Сформулюйте головні цілі всіх етапів системи безперервної педагогічної освіти за схемою:

Етапи	Головні цілі
Допрофесійний	
Вузівський	
Післявузівський	

6. Охарактеризуйте дидактичні можливості різних організаційних форм навчання в педвузі, заповнивши нижчеподану таблицю.

Організаційна форма	Дидактичні можливості		
	гностичні	діяльнісні	особистісні
Лекція			

Семінар			
Практичне заняття			
Лабораторне заняття			
Практикум			
Іспит			
Самостійна робота			

5. Подумайте і занесіть у наступну таблицю найважливіші для вас мотиви вибору вами педагогічної професії. Порівняйте свій результат з думкою ваших однокурсників. Проаналізуйте свої мотиви вибору професії. Чи вважаєте ви їх достатніми?

№ п/п	Мотиви вибору	Ваш вибір	Кількість виборів однокурсниками
1	Любов до предмета		
2	Приклад улюбленого Вчителя		
3	Любов до дітей		
4	Бажання виховувати дітей		
5	Бажання навчати дітей		
6	Бажання одержати вищу освіту		
7	Сімейна традиція		
8	Так склалися обставини		
9	За порадою батьків		
10	Порівняно невеликий конкурс		
11	...		
12			

Практичне заняття №4

ОПРАЦЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ (робота у педагогічному словничку)

1. Які з перерахованих нижче видів діяльності є основними для студента педагогічного вузу? Чому?

- Праця;
- навчання;
- гра;
- читання;
- спілкування;
- відвідування лекцій і семінарів;

_____ (Ваш варіант відповіді)

2. Як ви думаєте, що являє собою педагогічне уміння?

- «Придбана у процесі педагогічної діяльності здатність» (Н.В.Кузьміна);
- «Форма функціонування теоретичних знань (О.А.Абдулліна);
- «Компонент педагогічної діяльності, у якому втілюються знання і навички» (В.А.Сластьонін);
- «Складне психологічне утворення, що поєднує професійно значимі якості і навички з розумовими і практичними діями» (Л.Ф.Спірін);
- _____ Впишіть в останній рядок знайдене вами визначення педагогічної діяльності. Проаналізуйте усі визначення, знайдіть те спільне, що їх поєднує.

3. Установіть правильну відповідність між термінами і їх визначеннями. Запишіть їх у свій педагогічний словничок.

конструктивні уміння	- керування діяльністю групи; пред'явлення вимог до її членів і організація їх виконання;
організаторські уміння	- встановлення і регулювання внутрішньогрупових і міжособистісних стосунків;
комунікативні уміння	- організація і керівництво пізнавальною діяльністю групи й окремих її членів;
дидактичні уміння	- постановка і вирішення педагогічних задач; виділення напрямів їх розв'язку.

4. Складіть схему «Шляхи і способи самоосвіти студента педвузу».

5. Оберіть серед запропонованих правильне визначення поняття „адаптація до умов навчання у вузі”, запишіть його до словничка.

- процес, у ході якого відбувається пристосування студента до нового освітнього середовища;
- оволодіння студентом професійними навичками й уміннями; формування деяких професійно необхідних якостей особистості і розвиток позитивного ставлення до обраної спеціальності;
- процес приведення основних параметрів соціальної й особистісної характеристик студента в стан динамічної рівноваги з новими умовами вузівського середовища;
- активне, творче пристосування студентів до умов вищої школи, у процесі якого в них формуються навички й уміння з раціональної організації розумової діяльності, покликання до обраної професії, раціональний колективний і особистий режим праці, дозвілля і

побуту, система роботи з професійної самоосвіти і самовиховання професійно значимих якостей особистості.

Що заважає вашій успішній адаптації у вузі?

Яку позицію повинен займати студент у процесі адаптації — пасивну, нейтральну, активну? Чому? Аргументуйте свою відповідь.

ОПРАЦЮВАННЯ ЗМІСТУ ТЕМИ

(завдання для виконання у робочому зошиті)

1. Які з перерахованих труднощів, на ваш погляд, більше за все впливають на успішність навчання студента 1-го курсу в цілому? А на вашу?

- Студент не вміє конспектувати навчальну літературу;
- у студента немає навичок виступу перед аудиторією;
- у студента недостатній обсяг працьовитості;
- у студента немає необхідних навичок самостійної роботи;
- важко налагодити контакт із викладачами вузу;
- важко складаються відносини у студентській групі;
- студент не володіє навичками реферування, тезування, складання планів прочитаного і т.д.;
- важко звикнути до нових організаційних форм і методів навчання (лекції, семінари тощо);
- сильно збільшився обсяг навчального навантаження;
- _____ (Ваш варіант відповіді)

Якими шляхами можна подолати відзначені вами труднощі? Якої допомоги ви при цьому потребуєте?

2. Якими загальнонавчальними вміннями і навичками повинен володіти студент педагогічного вузу? А якими володієте ви на даний момент?

Подумайте і заповніть наступну таблицю.

п/п	Основні загальнонавчальні вміння і навички	Повинен володіти студент педвузу	Володію я на даний момент
1	Уміння слухати і записувати лекції		
2	Уміння конспектувати, складати план, тезувати		
3	Уміння цитувати		
4	Уміння підготувати реферат, доповідь або повідомлення		
5	Уміння виступити з рефератом, доповіддю або повідомленням		
6	Уміння швидко читати з різною метою (для засвоєння важливих деталей, для відповідей на питання за текстом, для критичної оцінки, для запам'ятовування)		

7	Уміння вести дослідницьку діяльність		
8	Уміння логічно осмислювати матеріал, виділяючи в ньому головне		
9	Уміння систематизувати і класифікувати		
10	Уміння співвідносити, порівнювати факти, явища, концепції, точки зору		
11	Уміння будувати умовиводи, узагальнення на основі аналізу зібраного матеріалу		
12	Уміння спостерігати		
13	Уміння робити обґрунтовані висновки		
14	Уміння критично аналізувати інформацію, давати їй оцінку		
15	Уміння висувати і перевіряти гіпотезу		
16	Уміння використовувати знання і способи діяльності в подальшій роботі		
17	Уміння здійснювати самоконтроль у ході роботи і коректувати її		
18			

3. *Познайомтеся зі структурою спеціальних педагогічних умінь (за В.А.Сластьоніним):*

Які групи умінь вам необхідно виробляти в першу чергу? Поставте виділені групи умінь за ступенем актуальності для вас як для суб'єкта освітнього процесу педвузу.

Подумайте і складіть у своєму робочому зошиті план з формування даних педагогічних умінь у процесі вашої навчально-пізнавальної діяльності.

4. Які педагогічні поняття ви б використовували, оцінюючи наступне судження?

Головною умовою формування особистості є організація її активних творчих діянь ... Тому в основі підготовки педагога повинне лежати формування його особистості, його характеру.

Якою мірою ви згодні з цим твердженням?

5. Якими пізнавальними мотивами ви керуєтеся у своєму навчанні в педвузі? Відзначте рівень їх прояву у вашій навчально-пізнавальній діяльності.

№ п/п	Мотиви	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
I. Світоглядні мотиви				
1	Прагнення розібратися в житті, осмислити його, визначити своє місце у світі, мати свою думку зі світоглядних питань			
2	Прагнення розширити життєвий кругозір, опанувати знаннями й уміннями			
3	Прагнення осмислити свої ідеологічні позиції, виробити чіткі політичні переконання			
4	Прагнення знайти свій ідеал у житті			
5	Прагнення наблизитися у своєму духовному розвитку до обраного ідеалу: а) бути схожим на героїв літературних творів, теле- та кінофільмів; б) наслідувати приклад видатних людей минулого і сьогодення; в) наслідувати приклад діячів науки і культури; г) наслідувати приклад реальних близьких живих людей: батьків, учителів, товаришів, знайомих			
6	Бажання самому стати прикладом для однолітків			
7	Прагнення навчитися жити і працювати в колективі			
8	Прагнення упорядкувати свої звички з метою подальшого			

	самовдосконалення			
9	Прагнення усвідомити й оцінити соціально-психологічні якості своєї особистості з метою подальшого самовдосконалення (наприклад, виробити в собі риси, необхідні для професійної діяльності)			
10	Прагнення правильно обрати майбутню професію: а) цікаву, захоплюючу; б) потрібну суспільству; в) відповідну насамперед своїм схильностям і здібностям			
II. Мотиви боргу, відповідальності				
1	Почуття боргу і відповідальності перед самим собою			
2	Почуття боргу і відповідальності перед батьками («щоб не засмучувати маму», «бажання бути корисним родині»)			
3	Почуття боргу і відповідальності перед своїми викладачами («соромно відповідати погано»)			
4	Почуття боргу і відповідальності перед товаришами по навчальній групі («щоб не підводити товаришів», «з поваги до думки однолітків»)			
5	Прагнення приносити користь суспільству в цілому			
III. Пізнавальні мотиви				
1	Безкорисливий пізнавальний інтерес (тобто без орієнтації на життєві плани і професію), захоплення навчальним предметом або галуззю знань			
2	Пізнавальний інтерес до навчального предмета, включеному в життєві плани			
3	Інтерес до тієї або іншої галузі науки (мистецтва), не пов'язаний з навчанням			
4	Інтерес до змісту навчального предмета			
5	Бажання мати гарні знання,			

	довідатися по окремих темах якнайбільше чи більше, ніж дається в підручниках)			
6	Інтерес до процесу й способу пізнавальної діяльності: а) задоволення від пізнавального зусилля, від подолання труднощів, від напруженої інтелектуальної діяльності; б) подобається процес колективного пізнання, спілкування («з товаришами весело», «друзі допоможуть», «разом краще засвоюється» тощо); в) бажання самостійно розібратися в навчальному матеріалі; г) бажання навчитися викладати свої думки; д) бажання навчитися логічно мислити			
7	В наявності пізнавальна потреба (як вищий рівень пізнавальних інтересів)			
8	Цікавість, викликана інтересами і захопленнями оточуючих			
9	Потреба в новизні, у нових враженнях			
10	Прагнення бути освіченою й інтелектуальною, корисною суспільству людиною, усвідомлення важливості і необхідності одержання знань			
11	Прагнення удосконалювати свої пізнавальні здібності: а) зв'язані з аматорськими заняттями — хоббі (без орієнтації на професію); б) зв'язані з основною життєвою і професійною спрямованістю			
12	Прагнення одержати вищу освіту, усвідомлення недостатності своїх знань і умінь, бажання заповнити прогалини в них			
IV. Престижні мотиви				
1	Прагнення перевірити себе –на що здатний			
2	Незадоволеність своїм положенням у			

	колективі, ставленням до себе оточуючих; прагнення посісти більш високе положення у навчальній групі			
3	Бажання не відставати в навчанні від інших, заслужити позитивну репутацію			
4	Прагнення мати авторитет, бути рівним або одним із кращих серед товаришів			
5	Бажання заслужити схвалення викладачів, батьків			
6	Прагнення одержати заохочення (гарну оцінку, похвалу батьків тощо)			
7	Бажання звернути на себе увагу, сподобатися протилежній статі			
8	Почуття зачепленого самолюбства («довести, чого я вартий»)			
9	Прагнення переваги над товаришами, прагнення завжди і в усьому бути першим			
10	Почуття честолюбства («підкорити собі інших», «бути головним у групі»)			
11	Прагнення одержати диплом, успішно здати іспити			
12	Прагнення «гарно жити», домогтися матеріальної забезпеченості			
V. Мотиви вимушеності				
1	Вчуся, тому що змушують («а особисто мені цього не треба»)			
2	Змушений вчитись, тому що вважаю, що серед інших неприємностей це — «найменше зло»; прагну уникнути: а) зауважень викладачів; б) зауважень і покарань батьків; в) поганих оцінок			
3	Прагну уникнути поганої думки про себе: а) боюся вважатися ледачим; б) боюся видатися обмеженою людиною, нездарою			

Тепер з'єднаєте зроблені вами позначки прямими лініями. Ви одержите рельєф вашої навчально-пізнавальної діяльності.

Проаналізуйте його. Які ви бачите сильні і слабкі сторони? Як можна змінити положення на краще?

6. Познайомтеся з таблицею основних типів афектів, що виникають у процесі навчальної діяльності за Кулюткіним Ю.Н.

Ставлення учня до навчального змісту	Функціональна спрямованість змісту, що пропонується учителем		
	Формування понять	Формування цінностей	Формування способів дії
Розуміння	Розуміння інформації про властивості об'єкта	Розуміння ціннісних відносин	Розуміння способів дії
Оцінка	Оцінка значимості інформації про об'єкт	Оцінка цінностей	Оцінка значимості способів дії
Оперування: репродуктивне продуктивне	Відтворення знань	Відтворення оцінок	Відтворення способів
	Пошук нових знань	Пошук нових цінностей	Пошук нових способів

Проаналізуйте, як виявляють себе зазначені типи афектів в навчально-пізнавальній діяльності студента.

Лабораторне заняття №1

ОПРАЦЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ (робота у педагогічному словничку)

1. Знайдіть у літературі і дайте визначення наступних понять: «конспект»; «план простий»; «план складний»; «теза»; «цитата». Укажіть джерела, з яких ви узяли ці визначення.

2. У таблиці перераховано прийоми швидкісного конспектування і наведено приклади їх використання. Внесіть у цю таблицю свої приклади вживання зазначених прийомів, які ви будете застосовувати надалі.

№ п/п	Приєм швидкісного конспектування	Приклад використання прийому		Ваш приклад використання прийому	
1	Гіпераббревіатура	Педагогічна майстерність	ПМ		
2	Ієрогліфіка (позначення)	Дуже важливо			

	малюнками)				
3	Піктографія (позначення символами)	З вищезазначеного впливає	⇒		
4	Рубрикація (виділення головної думки)	«Естетика розвиває почуття прекрасного, учить бачити і створювати прекрасне в мистецтві і повсякденному житті»	«Естетика — почуття прекрасного»		
5	Приведення фрази до еквівалентного виду	«У педагогічному спілкуванні працює кожна, на перший погляд, дрібниця, працює усе — погляд, рух очей, жест і т.п.»	«У пед. спілкуванні немає дрібниць»		
6	Скорочення закінчень (без порушення коренів слів)	Гармонійний розвиток	Правильно: гармон. розвит.		

ОПРАЦЮВАННЯ ЗМІСТУ ТЕМИ

(завдання для виконання у робочому зошиті)

1. Прочитайте наступні «золоті правила» швидкого читання і відзначте ті з них, якими ви опанували:

- читати без повернень до початку рядка;
- завжди виділяти основну думку тексту;
- читати без артикуляції;
- читати вертикальним рухом очей, охоплюючи поглядом увесь рядок одразу;
- щодня виконувати обов'язкову норму — 20 сторінок друкованого тексту.

2. Прочитавши нижчеподаний текст, визначте свою швидкість читання. Для цього точно відзначте час (у хвилинах), витрачений на читання тексту.

Не треба лякати дітей

Ми, дорослі люди, часто не підозрюємо, як багато страху діти відчують у своєму житті.

Я пам'ятаю з дитинства таку картину. Стою у кімнаті на колінах: я щось накоїв, і мати обіцяла мене випороти. Я вже вислухав усе те голосне й образливе, що вона хотіла мені сказати, тепер вона пішла і прийде незабаром з різками в руці.

Я чекаю. Так нестерпно страшно і болісно стояти на колінах і чекати, що от зараз наступить цей неймовірний жах, стояти і думати про себе: «Хоч скоріше б, чи що». Чекати нестерпно, і в мене промайнула думка:

«Навіщо вона мене так мучить?» Якби вона знала, що зі мною, вона б не стала мене так лякати. Відкрилися двері, і мати прийшли знову: різок у руках не було. Мені було наказано встати з колін і піти. Але за цей коротенький час я відчув справжнє потрясіння, що було для мене набагато більш жахливим, ніж самі різки.

Я сиджу у класі. Приходить учитель, запановує лиховісна тиша. От він розгорнув журнал, от він дивиться на список учнів знизу нагору і зверху вниз, от він задумався, і 38 пар очей стежать за ним. Я бачу, що мої товариші відчувають те саме, що і я. Це момент болісного чекання: от запитає, ні, пройде мимо, от я отримаю відстрочку, а може бути, зараз вийду на цю страту... Нарешті тихо звучить прізвище. Подих полегшення усім класом.

Перед математиком, якого ми усі звали Штучкіним, стоїть Сергій Зимін. Він тільки що одержав одиницю, його кругле обличчя мокра від сліз, вираз обличчя найжалюгідніший, прохальний:

— Михайло Федорович, вибачте.

Але вчитель спокійний, і я думаю про себе: «Як можна бути спокійним у таку хвилину?» Він говорить:

— Мені вас прощати нема за що, ви нічого не знаєте, і я повинен поставити вам одиницю.

— Будь ласка, вибачте цього разу, я вам усе вивчу, щодня буду учити!

— Сідайте на місце, Зимін.

— Мене вдома висічуть, обов'язково висічуть!

Весь клас приходить у хвилювання; учні стримано гудуть:

— Вибачте його, у нього, ми знаємо, мати зла.

Зимін, підтриманий класом, уже зовсім не може впоратись із собою, він ридає, намагається схопити руку Штучкіна, той відсмикує, тому що Зимін хоче поцілувати його руку; Зимін не встигає і цілує його рукав, а Штучкін говорить:

— Мені байдуже, висічуть вас чи ні, я вас не січу і сікти не буду, а оскільки ви нічого не знаєте, я повинен поставити вам одиницю.

Весь клас вражений. Пролунав дзвоник, вчитель іде, але Зимін сам не свій від хвилювання, схлипуючи від сліз, йде за ним, проводжаючи його до дверей учительської, він стоїть у цих дверях і чекає, щоб Штучкін вийшов, але Штучкін не виходить. Тоді Зимін, розливаючись горючими сльозами, сідає на сходах і цілих дві з половиною години чекає. Лунає останній дзвоник, учителі спускаються сходами і ідуть, і ніхто з них слова не сказав Зиміну, і навіть кам'яний інспектор його обійшов, не зробивши ніякого зауваження.

Я сиджу і думаю: «Невже ж Штучкін забув той час, коли сам був маленький?»

Ми самі того не помічаємо, як часто наповнюємо дитяче життя страхом. Це відбувається тому, що ми досить багато дітям погрожуємо із самих маленьких років; ми впливаємо на них за допомогою страху. Темна

кімната населяється нами якимись страшними павуками і буками; якщо говоримо про собаку, те неодмінно додамо: «Дивися, вона тебе вкусить!»; якщо говоримо про якого-небудь дядька, то часто вказуємо нашим дітям, що цей дядько візьме тебе і вкраде. Ми погрожуємо дітям хворобою, ранами, болем і зрештою досягаємо гарних результатів; діти починають нервувати, лякатися, трястися від страху, скрикувати вночі і постійно шукати захисту. Усе це дарма не проходить, вони вірять нашим погрозам усерйоз, і це сповнює душу дитини такими настроями, що надалі зроблять його нерішучим і невпевненим у своїх силах...

Ні, не треба лякати дітей, це занадто дорого їм обходиться, потрібно їх виховувати сміливими, життєрадісними і бадьорими.

Шацкий С. Т. Не пугайте детей // Пед. соч. — М., 1964. — Т. 3. — С. 172—175.

А тепер закрийте текст аркушем паперу і дайте відповіді на 10 питань за змістом прочитаного:

1. Де стояв на колінах маленький герой розповіді в очікуванні покарання?
2. Як він охарактеризував цей час очікування?
3. Як вчитель у класі почав переглядати список учнів: зверху вниз чи знизу нагору?
4. Скільки в класі було учнів?
5. Як звали вчителя?
6. З боку кого побоювався покарання учень Зимін?
7. Як звали Зиміна?
8. Намагаючись піддобрити вчителя, Зимін поцілував...
9. Скільки часу сидів Зимін на сходах?
10. Яким епітетом наділений автором інспектор школи?

Перевірте і підрахуйте, скільки ви дали правильних відповідей. А тепер визначте швидкість вашого читання за формулою:

$$V = \frac{N}{T} K,$$

де V – швидкість читання; N – число знаків у тексті і дорівнює 3097; T – час у хвилинах, витрачених на читання; K — коефіцієнт розуміння; визначається як $0,1n$ (n – число правильних відповідей на питання після тексту. Якщо ви відповіли правильно на 8 питань, то n буде дорівнювати 0,8; якщо на 7 – то 0,7 і т.д.).

Розрахуйте вашу швидкість читання. Якщо значення не перевищує 2000, то ваша швидкість читання – низька, від 2000 до 2500 – середня, вище за 2500 – висока.

Чи задоволені ви результатом? Якщо ні, то як ви збираєтесь збільшити швидкість читання?

3. Прочитайте наступний літературний уривок.

У школі майбутнього не повинно бути підручників. Це не означає, що діти ... не будуть звертатися до книг, але вони будуть користуватися не однією, а багатьма книгами і переважно такими, у яких великі працівники

в тій або іншій галузі знання діляться з іншими людьми результатами своїх робіт, у яких вони висловлюють свої оригінальні думки, говорять про ті відкриття і про той шлях, яким вони дійшли до цих відкриттів.

Нехай діти самі створюють свій підручник, тобто пишуть і складають таку книгу, що... буде шляхом для дітей.

Але хіба не припускаєте ви, скажуть нам, існування ідеальних підручників? На це питання ми повинні будемо відповісти негативно. Ідеальним підручником може бути тільки в тому випадку, якщо перестане носити риси підручника.

Вентцель К.Н. Идеальная школа будущего и способы ее осуществления // Пед. соч. – М., 1989. – Т. 1. – С. 95-97.

Складіть до цього уривка: тезовий конспект; короткий конспект; питально-відповідний конспект; цитатний конспект.

4. *Прочитайте наступний літературний уривок з твору В.О.Сухомлинського „Розмова з молодим директором школи”.*

Ми прагнемо того, щоб бачення світу почалося для дітей з тривоги і заклопотаності. Не бійтеся затьмарювати дитинство гіркими думками – адже головне те, про що ці гіркі думки, турботи, хвилювання. Як це важливо, щоб у дитячі роки дитина не могла спокійно заснути від думки про те, що якщо вона, маленька людина, буде бездіяльною, то рідна земля стане біднішою! Іншого шляху проникнути в дитяче серце немає — тільки громадянська тривога, громадянські почуття, пробуджені тим, що ви ввели дитину у світ. Громадянське виховання одухотворяється тим, що маленькій людині хочеться побачити світ кращим, що в маленького громадянина з'явилося бажання працювати...

У цьому, на моє глибоке переконання, найголовніша умова подолання утриманства і ліні.

Складіть різні види плану до даного тексту: простий план; складний план; вільний (художній план).

Лабораторне заняття №2

ОПРАЦЮВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ (робота у педагогічному словничку)

1. Знайдіть у літературі і дайте визначення понять «анотація» і «рецензія». Укажіть джерела, з яких ви виписали ці визначення.

ОПРАЦЮВАННЯ ЗМІСТУ ТЕМИ

(завдання для виконання у робочому зошиті)

1. Ознайомтесь з приблизними планами складання анотації і рецензії.

План анотації

1. Вихідні дані джерела (статті, брошури, книги, літературного уривка і т.д.).
2. Оцінка глибини й актуальності теми.
3. Аудиторія, для якої ви рекомендували б джерело.

План рецензії

1. Вихідні дані джерела (статті, брошури, книги, літературного уривка і т.д.).
2. Оцінка глибини й актуальності теми.
3. Стиснутий виклад позиції автора.
4. Ваше ставлення до суті порушеної проблеми й оцінка позиції автора.
5. Аналіз індивідуальних особливостей стилю автора (доступність, образність, емоційність, науковість і т.д.).
6. Аудиторія, для якої ви рекомендували б джерело.
7. Висновок.

Користуючись вищенаведеними приблизними планами, складіть анотацію на уривок «Не лякайте дітей» з книги С.Т.Шацького (див. лб №1) і занесіть їх у свій робочий зошит.

2. Оберіть одну зі статей на тему про проблеми вчительської праці («Учительська газета», газета «Перше вересня», «Педагогічний вісник», журнали «Початкова школа», «Рідна школа», «Народна освіта» і т.д.) і напишіть анотацію і рецензію на неї

РОБОТА З ТЕКСТАМИ

Практичне заняття №1

Я у вчителі піду. Нехай мене навчать

Якщо ви талановиті, то зможете стати вчителем, незалежно від того, у чому ви талановиті.

Якщо у певній галузі знання, то це допоможе вам стати видатним учителем-предметником.

Якщо у певній сфері мистецтва, то це допоможе створити для учнів емоційно насичену атмосферу, якої так потребує кожна людина.

Якщо у вас талановиті руки, то ваші учні виростуть справжніми майстрами певної справи — столярної, гончарної, радіо чи будь-якої іншої.

Якщо у вас фізично розвинуте тіло, то ви зможете захопити всіх учнів ідеєю вирости здоровими і спортивними.

Якщо ви талановиті в спілкуванні, то ваші учні не будуть знати труднощів у людських стосунках.

У вас немає ніяких яскраво виражених талантів і навіть здібностей? А ви упевнені, що це дійсно так? Адже здібності виявляються і розвиваються у процесі життєдіяльності людини. Тому не кваптесь з висновками! Можливо, ви здібний учитель? Можливо, з вас вийде прекрасний вихователь? Спробуйте себе у цій царині. Якщо ви ще не упевнені у своїх здібностях, це не може перешкодити стати учителем, якщо ви цього дуже прагнете.

Якщо вам цікаві люди, то з вас вийде прекрасний учитель.

Якщо ви цікаві людям і вони до вас тягнуться, то сміливо йдіть у вчителі. Дітям так потрібно, щоб їхній учитель був привабливий як людина.

То що ж, кожна людина може бути вчителем? Ні, не кожна.

Якщо у вас погане здоров'я і лікарі вважають, що воно не покращиться, і ви з ними згодні, то краще обрати більш спокійну роботу, ніж учительська.

Якщо ви, незважаючи на довгу і завзяту роботу над собою, маєте погану дикцію, то вам краще не йти у вчителі.

Якщо, незважаючи на всі зусилля, у вас не виходить контакт із людьми, то не кваптесь вступати до педагогічного інституту чи училища.

Якщо люди, молодші чи старші, викликають у вас стійку ворожість чи постійно дратують, то утримайтесь, хоча б на кілька років, від вступу на вчительський шлях.

Якщо ваші товариші стверджують, що вам не вистачає доброти, що ви часто несправедливі, що у вас важкий характер, поміркуйте, чи зумієте ви позбутися цих недоліків перш, ніж станете вчителем.

Мудрик А.В. Учитель: Мастерство и вдохновение. - Москва, 1986.-С. 6-8.

- ◆ Чи згодні ви з твердженням автора: «Якщо ви талановиті, то зможете стати вчителем, незалежно від того, у чому ви талановиті»?
- ◆ Який талант у собі ви вважаєте найбільш яскравим і найбільш істотним для професії вчителя?

Пізнати свою професію

...Хочеш усвідомити, чому (для чого) ти служиш? Тоді порівняй свою службу, з погляду суспільних цінностей, із професійною службою інших, і ти відчуєш, яке важливе і неповторне твоє життя для суспільства.

Раніше я порівнював свою професію з професією лікаря. Тоді і сформулював текст для самонавіювання: «Будь обережний! Не помилися! Не зашкодь! Будь надією для школяра!» Ці слова я повторюю кожного ранку, коли йду до школи, кожного разу, коли в мене виникає складна педагогічна ситуація.

Чи має право лікар помилитися, коли оглядає свого хворого пацієнта, зокрема дитину, і ставить діагноз? Ну звичайно, не має такого права, це зрозуміло! Але він може помилитися, і причиною того стане в одному випадку складність і невизначеність хвороби, а в іншому — недосвідченість лікаря, обмеженість його знань, необізнаність з досвідом та на-працюваннями колег і навіть недбале ставлення до справи. Ось і поставить лікар неправильний діагноз, що потягне за собою неправильний курс лікування, а отже, погіршення здоров'я дитини.

Так і педагог, розмірковував я, не має права обирати свої виховні й навчальні методи і засоби, якщо він заздалегідь добре не вивчить дитини. Ще великий Ушинський визначив педагогічну аксіому: «Якщо ми хочемо виховати дитину всебічно, так само всебічно треба її вивчати».

Таке порівняння моєї професії з професією лікаря допомогло мені глибше усвідомити, як необхідно володіти педагогічною майстерністю. Ставлячи точний діагноз, лікар може призначити хворому вже відомі ліки, які сприяють одужанню від цієї хвороби. Я ж — педагог — повинен вивчити дитину всебічно, тобто вивчити не лише її індивідуальну психологію і характер, а й індивідуальне життя, середовище, в якому формується її характер, й одночасно будувати правильний виховний процес.

Потім я порівнював професію педагога з професією актора. Що спільного між цими професіями? Певна річ, педагог повинен володіти перевтілюванням, умінням входити в роль. На сцені актор забуває про все, крім життя свого героя, в якого він перевтілюється і робить це так майстерно, що глядач сприймає як дійсність те, що відбувається на сцені. Справжній актор змушує глядачів забути, хто вони є, і тому вистава на сцені стає для них вікном у життя. Достатньо актору забути про свого героя й поринути в особисті життєві переживання — і це вікно в життя тут же розіб'ється вщент у глядачів на очах. Актор на сцені належить не самому собі, а глядачам і своєму героєві. Хіба це не закон професії актора?

А професія вчителя в цьому розумінні значно складніша. Він також належить, але не тим людям, які для актора мають спільне ім'я «глядач», а дітям, котрі для нього позначені конкретними характерами, як мої Ека і Ніка, Віктор і Маріка, Дато і Русико, Коте і Тека, Нія і Сандро... Упродовж кількох років учитель не розлучається зі своїми дітьми-учнями, він і не може розлучитися, бо в такому разі буде перервано педагогічний процес, тобто процес становлення людини і пізнання нею життя. «Даруй себе дітям!» — ось до чого привело мене порівняння професії педагога з професією актора.

Спробував я порівняти свою професію з професіями архітектора, будівельника, геолога, астронома. Уявляв, що я так само проектую та будую дитячу душу, як проектують та зводять будинки архітектори й будівельники. Але незабаром я відмовився від таких думок, оскільки люди цих професій мають справу з неживою дійсністю, яка без опору підкорюється їхній багатій уяві і практичній творчості. Мені ж доводиться спілкуватися з маленькою людиною, яка сама виношує у собі власні плани, мрії і прагне їх здійснити, самоутвердитися. Ні, вчитель не архітектор, інженер і будівельник дитячої душі, бо ця душа не являє собою набору будівельних матеріалів. Вона насправді є живою душею, пристрасною, життєдайною і творчою силою. Її потрібно не будувати, а збагачувати, розвивати, наповнювати ідеалами, переконаннями, прищеплювати їй любов до людей, природи, життя.

Хоча порівняння професії педагога з професіями архітектора, будівельника, а також геолога й астронома виявило більше відмінностей, ніж схожості, все ж воно дало мені користь. До змісту тексту для самонавіювання я додав ще й такі фрази: «Знай, чого прагнеш!», «Постійно шукай у дитині багатство її душі!», «Будь терплячий в очікуванні дива і будь готовий до зустрічі з ним у дитині!»

Отак кожне порівняння моєї професії з професіями інших залишало мені якесь правило і пам'ятку. Потім я згрупував їх й отримав пам'ятку такого змісту: Будь обережний! Не помилися! Не зашкодь! Будь надією для школяра! Даруй себе дітям! Знай, чого прагнеш! Постійно шукай у дитині багатство її душі! Будь терплячий в очікуванні дива і будь готовий до зустрічі з ним у дитині!

Амонашвили Ш. А. Единство цели: Пособие для учителя. — М.: Просвещение, 1987. — С. 7—8

◆ *Якими заповідями вчителя можна доповнити список, окреслений Ш.О.Амонашвілі?*

Своєрідність педагогічної діяльності

Діяльність педагога за суспільними функціями, вимогами до творчих можливостей особистості, за складністю психічної напруги певною мірою споріднена і діяльності вченого, письменника, артиста. <...>

Учений відкриває наукову істину. Педагог за допомогою слова й інших засобів педагогічного впливу залучає до неї інших людей. Для цього наукове знання він подає як розповідь чи лекцію, сюжетно вибудовує науковий матеріал таким чином, щоб зацікавити у ньому слухачів. У цій роботі з композиції змісту наукової інформації його діяльність споріднена діяльності письменника. Педагог, як і письменник, впливає на інших людей за допомогою слова, щоб змінювати їхні погляди, стосунки, установки. На спорідненість суспільних і виховних функцій літературної і педагогічної діяльності звернув увагу О.І.Герцен. Зіставлення творчості дитячого письменника і вчителя здійснював В.Г.Белінський. Але діяльність педагога в певних аспектах є більш складною і важкою. Письменник створює свій доробок і віддає його на суд читачів, активно не втручаючись у те, як його (доробок) будуть читати, розуміти, до нього ставитись. Педагог діє «на людях», мобілізуючи увагу слухачів, реконструює свій твір (розповідь, лекцію, бесіду) відповідно до реакції учнів на свій виклад.

Порівнюючи творчу лабораторію письменника і педагога, Д.І.Писарев відзначає більш складні умови діяльності останнього. Письменник тільки створює свій доробок і публікує його. Педагог включає учнів у діяльність, організує зміст інформації, свою поведінку, діяльність учнів, домагається засвоєння матеріалу. В тому, що педагог діє «на людях», його діяльність близька артистичній.

Педагог, як і артист, працює на основі певного матеріалу (навчальний план, програма, підручники, книги, художні твори). Йому, як і артисту, потрібні гарна дикція, володіння голосом, виразність, емоційність мовлення. «Для мене в моїй практиці, — писав А.С.Макаренко, — такі «дрібниці» стали вирішальними: як стояти, як сидіти, як піднятися зі стільця через стіл, як підвищити голос, посміхнутися, як подивитися. Тут ми стикаємось з тією галуззю, що усім відома в драматичному і навіть балетному мистецтві: це мистецтво постановки голосу, мистецтво тону, погляду, повороту».

Педагог формує особистість іншої людини, як скульптор ліпить свій утвір, але має справу з живим матеріалом і діє не один, а разом з іншими людьми й обставинами. «Уся тривога, усі засмучення і все торжество нашої справи, — писав В.О.Сухомлинський, — у тому і полягає, що скульпторів декілька. Це родина й особистість вихователя, і дитячий колектив, і книга, і зовсім непередбачені скульптори, скажімо знайомі, з якими здружила хлопчика вулиця.

Якби всі ці сили діяли як добре злагоджений оркестр, як легко створювалися б люди! Але в кожного майстра свій норов і свій характер, свій почерк і, нарешті, своє уявлення про майбутню істоту, свій етичний і естетичний ідеал. У кожного — схильність критично ставитися до творчості суперників, і він прагне не тільки пройти різцем по мармуровій ціліні, але і колупнути там, де тільки що попрацювала рука

іншого скульптора. Потім настає момент, коли і мрамур перестає бути неживою брилою, "скульптура" оживає, стає істотою, що пізнає не тільки світ навколо себе, але і самого себе. І тоді бере ця істота свій власний різець і саме починає ліпити і навіть виправляти те, що зробили інші. Як мечі, схрещуються різці, летить мармурова крихта, і іноді від шляхетного каменю відколюються цілі шматки... Звести всі різноманітні впливи в одне, домогтися, по можливості, гармонії — завдання педагога».

Проведене зіставлення виявляє спорідненість педагогічної діяльності з найвищими мистецтвами, але ще не розкриває всієї її складності. Останню можна зрозуміти тільки виходячи зі своєрідності педагогічних завдань, що доводиться вирішувати педагогу.

Основи вузовской педагогики: Учеб. пособие
/ Под ред. Н.В.Кузьминой, И.А.Уркина.—
Ленинград, 1972. — С. 86-87.

♦ *З якими ще професіями ви могли б порівняти професію учителя? У чому їх схожість? У чому відмінність?*

ПРИРОДА ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАВДАНЬ

Педагогічні цілі

Основною метою своєї праці учитель, як відомо, обирає таку, щоб у процесі навчання й виховання розвинути учня як майбутнього активного суб'єкта суспільної і трудової діяльності, сформувати його особистість. Цілі педагогічного впливу завжди плануються як деякі ефекти просування, росту, зміни особистості учня. Учитель прагне сформувати в учня ті «внутрішні підвалини» (знання, переконання, методи дії), які б дали змогу учневі згодом самостійно керувати своєю майбутньою діяльністю.

За ступенем узагальненості педагогічні цілі утворюють певну ієрархічну систему. Найбільш узагальненим їх виявом є певний ідеал виховання... Ідеал виховання конкретизується в розгалуженій системі педагогічних цілей та підцілей.

По-перше, існують найзагальніші (вихідні) цілі інституціонального характеру, що визначають напрям роботи певної системи чи підсистеми освіти: середньої загальноосвітньої школи, професійно-технічної освіти, підвищення професійної кваліфікації тощо...

По-друге, існують конкретніші, так би мовити, конструктивні педагогічні цілі, у яких реалізуються вихідні цілі освіти. Конструктивні цілі вказують на те, що повинно бути сформоване в людині на певному етапі її освіти або ж під час вивчення того чи іншого навчального предмета. Такі цілі ставляться, як правило, у програмах навчання, у програмах виховної роботи, у різних педагогічних і методичних посібниках. На відміну від вихідних цілей освіти, які визначають загальну її стратегію і тому є відносно усталеними й постійними, конструктивні цілі більш динамічні і змінні — вони можуть регулярно коригуватися, уточнюватися з огляду на розвиток змісту, форм і методів освіти.

І нарешті — по-третє, існують так звані оперативні педагогічні цілі, які ставляться вчителем у процесі реалізації програми навчально-виховної роботи в конкретних умовах даної школи і даного класу. Абсолютно очевидно, що оперативні цілі найрухливіші, максимально змінні і найбільш динамічні. Вони завжди ставляться щодо тих різноманітних педагогічних ситуацій, із якими має справу вчитель-практик... Найбільші труднощі виникають у процесі конкретизації загальних цілей, у процесі переведення їх на операціональне поняття (наприклад, у який спосіб конкретизувати таку мету, як «прищепити любов до математики»?).

У шкільній практиці є дві типові вади, що виникають під час з'ясування цілей навчання. З одного боку, цілі часто формулюються в термінах певних розділів, параграфів програмового матеріалу («пояснити основні положення теорії еволюції», «провести дослід з електроскопом»). У цьому разі залишається незрозумілим питання, для чого вивчається той чи той матеріал, які поняття чи вміння формуються в учнів. З другого боку, цілі нерідко формулюються в занадто загальному вигляді («розвивати критичне мислення», «розвивати світогляд», «навчити розв'язувати завдання»). Але людина вивчає не загальний метод мислення і розвиває не критичне мислення взагалі, тому цілі навчання повинні бути детальними, конкретними для кожного виду знань, умінь, рис особистості.

До цього слід додати, що цілі навчання, навіть якщо вони формулюються в термінах розвитку учня, часто зводяться тільки до раціонально-логічних ефектів його просування (знання, вміння, навички). Тим часом важливо ставити перед собою вагомішу мету — розвиток особистості учня, враховуючи при цьому різні сфери його особистості і різні типи ефектів його просування.

Зокрема, в навчанні ці ефекти можуть виступати:

- 1) як ефекти розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості учня — розвиток його ставлень, переконань, інтересів і спрямованості в цілому;
- 2) як ефекти розвитку пізнавально-логічної сфери особистості учня — розвиток його уявлень і понять про навколишній світ, логічних операцій і методів, інтелектуальних прийомів пізнавальної діяльності;
- 3) як ефекти розвитку практично дієвої сфери особистості учня — його вмінь регулювати свою практичну діяльність, використовувати знання для розв'язання проблем, що виникають у житті.

Основні умови досягнення педагогічних цілей

У чому ж полягає головна умова зміни й розвитку особистості? Грунтуючись на тому, що людина змінює себе лише тоді, коли вона змінює світ, що її оточує, О.М.Леонтьєв підкреслює, що розвиток особистості відбувається в діяльності людини... Лише діючи з об'єктом, людина збагачує, перетворює і розвиває себе як суб'єкта діяльності як особистість. У психології встановлено: будь-які психічні структури формуються в активній діяльності людини (в учня — у його навчальній діяльності). У

формі нейтрально-пасивного сприймання ні можна сформува­ти ні міцних знань, ні гнучких умінь глибоких переконань.

Отже, загальна стратегія вчителя — його «надзавдання» — полягає в тому, щоб залучити учня до активної та самостійної діяльності, поста­вити його в позицію суб'єкта цієї діяльності, організувати цю діяльність так, щоб учень робив відкриття (відкриття «для себе») тих чи інших фактів і законів, набував переконань, оволодівав способами розв'язання завдань, які йому пропонують під час вивчення того чи того навчального матеріалу...

Рефлексивні процеси в діяльності вчителя

...Підсумовуючи сказане, ми хотіли б насамперед підкреслити, що діяльність учителя є завжди діяльністю з управління іншою діяльністю а саме навчальною діяльністю учнів. Інакше кажучи, діяльність учителя — це своєрідна метадіяльність, тобто діяльність, що нібито вибудовується над діяльністю учнів. Учитель не просто ставить власні цілі, і й прагне, щоб ті цілі були усвідомлені та сприйняті учнями; учитель не просто шукає способів досягнення поставлених цілей, а й працює над тим, щоб ці способи були опановані учнем, стали для учня «своїми». Таким чином, об'єктом діяльності вчителя, об'єктом його управління, керівництва, організації є діяльність учнів, а сам учитель дивиться на себе і на свої дії (й оцінює їх) ніби очима учнів.

Отже, будь-які педагогічні завдання — це, загалом кажучи, завдання з управління діяльністю учня. Але в цьому разі йдеться про досить своєрідне управління, про таке управління, коли учень стає в позицію суб'єкта, здатного також управляти своєю діяльністю. Тобто це «управління процесами управління», які здійснює інша людина — учень. Такі процеси у психології традиційно називають рефлексивними процесами.

Рефлексивні процеси — це процеси відображення однією людиною (вчителем) «внутрішньої картини світу» іншої людини (учня). Учитель повинен мати не лише власні уявлення про об'єкт, що вивчається, а й знати, які уявлення про цей об'єкт має учень. Учитель повинен бути здатний розуміти точку зору учня, імітувати його роздуми, передбачати можливі труднощі в його діяльності, розуміти, як учень сприймає певну ситуацію, пояснити, чому учень діє так, а не інакше.

Більше того, вчитель мусить не тільки рефлексивно відображати «внутрішню картину світу», притаманну учневі, а й цілеспрямовано її перетворювати, поглиблювати, розвивати. Пам'ятаючи, що такі перетворення можуть здійснюватися лише внаслідок активної діяльності самого учня, педагог повинен будувати своє управління цією діяльністю не як прямий вплив, а як передачу учневі тих «основ», з яких учень міг би самостійно добувати свої висновки (але, звісно, заздалегідь передбачені вчителем). Таке управління діяльністю іншої людини, як правило, і називається *рефлексивним управлінням*.

Рефлексивні процеси буквально пронизують вирішення найрізноманітніших завдань, із якими має справу вчитель. Коли вчитель добирає навчальний матеріал для уроку, він керується не лише специфікою змісту, а й тим, як він сприйметься учнями — чи буде він для них доступний, чи зацікавить він їх, чи стане для них переконливим. Коли вчитель дає учням доручення, він має знати, як поставляться до цих доручень ті чи ті учні і чи зможуть вони їх виконати. Ми вже не говоримо про проблеми міжособистісного характеру, які вчитель повинен уміти досить швидко розпізнавати й вирішувати...

Треба відзначити, що процеси рефлексивного управління так чи інакше характерні для різних видів професійної діяльності, пов'язаної з міжособистісними стосунками, наприклад для адміністративної, пропагандистської, громадської діяльності. Ступінь використання людиною у своїй діяльності способів *рефлексивного управління* діяльністю іншої людини якраз і свідчить про наявність і виявлення у тій чи тій професії педагогічного аспекту. Щодо професійно-педагогічної діяльності, то в ній процеси рефлексивного управління стають головними, а отже, домінуючими.

Моделирование педагогических ситуаций: Проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / Под ред. Ю.Н.Кулюткина, Г.С.Сухобской. — М.: Педагогика, 1981. - С.9-13, 15-17.

◆ *Складіть конспект-схему цього тексту.*

Освітній простір для становлення й розвитку майстерності педагогічних працівників

На початку XXI століття у світі налічується близько 60 млн. працюючих учителів. Таким чином, педагоги нині є найчисленнішою соціально-професійною групою, що становить 1,6% населення планети віком від 15 до 64 років.

В останнє десятиріччя кількість жінок серед учителів у всьому світі зростає, продовжуючи тенденцію фемінізації вчительської професії. Кількість учителів-жінок у дошкільних закладах і початковій школі подекуди сягає 80%. Так, за даними, що Україна надала для світової доповіді ЮНЕСКО 1998 р., у початковій школі нашої країни частка учителів-жінок становить 98%.

В Україні структура вчительських кадрів за віковим показником останнім часом зазнала певних змін. Зменшився відсоток учителів віком до 30 років і віком 31-40 років. Вони становлять відповідно 22,7% і 27,5% від загальної кількості учителів. Без змін залишилася частка вчителів віком 41-50 років і становить 26,5%. Дещо зросла частка вчителів віком 51-55 років, становлячи відповідно 11,3% і 12%. Збільшення в Україні частки педагогів зі стажем роботи понад 20 років породжує проблему пріоритетів у професійній діяльності з огляду на застарівання психолого-педагогічних і предметно-методичних знань.

Освіта України розвивається як у контексті загальнопланетарних освітніх тенденцій, так і за обставин радикальних політичних, економічних, соціальних змін у суспільстві.

Про стан системи освіти, що склався в Україні на час проголошення незалежності, свідчить те, що кожен третій громадянин України навчався або навчав.

Алексеев Ю. М. Україна: освіта і держава (1987-1997). — К.: Експрес-об'ява, 1998. — С. 24

У 2003/04 навчальному році в нашій країні функціонувало 21 тис. 900 загальноосвітніх закладів, де навчалось 6 млн. 44 тис. учнів і працювало 551 тис. педагогічних кадрів. Для розвитку здібностей та обдаровань юнаків і дівчат працювало 459 гімназій [в яких 23 тис. 844 учителі навчали 263 тис. 208 учнів], 378 ліцеїв [144 тис. 199 учнів, 15 тис. 118 учителів], 38 колегіумів [27 тис. 153 учні, 2 тис. 419 педагогів]. Навчально-виховних комплексів (НВК) було 1 тис. 764, в них учнів — 405 тис. 73, вчителів — 38 тис. 606. Професійно-технічна освіта охоплювала 953 навчальні заклади [493 тис. 100 учнів]. Система освіти передбачає і роботу приватних загальноосвітніх закладів. Співвідношення державного і приватного секторів в освіті таке: державних закладів 21 тис. 630 [учнів — 6 млн 16 тис. 976, учителів — 544 тис. 883], приватних закладів — 278 [учнів — 27 тис. 420, учителів — 6 тис. 580].

Статистичний щорічник України за 2003 рік. — К., 2004. — С. 470-478

В Україні послідовно, цілеспрямовано здійснюється реорганізація вищої освіти. У 2003/04 навчальному році функціонувало 670 закладів I-II рівнів акредитації [592 тис. 900 студентів] і 399 закладів III-IV рівнів акредитації [1 млн. 843 тис. 800 студентів]. У 2003 році вищими навчальними закладами різних рівнів акредитації було підготовлено 30 тис. 600 магістрів, 212 тис. 800 спеціалістів, 147 тис. бакалаврів і 183 тис. 600 молодших спеціалістів. У ВНЗ I-II рівнів акредитації працювало 52 тис. 300 викладачів, з них 2 тис. 300 кандидатів наук; у ВНЗ III-IV рівнів акредитації — 95 тис. 800 викладачів, з них 7 тис. 700 докторів та 44 тис. 400 кандидатів наук.

Статистичний щорічник України за 2003 рік. — К., 2004. — С. 479

Педагогічна освіта в різних країнах має спільні й відмінні риси. У структурі педагогічної освіти США виокремлюються вищі навчальні заклади різних рівнів: університети (4-5 років), педагогічні коледжі (4-5 років), коледжі вільних мистецтв (4 роки), молодші коледжі (2 роки). У перших трьох зазначених типах навчальних закладів готують викладачів середньої школи, у молодшому коледжі — учителів початкової школи.

В Англії шкільних учителів готують загальні й педагогічні коледжі, а також педагогічні відділення університетів. В університетах річну педагогічну підготовку проходять після трьох років навчання на якомусь факультеті, тобто засвоївши певний академічний курс та отримавши спеціалізацію з 1-3 дисциплін.

Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире. — М.: Педагогика, 1999. - С. 36-37

В Україні вчителів початкової школи готують педагогічні училища і педагогічні коледжі, а також спеціалізовані факультети в педагогічних інститутах та університетах. Учителів середньої школи готують педагогічні інститути, педагогічні університети й університети.

Луговий В. І. Управління освітою. — К.: Вид-во УАДУ, 1997. — С. 148-152

♦ *Про які проблеми педагогічної освіти в Україні свідчать вищенаведені факти? Які способи їх розв'язання могли б ви запропонувати?*

Професійний статус учителя

На даний час існує потреба в нових теоретико-методологічні підставах для того, щоб системно осмислити особистість і діяльність педагога ХХІ ст.

Першим кроком на цьому шляху може бути інтеграція соціологічних і психолого-педагогічних методів вивчення педагогів як специфічної соціально-професійної групи.

Одні соціологи характеризують педагогів як «соціально-професійний загін фахівців, більшість яких складають жінки з вищою освітою. Обидві названі обставини (стать і освіта) поряд зі специфікою характеру педагогічної праці визначають соціальний вигляд і основні риси способу життя педагогічної інтелігенції».

Інші соціологи визначають учительовання як «особливу, соціально значиму групу інтелігенції, що здійснює духовно-практичну діяльність з формування особистості». Обидва підходи підкреслюють соціальну і психолого-педагогічну значимість педагогічної діяльності, що повинно визначати високий суспільний престиж і відповідний професійний статус учительської праці. Ця думка виділена в «Рекомендації про положення вчителів», прийнятій у Парижі в 1966 р. спеціальною міжурядовою конференцією про статус учителів: «Положення вчителів повинне відповідати потребам в освіті, обумовленим його цілями і задачами. Варто визнати, що для повного досягнення цих цілей і задач надзвичайно важливо, щоб учителі мали відповідний статус і щоб їхня професія була оточена суспільною повагою, якої вона заслуговує...»

Віковий склад учительства є значимою інформацією при визначенні тенденцій і перспектив функціонування і розвитку системи вітчизняної освіти на межі тисячоріч. І хоча немає прямих статистичних даних про

віковий склад педагогів, більшість авторів на підставі аналізу їхнього розподілу за стажевими групами роблять висновок про старіння вчителів. <...>

Факт старіння педагогічних кадрів породжує ряд проблем, аналіз і рішення яких буде сприяти як підвищенню ефективності навчання і виховання підростаючого покоління, так і поліпшенню соціальної, професійної й особистої життєдіяльності вчительства. Старіння учителів впливає насамперед на їхню професійну мобільність, що відбивається на ринку праці в галузі освіти. <...>

Збільшення частки педагогів, що мають стаж роботи понад 15 років, породжує проблему пріоритетів у професійній діяльності в зв'язку зі старінням його психолого-педагогічних і предметно-методичних знань. Учителі, що входять до даної вікової групи, одержали професійну освіту в умовах ідеологізованої тоталітарної держави. Це обставина, як свідчить аналіз практики і результатів спеціальних досліджень, створює соціально-психологічні установки до неприйняття багатьох інновацій у навчально-виховному процесі. У зв'язку з цим підсилюється значимість системи підвищення кваліфікації в ознайомленні педагогів із сучасними вітчизняними і закордонними психолого-педагогічними теоріями і концепціями, що мають гуманістичну спрямованість. Це необхідно для формування в педагогів таких професійно-етичних установок, що дозволять готувати учнів до самореалізації в сімейній, професійній і цивільній життєдіяльності на основі самопізнання і формування особистої відповідальності за свою долю.

Старіння педагогічних кадрів виявляється й у зниженні трудової активності, і в «педагогічних кризах». Як симптоми останніх дослідники виділяють «важку незадоволеність своєю працею», що виникає, здавалося б, без видимих причин. <...>

Старіння педагогічного корпусу відбувається незважаючи на те, що кількість молодих учителів, що випускаються з педвузів, практично не зменшується. Це обумовлено тим, що для нової генерації фахівців педагогічна робота не є притягальною і престижною. Якщо на початку 1990-х років майже 100% випускників йшли працювати в систему освіти, що у той час давала серйозні соціальні гарантії молодим учителям для їхнього професійного становлення і росту, то в даний час злидарське положення школи і вчительства відштовхує молодих людей від педагогічної діяльності, що робить роботу з омолодження і відновлення освітніх установ дуже проблематичною.

Вища освіта є характерною ознакою вчительства як соціально-професійної групи. Однак якщо розглядати рівень освіти не за формальними підставами, а за ступенем його впливу на становлення професійної компетентності, то тут виявляються протиріччя і складні проблеми. <...> Аналіз шкільної практики, результати спеціальних досліджень показують, що значна частина вчителів усе ще має недоліки як

у знанні свого предмета, так і в методичній підготовці. Багато педагогів відчують гостру потребу в психолого-педагогічних знаннях, насамперед з психології навчання, міжособистісних відносинах, психологічній і педагогічній діагностиці, основах особистісно-зорієнтованого та корекційного навчання, нових педагогічних технологіях, вікових особливостях сучасних школярів і т.ін. Якщо тлумачити вчителя не як джерело навчально-пізнавальної інформації, а як носія і ретранслятора культури, то необхідно відзначити серйозні проблеми й у формуванні загальної ерудиції педагога. ... Багато майбутніх і вже працюючих молодих педагогів не готові до позаурочного спілкування зі школярами та їхніми батьками саме через низьку ерудицію. З більш як 500 опитаних 29% респондентів не змогли назвати жодного сучасного американського, 22% — вітчизняного, 80% — латиноамериканського і 64% — французького письменників. <...>

На якість й ефективність професійної діяльності і підвищення кваліфікації учителів впливає і рівень їхнього матеріального благополуччя. Педагоги в нашій новітній історії завжди належали до категорії малооплачуваних працівників, крім того, вони не мали істотних доходів крім зарплати. Заробітна плата вчителя нижче прожиткового мінімуму. До того ж вчителі як і раніше погано забезпечені житлом, що на даний час практично їм не виділяється. Педагогічні колективи гірше, ніж інші, забезпечуються пільговими путівками в санаторії, будинки відпочинку, турпоїздками і т.д., а самостійне придбання путівок у даний час нереально. За даними опитування понад 2000 учителів, близько 80%> з них ніколи не лікувалися в санаторії, більша частина жодного разу не була у будинках відпочинку та турпоїздках.

Серед тих, хто одержує офіційні нагороди, педагоги, як правило, також складають меншість. <...> Можна припустити, що відсутність моральних стимулів разом із затримкою зарплати і компенсації на придбання літератури негативно впливає не тільки на розвиток соціального престижу професії, а і на становлення індивідуального професійного статусу педагога як вчителя-майстра.

Орлов А.А. Современный учитель: социальный престиж и профессиональный статус // Педагогика. — 1999. — № 7. — С. 60-61.

- ◆ *Які шляхи ви бачите для розв'язання проблем, про які пише автор?*
- ◆ *Як можна підвищити професійний статус вчителя в сучасному суспільстві?*

Функції професійно-педагогічної діяльності

У діяльності вчителя, спрямованій на організацію навчального процесу, учені-педагоги (Н.В.Кузьміна, В.А.Сластьонін, А.І.Щербаков) виділяють наступні основні функції:

конструктивну, що у свою чергу включає конструктивно-змістовну (добір і визначення структури навчального матеріалу з врахуванням вікових і індивідуальних особливостей учнів, дидактичних принципів і вимог навчальних програм, а також розробка плану навчального процесу), конструктивно-процесуальну (осмислення дій вчителя й учнів у навчальному процесі), конструктивно-матеріальну (добір навчального устаткування, створення дидактичних засобів, у тому числі засобів наочності, і т.п.);

організаторську (включення учнів у різні види навчальної роботи);
комунікативну (установлення правильних взаємин з учнями, їхніми батьками, педколективом, збір, аналіз і оцінка інформації про педагогічну ефективність навчального процесу);

гностичну (дослідження об'єкта — учня й учнівського колективу, навчального процесу і результатів педагогічної діяльності).

Ці функції (компоненти), по суті, присутні майже у всіх видах людської діяльності. Поряд з ними специфічними для вчителя є такі, як інформаційна, виховно-розвиваюча, орієнтаційна, мобілізаційна і дослідницька (за А.І.Щербаковим).

Інформаційна — обмін інформацією між вчителем і учнями шляхом прямого і зворотного зв'язку. Як передумови успішної реалізації цієї функції варто назвати глибоке знання навчального матеріалу, особливості його сприйняття учнями, методів і прийомів навчання, а також мистецтво усного мовлення, ерудицію і т.п.

Виховно-розвивальна — керування перцептивними, розумовими, емоційно-вольовими й іншими процесами в навчальній діяльності учнів і забезпечення на цій основі єдності навчання, виховання і розвитку школярів, формування в них умінь аналізувати, узагальнювати, класифікувати і систематизувати факти, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, засвоювати основні поняття, категорії, закономірності досліджуваної науки й свідомо ними користатися на практиці, а також вироблення моральних якостей.

Орієнтаційна — визначення і виховання ціннісних орієнтацій учнів: ідей і ідеалів, мотивів поведінки, активного ставлення до навколишнього дійсності і т.п.

Мобілізаційна — актуалізація знань і життєвого досвіду школярів, розвиток їхньої пізнавальної самостійності і суспільно-політичної активності.

Дослідницька (гностична) — забезпечення наукового підходу до вивчення педагогічних явищ: пошук потрібної інформації, експерименти, аналіз власної практики і досвіду інших учителів.

Усі названі функції (компоненти), будучи тісно зв'язаними між собою, реалізуються на всіх етапах навчального процесу.

Діяльність учителя за її характером можна тлумачити як *послідовне розв'язання навчально-виховних задач*. З їхнього різноманіття виокремимо

ті, які доводиться вирішувати вчителю під час організації навчального процесу і керування ним. Н.В.Кузьміна відзначає, що «педагогічна задача виникає тоді, коли потрібно перевести учнів з одного стану в інший: залучити їх до певного знання, сформуванати уміння, навички (не знав — довідався, не вмів — навчився, не розумів — зрозумів) чи ж переробити одну систему знань, умінь, навичок (неправильно сформовану) в іншу».

Скульський Р. П. Учитесь быть учителем. — Москва, 1986.—С. 22-23.

◆ Проаналізуйте, наскільки ви готові до реалізації виділених автором функцій професійно-педагогічної діяльності.

◆ Складіть конспект-схему цього тексту.

Стилі педагогічної діяльності

Багато хто вважає, що педагогу досить мати гарні знання, а крім того, і всі ті якості, на перерахування яких у підручнику педагогіки відведено цілих п'ять сторінок. <...>

Це не зовсім так. За всю довгу педагогічну практику я тільки один раз сподобився побачити подібного нафаршированого всіма цими п'ятьма сторінками переваг педагога, що не мав при цьому ні однієї негативної риси, і те у кіно. <...>

У нас бували всякі педагоги, у тому числі і дуже гарні, але всі, на жаль, з недоліками. Був викладач математики Д. Уявіть собі брюнета, досить вже підтоптаного з роками, з пишною шевелюрою, з надзвичайно виразною фізіономією кавказького зразка, з очима, як оливки, і з надзвичайно широким діапазоном різних емоційних реакцій. Учень у дошки розв'язує рівняння, учитель на стільці прихильно дивиться на це. Учень запнувся — на обличчі у вчителя тривога. Учень виплутується з труднощів — і у вчителя посмішка заспокоєння. Але от учень знову припиняється, починає плутати усе більше і більше. Педагог підхоплюється зі стільця і згинається у позу тигра, що готується до стрибка. Учень остаточно заплутався і зробив грубу помилку, і тоді вчитель, схопившись однією рукою за голову, іншу піднявши догори, трагічно викликає, звертаючись до класу: «Ні, ви подивіться тільки, що пише цей ідіот!» А потім кидається до дошки, вириває в «ідіота» крейду і, палаючи гнівом і кришачи крейду, розкриває помилку, а потім, пояснивши учню, який злочин перед математикою вчинив цей нещасний, повертає йому крейду, і учень успішно виповзає з нетрів рівняння. А вчитель, уже сидячи на стільці в позі Геркулеса, що відпочиває від чергового подвигу, розслаблено, але прихильно посміхається своєму вихованцю, цілком співчуваючи його успіху.

Педагогам, що були присутніми на подібних уроках, ледь вдавалося утриматися від сміху побачивши таких, ніякими методиками не передбачених прийомів. Але на учнів вони діяли зовсім по-іншому: учні заражалися цими хоча і занадто вже емоційними, але цілком щирими

реакціями вчителя; вони самі так само насторожувалися за невірних кроків свого товариша, так само, як і вчитель, обурювалися через допущену їм грубу помилку, так само були готові накинутися на винного, та й сам він цілком усвідомлював свою провину; так само раділи, коли йому нарешті вдавалося успішно розв'язати рівняння.

Цей учитель, незважаючи на всі його витівки, виявився спроможним домогтися того, що математика стала для його учнів улюбленим предметом. Ніяких конфліктів у Д. з ними не було: він добре знав свою справу, завжди із захопленням викладав, завжди був щирий і доброзичливий, додавав усіх зусиль, щоб навчити своїх вихованців, радів з ними їхнім успіхам, горював разом з ними при невдачах. І діти цінували це.

За всіх недоліків Д. мав свою індивідуальність, він був особистістю, це був педагог з рідкісної породи вчителів-артистів, що в історії еллінської педагогіки звалися натхненниками.

Зовсім іншої породи був один з вихователів, Сірник, як його за довгі і тонкі ноги прозвали хлопці. Це колишній офіцер, завжди підтягнутий, строгий, в усьому до дріб'язків сумлінний, вимогливий і мужній, на все дивився лише з однієї точки зору: чи корисно це для справи. <...>

Який би не був цей вихователь, але в нього було своє обличчя, і хлопці хоча й огризалися на його зауваження, на його вимогливість і посміювалися при цьому, ... але все-таки поважали за те, що він чесно виконував те, що вважав своїм обов'язком... <...>

Був у нас педагог і зовсім іншої формації. Назвемо його Ам. Він викладав, і дуже добре викладав, природознавство. Він любив свій предмет інакше, ніж Д. свою математику: якщо останній служив їй безкорисливо, як її жрець, пророк і проповідник, то Ам. був практик і прагнув, щоб природознавство служило йому: він мріяв про місце викладача де-небудь у вузі і посилено працював у цьому напрямку. Завжди спокійний, урівноважений, ввічливий і коректний з усіма, він і уроки давав такі ж чіткі, ретельно оброблені, якими були і його колекції. Він завжди був спокійний, прекрасно володів собою ... Зауваження він робив рівним голосом, не підвищуючи тону; так само спокійно, але наполегливо вимагав виконання своїх розпоряджень, так само спокійно накладав на винних і стягнення.

Його не можна було обвинуватити ні в безпосередності, ні в надмірності вимог — ні в чому його не можна було обвинуватити. І все-таки більшість учнів, крім групи ревнителів викладання, не любили цього митецького і коректного вчителя. Йому часто грубили, самі не відаючи чому. А причина була одна: він був для них ні гарячим, ні холодним, а лише тепленьким; він любив свій предмет, він дуже правильно і сумлінно навчав його, але учні для нього були лише об'єктами викладання. <...>

Характерно ще одне: зібрані ним та його групою колекції були численні, прекрасно оброблені; його препарати тварин, птахів, комах були

іноді родзинкою обліків, але ніколи в нього не жили ні кролики, ні білі миші, ні морські свинки, ні взагалі які-небудь живі істоти, за якими треба з любов'ю доглядати. Ам. любив лише препарати. Й учнів, імовірно, зволів би мати в препарованому вигляді. Це тип педагога-ділка, утилітариста, практика. <...>

Намальовані нами ... типи педагогів, імовірно, не вичерпують усіх різновидів учителів. Ці типи рідко зустрічаються в чистому виді, а звичайно в різних комбінаціях ... Але і подібні «гібриди» зовсім не більшість учителів. Безпородні — от хто переважає поки в лавах учительства, що, утім, не знижує їхніх якостей як сумлінних викладачів. Я сумніваюся лише в одному: чи можуть вони бути предметом наслідування, чи можуть вони захоплювати і вести куди-небудь за собою своїх вихованців.

Сорока-Росинский В. Н. Записки Викниксора //
Мастерство воспитателя. — Москва, 1970. — С.
85-88.

◆ *Як би ви проаналізували індивідуальний стиль діяльності цих учителів?*

Роздуми Миколи Федоровича — класного керівника майбутнього четвертого класу

Я знаю, що робитиму першого дня.

Я не розповідатиму дітям, як ми житимемо, які в нас будуть правила, не стану «висувати їм вимог» згідно з педагогічною наукою...

Я просто поділюся з дітьми тими почуттями, які в мене будуть у цей день.

— Здрастуйте, — скажу я, — вітаю вас! У нас сьогодні свято — пер-¹ше вересня!

І я влаштую їм свято!

Ні, я не поведу їх усім класом у кіно або в зоопарк; не повезу їх за місто — це усе буде потім. Я насамперед наполягатиму, щоб у день першого вересня відбулися всі уроки, усі до одного і щоб кожен урок був справжнім уроком.

У цей день вони всі сумують за своєю першою вчителькою, навіть ті, хто не дуже любив її. На першій же перерві вони, звісно, кинуться у свій колишній клас. І щоб не мало вигляд, ніби вони покинули мене і втекли до іншої, до своєї вчительки, щоб не було протиставлен-ня тієї вчительки і нового вчителя, щоб не змушувати дітей робити вибір і навіть порівнювати нас, я піду з ними, я сам поведу їх на першій же перерві в їхній колишній клас, до їхньої першої вчительки.

Але там же тепер першокласники! Добре, от і привід, навіщо ми йдемо туди: ми вітаємо першачків. Як старші, як дорослі, як учні середньої школи. А якщо вітаєш кого-небудь — зроби ласку і подарунок піднести, так заведено серед людей.

За кілька днів до початку занять вони прийдуть на медогляд, і я знайду серед дітей кілька добровольців, котрі захочуть посидіти зі мною в

нашому кабінеті історії, і ми разом придумаємо і зробимо гарні святкові значки для першачків, для своїх однокласників і, можливо, для всіх учителів, якщо вистачить у дітей терпіння. А щоб терпіння вистачило, щоб усім було цікаво, щоб кожний міг попрацювати із задоволенням, навіть ті, хто зовсім не вміє малювати, я принесу їм папки за 15 копійок із твердого поліетилену, і ми вирізатимемо з них трафаретки. Сиди, друкуй, як Гутенберг, і вирізуй!

—А хто такий Гутенберг? — запитують обов'язково.

Розповім. І розповім про головний принцип будь-якого друкування, він дуже простий: щоб було акуратно. Адже кожна емблема комусь дістанеться, і, якщо вона буде кривою чи змазаною, у людини може зіпсуватися настрій...

Промов виголошувати, вручаючи подарунки, ми не будемо, а просто заспіваємо разом дві-три пісеньки, які знають і старші, і молодші...

Отак я і зроблю нашого першого вересня в моєму новому класі. Для дітей буде свято, а в мене тут далекий приціл: перша спроба влаштувати колективну творчу справу — першу із сотні таких справ, які доведеться виконати дітям, поки вони закінчать школу.

Я іноді думаю: якими дрібницями переймаюся! П'ять років пройде, перш ніж здогадаєшся, що першого вересня треба влаштовувати свято, і десять років — поки придумаєш, як робити значки за трафаретками, щоб усім була робота... З боку подивитися — чим переймається чоловік? Дрібниці, дрібниці і дрібниці. Але ж усі стверджують, що педагогічна справа складається з дрібниць. Стверджувати стверджують, а перейматися ними охочих мало...

Коли я тільки починав, також говорив дітям: «Зробимо емблеми» (або щось схоже). У них нічого не виходило, і я думав, що винні діти — діти мені погані дісталися, ледачі й неактивні. Адже можна і намалювати ці емблеми, а свята не вийде — мало їх буде, і криві якісь...

Ні, мої перші уроки виховання... завжди будуть ще й уроками старанності — жодної роботи абияк і поспіхом я допускати не повинен, не маю права. Дозволити дітям зробити будь-яку роботу не старанно — із цього й починається формалізм, розхристаність, починається та ненависна мені шкільна розпуста, іншого слова не добору, коли школа не привчає дітей до роботи, а вселяє відразу до неї.

Соловейчик С. Л. Воспитание по Иванову. — М.: Педагогика, 1989. - С. 193-196.

- ◆ *До якої діяльності першого вересня залучатиме Микола Федорович своїх учнів? З якою метою (згадайте визначення мети педагогічної діяльності)?*
- ◆ *У ситуації з друкуванням значків виокремте структурні компоненти педагогічної діяльності.*
- ◆ *Який структурний компонент педагогічної діяльності називає Микола Федорович «дрібницями в педагогічній справі»? Чому він надає цим «дрібницям» такого великого значення? Згадайте схожі «дрібниці» в роботі*

ваших учителів. Чи відчуваєте ви в собі готовність усе життя перейматися «педагогічними дрібницями»? Що в цьому цікавого?

Про педагогічну майстерність

Напевно, кожний зберігає в пам'яті образи не схожих один на одного вчителів, у яких йому довелося вчитися. Педагог же завжди розповість про своїх колег. Не можу не згадати добрим словом багатьох з моїх колег, з якими довелося 12 років працювати в Ішимській вечірній школі № 1. Пам'ятаю завжди стриманого, вимогливого, але відкритого душею для кожного учня, у будь-яку хвилину готового допомогти їм І.С.Мальцева, учителя математики. У вчительській він бував замкнутий, неговіркий, а іноді і різкуватий, але в оточенні учнів відразу ставав іншою людиною — уважним і чуйним. Нині Ілля Степанович — заслужений учитель школи, уже більш десяти років очолює колектив школи. В іншого математика — А.Ф.Обмьоткиної зовнішня суворість і вимогливість були вираженням внутрішньої зібраності, вимогливості до себе, безкомпромісності. «Чоловічий характер», — говорили про неї, але нема-нема та й прогляне особливо цінна для учнів її добра посмішка, зірветься з вуст скупа похвала. Зараз Анфіса Федорівна — директор середньої школи, відмінник освіти. Жіночність і м'якість, поєднані з глибокою любов'ю до літератури, поетичність і піднесеність відрізняли щиросердий лад і стиль спілкування з учнями М.І.Ведернікової. Майже усі юнаки були хоч трохи закохані в неї, і це дуже сприяло входженню в образний й емоційний світ літератури.

Щоб упевнено підніматися по сходинках педагогічної майстерності, учителю не можна знеособлюватися, він зобов'язаний шукати і знайти себе, свій стиль діяльності, розкривати самотність своєї натури.

Творчий підхід до справи, справжню майстерність припускають індивідуальний стиль діяльності вчителя, у якому реалізуються найбільш сильні сторони його особистості. Як вдало показано в дослідженні Н.І.Петрової, індивідуальний стиль діяльності вчителя, його самотній педагогічний почерк багато в чому залежать від природно обумовлених типологічних особливостей і деяких інших якостей особистості.

Учителі, що володіють сильною і рухливою нервовою системою, домагаються успіхів за рахунок швидкості, оригінальності і навіть експромтності рішень. Вони артистичні, експресивні, їм притаманний високий рівень готовності до імпровізації, безпосередність і виразність емоційних реакцій.

Учителі, наділені сильною, але інертною й урівноваженою нервовою системою, більше покладаються на попередньо підготовлені і ретельно зважені рішення. На уроці вони діють неквапливо, ґрунтовно, стримані в емоційних проявах, але зате беруть спокоем, послідовністю, глибиною міркувань, витримкою і наполегливістю.

Майстрами і творцями, як показали дослідження, стають і вчителі, наділені від природи слабким типом нервової системи. Їх відрізняє

особлива вдумливість, тонке чуття педагогічної ситуації, здатність зрозуміти внутрішній світ школяра.

Завдяки досвіду, постійній роботі над собою, відточеній техніці вчителів різних типів доступні усі види необхідної на уроці і поза ним поведінки, але проте індивідуальні розходження щораз визначають особливий спосіб підготовки, своєрідність механізму і темпу ухвалення рішення. Це обов'язково потрібно враховувати і ні в якому разі не нав'язувати вчителю далекий йому стиль діяльності.

«Професійний почерк» учителів багато в чому визначається домінуючою в кожного з них професійно-психологічною рисою характеру, що виражає найбільш сильну сторону їхньої особистості. На думку Е.Г.Костяшкіна, що запропонував цікаву типологію вчителів, у початкових класах переважають емоційний і організаторський типи, у середніх — вольовий, у старших — інтелектуальний. У цілому ж серед педагогів загальноосвітньої школи панує вольовий тип (приблизно 60-65% усіх учителів), переважно представлений жінками.

Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя.—Москва, 1987.

- ◆ До якого з виділених автором типів учителів ви б віднесли себе? Чому?
- ◆ Що вам допомагає і що заважає виробляти свій професійний почерк?

Психологічна природа вчительської праці

Усяка теорія виховання пред'являє свої власні вимоги до вчителя. Для педагогіки Руссо вчитель — лише сторож і охоронець дитини від псування і дурних впливів. Для Толстого це повинна бути неодмінно добродісна людина, що своїм особистим прикладом заражала б дитину. Для аскетичної педагогіки вихователь — той, хто уміє виконувати заповіді: «Ламай волю твоєї дитини, щоб вона не загинула». У «Домострої» вимагаються знову нові якості від вихователя, коли пропонується: «Казни сына своего от юности его, и покоит ты на старость твою, и даст красоту душе твоей. И не ослабляй, бия младенца: аще бо жезлом биеш его, не умрет, но здравее будет, ты бо, бия его по телу, а душу его избавлявши от смерти». Для Гаюї вчитель — це гіпнотизер, і гарним учителем буде той, хто схожий на гіпнотизера, людина, що уміє вселяти і підкоряти собі чужу волю. Для Песталоцці і Фребеля вихователь — дитячий садівник. Для Блонського вихователь — інженер від антропотехніки, чи педотехніки, технік людинознавства, що існує поряд з ботанікою і зоологією як однорідна з ними наука.

Багато хто порівнював роботу викладача з роботою художника і питання індивідуальної творчості ставили в основу. Навпаки, інші, як Коменський, стверджували, що «треба бажати, щоб метод людської освіти був механічним, тобто він повинен усе пояснювати настільки виразно, щоб усе, чому учаться, чим займаються, не могло не мати успіху». Він же

називав навчання дидактичною машиною. Такого ж погляду дотримувася Песталоцці.

Таким чином, ми бачимо, що кожне окреме уявлення про педагогічний процес пов'язується з особливим поглядом на природу вчительської праці. <...> Учитель виступає в ролі простого джерела знань, довідкової книги чи словника, підручника чи демонстратора — одним словом, допоміжного засобу і знаряддя виховання. Легко помітити, що саме ця сторона вчительської праці, як показано вище, складала у школі минулого 9/10 змісту всієї роботи вчителя. Нині ця роль зменшується і заміщається активною енергією учня, що скрізь і усюди повинен сам шукати і добувати знання, навіть тоді, коли він одержує їх від учителя, а не проковтувати готову їжу, що учитель подає йому. <...>

На долю учителя випадає нова відповідальна роль. Йому треба стати організатором того соціального середовища, що є єдиним виховним фактором. Там, де він виступає в ролі простого насоса, що накачує учнів знаннями, він з успіхом може бути замінений підручником, словником, картою, екскурсією. Коли вчитель читає лекцію чи пояснює урок, він тільки частково виступає в ролі вчителя: саме в тій, у якій установлює ставлення дитини до елементів середовища, що впливають на нього. Там же, де він просто викладає готове, він перестає бути вчителем.

«Про вчителя, що сидить за своїм столом, можна точно так само, як про священика на кафедрі, сказати, що, не маючи віри в серці, він засуджений... Коли ж душі торкнеться натхнення, тоді усі стає живим і животворним...» Ці слова сказані Мюнстербергом, одним із засновників психотехніки, і він не знайшов нічого кращого, ніж натхнена віра в цінність людських ідеалів, для того щоб на ній обґрунтувати роботу вчителя. Істина в цьому погляді змішана з неправдою. Він правий, коли, говорячи психологічною мовою, жадає від учителя певного уродженого емоційного темпераменту. Той, хто не гарячий і не холодний, а тільки теплий, ніколи не зуміє бути гарним вчителем. Він правий також тоді, коли вказує на небезпеку того, що вчительська праця усе більше і більше передається в руки жінок. «Якщо виховання хлопчиків у ті роки, коли розвиваються їхні чоловічі риси, знаходиться головним чином у руках жінок, звідси не може не виникати небезпека для кращих інтересів суспільства».

Правильно і те, що завдяки економічному співвідношенню сил вчительська професія зробилася місцем, куди стікається усе непристосоване, невдачливе, таке, що отримало поразку на всіх життєвих поприщах. Школа — та пристань, у яку життя відводить поламані кораблі. Тому для вчительської професії створюється природний добір слабкого, негідного і скаліченого людського матеріалу. Це символічно, що колись у вчителі йшли відставні солдати. Відставні солдати життя і тепер ще заповнюють на 3/4 вчительські лави. «Це жахливо, — писав один з педагогів, — що серед учителів так багато старих дів обох статей і узагалі

всілякого роду невдах. Як можна довіряти життю дітей тому, у кого не склалося його власне життя?» Адже треба сказати прямо, що у вчителі може йти далеко не кожний, але тільки найбільш придатний. <...>

Учень дотепер завжди стояв на плечах учителя. Він дивився на все його очима і судив його розумом. Пора поставити учня на власні ноги, змусити його ходити і падати, терпіти біль від забитих місць і обирати напрямок. І те, що вірно щодо ходіння, — їй можна навчитися тільки на власних ногах і на власних падіннях — однаково застосовується до всіх сторін виховання. <...>

...Повинно існувати багато типів учителів, і все-таки ширший учитель завжди однаковий. Це той учитель, що будує свою виховну роботу не на натхненні, а на науковому знанні. Наука є найправильнішим шляхом до оволодіння життям.

У майбутньому усякий учитель повинен буде базувати свою роботу на психології, і наукова педагогіка зробиться точною наукою, заснованою на психології. Наукова педагогіка повинна ґрунтуватися, говорить Блонський, на науковій, тобто біосоціалній, педагогічній психології. Таким чином, замість знахаря ми одержимо вченого.

Отже, перша вимога, що ми виставляємо до вчителя, полягає у тому, щоб він був науково освіченим професіоналом і щирим учителем раніш, ніж математиком, словесником і т.д. Тільки точні знання, точний розрахунок і твереза думка можуть зробитися щирими знаряддями педагога. <...>

Зрештою виховує тільки життя, і чим ширше буде уриватися життя в школу, тим динамічніше і повнокровніше стане виховний процес. Найбільшим гріхом школи було те, що вона замикалася і відгороджувалася високим парканом від життя. Виховання так само немислиме поза життям, як горіння без кисню чи подих у безповітряному просторі. Тому виховна робота педагога повинна бути неодмінно пов'язана з його творчою, суспільною і життєвою роботою.

Тільки той, хто має творчу жилку в житті, може претендувати на творчість у педагогіці. От чому в майбутньому педагог стане діяльним учасником життя. У галузі теоретичної науки чи у праці суспільно-практичної діяльності — він завжди через предмет свого викладання буде пов'язувати школу з життям.

Выготский Л. С. Педагогическая психология /
Под ред. В.В.Давыдова. — Москва, 1991. - С.
358-366.

◆ *У чому ви бачите новизну поглядів Л.С.Виготського на педагогічну діяльність?*

◆ *Яке, з вашого погляду, оптимальне співвідношення натхнення і наукової організації праці сучасного вчителя?*

Про стиль і зовнішню культуру вчителя

Працювати над собою, над створенням своєї індивідуальності, образу, типу... Як важливо зрозуміти змолоду, що така робота повинна здійснюватися свідомо, цілеспрямовано і вміло. Адже «образ», чи «стиль», усе рівно виробиться, і, якщо він виявиться непривабливим, відвикати від непотрібних звичок, переламувати і переробляти себе буде важко.

Через кілька років роботи у вчителя складається зовсім певний вигляд: особлива манера говорити, слухати, удягатися, навіть особлива професійна хода. Професія накладає свій відбиток, багато чого в людях з'являється непомітно, формується ніби саме собою, несвідомо, стихійно. Менторський тон у вчителя. Хода «морського вовка» у колишнього моряка. Звична чарівність кіноактриси. Усе це результат професійного самовизначення. «Таке пристосування до професії, — пише В.С.Юркевич, — може бути і спеціальним, целеспрямованим: я знаю вчителя, що спеціально виробляв у себе неквапливе, розміряне мовлення, тому що від природи був "швидкоговіркий"».

А.С.Макаренко говорив, що не може бути гарного педагога-вихователя без уміння правильно говорити з дітьми, без уміння володіти мімікою, голосом, без уміння стримувати себе, свій настрій, жартувати, бути веселим, сердитим. Вихователя треба учити тому, щоб кожен його рух у присутності дітей мав позитивне, виховне значення. <...>

Як ніде і ні в кому не можна протиставляти зовнішню і внутрішню, форму і зміст, абсолютизувати одне і закреслювати інше, так не можна, працюючи над збагаченням свого щиросердного світу, свого розуму, волі, почуттів, не піклуватися про зовнішню добірність, поставу, красу. Чималої чарівності додає вигляду вчителя його костюм. Професійний одяг повинен виконувати насамперед технологічну функцію: допомагати людині успішно виконувати його трудові задачі і не зашкодити процесу виробництва. Не можна собі уявити лікаря без білого халата, мотогонщика чи шахтаря без шолома-амортизатора.

Одяг учителя — теж не тільки його особиста справа. Підвищені вимоги до костюма вчителя обумовлені соціально-психологічними і професійно-етичними особливостями його праці.

Усвідомлює вчитель чи ні, але неприємний зовнішній вигляд буде йому заважати. «Пам'ятаю вчительку математики Л.К. (це був кінець 1940-х років). Вона відмінно знала свій предмет, писала прекрасним почерком, але весь її зовнішній вигляд був дуже убогим, хоча в неї були гарні риси обличчя і висока струнка фігура. Ми, старшокласники (соромно сказати), дуже злобливо над нею підсміювалися, могли розв'язно розмовляти, подавати дурні репліки. Зараз подумаєш: як сміли ми, дурні дівчиська, — адже людина тільки що пережила такий важкий час, утратила усіх своїх близьких, позбавилася даху, а ми? А ми сміли, ми засуджували безглуздий одяг, на жаль, давно немолодої і взагалі ж гарної вчительки. Так, соромно, але така сувора правда педагогічної праці, невблаганність учительської долі, залізна логіка професії, діалектика зовнішнього і внутрішнього».

Манера поведінки, зовнішній вигляд учителя — один з найважливіших факторів формування системи педагогічних відносин, серед яких стосунки «учитель — учень» грають не останню роль.

Ніхто не стане сперечатися з тим, що не можна стати «володарем дум», покладаючись лише на свою приємну зовнішність, навіть якщо це досягнуто завзятою роботою над собою. Кожному знаємо, що за одягом лише зустрічають, а головне в людині — її внутрішній світ, а тому проводжають і поважають за розумом.

Профессия — учитель: Беседы с молодыми учителями / Под ред. В.Г.Онушкина, Ю.Н.Кулюткина, С.Г.Вершловского. — Москва, 1987. —С. 184-186.

◆ *Чи згодні ви з думкою авторів?*

◆ *Наскільки важлива культура зовнішнього вигляду для сучасного вчителя? Наведіть приклади зі шкільного життя.*

З розповідей четверокласника Максима Невгамовного **Проникливість**

Перед тим як нам дати ділянку для прибирання шкільного двору, класний нас вишикував. Проникливо усіх оглянув, а про мене сказав безнадійно: «Цей точно працювати не буде» — і взяв у мене з рук мітлу. Я утік, сховався, дочекався, коли піде класний, знайшов іншу мітлу і прибирав з хлопцями двір до останньої смітинки.

Справедливість

Наших три класи колективно повели в кіно. Вчителька усіх пропускала до залу одного за одним. Я зайшов, став шукати своє місце і бачу, що в мене два квитки: мій і Вовкин. Виходить, Вовка не пропустять! Скоріше вибіг, знайшов схвильованого Вовка, і ми з ним встали в кінець черги. Вчителька побачила в мене відірваний контроль, як схопить за плече: «Не можеш без хитроців! Де квиток?» — і вигнала з черги. Але я фільм усе-таки подивився: я побіг в інші двері, там квитки перевіряли не вчителька, пояснив усе тітці-контролеру, і вона мене пропустила.

Чесність

Спочатку був простий диктант, а на інший день директорський. У простому диктанті за помилки оцінки ставлять нам, а в директорському — за наші помилки оцінки ставлять учительці.

На простому диктанті я одне слово не розчув, заглянув до Елли, а вчителька як поверне рукою мою голову до зошита носом... Сьогодні директорський диктант. Навіть завуч на останній парті сиділа. Вчителька диктує повільно. Я пишу, стараюся. Раптом бачу на моєму аркуші палець з нафарбованим нігтем. Ну, я далі пишу, а палець як надавить на зошит, аж побілів. Я вдивився, куди давить палець.

Ах, це я в слові «чесність» «с» пропустив. Я швиденько вставив, а вчителька далі пішла між рядами.

Доброта

Про одну вчительку зі старших класів усі говорили, що вона добра. Ми з Вовком коридором бігли. Мене хтось вхопив за руку. Дивлюся, а це та вчителька. Очі в неї круглі і вогнем від злості горять, рот вузький-вузький і кричить: «Ти що?! Знаєш, хто ти?!» Я злякався, забув хто я, а вона раптом уся перемінилася, запосміхалася ласкаво і так «по-бабусиному» говорить: «Ти ж гарний хлопчик, більше не будеш бігати? Так?» Я повернувся, а поруч директор стоїть.

Сімейна педагогіка

У неділю я трамваєм поїхав до Вовка. Народу було небагато. Я присів, у вікно задивився, відпочиваю. Чую, хтось кашлянув поруч. Я повернувся — жінка стоїть, зовсім навіть не стара, але на мене дивиться, як учителька, так, що хочеш не хочеш, а здогадаєшся: мов, чого сидиш, коли дорослі стоять. Ну, я сповз із сидіння і говорю без захоплення:

- Сідайте, будь ласка... Вона сіла і розговорилася.
- Ти, напевно, не слухаєшся ні в школі, ні вдома?
- Чому? Іноді слухаюся. От сьогодні цілих півдня слухався, мене до Вовка і відпустили.
- А коли не слухаєшся, що батьки роблять? — ніяк не вгамовувалася жінка (усе-таки, напевно, учителька).
- Що? Говорять, говорять, до-о-овго говорять, а потім забудуть...

Вона якось зло засміялася і сказала:

- Сімейна педагогіка!

Не зрозумів: чого вона так розсердилася? Просто папа і мама мене прощають. Я люблю їх за це.

Хочте — вірте, хочете — ні...

Хлопці-семикласники вигадали гру: спускаються на нижній поверх і з половини сходів щосили пружиняють і стрибають уперед, щоб за притолоку схопитися (тут колись двері були, потім їх забрали, а притолока залишилася). Отож, хлопці за цю притолоку від колишніх дверей схопляться, покачаються і зстрибнуть на підлогу. Задоволені, аж завидно! Я теж спробував, але нічого не вийшло. Хлопці мене на сміх підняли: «Куди лізеш, дрібнота?!» Ну, думаю, подивимося, ще не вечір...

Тепер після уроків тільки дочекаюся, щоб усі розійшлися, і вправи починаю: збігаю зі сходів, на середині напружуюся, стрибаю і... тільки коліна відбиваю. Не виходить. Мені б вищим бути!

Ну, а сьогодні стрибав, стрибав і хлоп — схопився за притолоку. Руки побіліли від напруги, але нічого, качнувся, зараз на підлогу зстрибну. Р-раз! Що таке? Руки відпустив, а на ноги не встав, але і не упав. Сиджу на чомусь м'якому! Струснувся, щоб розібратися, що це під мною. Подивився — і замружився, щоб у себе прийти, знову подивився — а це чиясь голова! Волося світле, в'ється... Так це голова нашого директора; і я сиджу верхи на його плечах, і він йде мовчки, упевнено, спокійно, а мені недобре стало, голова закрутилася, я ледве не звалився. Він легонько рукою ноги мої до

піджака пригорнув, а я, щоб не упасти, за шию його обхопив... Так я на ньому у вчительську і в'їхав.

Учителі хто на півслові зупинився, хто голову від журналу підняв, хто відсахнувся у здивуванні.

Директор постояв трохи, потім нахилився, говорячи: — Стоп, машина! Приїхали! Злазь, друже...

Я ні живий ні мертвий сповз з його плечей. Стою, сопу, у килимову доріжку очима уперся.

- Так це знаменитий Максим Невгамовний! — впізнав хтось.

- А як же! Він самий. З приїздом тебе! — проговорив наді мною директор і додав: — Ну йди, стрибай далі, може бути, і вийде...

Я стою, сопу.

- Йди, чого ж ти?

Я вийшов, а за мною класна пішла, двері вчительської прикрили, прошепотіла: «Ух, була б я директором, дала б тобі!» Я подивився їй в обличчя: точно дала б...

Проте директори різні бувають. А стрибати і качатися мені перехотілося...

Львова Ю.Л. Педагогические этюды. -
Москва, 1992. - С. 44-47.

◆ *Заголовки, що автор дав коротким розповідям про цих учителів, звучать гірко і пародійно. Щось не так у їхній професійно-педагогічній діяльності. Що ж саме?*

◆ *Чому такі небезпечні для особистості і суспільства вузькість, приземленість, обмеженість фахівця?*

ВІЧНА РАДІСТЬ

...Слово учитель, як і всі слова, багатозначне і багатощарове.

—Тихіше, он училка йде!

—Ти що, надто молоденька...

—Тепер знаєш, яких молоденьких присилають?

Це розмова двох п'ятикляшок біля школи напередодні першого вересня. Обидва ошатно вдягнені і несуть по квітці, як належить. Але — «училка». Що ж. Вони переросли страх перед учителем і не доросли до поваги до нього. Можливо, лише в 17, або в 40, а то і в 70 навчаємося ми вимовляти слово вчитель так, щоб серце здригалося і голос тремтів.

Будемо вкладати у слово вчитель високий зміст. Нехай високе уявлення про нього не зовсім узгоджується з буденним, земним образом учительки, «училки», але не все ж будні та буденне...

Вислів «пересічний письменник» дивний: пересічний письменник, загалом, не письменник. «Пересічний учитель» — теж не надто коректне поєднання слів: учитель не може бути рядовим, інакше він не учитель. Учитель — професія для людей з мужньою совістю...

Той, хто подає заяву до педагогічного інституту, насправді бере на себе обов'язок стати ідеалом людини хоча б для майбутніх своїх учнів. Для учнів він — єдиний, і вони не повинні страждати від того, що доля не дала їм кращого вчителя. Учитель не має права бути рядовим, він — нехай вибачать мені цю блюзнірську думку — змушений грати роль прекрасної людини. Ця взята одного разу на себе роль виконується роками і поступово перестає бути лише роллю — стає характером. Звичайна людина перетворюється у незвичайну — у вчителя. Учителем її робить не педагогічний інститут, а багаторічне спілкування з дітьми, для яких — якщо він учитель — він зобов'язаний бути найкращою людиною на землі. Йому просто нікуди подітися, йому професійно необхідно стати прекрасною людиною...

Учитель не робить кар'єри... Він — актор, але його слухачі і глядачі не аплодують йому. Він — скульптор, але його праці ніхто не бачить. Він — лікар, але його пацієнти рідко дякують йому за лікування і не завжди хочуть лікуватися. Де ж йому взяти сили для щоденного натхнення? Лише в самому собі, лише в усвідомленні величі своєї справи, і лише в підтримці всього суспільства, у повазі суспільства до нього, вчителя. Буденщина заповнює його — план, журнал, оцінки, батьки, методкомісії, директор, інспектори, несуттєві розмови в учительській... А йому треба все це залишити біля порога класу й увійти до дітей із піднесено налаштованою душею.

...Школа вчить, одухотворює, вкладає сенс у кожне життя, що розвивається, осягає його світлом. «Жадоба грошей, невіра в добро, відсутність моральних правил, презирство до думки, байдужість до загального добра, поблажливість до порушення законів чесності... — ось вороги виховання, з якими воно покликане боротися». Це — Ушинський, і багатозначні крапки теж належать йому. Напрочуд точний список! Випишемо ще раз у стовпчик:

жадоба грошей
невіра в добро
відсутність моральних правил
презирство до думки
байдужість до загального блага
поблажливість до порушення законів чесності...

Соловейчик С. Л. Вечная радость: Очерки жизни и школы, — М.: Педагогика, 1986. - С. 6-9

Учитель — учень. Велика педагогічна битва

Що думає кожен педагог про свою професію у хвилини, коли вирішує, що він стане Вчителем? Це — чудова, шляхетна і вдячна професія. Він уявляє себе біля дошки, коли натхненно і захоплено викладає свій улюблений предмет групі щасливих дітей, що жадають знань, досліджень і відкриттів.

Суворі шкільні дійсності дуже швидко розвіює порохом ці мрії. Учитель втрачає свою мрію — вчити. Він постійно відчуває себе наглядцем, що поганяє зграю ледачих, злісних і ні на що не здатних слинків, основне бажання котрих — за будь-яку ціну уникнути якої б то не було роботи. Вони брешуть, скаржаться, плачуть, зраджують один одного і думають лише про те, щоб їм дали спокій і вони змогли перелізти до наступного класу...

Доля, про яку стільки мріялося, перетворюється на ВЕЛИКУ ПЕДАГОГІЧНУ БИТВУ. Учитель воює з учнями, щоб вижити. Він боїться кожного нового класу. Наступного дня. Він відштовхує від себе нові педагогічні методики. Вже не до прекрасного — за дверима класної кімнати, у засідці, на нього очікують 30 — 40 маленьких безжалісних канібалів.

Кожен учитель, попрацювавши трохи в школі, прагне з'ясувати, чому все так погано. Першими під удар потрапляють викладачі вищих навчальних закладів — вони нав'язали педагогічні ілюзії і не показали реального світу у всій його чорноті. Потім виникає думка про радикальні зміни у ставленні нового покоління до навчання «Ми такі не були». Наступний винуватець — адміністрація: школа в поганому стані, відсутній «шкільний дух», «дали не той клас» тощо. Згодом починаються звинувачення системи освіти в цілому: класи надто великі, програми дуже ускладнені й часто змінюються, та й надто мало платять. Нарешті, учитель доходить думки, що це його вина, не ту професію обрав, він просто не може бути хорошим учителем. За всім цим — розчарування, фрустрація, почуття власної неповноцінності і неспроможності.

У всіх перелічених причинах є частка істини. Хоча за час навчання педагога у вищому навчальному закладі не могли відбутися надто вже радикальні зміни у психології школярів. Звичайно, класи переповнені і заробітна платня надто маленька. Проте самі по собі збільшення зарплатні і зменшення класів не можуть спричинити появи задоволення роботою.

Викладачі вищих навчальних закладів часто говорять студентам про труднощі роботи в школі, але їх зазвичай не чують. У яких би зірок педагогіки ви не навчалися, вони не зможуть передати вам власного досвіду. Кожен учитель набуває його самостійно, отримуючи власні гупі.

...Чому так відбувається? Передусім давайте з'ясуємо, якими вчителі хотіли б стати, або «ідеал» учителя. На думку Томаса Гордона, побутує **вісім міфів, пов'язаних з «ідеальним образом»:**

1. Хороший учитель спокійний, не метушиться, завжди в одному настрої. Він завжди стриманий і ніколи не виявляє сильних емоцій.
2. Хороший учитель не має упереджень... Для нього всі діти однакові — чорні, білі, азіати, кавказці, розумні, дурні, хлопчики, дівчатка. Хороший учитель не буває расистом, націоналістом, сектантом.
3. Хороший учитель може і повинен приховувати свої справжні почуття від школярів.

4. Хороший учитель однаково ставиться до всіх дітей. У нього немає улюбленців.
5. Хороший учитель здатний забезпечити стимулювальні, вільні, чудові умови в класі за постійного дотримання порядку і спокою.
6. Хороший учитель завжди хороший. Він ніколи нічого не забуває. У нього не буває перепадів настрою. Він не повертається до учнів то гарним, то поганим боком. Він не робить помилок.
7. Хороший учитель може відповісти на будь-яке запитання. Він значно мудріший за школярів.
8. Хороші вчителі завжди підтримують один одного, виступають «одним фронтом» у ставленні до учнів, незалежно від особистих почуттів, цінностей чи переконань.

Підсумовуючи перелічені міфи, можна сказати, що **ідеально «хороший» учитель повинен усе знати, все розуміти, бути кращим і досконалішим за будь-яку звичайну нормальну людину.** Він повинен начебто підноситися над людською масою, демонструючи надзвичайні знання, яскравий талант, організаторські здібності, силу і повноту особистості, вміння турботливо і чуйно ставитися до дітей... Ми бачимо, що образ «хорошого» вчителя починає втрачати людські риси, дедалі більше стаючи схожим на янгола.

Утім, багато вчителів поділяють коли не всі, то більшу частину перелічених міфів, відчайдушно прагнучи за життя піднятися до неба і боляче ламаючи при цьому собі крила...

Ми пропонуємо іншу модель «хорошого» вчителя. **Хороший учитель — це щасливий учитель.** Щасливий учитель — принц. Основне завдання будь-якого вчителя — стати самому принцом і створити умови, які дають змогу рухатися на шляху до принців його учням...

Крупенин А. Л., Крохина И. М. Эффективный учитель: Практическая психология для педагогов. — Ростов н/Д: Феникс, 1995. — С. 211-214

- ◆ *У чому вбачає С. Л. Соловейчик багатозначність, багатошаровість слова вчитель?*
- ◆ *Порівняйте міркування С.Л.Соловейчика з наведеними в цьому тексті міркуваннями щодо необхідності для вчителя бути ідеалом. Із чікими висновками ви згодні?*
- ◆ *Чи згодні ви з думкою про міфи Т. Гордона? Чому вони названі міфами? До яких наслідків може спричинитися світогляд учителя, обтяжений такими міфами?*
- ◆ *Де слід шукати вчителеві причини власних невдач? Обґрунтуйте свою думку.*

Гуманістичне виховання — веління часу

У наші дні люди різних країн усе частіше задаються питаннями:

Чому небували успіхи науково-технічного прогресу крім загальновідомих благ принесли людині стільки драм і страждань?

Чому створена, здавалося б, для людини сучасна технологія руйнує природне середовище, виснажує ресурси і створює погрозу загибелі людства у вогні ядерної катастрофи?

Чому людина усе більш відчужується від суспільства, від праці, від досягнень культури?

Чому людина так часто почуває себе позбавленою перспектив, випробує усе більш важкі стресові навантаження, а невизначеність і беззахисність стають чи ледве не повсякденними явищами?

Історичне зрушення в науково-технічному розвитку, масштаби якого досягли сьогодні безпрецедентних розмірів, було зроблене у Новий час у результаті завоювання людиною соціальних і інтелектуальних свобод. Як помітив А.Ейнштейн, без цих свобод у нас не було б ні Шекспіра, ні Гете, ні Ньютона, ні Пастера, ні Фарадея. У нас не було б ні зручних жител, ні залізниць, ні телеграфу, ні радіо, ні книг, ні захисту від епідемій. Культура і мистецтво не служили б усім. Не було би машин, що звільняють робітника від важкої праці. Більшості людей довелося б тягнути жалюгідне життя рабів, як у часи азійських деспотів. Тільки вільні люди могли стати авторами тих винаходів і тих створінь духу, що на наших очах додають цінність життя.

Однак з часом у суспільстві стало виникати усе більш тривожне усвідомлення того, що науково-технічний прогрес є досить суперечливою і неоднозначною проблемою. Той самий А. Ейнштейн змушений був заявити, що першопричиною погіршення етичної поведінки людей він вважає механізацію і дегуманізацію нашого життя. Це згубний побічний результат розвитку наукового і технічного мислення.

Як це не парадоксально, але з розвитком науки, техніки і промислових технологій людина почала втрачати ті духовні цінності, про які говорили великі гуманісти Відродження і філософи-просвітителі. Більш того, безприкладні успіхи науково-технічного прогресу породили в людини нову технократичну ідеологію, засновану на впевненості людини у своїй усемогутності, оскільки, здавалося б, саме за допомогою науково-технічних рішень вона стала здатною здійснити будь-які зміни в природі, суспільстві й у самій собі. Науково-технічний прогрес, що обіцяє побудувати раю на землі, став перетворюватися в самоціль, у фетиш, у кумир, гідний поклоніння. Виникла своєрідна технічна еліта, що зберігає і навіть засекречує знання про складні технологічні системи. <...> Сьогодні не стільки техніка підкоряється людині, скільки вона сама усе більшою мірою залежить від неї, перетворюється на придаток машини. <...>

Технократичне мислення стало поширюватися на всі сфери людської діяльності. Його ідеал — машиноподібна алгоритмічність, однозначність, точність, надійність, універсальність. Воно ставить задачі, що мають певні технічні рішення й у цьому має безперечний успіх. Але технократичне

мислення не розглядає світ у всій цілісності, багатогранності і суперечливості, і тому воно не в змозі прогнозувати окремі альтернативні наслідки прийнятих рішень, особливо ті з них, що можуть виникнути в галузях, прямо не пов'язаних зі спеціальним предметом дослідження. Головне ж — сама людина виступає для технократа не суб'єктом, що володіє волею волі, не мірою всіх речей і не самоціллю, а простим об'єктом маніпулювання. На наших очах засоби масової інформації, електронний нагляд чи психотропні засоби використовуються для прямого маніпулювання людьми. З'являється генна інженерія, що обіцяє змінити природу людини. Технократи з особливим бажанням розробляють технічні прийоми, за допомогою яких можна завоювати потрібних друзів, одержати в любові сексуальні задоволення, бездумно споживати масову культуру. Людина постійно випробує почуття невизначеності і тривоги за майбутнє, відчуженість від трудового і соціального життя, стреси. <...>

Очевидно, єдиною альтернативою технократичному виклику може стати гуманістична парадигма, що вважає людину вищою цінністю на землі і вирішує проблеми «люди і світ», «люди і природа», «людина і суспільство», «люди і людина» на основі загальнолюдських цінностей.

Гуманістичний підхід зовсім не заперечує ролі науки, техніки і технології в розвитку людства. Однак у рамках нової гуманістичної парадигми вони набувають нового сенсу, вони виступають як засоби, значимість яких оцінюється за соціальними, екологічними і взагалі людськими критеріями.

У своїй книзі «Мати чи бути?» Е.Фром спробував зіставити погляди відомих гуманістів нашого часу і виділив найбільш загальні ідеї, що розділяються усіма:

- виробництво повинне служити реальним потребам людей, а не вимогам економічної системи;
- між людьми і природою повинні бути встановлені нові стосунки, засновані на кооперації, а не на експлуатації;
- взаємний антагонізм повинен поступитися місцем солідарності;
- метою всіх соціальних перетворень повинне бути людське благо і попередження неблагодолуччя;
- варто прагнути не до максимального, а до розумного споживання, що сприяє благу людей;
- індивід повинен бути активним, а не пасивним учасником життя суспільства.

Кулюткин Ю.Н. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя. - Самара, 2002. - С. 10-15.

◆ *Чи завжди технократія і гуманізм є антагоністами? Чи може вчитель стати сполучною ланкою між ними?*

◆ *Чи будуть реалізовані в найближчому майбутньому цілі, поставлені Е.Фромом? Дайте аргументовану відповідь.*

Емоційна основа праці вчителя

Становлять інтерес рівні професійної компетенції, виділені Р.Каркуфом (1977) у залежності від того, наскільки повно і грамотно учитель виявляє власні почуття і віддзеркалює почуття учнів.

1. *Найнижчий рівень кваліфікації.*

У цьому випадку вчитель ігнорує емоційні прояви своїх учнів, викликаючи тим самим їхню ворожість; його власні висловлення не відповідають почуттям, він нещирий, за винятком тих випадків, коли засуджує чи лає когось.

2. *Другий рівень кваліфікації.*

У цьому випадку вчитель реагує не на щирі почуття учня, а на ті, котрі він сам йому приписує; у висловленнях іноді буває щирим, але позитивні емоції намагається не виявляти.

3. *Третій рівень кваліфікації.*

У цьому випадку вчитель реагує на поверхневі почуття учня, але робить це досить точно і часто; не боїться виражати почуття і позитивні, і негативні, але не підтверджує це словесними висловленнями (виражає почуття невербально).

4. *Четвертий рівень кваліфікації.*

У цьому випадку вчитель реагує на приховані, глибинні почуття учня, допомагаючи тим самим учню усвідомити, чому він відчуває те, що він відчуває; дає щиру реакцію як на вербальному, так і невербальному рівні, як позитивну, так і негативну, причому негативна реакція не принижує почуття власної гідності учня. <...>

У нашому розумінні емоційна експресивність — це виразність, закладена в рухах, жестах, ході, у міміці, у мовленні, його інтонаціях, дозволяє передати не тільки особливості характеру вчителя, але і його напрям думок, його відношення до різних соціальних цінностей (моральних, цивільних, художніх), його ставлення до учнів і інших людей і, звичайно, переживань, що його охоплюють.

Учителю, що постійно співпрацює з дітьми в педагогічному процесі, крім емоційної стійкості необхідні емоційна чуйність, чуйність, рухливість, артистизм. Емоційно багатий учитель, що володіє прийомами вербального і невербального прояву; почуттів і цілеспрямовано їх застосовує у спілкуванні з учнями, оживляє урок, робить його емоційним, експресивним і більш відповідним природному спілкуванню. Навчальний предмет як наслідок стає цікавим, підвищується ефективність навчання, поліпшуються взаємини вчителя з учнями. Саме ці характеристики входять, на нашу думку, у поняття експресивності вчителя.

Митина Л.М. Эмоциональная гибкость учителя: Психологическое содержание, диагностика, коррекция. — Москва, 2001. — С. 7-28

◆ *Наскільки важлива для вчителя емоційна гнучкість? Чи можна цьому навчити в педвузі? Обґрунтуйте свою думку.*

◆ *Напишіть анотацію до цього тексту.*

Про центрації у педагогічній діяльності

У гуманістичній психології всебічно розробляється стосовно до практики навчання і виховання «центрованої на учнів», чи гуманістичний, підхід. При цьому сама центрація розуміється як особливим образом побудована цілісна взаємодія вчителя й учнів, заснована на «емпатії», «безоцінному прийнятті іншої людини» та «конгруентності переживань і поведінки». Центрація одночасно тлумачиться і як найважливіша передумова, і як результат «особистісного зростання» вчителя й учнів, розвитку їхнього спілкування, творчості, особистісного досвіду в цілому.

Психологічна особистісна центрація учителя визначається як інтегральна і системоутворювальна характеристика його професійної праці (його особистості, діяльності і спілкування), що визначає всі його сторони, компоненти і параметри. Саме особистісна центрація вчителя намічає сферу мотиво-, смисло- і цілепокладання в його діяльності, задає простір найбільш інтенсивного діалогічного спілкування (співробітництва), визначає напрямок і зону особистісного розвитку і творчості. <...>

Об'єктивно в будь-якій центрації вчителя так чи інакше представлені інтереси всіх учасників педагогічної ситуації (реальності). Однак визначальне, смислоутворювальне значення щораз має лише інтерес, що домінує в його ситуативній (особистісної) ієрархії. У залежності від характеру чи змісту цього провідного інтересу можна намітити шість основних центрацій вчителів у педагогічній ситуації (і в педагогічній реальності в цілому):

- центрація вчителя на інтересах (потребах) свого Я, чи «егоїстична центрація»;
- центрація вчителя на інтересах (вимогах) адміністрації, чи «бюрократична центрація»;
- центрація вчителя на інтересах (думках) своїх колег, чи «конформна центрація»;
- центрація вчителя на інтересах (запитах) батьків учнів, чи «авторитетна центрація»;
- центрація вчителя на інтересах (вимогах) засобів навчання і виховання, чи «пізнавальна центрація»;
- центрація вчителя на інтересах (потребах) учнів, чи «гуманістична центрація».

Орлов А. Б. Психологические центрации в профессиональной деятельности учителя // Новые исследования в психологии и возрастной физиологии. — 1989. — №2. — С. 54-55.

◆ *За якими ознаками можна відрізнити ту чи іншу центрацію у професійній діяльності вчителя?*

◆ *Як взаємозалежні між собою центрація і цілі педагогічної діяльності? Наведіть відповідні приклади.*

Педагогіка й історичні процеси

Третє тисячоріччя християнської ери. Яким воно може стати в долі людства? Це потрібно знати: адже діти народжуються і народжуються. Що чекає на них? Якими вступлять вони в це тисячоріччя? У які школи підуть і хто, і чому, і як їх там будуть учити, робити освіченими, просвіщати? Навіщо? Заради яких цінностей?

Якщо вірити книгам і статтям з педагогіки, то в нас безупинно удосконалюється освіта морально-естетична, розумова, фізична, правова, екологічна, вольова, патріотична, статеве, наукове, сенсорне, релігійне, скаутське і всяке інше. Але що робити з дитячими алкоголізмом і наркоманією? З дітьми-повіями? Маленькими грабіжниками, хуліганями, злодіями й убивцями?.. Як запобігти катастрофі, що швидко насувається — на початку шляху, на самому порозі? Що це — плоди освіти? Освічених усе більше, освітніх установ усе більше, і злочинців усе більше.

Можливо, школи й університети остаточно стануть марними, такими, що не матимуть ніякого відношення до життя? Як будуть співвідноситися один з одним освіта і життя людське, однієї людини і всіх людей у цілому? Адже це важливо вирішити, щоб виховувати чи не виховувати. Можливо, виховувати шкідливо?

Кого будемо учити і чого? Постійно чути голоси то там, то тут: «Вона все життя буде торгувати панчохами, адже це ж очевидно, так навіщо забивати їй голову алгеброю?» Та й чи можна навчити головному - мудрості в наступаючому світі стресів, поспіху, погоні за вигодою й успіхом? «Мудрості»?.. А чи не небезпечна ця мудрість нових поколінь? Адже я зовсім не так і мудрий! А нічого — он яким начальником вимахав! Якщо вони будуть мудріше за мене, тоді не стануть, треба думати, ні слухатися, ні поважати! Без мене обійдуться! Мабуть, нехай замість мудрості учаться креслення добре читати: тут користь для них, для справи і для мене очевидна. Нехай пристосуються заробляти — решта додасться і мудрість теж. Чи не прикладеться, тим гірше, але це вже менша проблема.

Чи відповідають цілі і зміст освіти спрямованості і перспективам соціального розвитку, структурі суспільства, його цінностям і нормам? Чи необхідні, можливі і чи достатні існуючі форми освіти з погляду найближчого доступного для огляду майбутнього?

Педагогическая антропология: Учеб. пособие.
— Москва, 1998.—С. 276.

- ◆ Чи є у вас відповіді на питання автора?
- ◆ Доведіть (чи спростуйте) тезу: «Історія народів і людства визначається кінець кінцем ступенем досконалості мистецтва навчання».
- ◆ Чи вірите ви, що в історичній перспективі призначена перемога знання над божевіллям, руйнуванням, застоєм, деградацією? Чому?

Перспективи розвитку педагогічної професії в умовах інформаційно-технологічної революції

Гуманізм як соціально-ціннісний комплекс ідей, що затверджують ставлення до людини як до вищої цінності, що визнають її право на волю, щастя і розвиток, прояв своїх фізичних і духовних сил, стає узагальненою системою поглядів, переконань і ідеалів учителя ХХІ ст. Утвердження гуманістичного мислення буде сприяти становленню нового стилю стосунків учителя з учнями. Найбільш характерними рисами такого стилю є:

- реалізація ідеї особистісно зорієнтованого підходу в навчанні і вихованні;
- поступовий перехід від групових форм взаємодії до індивідуального;
- перевага непрямой форми педагогічної вимоги до учнів (поради, прохання, пропозиції) прямим (указівка, розпорядження, наказ);
- емоційне забарвлення ділових відносин з учнями;
- наявність постійного контролю в процесі здійснення ділової комунікативної діяльності;
- надання допомоги учню в його саморозвитку через виховання культури, ставлення до самого себе, людей, природи.

Однією з характерних рис сучасного етапу науково-технічної революції є комп'ютеризація всіх сфер життя суспільства, що спричиняє кардинальні зміни в структурі професійної, у тому числі і педагогічної, діяльності. Інформатизація освіти, що включає використання інформаційних технологій у всіх ланках системи освіти, стає нагальною потребою. Як вважають деякі вчені (В.А.Сластьонін, В.М.Нестеренко), інформаційні уміння починають поступово відсувати на задній план традиційні «трудові навички», що у свою чергу вимагає із самого початку навчання майбутнього вчителя в педагогічному вузі прагнути до вироблення навичок орієнтації в новому інформаційному середовищі.

Готуючись до професійно-педагогічної діяльності в новому тисячолітті, необхідно спиратися на світовий досвід розвитку освіти, з огляду на при цьому свої національні особливості. Сьогодні практично всі країни світу відчують потребу у виробленні нової освітньої системи, основу якої складає ідея безперервності. Освіта і розвиток систем безупинної (довічної) освіти викликають помітні зміни в педагогічній професії. Число фахівців, залучених до процесу навчання і виховання дітей, молоді і дорослих, безупинно зростає. При цьому спостерігається не тільки бурхливе кількісне зростання, але і посилення розмаїтості в педагогічній професії. <...>

Серед зростаючого розмаїття педагогічних спеціальностей шкільний учитель продовжує залишатися найбільш численною і масовою професією. Останні десятиліття характеризуються активними пошуками шляхів реорганізації педагогічної освіти у світлі вимог ХХІ ст. Як відзначає низка видатних дослідників в галузі зарубіжної педагогіки (З.А.Малькова,

В.Я.Пилиповський), найбільш загальними тенденціями в модернізації систем підготовки вчителів є:

- усунення дуалізму в підготовці вчительських кадрів для різних типів шкіл. Університети стають основним типом вищого навчального закладу для підготовки вчителів, що наближає вчительську професію до рівня інших спеціальностей і сприяє підвищенню її ролі в суспільстві;
 - багаторівневність і варіативність педагогічної освіти. Вчителі й інші фахівці, що мають справу з навчанням дітей і дорослих, готуються за програмами різної тривалості (бакалавра, спеціаліста, магістра) і різної спрямованості, що позначається на професійній кар'єрі, у тому числі й оплаті праці;
 - посилення загальноосвітнього компонента в змісті педагогічної освіти. Учитель для виконання своїх функцій, що ускладнюються, повинен бути різнобічною і високоосвіченою людиною, духовно багатою і тонко почувати природу іншої людської особистості;
 - створення альтернативних можливостей підготовки вчительських кадрів з фахівців інших профілів;
 - залучення до вчительської професії талановитої молоді шляхом надання їй різних пільг і привілеїв;
 - інтеграція вузівського і післявузівської (післядипломної) педагогічної освіти, гнучкість і варіативність форм і видів післядипломної освіти, розробка особистих стимулів до безупинного підвищення кваліфікації.
- <...>

Аналіз світових тенденцій в області освіти, зокрема професійно-педагогічної, свідчить про необхідність пред'явлення більш високих вимог як до педагогічного професіоналізму, так і до особистісних якостей учителя. На думку В.І.Андрєєва, основними проблемами, з якими зіштовхнуться вчителі нового тисячоліття, будуть:

- необхідність постійного підвищення якості освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів, з чим зможе впоратись лише вчитель, що володіє високою професійною компетентністю;
- учителю часто самому доведеться ставити і розв'язувати творчі і дослідницькі задачі, тобто зросте роль і значення творчих, дослідницьких здібностей учителя. Таким чином, учитель майбутнього повинен бути неодмінно творчою особистістю;
- постійне ускладнення проблем виховання вимагатимуть від учителя більш високого рівня інтелігентності, зросте роль і значення духовно-морального потенціалу вчителя;
- учителю ХХІ ст. необхідно буде безупинно опановувати прогресивні технології навчання і виховання, нові досягнення вітчизняного і зарубіжного досвіду, адаптувати їх стосовно своєї предметної діяльності, пристосувати до своїх індивідуальних особливостей і здібностей;

- учителю третього тисячоріччя необхідно буде вирішувати низку нових складних професійно-педагогічних проблем, що вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок з таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, релігієзнавство, економіка, право, кібернетика, що вимагатиме від учителя значних зусиль і здібностей до безперервної освіти.

В узагальненому виді основними вимогами до особистості вчителя недалекого майбутнього є: професійна компетентність, інтелігентність, конкурентоздатність, духовність. В даний час у діяльності вчителів усе більш широке поширення одержує використання сучасних інформаційних технологій. За останні 10—15 років комп'ютеризація освіти з мрії стала реальністю. Як на вчителя, так і на учнів чекає величезний інформаційний потік, що вимагає вмілого і грамотного вибору того, що необхідно як для учня, так і для вчителя.

Як основні проблеми в сфері організації освіти і вчительської праці (зокрема, з використанням інформаційних технологій) можна виділити наступні:

1. Формування готовності майбутнього педагога до роботи в єдиному інформаційному середовищі. Дану проблему можна тлумачити як уміння володіти і розуміти можливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі, з одного боку, і як розумне співвідношення традиційних і нових технологій у навчальному процесі — з іншої.

2. Створення єдиного інформаційного простору і формування єдиного тезауруса, що дозволяє педагогу концентрувати увагу і час не тільки на організації і методиці навчання, але і на концептуальних аспектах навчального процесу.

3. Підготовка і перехід на викладання з використанням інформаційних технологій. Такий перехід припускає розробку інформаційно-комп'ютерної підтримки навчальних курсів, у тому числі і гуманітарного блоку в навчальних планах освітніх закладів.

4. Підготовка програмно-методичного забезпечення навчального процесу в єдиному інформаційному просторі. Це вимагає спільних зусиль учителів, методистів, психологів, фахівців з комп'ютерного забезпечення навчального процесу.

Таким чином, уже на стадії вузівського навчання майбутнім педагогам необхідно готуватися до використання комп'ютера в навчальному процесі взагалі, опановувати вміннями і навичками роботи з комп'ютерами при викладанні конкретних дисциплін.

Мижериков В. А. Введение в педагогическую деятельность. — Москва, 2002. — С. 37-41.

◆ *Яке ваше ставлення до бачення авторами майбутнього професії Вчителя?*

◆ *Складіть план-конспект до цього тексту, виокремте основні напрямки розвитку діяльності вчителя в новому інформаційному середовищі.*

ПРО ПРАВОВУ ОСНОВУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Із Загальної декларації прав людини

Стаття 1. Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні чинити у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і усі свободи, проголошені даною Декларацією, без будь-яких відмінностей, як-от: у відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового чи іншого положення.

Стаття 3. Кожна людина має право на життя, на волю і на особисту недоторканність. <...>

Стаття 6. Кожна людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання своєї правосуб'єктності. <...>

Стаття 18. Кожна людина має право на волю думки, совісті і релігії; це право включає волю змінювати свою релігію чи переконання і волю сповідувати свою релігію чи переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічним чи приватним порядком у навчанні, богослужінні і виконанні релігійних і ритуальних обрядів.

Стаття 19. Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження; це право включає свободу безперешкодно дотримувати своїх переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію й ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. <...>

Стаття 26. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, щонайменше у тому, що стосується початкової і загальної освіти. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинні бути загальнодоступними, і вища освіта повинна бути однаково доступною для усіх на основі здібностей кожного.

Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості і на збільшення поваги до прав людини й основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами, і повинна сприяти діяльності ООН з підтримці миру.

Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей. <...>

З Конвенції про права дитини

Стаття 1. Для цілей даної Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-літнього віку, якщо за законом, застосованому до даної дитини, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2.

1. Держави-учасники поважають і забезпечують усі права, передбачені даною Конвенцією, за кожною дитиною, що знаходиться в межах їх юрисдикції, без якої-небудь дискримінації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного чи соціального походження, майнового положення, стану здоров'я і народження дитини, його батьків чи законних опікунів чи яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасники вживають усі необхідні заходи для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації чи покарання на основі статусу, діяльності, поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів родини. <...>

Стаття 6.

1. Держави-учасники визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

2. Держави-учасники забезпечують у максимально можливому ступені виживання і здоровий розвиток дитини. <...>

Стаття 8. Держави-учасники зобов'язуються поважати право дитини на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я і сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

3 Декларації принципів толерантності

Стаття 1. Поняття толерантності.

1.1. Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті і переконань. Толерантність — це не тільки моральний борг, але і політична і правова потреба. Толерантність — це чеснота, що уможливорює досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру.

1.2. Толерантність — це не поступка, поблажливність чи потурання. Толерантність — це насамперед активне ставлення, сформоване на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини. Ні за яких обставин толерантність не може служити виправданням зазіхань на ці основні цінності, толерантність повинні виявляти окремі люди, групи і держави. <...>

Стаття 4. Виховання.

4.1. Виховання є найбільш ефективним засобом попередження нетерпимості. Виховання в дусі толерантності починається з навчання людей тому, у чому полягають їхні загальні права і свободи, щоб забезпечити їх здійснення, і з заохочення прагнення до захисту прав інших.

4.2. Виховання в дусі толерантності варто розглядати як невідкладний імператив; у зв'язку з цим необхідно заохочувати методи систематичного і раціонального навчання толерантності, що розкривають культурні, соціальні, економічні, політичні і релігійні джерела

нетерпимості, що лежать в основі насильства і відчуження. Політика і програми в області освіти повинні сприяти поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності і терпимості у відносинах як між окремими людьми, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами, а також націями.

4.3. Виховання в душі терпимості повинне бути спрямоване на протидію впливу, що викликає почуття страху і відчуження стосовно інших. Воно повинно сприяти формуванню в молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення і вироблення суджень, заснованих на моральних цінностях.

4.4. Ми заявляємо про свою готовність підтримувати і запроваджувати в життя програми наукових досліджень в галузі соціальних наук і виховання в душі толерантності, прав людини і ненасильства. Це означає необхідність приділяти особливу увагу питанням підвищення рівня педагогічної підготовки, змісту підручників і занять, удосконалювання навчальних матеріалів, включаючи нові освітні технології з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих сприйняттю інших культур, здатних цінувати волю, поважати людську гідність й індивідуальність, попереджати конфлікти чи розв'язувати їх ненасильницькими засобами.

◆ *Як повинна співвідноситися професійно-педагогічна діяльність учителя з даними правовими документами?*

Практичне заняття №2

Модель особистості педагога-професіонала

Нами <...> розроблений узагальнений варіант ідеальної моделі особистості педагога-професіонала (див. схему).

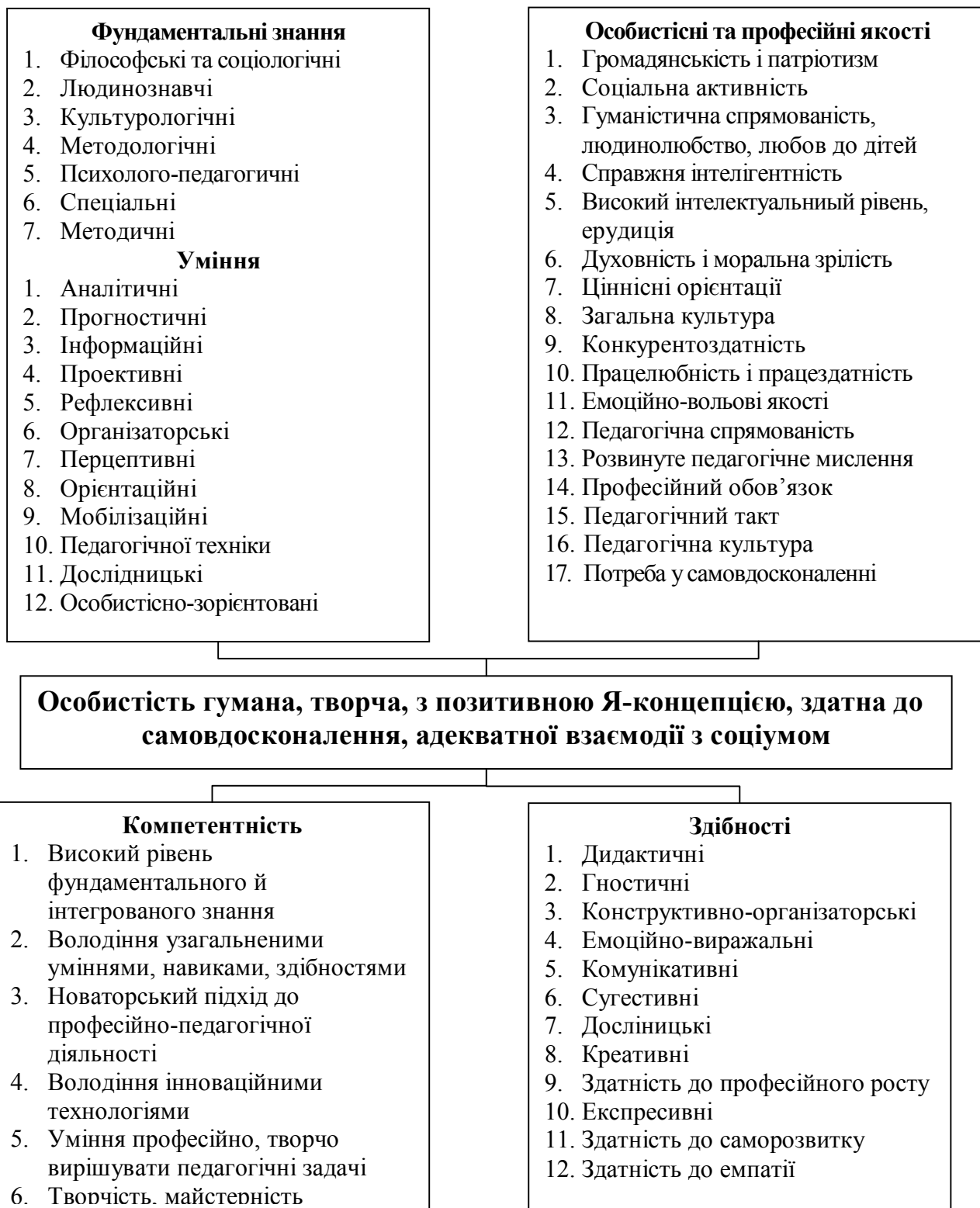

Схема 1. Модель особистості педагога-професіонала

Реалізація моделі в практичній діяльності і за достатньої працездатності педагога допомагає йому майстерно виконувати свої професійні функції, продуктивно, на високому творчому рівні забезпечувати цілісний педагогічний процес. Як зазначено в моделі, найважливішими якостями вчителя є громадянськість і патріотизм, гуманізм й інтелігентність, висока духовно-моральна культура, відповідальність і товарищівість, працьовитість і працездатність. Головні

якості педагога-майстра – людинолюбство, творчість і уміння спілкуватися. Гуманістична спрямованість особистості педагога – це його мотиви, інтереси, цінності, ідеали. Кожен учитель повинен стати гуманістом, визнавати людини як вищу цінність на землі, а отже, у своїй педагогічній діяльності він повинен усвідомлювати значимість особистості кожної дитини, будувати взаємини з людьми на основі суб'єктності, співробітництва, любові і поваги. Прояв гуманістичного стилю взаємин варто розглядати як показник професійної майстерності вчителя. Педагогічна спрямованість є базовим утворенням у структурі особистості педагога, саме вона орієнтує його на дитину як на цінність і на розвиток у нього індивідуальних здібностей.

Для успішної діяльності учителя важливу роль відіграють його професійні здібності: дидактичні (навчальні), комунікативні (здатність спілкуватися), перцептивні (професійна пильність, спостережливість), емоційні (здатність почувати і керувати своїми емоціями, володіти собою), прогностичні (здатність намічати перспективи), креативність й імпровізація (здатність до творчості), інтуїція (здатність передбачати), емпатія (здатність до співпереживання), рефлексія (здатність до самоаналізу). Професіоналізм припускає наявність у педагога сукупності творчих здібностей і дослідницьких умінь, серед яких важливе місце займають організаторські здібності і зв'язані з ними ініціативність і активність, наполегливість, увага і спостережливість, мистецтво нестандартно мислити, багата уява, інтуїція, дослідницький підхід до організації й аналізу навчально-виховного процесу, творче вирішення педагогічних задач, самостійність суджень і висновків, емоційно-вольові властивості.

Гребенкина Л. К. Формирование профессионализма учителя в системе непрерывного педагогического образования. — Рязань, 2000. — С. 108—109.

◆ *Перенесіть схему «Модель особистості педагога-професіонала» у свій робочий зошит і проаналізуйте її.*

◆ *Складіть рецензію до цього тексту.*

Педагогічні здібності як якості особистості

Найбільш виразна тенденція в психолого-педагогічній літературі складається в співвіднесенні або ототожненні педагогічних здібностей з особистісними властивостями. Н.Д.Левітов та інші автори ще у 30-і роки називали цілком «сучасні» особистісні якості ідеального вчителя: схильність до педагогічної роботи; любов до дітей; м'якість характеру, рівне, спокійне поводження з дітьми. Характерним для ранніх етапів вивчення педагогічних здібностей був недиференційований розгляд, об'єднання загальних і педагогічних здібностей, а також педагогічних здібностей як якостей особистості і педагогічних умінь.

Сильний вплив на наступні дослідження педагогічних здібностей зробили теоретичні й експериментальні роботи Б.М.Теплова, і зокрема його визначення здібностей і обдарованості, розмежування здібностей від умінь і знань. Прагнення розмежувати загальношкільні і специфічні педагогічні здібності, а також педагогічні здібності як якості особистості від педагогічних умінь – характерна риса цих досліджень. Так, А.І.Щербаков у якості специфічних педагогічних здібностей виділяв тільки перцептивні здібності, що полягають в адекватному сприйнятті і розумінні школярів учителем. Згідно Н.В.Кузьміної, ті або інші спеціальні педагогічні здібності передбачають високу чутливість (гностичну, конструктивну, комунікативну, організаторську й ін.), необхідну для ефективного формування відповідних умінь.

У якості корисного практичного критерію для виділення педагогічних здібностей прислужилося порівняння різноефективних учителів. У великому дослідженні більш ніж тисячі вчителів, проведеному під керівництвом Ю.К.Бабанського, виявлена релевантність насамперед таких особистісних особливостей, як творчий стиль, мобільність, конкретність і системність мислення при умінні виділяти головне; почуття міри у використанні тих або інших форм і методів викладання; емоційна чуйність; контактність у спілкуванні. <...>

Можна відзначити зростання уваги дослідників до системних, цілісних особливостей особистості вчителя, у першу чергу до мотиваційно-потребової сфери. Так, В.Пароль установив вплив ціннісно-орієнтаційної позиції вчителя (спрямованості на матеріальну нагороду або задоволення потреб у цікавій і творчій роботі) на прояв здібностей до різних видів діяльності (налагодження контактів з учнями, використання методичних розробок, наочних засобів). В.А.Сластьонін розробив класифікацію особистих і професійно-педагогічних якостей вчителя в залежності від спрямованості його особистості – якостей, що визначають ідеологічну спрямованість (світогляд, ідейні переконання, суспільна активність); професійно-педагогічну (інтерес і любов до дитини, спостережливість, наполегливість, товариськість); пізнавальну (пізнавальні потреби й інтереси, інтелектуальна активність, почуття нового, готовність до педагогічної самоосвіти).

Коссов Б. Б. Личность и педагогическая одаренность: Новый метод. — М.; Воронеж, 1998. — С. 8-9

◆ *А які ознаки педагогічної обдарованості можете назвати ви? Чи зустрічалися вам люди, що володіли яскраво вираженою педагогічною обдарованістю? Наведіть приклади.*

Культура науково-педагогічного мислення

Найбільш загальною характеристикою пізнавальної спрямованості особистості вчителя є *культура науково-педагогічного мислення*, основною ознакою якого є діалектичність. Вона виявляється в здатності в кожному

педагогічному явищі виявляти складові його протиріччя. Діалектичний погляд на явища педагогічної дійсності дозволяє вчителеві сприймати її як процес, де через боротьбу зі старим відбувається безперервний розвиток, впливати на цей процес, тимчасово вирішуючи усі виникаючі в його діяльності питання і задачі.

Сластьонин В.А. Педагогика. – М., 2002. – С.30

◆ *Чи можете ви навести приклади такої діалектичності мислення педагога? У чому і як вона виявилася?*

Професійно-педагогічна культура вчителя

Професія як сформоване соціально-культурне явище має складну структуру, що включає предмет, засоби і результат професійної діяльності: цілі, цінності, норми, методи і методика, зразки й ідеали. У процесі історичного розвитку змінюються і професії. Одні з них набувають нових соціокультурних форм, інші змінюються незначно, треті зовсім зникають або перетерплюють істотні зміни. Однак розвинуте професійне мислення може перетворитися у свою протилежність, коли воно поглинає інші прояви особистості, порушуючи її цілісність і всесторонність. Відбиваючи суперечливий, діалектичний характер людської діяльності, професійна культура є певним ступенем оволодіння членами професійної групи прийомами і способами вирішення спеціальних професійних задач.

Професійно-педагогічна культура учителя виступає частиною педагогічної культури як суспільного явища. Носіями педагогічної культури є люди, що займаються педагогічною практикою як на професійному, так і непрофесійному рівнях. Носіями ж професійно-педагогічної культури є люди, покликані здійснювати педагогічну працю, складовими якої є педагогічна діяльність, педагогічне спілкування й особистість як суб'єкт діяльності і спілкування на професійному рівні.

Для розуміння сутності професійно-педагогічної культури необхідно мати на увазі наступні положення, що розкривають зв'язок загальної і професійної культури, її специфічні особливості:

- професійно-педагогічна культура – це універсальна характеристика педагогічної реальності, що виявляється в різних формах існування;
- професійно-педагогічна культура є інтеріоризованою загальною культурою і виконує функцію специфічного проектування загальної культури в сферу педагогічної діяльності;
- професійно-педагогічна культура – це системне утворення, що включає в себе ряд структурно-функціональних компонентів, що має власну організацію, вибірково взаємодіє з навколишнім середовищем і є володіє інтегративною властивістю цілого, що не зводиться до властивостей окремих частин;
- одиницею аналізу професійно-педагогічної культури виступає творча за своєю природою педагогічна діяльність;
- особливості реалізації і формування професійно-педагогічної культури

вчителя обумовлюються індивідуально-творчими, психофізіологічними і віковими характеристиками, соціально-педагогічним досвідом особистості.

Сластенин В.А. Педагогика. — М., 2002. — С. 31—32.

◆ *Як ви розумієте тезу автора про те, що професійно-педагогічна культура є інтеріоризованою загальною культурою?*

◆ *Чи може вчитель із середнім рівнем загального культурного розвитку бути високим професіоналом у своїй педагогічній діяльності? Чому? Аргументуйте свою відповідь.*

Педагогічна культура вчителя

З чого складається педагогічна культура? Це насамперед глибоке знання учителем свого предмета. Ми вважаємо дуже важливим, щоб вчитель орієнтувався у найскладніших питаннях науки, основи якої він викладає в школі, у питаннях, що є переднім краєм наукової думки. З цього починається і на цьому будується педагогічна культура. Можна заперечити: навіщо вчителеві знати те, що не вивчається на уроках і стикається безпосередньо з досліджуваним у середній школі матеріалом? Для того, щоб знання шкільної програми було для вчителя азами, абеткою його кругозору. Коли його кругозір незмірно ширший за шкільну програму, лише тоді він справжній майстер, художник, поет педагогічного процесу.

Я знаю десятки таких майстрів. Їхня педагогічна культура відчувається вже при підготовці до уроку. Вони готуються до уроку за програмою, а не за підручником. Вони продумують програму, після цього прочитують відповідний розділ підручника для того, щоб подумки поставити себе на місце учня, глянути на матеріал його поглядом. Справжній майстер педагогічного процесу, що знає незмірно більше, ніж вивчається в школі, не дає в поурочному плані виклад нового матеріалу. Він продумує зміст розповіді, готує наочні посібники, приклади і задачі. Усе це немає потреби записувати в поурочний план. Його поурочний план – не зміст розповіді (лекції, пояснення), а замітки про деталі педагогічного процесу на уроці, необхідні для керівництва розумовою працею учнів. Майстер педагогічної справи настільки добре знає абетку своєї науки, що на уроці, у процесі вивчення матеріалу, у центрі його уваги не зміст того, що вивчається, а учні, їхня розумова праця, мислення, труднощі їхньої розумової праці <...>

Без глибокого знання науки, основи якої викладає вчитель, немає педагогічної культури. Але як же домогтися того, щоб кожен учитель знав не тільки ази навчання, але і глибокі витoki предмета?

Читання, читання і ще раз читання – от від чого залежить ця риса педагогічної культури вчителя. Читання як найперша духовна потреба, як їжа для голодного. Смак до читання, бажання покопатися в книгах, уміння посидіти над книгою, поміркувати. <...>

Без твердого психологічного підґрунтя немає педагогічної культури. Декому з учителів психологія здається нудною наукою, що не має свого практичного додатка в школі. Ми піклуємося про те, щоб психологія була справжнім компасом у практичній роботі колективу. Про дослідження вчених-психологів ми розповідаємо на засіданнях педагогічної ради, книги з психології виставляємо на стенді «Книжкові новинки» у вчительській – читайте, думайте, вивчайте. Звичайно, ця пропаганда книг залишилася б лише благим побажанням, якби не постійна, вдумлива робота кожного вчителя-директора і завуча – над педагогічною характеристикою дитини з його складним духовним світом, з його радостями і прикростями, а в основі педагогічної характеристики лежать психологічний аналіз, спостереження, вивчення.

Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы. — М., 1973. — С. 51-62.

◆ *Чи поділяєте ви точку зору автора на те, що основою педагогічної культури є психологія? Чи може вчитель, що не має наукових знань з психології, вважатися гарним професіоналом?*

Рефлексія – праця душі вчителя

Частиною реальності, що досліджується педагогікою рефлексії, є властива усякій людині, у нашому випадку вчителю, існуючому і майбутньому, здатність глянути на себе, на свою справу збоку, міркуючи, переживаючи, оцінюючи. Предметом – як процеси цілеспрямованого впливу на зміст і характер індивідуальної рефлексії, так і її результати. Методологічна основа професійної рефлексії – ідея єдності в ній загальнолюдського і професійного, вербального і реального; методи – самоспостереження, бесіди, тренінги. <...> Водночас рефлексія не самоціль, а лише даний природою засіб життєдіяльності, у тому числі професійної, що розвивається самою людиною <...>

Тому й об'єктом уваги педагогіки рефлексії виявляються не тільки змістовні і процесуальні сторони «праці душі», але і її «продукт» – у вигляді міркувань, сумнівів, спостережень над собою і навколишніми.

Загальна логіка понять тут гранично проста: якщо *рефлексія* – ланцюжок внутрішніх сумнівів, дискусій із собою, викликаних виникаючими в житті питаннями, труднощами, пошук варіантів відповіді на те, що відбувається або очікуване, то *професійна рефлексія* – та ж внутрішня робота: співвіднесення себе, можливостей свого Я з тим, чого вимагає обрана професія, у тому числі з існуючими про неї уявленнями.

Вони рухливі – розвиваються, мають особливості в кожній з послідовних іпостасей перед(до)професійної, професійної і постпрофесійної: будь-який етап приносить свої сумніви і вимагає своїх рішень.

У свою чергу *педагогічна професійна рефлексія* – те ж, що і всяка професійна рефлексія, але в змісті, зв'язаному з особливостями

педагогічної роботи, насамперед з власним педагогічним досвідом. Цим процесом можна і потрібно керувати, тобто свідомо впливати на нього, причому теж професійно, з огляду на етапи педагогічної освіти.

Вульфів Б.З. Педагогика рефлексии. – М., 1995. — С. 8—5

◆ *Поясніть, чому рефлексія (самоаналіз, свідоме відстеження своєї, часом неусвідомлюваної, поведінки) є найважливіше для людини і людства мистецтво, якому потрібно довго і нелегко учитися. Чи можна назвати здатність до рефлексії особливим талантом чи ця здатність властива кожній особистості однаковою мірою?*

Що трапилось з учителем?

Учені вигадали спеціальний термін для того, що відбувалося з російським вчителем в останні десять років. Вони назвали це «утратою професійної самоідентифікації». Дійсно, до середини 80-х років усе було зрозуміло: гарна успішність з предмету визначала не тільки якість роботи вчителя, але і давала самому вчителю професійні орієнтири своєї роботи. Ієрархія цінностей була відомою: будь гарним предметником, декларуй вічні цінності, поведься інтелігентно. Для поколінь вчителів усього світу бути гарним предметником означало бути в ладі зі своєю совістю. Цього було достатньо. І раптом щось дивне почало відбуватися з дітьми, коли супер якісне навчання предметів не дає вчителю того морального спокою, як було раніш.

Адамский А. Бегство от Коменского // Первое сентября. — 1998. — №14.

◆ *Чи згодні ви з точкою зору автора?*

◆ *Чи можете ви запропонувати інші, більш сучасні критерії оцінки успішності професійної діяльності вчителя?*

Проблема здібностей: історія розвитку

Чи кожен педагог може стати майстром своєї справи, чи для досягнення педагогічного успіху необхідні якісь особливі обдарування? Іншими словами, які фактори впливають на успіх педагогічної діяльності, на формування професійної майстерності: природні чи соціальні? Які складові педагогічної майстерності?..

В історії педагогіки протягом століть переважала точка зору, відповідно до якої вміло готує до життя людей вихователь, що володіє педагогічним талантом. Основна умова успіху в роботі викладача – його спеціальні здібності. Задача підготовки педагога-вихователя полягає тільки в більш глибокому і міцному розвитку закладених природою задатків.

Вітчизняна психологія дотримується інших поглядів. Однак щоб розібратися в цій проблемі, необхідно познайомитися з її історією. Уперше поняття «здібності» ввів у науку Платон. Він вважав, що людина народжується з уже готовими здібностями і надалі змінити їх не може. За Платоном, одні народжуються зі здібностями до керівництва, а інші – зі

здібностями до ремісництва або землеробства і можуть успішно займатися тільки відповідною професією.

Перші роботи Платона поклали початок расовим теоріям – теоріям про нерівність людей, що живуть у світі, відповідно до здібностей і, отже, нерівності прав, що існує до сьогодні. Автори цих теорій замовчують, що геніальний представник людства Платон надалі переглянув свою теорію і в останні роки життя стверджував, що люди поділяються між собою, як золото, срібло, мідь і залізо. Але за певних обставин золото може стати сріблом, а срібло породю золотою, утім, як і усе в природі переходить з одного в інше.

Проблемою здібностей як і психічних явищ займався іспанський лікар Хуан Дуарте. Його концепція може бути виражена двома словами – «дарування вроджені».

По-іншому розглядали здібності середньовічні філософи-матеріалісти. Ф.Бекон поділяв науки відповідно до трьох основних особливостей людського розуму: пам'яті відповідає історія, уяві – поезія, розуму – філософія. Він справедливо вважав, що немає такої розумової вади, що не могла б бути виправлена належними заняттями, і одним з перших (правда, Авіценна говорив про це п'ятьма століттями раніш) висунув прогресивне положення про вихованість здібностей.

Чеський педагог-гуманіст Я.А.Коменський пішов далі. Він увів у науку термін дидактика, під яким розумів «мистецтво усіх учити всьому», стверджуючи, що це можливо і необхідно. Таким чином, Коменський не тільки відстоював принципову можливість розвитку здібностей, але доводив, що це необхідно робити стосовно кожної конкретної дитини.

Усі психічні функції людини – результат її виховання, вважав К.Гельвецій. У книзі «Про людину, її розумові здібності і її виховання» він яскраво і послідовно виклав архіважливу для свого часу ідею про розумову рівність людей. Люди, за Гельвецієм, народжуються однаковими. В абсолютистській середньовічній Франції філософ стверджував, що син короля нічим не відрізняється від сина селянина. А якщо вони стають різними, то тільки тому, що одержують різне виховання. Це був ляпас дворянству того часу. Основна концепція Гельвеція – «виховання всемогутнє».

Гельвеція тактовно підправляв його сучасник Д.Дідро. На його думку, виховання може багато, але воно не усемогутнє, а задатки в людей різні, тобто вони не народжуються однаковими. Але в житті не настільки велику роль відіграють задатки, скільки особисте прагнення людини до самовдосконалення. Нам здається, що останнє твердження Дідро більш значуще в наші дні, ніж тоді, коли ці слова були вимовлені.

Дотепер учителі нерідко поділяють учнів на здатних і нездатних, називаючи здатними краще підготовлених, а також сангвініків і холериків, які швидше схоплюють пояснення викладача. Особливо часто це буває в початковій школі. Забувають педагоги, що здібності – це не тільки те, що

має молода людина тепер, але і те, що свідчить про можливості придбання знань, умінь і навичок надалі. І не замислюються вони над тим, що часто невстигаючі школярі, ставши дорослими, залишають далеко позаду шкільних відмінників.

Д.Мейджор у 47 років став прем'єр-міністром. Проте він погано навчався в школі, звідки пішов у 16 років, недовчившись. І незабаром не витримав іспиту на місце кондуктора автобуса, тому що погано рахував усно. А.П.Чехов зазвичай одержував за гімназичні твори трійки. У школі погано навчалися І.Ньютон, Ч.Дарвін, У.Черчілль, В.Скотт, Д.І.Менделєєв і багато інших найбільших розумів людства. <...> Приховані можливості людини величезні. Сьогодні не настільки важливо дати тому, якого навчають, певний обсяг знань, як необхідно розбудити в нього любов і схильність до предмета, старанність у заняттях, звичку до завзятої і наполегливої роботи над собою. <...>

Найактуальніша проблема наших днів – виявлення здібностей особистості. Успіх цієї роботи значною мірою залежить від включення людини в різноманітні види діяльності. Чим різноманітніші будуть захоплення школяра або студента, тим імовірніше, що він зможе виявити свої потенційні можливості. Комплексна, різнобічна діяльність не тільки сприяє виявленню здібностей, але і створює базу для успішних занять улюбленим видом діяльності надалі.

Інший спосіб виявлення здібностей – дозвіл вихованцеві виконувати те або інше завдання старшого будь-яким чином. Як тільки людина, виконуючи будь-яку роботу, надана самій собі, вона мимоволі починає спиратися на свої сильні сторони, виявляти свої здібності. Дайте повну волю старшокласникові, запропонувавши йому замінити на годину педагога групи продовженого дня. І ви побачите, що один стане розповідати казку в класі, інший організує рухливі ігри на свіжому повітрі, третій – гімнастичне заняття в залі...

Одноразова перевірка ніколи не дозволяє виявити справжні здібності людини. Вона виявляє тільки рівень підготовленості. Той, хто сьогодні відстає від товаришів, завтра може усіх перегнати. Адже здібності – це не тільки те, що є в даний момент, але і те, що говорить про можливості придбати знання, уміння і навички надалі.

У тих видах діяльності, де необхідно гарне знання людини, здібності розвиваються дуже пізно. Це педагогіка, психологія, письменницька праця, робота менеджера. Але завзята робота і тут дозволяє домогтися свого.

Станкин М.М. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения. — №1998. — С.3-11

◆ *Складіть тезовий конспект прочитаного уривка.*

Ціннісні орієнтації майбутнього вчителя

З метою визначення пріоритетних цінностей-якостей учителя нами було опитано понад 360 експертів-викладачів педагогічних дисциплін

педуніверситетів, педколеджів, інститутів розвитку освіти ..., учителів шкіл, інноваційних освітніх установ тощо. Серед експертів: докторів педагогічних наук, професорів – 18%; кандидатів педагогічних наук, доцентів – 61 %; заслужених учителів – 15%. З названих респондентами 37 якостей 10 пріоритетних розташувалися в наступній ієрархії:

1. гуманізм, педагогічно доцільна любов до дітей, турбота про них, доброзичливість;
2. комунікативність, культура педагогічного спілкування;
3. емпатія, здатність зрозуміти внутрішній світ іншого;
4. креативність, творчі характеристики особистості;
5. толерантність;
6. відповідальність, професійний обов'язок, відданість дітям, професії, вірність своїм переконанням;
7. здатність до рефлексії;
8. знання свого навчального предмета, загальна ерудиція, допитливість;
9. емоційна стійкість, здатність до саморегуляції;
10. прагнення і готовність до самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку.

На питання, які необхідні професійно-особистісні якості, за їхнім досвідом, недостатньо виражені в сучасного вчителя і насамперед мають потребу в спрямованому розвитку, отримані наступні відповіді:

1. гуманізм, прагнення піклуватися про дітей, орієнтуватися на їхні інтереси/потреби;
2. емпатія;
3. відповідальність;
4. толерантність;
5. креативність, готовність до інноваційних перетворень;
6. рефлексивність;
7. готовність до саморегуляції;
8. прагнення до саморозвитку, професійного самовиховання, самоосвіти;
9. загальна ерудиція;
10. позитивне самосприйняття, позитивна самооцінка.

Федотенко И.Л. Становление профессиональных ценностных ориентации будущего учителя в процессе педагогической подготовки в вузе. — Тула, 1998. — С. 143—145.

♦ *Які найбільш значимі якості виокремили б ви, якби виступали у ролі експерта?*

Про особистий приклад учителя

Основна соціальна функція педагогічного корпусу – відтворення продуктивних сил, розвиток інтелектуального і духовно-морального потенціалу суспільства. Цим і визначаються роль і значення вчительської праці в ієрархії професійних цінностей у суспільстві. З психолого-педагогічних позицій важливість учительської професії обумовлюється можливістю впливати на розвиток і становлення особистості дитини на

основі професійної компетентності, волі, авторитету, права, розумного примуса. Цей аспект педагогічної діяльності мало досліджений, незважаючи на те, що тут є низка складних проблем. Загальновідомий ступінь впливу вчителя на дитину і його батьків на всіх етапах шкільного життя: від майже безмежного в початковій школі до значною мірою судьбоносного в основній і старшій школі.

Для дітей, що пришли до 1-го класу, учитель є найбільш впливовою людиною, що має енциклопедичні пізнання у всіх галузях життя, що створює йому в очах учня моральний авторитет. Соціологи відзначають наявність «ефекту першої вчительки», що виявляється в тім, що деякі події шкільного років (як позитивні, так і негативні) залишаються в пам'яті людей надовго, істотно впливаючи протягом усього життя. Одночасно відзначимо, що дуже сильний вплив, що здійснюється вчителем початкових класів на дітей, найчастіше некерованих у домашніх умовах, формує й в очах батьків уявлення про могутність педагога.

Особистий приклад учителя є для підлітків і старших школярів важливим стимулом у розвитку пізнавальних інтересів, ціннісних орієнтацій, естетичних поглядів, мотивів вибору професії, різноманітних захоплень і т.д. Вплив педагога може не тільки стимулювати розвиток цих якостей і властивостей особистості, але і гальмувати його. <...>

Особистість учителя впливає на формування самооцінки школяра, процеси його самоідентифікації, самопізнання, становлення відносин з однолітками і дорослими, вибір професії і вироблення життєвих змістів і планів, тобто на всі найважливіші процеси життєдіяльності, що визначають його особисту і професійну долю. Усе це дозволяє характеризувати вчителювання як професійну групу, що має дуже серйозний вплив з досить тривалою тривалістю його впливу на особистість, що розвивається. На думку соціологів, соціально-демографічна характеристика вчителювання, з'ясування престижу професії, аналіз якості професійної освіти і матеріального становища педагогів дозволяють зробити висновок про те, наскільки успішно сучасний педагогічний корпус готовий до реалізацій описаних вище найважливіших соціальних і психолого-педагогічних функцій.

Орлов А.А. Современный учитель: социальный престиж и профессиональный статус // Педагогика. — 1999. — №87. — С. 60—61.

◆ *Чи поділяєте ви точку зору автора на роль особистого приклада вчителя в навчально-виховному процесі? Проілюструйте свою відповідь випадками зі шкільної практики.*

Професійне самовиховання майбутнього вчителя

Програма самовиховання майбутнього вчителя повинна відбивати всі основні вимоги педагогічної професії до його особистості, до того, що складає в ній загальне, особливе й індивідуально неповторне. Відповідно

виділяють три блоки в структурі особистості і три групи основних якостей особистості, що підлягають самовихованню.

I. Соціальні і загальноособистісні якості вчителя.

1. Громадянськість. Моральність,
2. Педагогічна спрямованість. Діалектико-матеріалістичні педагогічні переконання.
3. Естетичні якості.

II. Професійно-педагогічні якості.

1. Теоретична і методична підготовленість до спеціальності.
2. Психолого-педагогічна підготовленість до професійної діяльності (теоретична).
3. Розвиненість практичних педагогічних умінь, здібностей.

III. Індивідуальні якості.

1. Особливості пізнавальних процесів і їх педагогічна спрямованість (педагогічна спостережливість, педагогічне мислення, педагогічна пам'ять і т.д.).
2. Емоційна чуйність.
3. Вольові якості.
4. Особливості темпераменту.
5. Стан здоров'я.

Зазначені якості особистості вчителя можна конкретизувати в їх більш приватних проявах і представити у виді еталонної карти особистості. Карта особистості вчителя як варіант програми самовиховання може бути основою для складання проекту розвитку особистості конкретного студента на всі роки навчання його у вузі.

Елканов СБ. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. — М., 1989. — С. 342.

◆ *Якою мірою ви готові до реалізації такої програми самовиховання?*

◆ *Якими навичками самовиховання озброїла вас школа?*

ТАКІ РІЗНІ ВЧИТЕЛІ...

«Журавлі» і «Лебеді»

Після скандалу з дзвониками гімназія тимчасово начебто трохи притихла. Кровопробитні мордобойі, крадіжки і дебоші стали рідшими. Зате режим у гімназії зробився ще суворішим...

Настрою були заборонені прогулянки платформою і Народним садом. Сіра, тужлива нудь сочилася з дня в день з однієї сторінки навчального щоденника на іншу. Кондуїт лютував. На уроках у стін вишикувалися рядами покарані. У журналах вишикувалися осінніми журавлями косяки носатих одиниць. Лебедами плили двійки.

Особливо завзято розводив «журавлів» і «лебедів» учитель латинської мови Веніамін Віталійович Пустинін, прозваний за довгі, що сторчма стоять вуса «Тараканій Вус», або, «по-латинському», «Тараканіус».

Була в нього й інша, досить розповсюджена в нашому класі кличка – «Довгошиє».

Був Тараканіус худий, носатий і схожий на одиницю. Шия в нього була довжелезна, по-верблюжому розгойдувалася вона над крохмальним коміром з гострими кутами...

У нього була пристрасть до маленьких зошитків, куди ми записували латинські слова. Викликаючи на уроці учня, він неодмінно щораз вимагав, щоб у нас на руках був цей зошит.

- Тек-с, – говорив він, – урок, я бачу, ти засвоїв. Ну-с! Дай-ка зошит. Подивимося, що в тебе там робиться. Що?! Забув вдома?! І посмів вийти відповідати мені урок без нього! Сідай. Одиниця.

І ніякі прохання, ніякі благання не рятували. Одиниця! У нашому класі було два учні – Алексеєнко й Алефєренко. Один раз Алексеєнко забув горезвісний зошит. Тараканіус увійшов до класу, уместився на кафедрі, надяг пенсне і неголосно викликав:

- Але... фєренко!

Алефєренко, що сидів за Алексеєнко, пішов до кафедри, Алексеєнко, якому зі страху здалося, що викликали його, підхопився й сумно пробасив:

- Я зошит забув, Веніамін Віталійович... зі словами... – І завмер від жаху: до кафедри підходив Алефєренко. «Помилився!.. Ой, дурень!..»

Тараканіус незворушно вмочив перо в чорнило.

- Ну, власне, я не тебе, а Алефєренко викликав. Але оскільки вже сам зізнаєшся, одержуй по заслугах.

І поставив одиницю.

Історична гвардія

Дзвоник. Скінчилася зміна. Стихає шум у класі.

- Йде!

Усі за партами разом підхопилися.

Наближається історик. «Біляве м'яке волосся на проділ. Худе, зовсім молоде бліде обличчя. Величезні блакитні очі. Голова мало-мало схилилася ласкаво набік. Комірець сліпучий. Кирило Михайлович Ухов вихром влітає в клас, кидає на кафедру журнал. Клас на ногах.

Кирило Михайлович оглядає клас, вибігає на кафедру, забігає в прохід збоку, сідає навпочіпки. Раптом блакитні очі блиснули. Високий голос зірвався в лемент:

- Хто! там!! сміє!!! сідати?!! Я ще не сказав... «сідаєте»... Встаньте і стійте!!! І ви там!! И ви!! И ви! Негідники! Інші – сісти. Руки на парту. Обидві. Де рука? Встаньте і стійте! А ви – до стінки!!! Прямо! Ну... Тиша! Хто це там скрипить? Шалфєров? Встаньте і стійте! Мовчати!

Чотирнадцять чоловік стоять увесь урок. Історик розповідає про давніх царів і знаменитих коней. Щохвилини поправляє краватку, волосся, манжети. З-під манжети лівої руки блищить золотий браслет – подарунок якоїсь легендарної поміщиці.

Чотирнадцять чоловік стоять. Урок йде томливо довго. Ноги затекли. Нарешті вчитель дивиться на годинник. Клацає золота кришка.

Ті, хто слоять, нерішуче покахикують.

- Застудилися? – запитує дбайливо історик. – Черговий, закрийте всі кватирки: на них дме.

Черговий закриває кватирки. Урок йде. Покарані стоять, переминаючись з ноги на ногу. Глянувши ще разів зо два на годинник, історик раптом говорить:

- Ну, гвардія, сідаєте...

Рівно через хвилину завжди дзенькає дзвоник.

Кассиль Л. Кондуит и Швамбрания. — М., 1984. — С. 54—68.

Повага до вчителя

Повага до нашого вчителя і вчительки загальна і мовчазна. Учителів поважають за ввічливість, за те, що вони здороваються з усіма підряд, не розбираючи ні бідних, ні багатих, ні поселенців, ні самоходів. Ще поважають за те, що в будь-яку годину дня і ночі до вчителя можна прийти і попросити написати потрібний папірець. Пожалітися можна на кого завгодно: на сільраду, на п'яного чоловіка, що буянить. На що вже дядько Левонтій, коли п'яний, лиходій з лиходіїв робиться, увесь посуд переб'є, дружині – тітці Васьоні – ліхтар привісить, дітлахів усіх розжене. А як поговорив з ним учитель – виправився дядько Левонтій. Хоч і невідомо, про що говорив з ним учитель, тільки дядько Левонтій кожному зустрічному і поперечному радісно пояснював:

- Ну чисто рукою зняв! І чемно все, чемно. Ви, говорить, ви... Так коли з мною по-людському, так я що, дурень, чи що? Так я будь-кому, і кожному

голову зверну, якщо таку людину образять!

Тихенько, бочком просочаться сільські баби в хату вчителя і забудуть там кринку молока, а то сметанки, сиру чи брусниці кошичок. Дитинча доглядять, полікують, якщо треба, учительку необразливо посварять за не умілість у поводженні з дитинчам. Коли тяжка була вчителька, не дозволили баби їй воду тягати з Єнісею. Один раз у школу вчитель прийшов у катанках, через фай зашитих. Поцупили баби катанки увечері – і шевцеві Жеребцову їх знесли. Шкалик шевцеві поставили, щоб із учителя, ні боже мій, копійки не взяв і щоб до ранку, до школи, усе було готове.

Учителі були заводилами в сільському клубі. Іграм і танцям молодь учили, ставили смішні п'єси і не гребували представляти попів і буржуїв у них, на весіллях вони бували почесними гостями, але дотримували себе і привчили незговірливий у гулянці народ наш випивкою їх не неволити.

Дуже мені шкода, що багато чого нині втратилося з поваги до сільського вчителя, хоча і школи в селі кращі і вчителі грамотніші, а немає вже тієї колишньої поваги до них, немає!

У якій школі починали наші вчителі!

У старому сільському будинку з чадними печами. Парт не було, ослонів не було, підручників, зошитів, олівців теж не було. Один буквар на весь наш перший клас і один червоний олівець. Ми принесли із собою з будинку табуретки, ослона, сиділи кружком, слухали вчителя, а потім він давав нам акуратно заточений червоний олівець, і ми, прилаштувавшись на підвіконні, по черзі писали палички. Рахунку училися на сірниках.

Учитель якось виїхав у місто і повернувся з трьома підводами.

На одній з них були ваги, а на двох інших шухляди з усіляким добром.

Столи й ослони зробили сільські мужики і плату за них не взяли, обійшлися магаричом, що, як я тепер догадуюся, виставив їм учитель на свою зарплату. Вчитель і фотографа вмовив до нас приїхати. І той зняв хлопців і школу нашу. Це чи не радість! Це чи не досягнення!

До весни зошити, виміняні на утильсировину, списалися, фарби змалювались, олівці зістругалися, і вчитель став водити нас до лісу і розповідати про дерева, про квіти, про трави, про річки і про небо.

Як він багато знав! І що кільця в дерева – це роки життя його, і що сірка соснова йде на каніфоль, і що хвоєю лікуються від нервів, і що з берези фанеру роблять, і що ліси зберігають вологу в ґрунті, а виходить, і життя річок.

Але і ми теж по-своєму знали ліс. Учитель слухав нас і учився. Ми навчили його копати і їсти корені сарапок, жувати модринову сірку, розрізняти за голосами пташок, звірів і, якщо він заблукав у лісі, як вибратися, розповіли.

Один раз ми пішли на Лису гору за квітами і саджанцями для шкільного двору. Піднялися до середини гори, присіли на камені відпочити і подивитися зверху на Єнісей, як раптом хтось з хлопців закричав:

- Ой, змія, змія!..

І усі побачили змію. Вона обвивалася навколо пучка кремкових пролісків і, роззявляючи зубату пащу, злобливо сичала.

Ще і подумати ми нічого не встигли, як учитель відпихнув нас, а сам схопив ціпок і прийнявся молотити по змії і по пролісках. Нагору полетіли уламки ціпка, пелюстки від пролісків. Змія кипіла ключем і підкидалася на хвості.

- Не бийте через плече! Не бийте через плече! – кричали ми, але вчитель не чув нас. Він бив і бив змію, поки вона не перестала ворушитися.

Потім він приткнув кінцем ціпка голову змії й обернувся. Руки його тремтіли. Весь він тремтів. Ніздрі й очі його розширилися, і весь він був білий.

Ми відшукали в каменях, обтрусили і подали йому кепку.

- Йдемо, хлопці, звідси, – сказав учитель. Ми посипалися з гори, а він йшов за нами й усе оглядався, готовий обороняти нас знову, якщо змія оживе і поженеться слідом.

Під горою вчитель зайшов у річку, попив з долонь води, побризкав на обличчя, утерся хусткою і запитав:

- А чому ви кричали, щоб я не бив гадюку через плече? Хіба не можна?
- Закинути ж на шию змію можна. Вона, зараза, така... Обів'ється навколо ціпка!.. – пояснили ми вчителеві, і хтось зненацька запитав:
- Так ви раніше-то хоч бачили змію?
- Ні. Уперше, – винувато посміхнувся вчитель. – Там, де я ріс, ніяких гадів не водиться. Я ж з Кубані. Там немає таких гір і тайги такої немає.

Ми стояли з відкритими ротами, слухали. От тобі і на! Виходить, нам треба було обороняти вчителя. А ми!..

Прошли роки. Багато років минули. А я таким от і пам'ятаю сільського вчителя: з ледве винуватою посмішкою, увічливого, соромливого, але завжди готового кинутися вперед і оборонити своїх учнів, допомогти їм у лихові, полегшити і поліпшити людське життя.

Астафьев В. Повести о моем современнике. — М., 1972. — С. 96—101.

Біля класної дошки

Волосся у Ксенії Андріївни давно побіліло, але очі не вицвіли і були такі ж сині і ясні, як у молодості. І всякий, хто зустрічав цей рівний і світлий погляд, мимоволі веселішав і починав думати, що він, слово честі, не така вже погана людина і на світі жити, безумовно, варто. От які очі були в Ксенії Андріївни!

І хода в неї була також легка і співуча. Дівчатка зі старших класів намагалися перейняти її. Ніхто ніколи не бачив, щоб учителька заквапилася, поспішила. А в той же час усяка робота швидко робилась і теж немов співала в її вмілих руках. Коли писала вона на класній дошці умову задачі або приклади з граматики, крейда не стукала, не скрипіла, не кришилася, і учням здавалося, що з крейди, як з тюбика, легко і смачно видавлюється білий струмок, виписуючи на чорній гладі дошки букви і цифри. «Не поспішай! Не скачи, подумай спершу як треба!» – м'яко говорила Ксенія Андріївна, коли учень починав плутати в задачі або в реченні і, ретельно надписуючи і стираючи написане ганчіркою, плавав у хмарах крейдового диму.

Не заспішила Ксенія Андріївна й у цей раз. Як тільки почула тріскотню моторів, учителька строго оглянула небо і звичним голосом сказала дітям, щоб усі йшли до траншеї, виритої на шкільному подвір'ї. Школа стояла трошки осторонь від села, на пагорку. Вікна класів виходили до обриву над рікою. Ксенія Андріївна жила при школі. Занять не було. Фронт проходив зовсім недалеко від села. Десь поруч гримотіли бої. Частини Червоної Армії відійшли за ріку і зміцнилися там. А колгоспники

зібрали партизанський загін і пішли в ближній ліс за селом. Школярі носили їм туди їжу, розповідали, де і коли були помічені німці.

Учні ще не встигли сховатися в щілину, як на шкільний двір, перестрибнувши через невисокий палісад, забігли три запылених німці. Автомобільні окуляри зі стулчастим склом блищали на їхніх шоломах. Це були розвідники-мотоциклісти. Вони залишили свої машини в кущах. З трьох різних сторін, але усі разом вони кинулися до школярів і націлили на них свої автомати.

- Стій! – закричав худий довгорукий німець з короткими рудими вусиками, напевне начальник. – Піонірен? – запитав він.

Діти мовчали, мимоволі відсуваючись від дула пістолета, що німець по черзі сунув їм до облич. Але тверді, холодні стовбури двох інших автоматів боляче натискали позаду в спини і шиї школярів.

- Шнелер, шнелер, бістро! – закричав фашист. Ксенія Андріївна виступила вперед прямо на німця і прикрила собою учнів.

- Чого ви хочете? – запитала вчителька і строго подивилася в очі німцеві. Її синій і спокійний погляд знітив фашиста.

- Ну, ну, квапся, – примовляв він, – мі поспішаємо... – Він пригрозив пістолетом. – Два маленьких питання – і усе буде в порядку.

Дітей разом з Ксенією Андріївною вштовхнули до класу. Один з фашистів залишився сторожити на шкільному ганку. Інший німець і начальник, загнали учнів за парти.

- Зараз я вам буду давати невеликий іспит, – сказав начальник. – Сидіти на місці!

Але хлопці стояли, скупчившись у проході, і дивилися, бліді, на вчительку. Ксенія Андріївна зробила крок уперед, підійшла до парт, обперлася обома руками на передню і сказала:

- Діти! Ця людина хоче, щоб ми сказали їй, де знаходяться наші партизани. Я не знаю, де вони знаходяться. Я там ніколи не була. І ви теж не знаєте. Правда?

- Не знаємо, не знаємо!.. – зашуміли хлопці. – Хто їх знає, де вони! Пішли до лісу – й усе.

- Ви зовсім кепські учні, – і спробував пожартувати німець, – не можете відповідати на таке просте питання. Ай, ай...

Він з робленою веселістю оглянув клас, але не зустрів ні однієї посмішки. Діти сиділи строгі і насторожені. Тихо було в класі, тільки тужно сопів на першій парті Сеня Пічугин.

Німець підійшов до нього:

- Ну, ти, як звати?.. Ти теж не знаєш?

Не знаю, – тихо відповів Сеня.

- А це що таке, знаєш? – І німець тикнув дулом пістолета в опущене підборіддя Сені.

- Це знаю, – сказав Сеня. - Пістолет-автомат системи «вальтер»...

- А ти знаєш, скільки він може убивати таких кепських учнів?

- Не знаю. Самі рахуйте... – буркнув Сеня.
- Хто таке! - закричав німець. – Ти сказав: самі рахуйте! Дуже прекрасно! Я буду сам рахувати до трьох. І якщо ніхто мені не сказати, що я просив, я буду стріляти спершу вашу вперту учительку. А потім – усякий, хто не скаже. Я починав рахувати! Раз!..

Він схопив Ксенію Андріївну за руку і рвонув нею до стіни класу. Ні звуку не вимовила Ксенія Андріївна, але учням здалося, що її м'які співучі руки самі застогнали. І клас загудів. Інший фашист негайно направив на дітей свій пістолет.

- Діти, не треба, – тихо вимовила Ксенія Андріївна і хотіла за звичкою підняти руку, але фашист ударив стовбуром пістолета по її кисті, і рука безсило упала.
- Алзо, отже, ніхто не знай з вас, де партизани, – сказав німець. – Прекрасно, будемо рахувати. «Раз» я вже говорив, тепер буде «два».
- Фашист став підіймати пістолет, цілячи в голову вчительці. На передній парті забилася в риданнях Шура Капустіна.
- Мовчи, Шура, мовчи, – прошепотіла Ксенія Андріївна, і губи її майже не рухалися. – Нехай усі мовчать, – повільно проговорила вона, оглядаючи клас, – кому страшно, нехай відвернеться. Не треба дивитися, діти. Прощайте! Учїться гарненько. І цей наш урок запам'ятайте...
- Я зараз буду говорити «три»! – перебив її фашист.

І раптом, почувши пальбу на селі, з лісу вискочили що вистежували мотоциклистов партизани. Побачивши них, німець, що сторожив на ганку, випалив у повітря, прокричав щось своїм товаришам і кинувся в кущі, де були заховані мотоцикли. По кущах, прошиваючи листи, зрізуючи гілки, хльоснула кулеметна черга червоноармійського дозору, що був на іншому березі...

Прошло не більше п'ятнадцяти хвилин, і в клас, куди знову ввалилися схвильовані діти, партизани привели трьох обеззброєних німців.

До класу увійшла Ксенія Андріївна. Німці, що сиділи за передньою партою, з подивом подивилися на командира, що підхопився.

- Устати! – закричав на них командир. – У нас у класі заведено вставати, коли учителька входить. Не того вас, видно, вчили!

І фашисти слухняно піднялися.

- Дозвольте продовжувати наше заняття, Ксенія Андріївна? – запитав командир.
- Сидіть, сидіть, Широков.
- Ні, Ксенія Андріївна, займайте своє законне місце, – заперечив Широков, присуваючи стілець, – у цьому приміщенні ви в нас господарка. І я отут, ось за тією партою, уму-розуму набирався, і дочка моя тут вас... Вибачте, Ксенія Андріївна, що довелося цих нахаб у клас ваш допустити. Ну, раз вже так вийшло, от ви їх самі і порозпитуйте толком. Підсобіть нам: ви по-їхньому знаєте...

І Ксенія Андріївна зайняла своє місце за столом, у якого вона вивчила за тридцять два роки багато гарних людей. А зараз перед столом Ксенії Андріївни, поруч із класною дошкою, пробитою кулями, м'явся довгорукий рудовусий здоровань, нервово оправляв куртку, мукав щось і ховав очі від синього строгого погляду старої вчительки.

- Стійте як треба, – сказала Ксенія Андріївна, - що ви товчетесь? У мене учні так не тримаються. От так... А тепер будьте ласкаві відповідати на мої питання.

І довготелесий фашист, знітившись, витягнувся перед учителькою.

Кассиль Л.А. Собр. соч.: В 5 т. - М., 1966. —
С. 58-69.

П'ятнадцять рядків

Мельников супився: початок був легковажний.

- Сідайте, – дозволив він, знімаючи з руки годинник і кладучи його перед собою. – Ану, тихіше! У минулий раз ми говорили про маніфест 17 жовтня, про те, яким черствим і гірким виявився цей царський пряник, незабаром відкрито замінений батогом... Говорили про початок першої російської революції. Повторимо це, потім підемо далі. Сиром'ятников! – викликав він, не дивлячись у журнал. Обличчя Сиром'ятникова виразило безмірний подив.

- Чого?

- Готовий?

- Більш-менш... Йти? – запитав він, немов радячись.

- І скоріше.

Сиром'ятников нагнувся, пошукав щось у парті і, нічого не знайшовши, пішов розгвинченою ходою до столу. Узяв зі столу вказівку і встав обличчям до карти європейської частини Росії початку нашого сторіччя, спиною до класу.

Пауза.

- Ми слухаємо, – відволік його Мельников від раптового захоплення географією.

- Виходить, так. – Сиром'ятников почухав вказівкою. – Політика панів була боягузлива і вілоромна...

- Яка?

- Вілоромна! - переконано повторив Сиром'ятников.

- Віроломна. Тобто така, що ламає віру, зрадницька. Далі.

- Від страху за своє царське положення цар випустив маніфест. Він там наобіцяв народу райське життя...

- А точніше?

- Ну, волі всякі... слова, зборів. Усе рівно адже він нічого не зробив, що обіцяв, – навіщо ж брехню-то переказувати?!

Мельников дивився на Наташу, вона давилася від реготу. (Наташа – Наталя Сергіївна, вчителька англійської мови, що була присутньою на уроці.)

І у класу цей блазень мав успіх. Та й сам Ілля Семенович ледь утримував серйозність і під кінець таки не втримав.

- Потім цар показав свою мерзенну сутність і став правити по-старому, він пив робочу кров, і ніхто йому не міг нічого сказати...

Сміх у класі.

- Узагалі після Петра I Росії дуже не везло на царів – це моя особиста думка...

- От уліпиш йому одиницю, – сказав Мельников задумливо і з мимовільною посмішкою, – а потім з нього вийде Юрій Нікулін. І вийде, що я душив майбутнє нашого мистецтва...

Тепер у дошки – Костя Батищев. Відповідає впевнено, спокійно:

- Замість рішучих дій Шмідт посилав телеграми Миколі II, вимагав від нього демократичних воель. Влада встигла опам'ятатися, стягла до Севастополя війська, і крейсер «Очаків» був обстріляний і підпалений. Шмідта стратили. Він постраждав від своєї політичної наївності і короткозорості. Користі від його геройства було небагато...

- Бідний Шмідт! – з гіркою усмішкою вимовив Мельников і закрив очі рукою. – Якби він міг передбачати цю посмертну сувору догану...

- Що, неправильно? – здивувався Костя. Мельников не відповів, у проході між рядами пішов до останньої парти, до Наташі. І вголос поскаржився їй:

- Весь час чую: «Жорес не розумів», «Герцен не зумів...», «Толстой недозрозумів...» Немов в історії орудувала компанія двієчників...

І вже іншим тоном запитав у класу:

- Хто може заперечити, додати?

Панічно зашелестіли сторінки підручника. Костя посміхався – чи то він був упевнений, що немає що ні заперечити, ні додати; чи то робив гарну міну при поганій грі.

- У підручнику про нього лише п'ятнадцять рядків, – помітив він чемно.

- У такому віці люди читають і інші книжки! – відповів учитель.

- Інші? Будь ласка! – не знітився, а, навпаки, розцвів Костячи. – "Золоте теля", наприклад. Там Остап Бендер і його кунаки працювали під синів лейтенанта Шмідта – розповісти?

Клас засміявся, Мельников – ні.

- В інший раз, – сказав він. – Ну, хто ж усе-таки додасть?

Генка підняв було руку, але спохватився, поглянув на Риту і руку опустив: мабуть, вона витлумачить це як суперництво...

- П'ятнадцять рядків, – повторив Мельников Костикові слова. – Але ж це чимало. Від більшості людей залишається тільки тире між двома датами...

Відверто дивлячись на одну Наташу, він запитав сам себе: – Що ж це була за людина-лейтенант Шмідт Петро Петрович? – й сам відповів, милуючись далеким образом: – Російський інтелігент. Розумник. Артистична натура – він і співав, і чудово граюв на віолончелі, і малював...

що не заважало йому бути хоробрим офіцером, професійним моряком. А який оратор!.. Але головний його талант – це дар відчувати чуже страждання більш гостро, ніж своє. Саме з такого тіста робляться бунтарі і поети...

Зупинившись, Мельников послушав, як мовчить клас. Потім раптом посміхнувся, заіскрилися в нього очі:

- Знаєте, сорок хвилин провів він один раз у потязі з жінкою і закохався без пам'яті, навек – чи то в неї, чи то в образ, що сам видумав. Красиво закохався! Сорок хвилин, а потім були тільки листи, сотні листів... Читайте їх, вони опубліковані, і ви не посмітите з зарозумілою нудьгою міркувати про помилки цієї людини!
- Але помилки-то були? – нерішуче вставив Костя, самовпевненість якого сильно зменшилась.

Мельников оглянувся на нього і проговорив розсіяно, з відтінком досади:

- Ти сядь поки, сядь...

Незадоволений, але гордий Костя підкорився.

- Петро Петрович Шмідт був супротивником кровопролиття, – продовжував Мельников. – Як Іван Карамазов у Достоєвського, він відкидав загальну гармонію, якщо в її підставу покладена хоч одна замучена дитина... Усе не вірив, не хотів вірити, що мова кулеметів і картечі – єдино можлива мова переговорів з царем. Безкровна гармонія... Наївно? Так. Помилково? Так. Але я запрошую Батищева й усіх вас не рубати зопалу, а відчутти високу собівартість цих помилок!

...Слухає Наташа, і чомусь горять у неї щоки. Слухає клас. Багато хто схвильований.

- Послухай, Костя, – окликнув Ілля Семенович Батищева, що вертів у руках зробленого з промокашки «голуба». – От почалося повстання, і не до Шмідта – до тебе, що жив шістдесят років тому, приходять матроси... Вони говорять: «Ви потрібні флотові». А ти знаєш, що бунт приречений, що ваш єдиний крейсер без броні, без артилерії, зі швидкістю вісім вузлів – не вистоїть. Як тобі бути? Залишити матросів одних під пушками адмірала Чухніна? Або йти й очолити заколот, і стояти на містку під вогнем, і напевно загинути...
- Без усяких шансів на успіх? – прищулився Костя, міркуючи. – А який сенс?

Його розсудлива тверезість викликала реакцію зовсім несподівану.

- Так йди ти зі своїм сенсом! – зло і голосно вибухнула Рита... І, побачивши місце, що пустує, у сусідньому ряду, пересіла від Кості туди.
- Черкасова!.. – обсмикав її Ілля Семенович, не зумівши, однак, додати своєму голосові достатньої строгості. Уважне око помітило б як Мельников і Наталя Сергіївна мало-мало, куточками губ посміхнулися один одному в цей момент.

- Надя Огаришева, повернувшись до Ріти, показала їй великий палець.
- Отже, – Ілля Семенович підвищив голос, вимагаючи тиші, – було задане питання: який сенс у вчинку Шмідта, за що він загинув? Він сам пояснив це у своєму останньому слові на військовому суді. Так пояснив, що навіть його конвоїри, ці два озброєних бовдури, відчули себе людьми і відставили гвинтівки убік...

Він дістав з портфеля книгу – вона називалася «Підсудні обвинувачують» – і, перегортаючи її в пошуках потрібної сторінки, знову проговорив задумливо:

- П'ятнадцять рядків...

Полонский Г. Доживем до понедельника. — М., 1970. — С.42—49.

♦ *Які професійно значимі якості відзначили б ви в цих учителів?*

Практичне заняття №3

У чому специфіка педагогічного освіти (освіти освітян)?

Сьогодні авторам стандарту необхідно зрозуміти, що педагогічна освіта має свою специфіку, її зміст істотно відрізняється від професійної підготовки в будь-якому іншому вузі. Розходження — у предметі підготовки. Там, у тому числі й у класичному університеті, готують фахівця з однієї з окремих наук: філолога, філософа, історика, хіміка і т.д. У педагогічному — гуманітарія, людинознавця, що знає і здатен викладати одну або кілька наукових дисциплін. Тут його навчають розуміти людини у відносинах з природою, культурою, соціумом, іншими і самим собою, учать будувати свою професійну роботу за логікою становлення особистості.

Фундаментальність підготовки учителя визначається, по-перше, глибиною його пізнань про освіту як соціокультурний феномен, природа, структура і зміст якого описуються спектром гуманітарного (антропологічного) знання; по-друге, здатністю розуміти ціннісний зміст знання, обирати, інтерпретувати, самостійно конструювати навчальний модус обраної наукової дисципліни.

Підкреслимо: специфіка професійно-педагогічної фундаментальності — у первинності загальної гуманітарної бази, що служить підставою для спеціальної підготовки, тоді як у спеціальному вузі загальнокультурна підготовка потрібна з метою особистісного розвитку фахівця вищого класу, його загальної ерудиції. Тому тут у принципі помилково задавати «загальнокультурний» блок стандарту ідентичним тому, що запропонований для спеціальних вузів. Тут комплексне гуманітарне знання — професійна приналежність усіх педагогічних спеціальностей. У цьому зв'язку зрозуміло, що народження нових педагогічних спеціальностей —

культуролог, філософ, етик, соціолог, правознавець, політолог, юрист — закономірне і вчасне. Тому що, по-перше, вони базуються на комплексній гуманітарній підготовці. По-друге, людина, здатна викладати, тобто навчаючи виховувати, самостійно будувати навчальний модус відповідного знання, — принципово інший професіонал, ніж той, кого підготували в спеціальному вузі. По-третє, уведення нових педагогічних спеціальностей обґрунтоване радикальними змінами у суспільній свідомості і практиці, народженням різноманіття типів, рівнів, форм власності освітніх установ, появою ринку педагогічних професій, а також змінами запитів самої державної школи до підготовки сучасного вчителя...

Висновок... Усі ми повинні знати, що замовлення нації освіті визначається її домінантною потребою в існуванні, у розвитку себе, у збереженні духовному і фізичному. Тільки з цих позицій варто міркувати про цілі освітньої реформи в інтересах її замовника.

При цьому замовлення вищій педагогічній школі як ніяке інше обумовлене цілями національного самозбереження (безпеки). Мабуть, прийшла пора, призначаючи нового міністра освіти, наділити його повноваженнями міністра з надзвичайних ситуацій і визначити як «силовика», що захищає інтереси країни...

Валицкая А.П. Нужна ли России высшая педагогическая школа? // Педагогика. – 2000. – № 4. – С. 6–7.

◆ *Якою мірою існуюча система професійно-педагогічної підготовки учителя відповідає концептуальним вимогам, викладеним автором?*

◆ *Чи згодні ви з твердженням, що освіта на сучасному етапі вийшла на рівень збереження національної безпеки? Аргументуйте свою відповідь.*

Проектування змісту педагогічного освіти: гуманістична парадигма

Пріоритетного значення сьогодні набуває проблема відновлення педагогічної освіти – її ідеології, змісту, технології.

Як вихідна система цінностей, ідеалів і цілей, ідеологія сучасного педагогічного освіти ідентифікує її як сферу духовного виробництва, продукт якої не просте присвоєння нових знань, нових цілей, нових цінностей і особистісних смислів, але і розкриття сутнісних сил педагога, його інтелектуального і морального потенціалу, його здатності вільно орієнтуватися у складних соціокультурних обставинах, не тільки обслуговувати наявні педагогічні технології, але і здійснювати інноваційні процеси, процеси творчості в широкому сенсі.

У цій системі координат вищу мету педагогічного освіти складають професійно-особистісний розвиток і саморозвиток учителя. Мова йде про розвиток і саморозвиток такого рівня внутрішньо детермінованої активності, за якого педагог може вчиняти незалежно від певних ситуацій і обставин, що складаються в його біографії, творити ці обставини, бути «автором» власного професійного життя і діяльності. <...>

Підсумковим результатом педагогічної освіти є формування в майбутнього вчителя професійної культури, що є системою загальнолюдської ідеї, професійно-ціннісних орієнтації і якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичних технологій педагогічної діяльності. Наявність такої культури дозволяє вчителю занурюватися у внутрішній світ школяра, вивчати і діагностувати рівень розвитку вихованців, відкривати перед ними нові шари духовного життя людства. У світлі сказаного професійне становлення вчителя можна трактувати як самовизначення його особистості в культурі. <...>

Базові підстави професійної культури вчителя закладає зміст педагогічної освіти. Організуючи поліваріантний освітній простір вищої педагогічної школи, він включає оптимальний корпус ідей, цінностей, уявлень, способів пізнання, мислення, що дозволяють учителю стати суб'єктом професійної діяльності. В основу розробки змісту педагогічної освіти повинні бути покладені наступні принципи:

універсальність — повнота набору гуманітарних дисциплін, що забезпечують базову підготовку в єдності з професійними і спеціалізованими освітніми програмами;

інтегративність — міждисциплінарна кооперація наукових досліджень і навчальних предметів, змістовна і структурно-функціональна єдність навчального процесу;

цілісність картини світу, що відтворюється комплексом базових дисциплін на основі єдності мети, взаємодоповнюваності змісту і єдності вимог;

фундаментальність — наукова обґрунтованість і висока якість психолого-педагогічної, соціогуманітарної і загальнокультурної підготовки;

професійність — оволодіння різноманітними педагогічними технологіями;

варіативність — гнучке сполучення обов'язкових базових курсів і додаткових дисциплін на вибір із широким спектром спеціалізованих навчальних предметів психолого-педагогічного і гуманітарно-культурологічного профілів, різноманіття алгоритмів навчання відповідно до індивідуальних можливостей студентів, вільний вибір обсягу, темпів і форм освіти;

багаторівневість — підготовка на ступінях загальної, базової (бакалавр) і повної (магістр) вищої освіти, аспірантура, різні форми післявузівського підвищення кваліфікації.

Виходячи з цих принципів, перша задача педагогічного вузу сьогодні полягає в тому, щоб запропонувати студентові системні знання про закономірні взаємозв'язки людини з природою, культурою, суспільством, державою, про процеси становлення особистості, що розвивається у світі цінностей, у ставленні до іншого і до самого себе. <...>

Педагогічний вуз орієнтує студента на професійну діяльність, предметом якої є людина. Тому фундамент професійної підготовки вчителя складає комплекс сучасних наукових знань про людину, його

становленні-розвитку в реальній соціокультурній творчості. Звідси задача — озброїти студента системою антропологічного знання, що викладається в навчальних курсах за принципами проблемно-змістовного взаємозв'язку психолого-педагогічних, соціогуманітарних і культурологічних дисциплін.

Третя задача – забезпечити становлення особистісної і професійної культури педагога як способу його життєдіяльності, «інструмента» реалізації індивідуальних творчих сил у педагогічній діяльності. Професіонал в галузі освіти повинен чітко уявляти собі місце і роль освітніх процесів і систем у світовому культурному русі, у його історичних закономірностях й етнорегіональних формах.

Четверта задача — дати студенту систему фундаментальних знань в обраній предметній галузі.

Як бачимо, сьогодні надзвичайно актуалізується антропологічний підхід до педагогічної освіти, що дозволяє вивести її на рівень практичного людинознавства. Ядром професійної компетентності культури вчителя стає системне антропологічне знання. Виконуючи системоутворювальні функції в змісті педагогічної освіти, антропологічний підхід забезпечує взаємозв'язок і єдність соціогуманітарної, культурологічної, психолого-педагогічної і предметно-спеціальної підготовки вчителя.

Загальна мета дисциплін психолого-педагогічного циклу полягає в освоєнні студентами сучасних наукових уявлень про становлення-розвиток людини в освітніх процесах. Спільність предмета дисциплін цього циклу: людина в процесах її становлення-розвитку передбачає взаємозумовленість і своєрідність аспектів її аналізу:

- психологічна природа людини і закономірності її розвитку;
- особистість (дитина і дорослий) у навчально-виховних процесах різного типу;
- освітні системи в історичному і сучасному соціокультурному просторі, принципи їх конструювання і прогнозування;
- способи і засоби (технології) навчання і виховання. <...>

Корпус соціогуманітарних дисциплін інтегрує знання трьох найважливіших, відомих сучасній науці універсальних «вимірів» людського існування, у межах яких виявляється і розвивається все різноманіття історично релятивних і спадкоємних форм творчої активності особистості.

Власне людська діяльність виявляється, по-перше, у виді здатності до духовно-пізнавального освоєння дійсності; по-друге, у виді здатності до ціннісного (аксіологічного) ставлення до світу; по-третє, у вигляді здатності до соціальної (практичної) дії.

Загальна мета комплексу соціогуманітарних дисциплін полягає в ознайомленні студентів з досягнутим рівнем знань про природу, детермінацію, шляхи і засоби реалізації загальних форм освоєння людиною світу, а стало бути, і знаходження смисло-життєвих, світоглядних орієнтацій. Цей модуль називається соціогуманітарним тому,

що поле аналізу його дисциплін утворюють питання меж і структур взаємозумовленості людини і соціального середовища в процесах формування особистісних якостей.

Культурологічний цикл представлений у самотійному блоці дисциплін відповідно до ідеї визначальної ролі особистісної культури в сучасній школі. Це продиктовано необхідністю подолання традиційної для вищої школи «занедбаності» найважливішого аспекту професійної підготовки — особистісної культури вчителя.

Загальна мета культурологічного циклу — уведення студента в простір світової і вітчизняної культури, практична «інтеріоризація» культурного досвіду поколінь у духовний світ майбутнього вчителя, формування особистісної культури як способу самореалізації в педагогічній творчості.

Культурологічне освіти забезпечується навчальними курсами, у яких представлені: фундаментальні знання про культуру як способі життєдіяльності людини, що виражає його родову специфіку; знання про конкретні форми культурної діяльності, теоретична і практичне освоєння яких забезпечує необхідний рівень особистісної культури майбутнього педагога.

Культурологічна підготовка озброює студентів основними поняттями теорії культури, відтворює виразне уявлення про її побудову і закономірності розвитку, допомагає зрозуміти людини як утвір і творця культури, усвідомити її особистісний зміст, а також роль педагогічних традицій і діяльності в культурних процесах.

Істотною складовою частиною культурологічного освіти є історія вітчизняної культури в її взаємозв'язках з іншими культурами, вивчення євразійських культурно-історичних процесів.

Завдяки освоєнню фізичної і валеологічної культури кожен педагог знаходить здатність до саморегуляції свого організму, до оптимальної організації праці і відпочинку, до розумної регуляції щоденної діяльності дітей у школі, охороні їхнього здоров'я і стимулюванню фізичного розвитку.

Освоєння мовної культури дозволяє педагогам піднятися на рівень справжньої інтелігентності, більш глибоко освоювати в рідному слові вітчизняну духовну культуру, уміти точно, виразно, професійно викладати свій предмет, розмовляти з дітьми, проводити різні форми занять.

Істотне і невід'ємне надбання педагога — його художня освіченість і емоційна культура, та галузь людської діяльності, що розвиває універсальні творчі здібності, служить засобом багатобічного виховання, пробуджує продуктивне мислення, здатність до справжнього спілкування, збагачує інтуїцію і розвиває сферу почуттів. Опановуючи цінності світової художньої культури, майбутній учитель знаходить досвід співпереживання, співчуття, розуміння і співтворчості, здатність до діалогу

з людьми інших національних культур, розуміння різних культурних смислів.

Безпомилковим критерієм професійної компетентності вчителя служить глибина його спеціальної (предметної) підготовки.

У той же час специфіка педагогічного освіти, що відрізняє її від підготовки фахівця будь-якого іншого типу, полягає у тому, що науковий матеріал, освоюваний майбутнім учителем (закономірності і факти, поняття і теорії, світоглядні висновки і методологічні ідеї, а також апарат «своєї» науки), виконує в його діяльності інструментальну функцію, тобто виступає як засіб впливу на особистість, що формується, на становлення її духовного вигляду.

Серйозного наукового обґрунтування потребує зміст педагогічної освіти.

На жаль, ми поки не маємо у своєму розпорядженні загальну теорію навчального плану освітніх установ, що готують учителів. Питання про те, які навчальні дисципліни повинні включатися в навчальні плани і скільки часу необхідно віддавати на їх вивчення, нерідко вирішуються приблизно, суб'єктивно. Програми суміжних дисциплін часто дублюють одна одну. При перегляді ж їх діють за принципом нашарування нового матеріалу на старий, основні положення зайве деталізуються. Відзначається певна неузгодженість між навчальними планами і програмами. Кількість годин, що відводяться на вивчення тієї або іншої дисципліни, часто не відповідає обсягу знань, визначених програмою. Іноді і сам обсяг знань устанавлюється без достатнього науково-методичного обґрунтування. У результаті пропонується такий обсяг знань, яким досить важко опанувати за час навчання.

Неправильно думати, що якість підготовки фахівців можна поліпшити, тільки збільшивши кількість відомостей, що їм повідомляються. Цікаву думку з цього приводу висловив академік А.Н.Крилов. Професори, завідувачі кафедрами і викладачі, писав він, завжди схильні викладати предмет «у повному його обсязі», як би забуваючи, що самі вони у своїй викладацькій діяльності вивчали свій предмет, може бути, 15, 20, 25 років і більше, а студент на вивчення цього предмета може приділити лише невелику частину року або півріччя, тому що одночасно студентові треба вивчити і ряд інших предметів, рівною мірою обов'язкових, і здати з них заліки й іспити.

Сучасна наука, розвиваючись з колосальною швидкістю, приносить масу нового й неоднорідного за якістю і значенням матеріалу. Однак приплив наукових знань не повинен приводити до «розбухання» навчальних планів, програм і підручників. Необхідно ретельно, науково обґрунтовано відбирати теоретичний матеріал, дидактично «препарувати» складні наукові зведення і факти, щоб органічно ввести їх у зміст навчання.

Сластенин В.А. – М., 2000. – С. 234–239.

◆ *Складіть конспект-схему даного тексту.*

Діяльнісний підхід до формування змісту педагогічної освіти

В останнє десятиліття проблема формування нового змісту педагогічної освіти обговорювалася в публікаціях багатьох авторів (А.А.Греков, Л.В.Левчук, А.І.Міщенко, Л.І.Міщенко, В.А.Сластьонін, В.В.Серіков, Л.С.Подимова, Є.Н.Шиянов і ін.). У їхніх роботах ведеться пошук основ формування змісту нової педагогічної освіти. Автори більшості публікацій йдуть до цього від задач загальнокультурного розвитку студентів і їхньої підготовки до майбутньої педагогічної діяльності. Разом з тим у роботах В.А.Сластьоніна і Л.С.Подимової розробляється проблема спеціальної підготовки студентів також і до інноваційної діяльності в освітніх установах. Навряд чи сьогодні можна обґрунтовано заперечувати необхідність такої підготовки, а виходить, при визначенні змісту педагогічної освіти потрібно йти не тільки від педагогічної діяльності. <...>

Наш підхід до проектування цілей педагогічної освіти припускає, що в результаті навчання і виховання в педагогічному вузі у випускників повинні сформуватися здатності бути суб'єктом як мінімум чотирьох видів діяльності: педагогічної, інноваційної, колективного самоврядування і саморозвитку. У кожній з них повинні вирішуватися певні типи задач, а виходить, виконуватися відповідні дії. Тут необхідно відразу зауважити, що не може однозначно визначеного переліку розв'язуваних задач і дій. У різних педагогічних системах задачі, розв'язувані вчителем, можуть істотно розрізнятися. Так, на відміну від вітчизняних учителів педагоги багатьох закордонних країн не зобов'язані займатися організацією позакласної діяльності й індивідуальною роботою з учнями. Поява в наших школах шкільних психологів і соціальних педагогів може спричинити значну зміну функцій учителя. Зміна складу розв'язуваних задач, звичайно ж, буде відбиватись на змісті і структурі педагогічної освіти.

Пропонований нижче варіант складу і структури задач для кожної з основних діяльностей учителя не претендує на абсолютну повноту, тому що повного переліку не може існувати взагалі. Перелік розв'язуваних педагогом задач залежить як від потреб навчально-виховного процесу, так і від наявних можливостей. Ми пропонуємо орієнтовний перелік задач, значення яких, на наш погляд, збережеться в доступній для огляду перспективі.

У педагогічній діяльності виділимо п'ять основних типів задач: побудова навчального курсу в цілому; проведення занять; побудова позакласної роботи в цілому; проведення одиничних заходів; індивідуальна робота з учнями.

В інноваційній діяльності — чотири: перенесення інноваційного досвіду інших учителів; власна розробка нововведень; проведення педагогічних експериментів; передача власного інноваційного досвіду.

У діяльності колективного самоврядування — п'ять: підтримка сприятливого клімату в колективі; забезпечення ефективної роботи класних команд (тобто групи вчителів, що працюють в одному класі і спільно аналізують його стан, що виявляє проблеми і шукає способи їх вирішення); забезпечення ефективної роботи методичних об'єднань або предметних кафедр; забезпечення ефективної роботи проблемних (проектних) груп педагогів, перед якими поставлена задача розробити спосіб вирішення певних проблем освітньої установи; участь у виробленні колективних рішень.

У діяльності саморозвитку — три: загальнокультурний саморозвиток; професійний саморозвиток; фізичний саморозвиток.

Розв'язання цих задач вимагає від педагога виконання різноманітних дій, що спочатку вибудовуються у свідомості, а потім реалізуються в дійсності. Так, перш ніж почати урок, учитель повинен сформулювати його мету, визначити склад навчальних задач, спланувати послідовність їх вирішення, обрати найбільш прийнятні форми організації занять на різних етапах уроку. У ході уроку вчитель аналізує виникаючі педагогічні ситуації і приймає рішення про те, що і як варто робити. Після уроку він повинен проаналізувати його хід і оцінити результати.

Таким чином, у своїй практичній діяльності педагог виступає одночасно і як суб'єкт, і як виконавець.

Лазарев В.С. Деятельностный подход к формированию содержания педагогического образования // Педагогика. — 2000. — №3. — С. 30—31.

◆ *Як співвідноситься даний підхід з ідеями, викладеними в попередньому матеріалі?*

◆ *Чи можете ви прокоментувати, як виокремлені автором задачі реалізуються в навчальному процесі педагогічного вузу? Наскільки випускник вузу готовий до розв'язання цих задач?*

Стандарти вищої педагогічної освіти: шляхи удосконалення

Якщо припустити, що у процесі професійно-педагогічної підготовки у випускника педвузу повинна бути сформована готовність (мотиваційна, когнітивна, операційно-діяльнісна) до роботи в освітніх установах різного типу, то зміст і технології вивчення педагогічних дисциплін необхідно зорієнтувати на особистісне зростання майбутнього вчителя в освітньому процесі, формування його педагогічної спрямованості, розвиток професійного мислення студента...

При модернізації змісту, форм і методів вивчення педагогічних дисциплін доцільно спиратися на такі методологічні підходи, як особистісно-діяльнісний, культурологічний і антропологічний.

Перший дозволяє вичленувати як мету педагогічної підготовки становлення особистості вчителя, другий дає можливість розглядати динаміку педагогічних ідей і концепцій у контексті розвитку світової культури, третій визначає людинознавство як основу педагогічної діяльності.

Модернізація змісту педагогічних дисциплін у руслі особистісно-діяльнісного й антропологічного підходів припускає виділення як головної мети цієї роботи формування професійного мислення вчителя, заснованого на усвідомленні випускником педвузу сутності своєї професійної праці як діяльності з розв'язання освітньо-виховних задач, спрямованих на становлення особистості кожного учня як суб'єкта сімейної, професійної і цивільної життєдіяльності.

Реалізація культурологічного підходу при вивченні педагогічних дисциплін припускає, що вони вивчаються не у вигляді готових абстрактних істин, а як сукупність педагогічних ідей і концепцій, розроблених різними ученими і науковими школами в руслі різноманітних філософських поглядів, що розвиваються в контексті світової цивілізації. У такому випадку кожен випускник педвузу, будучи суб'єктом пізнавального процесу, визначає для себе найбільш прийнятні ідеї, концепції і теорії, що у майбутньому стануть фундаментом його особистого педагогічного кредо і технологій професійної діяльності. Саме такий підхід робить вивчення педагогічних дисциплін важливим елементом сучасної гуманітарної освіти.

Орлов А.А. Стандарты высшего педагогического образования: пути совершенствования // Педагогика. — 2000. — № 2. — С. 50.

◆ *Які проблеми в підготовці майбутнього вчителя будуть усунуті при реалізації зазначених підходів до побудови державних стандартів?*

◆ *Чи можете ви навести приклади реалізації культурологічного підходу в навчальному процесі вузу?*

Зміна характеру педагогічної діяльності:

від знаннєво-предметної до особистісно орієнтованої моделі

Сучасна концепція педагогічного освіти не може відобразити цілісну ситуацію педагогічної діяльності, тому зводить підготовку вчителя до її зовнішньо-процесуальних характеристик, до таких тривіальних дій, як постановка задач, добір матеріалу, контроль-аналітичні операції, зіставлення діяльності дітей із програмними зразками і т.п. Чи є ці дій власне педагогічними, стверджувати важко, цілком можливо, що ці операції можна безболісно передати, наприклад, комп'ютеру.

У цих змінах намітилася безліч тенденцій. Назвемо деякі з них. Педагогічна діяльність утрачає риси спонтанно-ритуальної поведінки вчителів і вихователів. Останні усе більш прагнуть до *рефлексії* процесу і результатів педагогічної дії, до виявлення основ для його виконання (І.А. Колеснікова, В.В. Серіков). У сучасній педагогічній діяльності сполучаться, хоча і не без протиріч, тенденції до зростання її *наукоємності* (стандартизація, модульність, інформаційна підтримка, діагностичність цілей і результатів), а також *суб'єктно-авторської позиції* педагога, зсувові цілей цієї діяльності в область *індивідуально-розвивальних функцій*. Що стосується провідної тенденції, пов'язаної з переходом від *знаннєвої до особистісної парадигми* педагогічної діяльності, те це не просто один з напрямів її трансформації, а, як думають прихильники теорії особистісно орієнтованої освіти, становлення *педагогічної діяльності як такої*, своєрідне збагнення педагогічним співтовариством її сутності. Знаннєву, просвітительську функцію освіти можна частково передати комп'ютеру, а індивідуально-розвивальна функція педагогічної діяльності, що складає її сутність, завжди залишиться за педагогом. Ця сутнісна сторона педагогічної діяльності вчителя нерідко ховається за зовнішньо-процесуальними її аспектами у вигляді інформуючої, дисциплінуючої, привчаючої й інших діяльностей. Поза чітко усвідомленою метою розвитку особистості вихованця ці функції можуть і не мати власне педагогічного змісту. Протиріччя між цими двома аспектами професійної соціалізації педагога відбивають традиційну для педагогічної освіти розбіжність між власне педагогічним, професійним розвитком педагога і його підготовкою до діяльності в сфері певного предмета (В.І.Данільчук, В.І.Слободчиков і ін.).

Болотов В.А. Педагогическое образование в России в условиях социальных перемен. — Волгоград, 2001.

◆ *Чи згодні ви з думкою автора? Чи підтверджує висновки автора аналіз вашої професійно-педагогічної підготовки в педагогічному вузі? Якщо ні, то чому?*

Професійне мислення вчителя як цінність

У професійному мисленні кожного фахівця представлений поняттєво-проблемний рівень мислення його епохи, властивий їй спосіб розуміння педагогічних процесів і явищ, що у свою чергу підсилюється установками, етичними нормами, цінностями й іншими соціально-психологічними механізмами, властивими сучасному суспільству. Ними обумовлюється наявність того типу педагогічного мислення, що домінує в даний час. Його можна назвати нормативним. Тверда регламентація педагогічної діяльності в попередні роки нормативними документами привчила педагогів бути простими виконавцями чужої волі. І це незважаючи на те, що декларувався творчий підхід до професійної праці вчителя. До речі, у 1970-і роки був популярний термін «нормотворчість».

Таке мислення репродуктивне, тобто з його допомогою можна описувати педагогічні факти або явища і намагатися зрозуміти і пояснити їх у межах нормативних міфологізованих уявлень про переваги соціалістичної педагогіки, безмежні можливості процесу виховання, соціальної сутності людини й ін.

Аксіологічна спрямованість педагогічного мислення вимагає переходу від нормативно-описового до креативно-аналітичного типу професійного мислення вчителя, що припускає розробку його змістовних і значеннєвих основ. «Педагогічне мислення» не можна вважати синонімом поняття «мислення педагога». Перше — це певне «бачення» вчителем учня, школи, оточуючого світу. Щоб розумова діяльність педагога трансформувалася в його професійне мислення, потрібно не тільки розвивати в нього пізнавальні можливості, необхідні для вирішення навчально-виховних задач, але і формувати потребово-мотиваційну й емоційну сфери особистості, що істотно впливають на продуктивність мислення. Педагогічне мислення — це специфічна розумова і практична діяльність учителя, що забезпечує ефективне використання ним етичних установок, наукових знань, педагогічної технології, особистісних якостей у навчально-виховній роботі.

Для того щоб природна розумова діяльність учителя перетворювалася в професійне мислення, система вищої педагогічної освіти повинна послідовно вирішувати наступні задачі:

- розвивати етичні установки, сприяти становленню громадянської позиції. Маються на увазі особистість учня як головна цінність в освітньому процесі, почуття особистої відповідальності за долі своїх учнів, школи і своє власну, слідування моральному імперативу: «ставитися до іншої людини так, як хотілося б, щоб ставились до тебе»;
- формувати способи розумових і практичних дій, тобто допомагати майбутньому педагогу опанувати алгоритмом вирішення педагогічних задач, діагностувати стан об'єкта педагогічного впливу (учня або колективу школярів); прогнозувати, планувати результати складання програми педагогічної взаємодії; організовувати і коректувати хід педагогічного процесу; оцінювати результати на основі їх зіставлення з прогнозом і проектом; визначати нові задачі;
- розвивати загальпедагогічні уміння: аналітико-діагностичні, прогностичні, конструктивні, організаторські; комунікативні; когнітивні (пізнавальні); рефлексивні (оцінні);
- формувати потребу і здатність постійно і цілеспрямовано поповнювати сукупність професійних знань, що для кожного вчителя містять у собі знання в галузі основного предмета, а також методичного і психолого-педагогічного знання;
- розвивати загальну ерудицію: мистецтво, художня література, історія, релігія, науково-популярна література і публіцистика повинні стати невід'ємною частиною духовного світу вчителі;

- розвивати комунікативні якості: любов до дітей, тобто здатність розуміти і приймати їхній світ, почувати стан іншої людини, впливати на нього, бути емоційно стійким, мати позитивну Я-концепцію.

Учитель, у якого сформоване професійне мислення, — це людина з яскраво вираженою демократичною спрямованістю особистості, гуманіст, що володіє високим рівнем професійної компетентності, сформованим індивідуальним стилем педагогічної діяльності. <...>

Орлов А. А. Профессиональное мышление учителя как ценность // Педагогика. — 1995. — №6. — С. 66.

◆ *Уважно вивчіть напрями формування професійного мислення вчителя, визначені автором. Наскільки реалізуються поставлені автором задачі в навчально-виховному процесі вашого вузу? Наведіть приклади.*

Розвиток особистості вчителя в системі педагогічної освіти

Ціль багаторівневої структури педагогічного освіти — розширення можливостей освітніх установ у задоволенні різноманітних культурно-освітніх запитів особистості і суспільства, підвищення гнучкості загальнокультурної, наукової і професійної підготовки фахівців у сфері освіти з урахуванням мінливих потреб економіки і ринку праці.

Багаторівнева педагогічна освіта, що реалізується різними за змістом і термінами навчання узгодженими освітньо-професійними програмами, забезпечує вирішення наступних задач:

- особистості (студентові) – здійснити індивідуальний вибір змісту і рівня одержуваної освіти і професійної підготовки, що задовольняють інтелектуальним, соціальним і економічним потребам;
- суспільству (системі освіти, школі) — одержати фахівця в більш короткий термін з необхідними кваліфікаційними параметрами;
- викладацькому корпусові (факультету, коледжу, університету, інституту) — з більшою повнотою реалізувати наукові і професійно-педагогічні потенції.

Одержання педагогічної освіти сполучено зі становленням фахівців різного рівня професійної кваліфікації, що досягається за умови оволодіння відповідними програмами.

Основу педагогічного освіти складає базова вища освіта, реалізована освітньо-професійними програмами першого і другого рівнів. Вони надають особистості учня можливість опанувати системою знань про людину і суспільство, історію і культуру, одержати базову фундаментальну наукову підготовку й основи знань з обраного напрямку освіти.

Перший рівень — загальна вища освіта — досягається оволодінням освітньо-професійними програмами першого рівня протягом 2 років навчання. Вона забезпечує право особистості на продовження навчання на ступені базової вищої педагогічної освіти за освітньо-професійними програмами другого рівня. Крім того, за бажанням можна продовжити

освіту в сфері трудової діяльності або змінити освітньо-професійну орієнтацію.

На базі загальної вищої освіти може бути реалізована програма професійно-педагогічної підготовки (до 18 місяців), що надає середню професійну освіту. Крім цього, для бажаючих протягом нетривалого періоду навчання (від 3 до 6 місяців) може здійснюватися професійна підготовка на рівні кваліфікації молодшого фахівця з урахуванням обраного наукового напрямку. Особи, що опанували такими професійними програмами, можуть займати в освітній установі посади учбово-допоміжного персоналу (лаборант, помічник учителя, вихователя).

Другий рівень базової вищої педагогічної освіти розрахований на 2 роки навчання і передбачає реалізацію освітньо-професійної програми за одним з предметних напрямів. Студентам, що здали державні іспити й одержали базову вищу педагогічну освіту, видається диплом бакалавра освіти за обраним напрямом.

За окремими напрямами через особливості реалізації освітньо-професійних програм другого рівня можливе сполучення з програмою професійної підготовки (термін навчання 3 роки).

Для одержання кваліфікації фахівця на основі базової вищої педагогічної освіти надається можливість протягом 1 року освоїти професійні програми відповідно до майбутньої спеціальності, здати державні іспити і захистити випускню роботу. Після цього випускник одержує кваліфікаційний сертифікат за однією або двома педагогічними спеціальностями.

Повна вища педагогічна освіта ґрунтується на базовій вищій освіті і є розвитком і диференціацією професійних і освітніх програм за напрямами спеціалізації. За рахунок поглибленої освітньо-професійної програми забезпечується підготовка фахівця переважно «за замовленням». Основна мета даного ступеню – підготовка педагога-дослідника, орієнтованого на творчу, перетворювальну діяльність. Тривалість навчання на ступіні повної вищої педагогічної освіти не менше 2 років на основі чотирирічної базової вищої освіти.

Особам, що одержали повну вищу педагогічну освіту, видаються диплом магістра освіти за конкретним напрямом науки і кваліфікаційний сертифікат з обраної спеціальності, що надає право здійснювати професійну діяльність у будь-яких типах освітніх установ (школах, ліцєях, гімназіях, коледжах, вузах).

Гнучкість і варіативність багаторівневої структури педагогічного освіти дозволяють будь-якому учневі при необхідності зупинити її по досягненні того або іншого рівня, а потім продовжити освіту на наступному рівні в будь-якому вузі аналогічного профілю.

Однією з першочергових задач педагогічної освіти в зв'язку з упровадженням багаторівневої структури є глибоке відновлення її змісту, у якому можна виділити три взаємозалежних блоки: загальнокультурний,

психолого-педагогічний і предметний. Кожний з названих блоків представлений низкою модулів.

Загальнокультурний блок, що складає 25 % навчального часу, покликаний забезпечити розвиток світогляду вчителя, створити умови для його життєвого і професійного самовизначення, оволодіння практичною педагогікою, що у своїй основі має загальну освіченість учителя. Занурення вчителя в контекст загальнолюдської культури, різних мов, видів мистецтв, способів діяльності у всій їх своєрідності вимагає розробки таких елементів загальнокультурного блоку, як світоглядно-методологічний, аксіологічний, історико-культурний, соціально-економічний, природно-науковий, комунікативний.

Психолого-педагогічний блок, що складає 18% навчального часу, спрямований на розвиток педагогічної самосвідомості вчителя, його творчої індивідуальності, що виявляється в способах аналізу, проектування, реалізації і рефлексії педагогічної діяльності. Оскільки становлення Я-концепції вчителя — це не одноразовий акт, то даний блок може бути представлений такими модулями, як орієнтувальний, теоретико-методологічний, діяльнісний.

Предметний блок, що складає 57 % навчального часу, орієнтований на освоєння логіки розгортання змісту конкретного наукового знання як складової частини загальнолюдської культури і як засобу розвитку особистості учнів і спілкування з ними. Він припускає розробку таких модулів, як загальний, пов'язаний з певним напрямом наукових знань (гуманітарні знання, природознавство й ін.); інтегрований, об'єднуючий у єдине ціле ті або інші галузі наукового напрямку; спеціальний — у конкретній області наукового знання (вужький або широкий профіль).

Системоутворювальним стрижнем змісту педагогічної освіти є практична діяльність студентів, оскільки загальнолюдські і професійні цінності стають надбанням особистості вчителя в тому випадку, якщо вони привласнюються, виробляються в процесі не тільки пізнавальної, але і преосвітньої діяльності.

Сластенин В.А. Педагогика. – М., 2002 – С. 48-50

◆ *У чому відмінність традиційної підготовки майбутнього учителя від тієї, що пропонує автор?*

Розвиток учителя на різних етапах професійної підготовки у регіональній системі освіти

Традиційно в процесі педагогічної освіти виділяють етапи допрофесійної, базової професійної і післявузівської освіти. Відповідно цим етапам у професійно-особистісному розвитку вчителя ми виділяємо довузівський, вузівський, післявузівський етапи.

Психологи довели, що в сенситивні періоди людина особливо схильна до розвитку тих або інших професійно значимих якостей,

особливо сприйнятлива до зовнішніх впливів, спрямованих на задоволення виникаючих професійно орієнтованих потреб.

Так, у кожен період професійного розвитку особистості вчителя у нього з'являються нові властивості і якості, зміцнюються і розвиваються раніше виниклі особистісні і професійні характеристики. Поступово здійснюється якісне і кількісне становлення властивостей, що відбивають професійну майстерність учителя.

Ми поділяємо точку зору психологів про те, що з моменту професійного самовизначення істотною стороною загального процесу розвитку людини стає професійна підготовка, що здобуває усе більше значення в міру професійного розвитку.

На кожному етапі професійно-особистісного розвитку учителя виникають, розвиваються і закріплюються відповідні професійно-особистісні властивості:

- на I етапі — первинне усвідомлення значимості і відповідальності вчителя, інтерес до педагогічної діяльності, прояв педагогічних здібностей;
- на II етапі — загальна, професійна, педагогічна ерудиція, професійні уміння і частково навички, професійна відповідальність, професійні переконання, професійне мислення, індивідуальний стиль (елементи);
- на III етапі — стиль педагогічного спілкування, стиль професійної діяльності, професійна майстерність. <...>

Ефективність професійного розвитку майбутніх учителів залежить від того, який абітурієнт прийшов у педагогічний вуз, від його педагогічної спрямованості й особистісних якостей.

Однак, незважаючи на те, що проблемі формування цього базового блоку в структурі особистості вчителя присвячений чимало досліджень, аналіз теорії і практики підготовки майбутнього учителя свідчить про недостатній, часом дуже слабкий розвиток професійно-педагогічної спрямованості багатьох випускників педвузу. За даними Т.А.Воробйової, Е.А.Грішина, Н.В.Кузьміної, В.Г.Максімова, близько 40% випускників не мають стійкого інтересу до вчительської діяльності, не мають прагнення розвивати свої особисті якості відповідно до сучасних вимог до професії. Проведений С.А.Вороніною у 1990 р. опитування студентів випускних курсів Тульського педінституту ім. Л.Н.Толстого показав, що 20% з 395 опитаних не упевнені у своїх педагогічних здібностях, близько 30% не задоволені професійним вибором і не збираються пов'язувати свої довгострокові життєві плани зі школою, 18% заявили, що вони вступали до педвузу з метою одержання вищої освіти, а до майбутньої педагогічної діяльності ставляться байдуже. На питання «Яку професію, крім професії вчителя, ви могли б обрати?» лише 32% твердо відповіли, що вони хочуть бути тільки вчителями.

Несформованість професійно-педагогічної спрямованості особистості випускників педвузів — одна з головних причин тих

негативних явищ, що спостерігаються в сучасній школі: усереднений підхід до навчання і виховання учнів, шаблонна побудова уроків і позаурочної діяльності; авторитаризм учителів; навчальне перевантаження учнів, низький рівень їхньої пізнавальної активності; плинність учительських кадрів (наприклад, щорічно у середньому 13% випускників вузів залишають школу, не відробивши в ній трьох років).

Низький рівень професійно-педагогічної спрямованості студентів-випускників і молодих фахівців обумовлюється не тільки недоліками навчально-виховного процесу в педвузі, але і недосконалою системою добору, слабкою роботою з педагогічної орієнтації старшокласників. За даними, отриманими С.А.Ворониною при анкетуванні абітурієнтів, що вступали до ТДП ім.Л.Н.Толстого в 1989р., 35% молодих людей не можуть досить повно обґрунтувати мотиви вибору ними педагогічної професії; приблизно 10% вважають, що до педінституту вступити легше, ніж у непедагогічні вузи (професія вчителя їх не приваблює зовсім); 29% не мають досвіду роботи з дітьми. Рівень поінформованості про вчительську професію в більшості абітурієнтів фрагментарний (недостатнє уявлення про педагогічну професію, вимоги до неї, про особливості, конкретну спеціальність, малознайомі з психолого-педагогічною літературою). Опитування, проведене серед першокурсників, засвідчило, що дехто з них вважає свій вступ до педінституту помилковим (12%), більше 30% навіть і не приховують свого негативного або байдужного ставлення до вчительської професії.

Подзолков В. Г. Профессиональное развитие будущего учителя в условиях региональной системы непрерывного педагогического образования. – Тула, 1999. – С. 154-187.

♦ *Чому, на ваш погляд, частина випускників вузу не мають стійкого інтересу до вчительської діяльності? Чим ви могли б пояснити дані, наведені автором?*

КРЕДИТНО-МОДУЛЬНА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Доповідна записка Колегії Міністерства освіти і науки України

про проведення педагогічного експерименту

щодо запровадження кредитно-модульної системи

організації навчального процесу у вищих навчальних закладах

III – IV рівнів акредитації

Проведений аналіз показав, що нинішня система підготовки фахівців з вищою освітою має певні недоліки, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагальності в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;

- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та ВНЗ;
- мала можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків існуючої системи підготовки фахівців може бути запровадження кредитно-модульної системи, яка передбачає вирішення наступних завдань:

- відходу від традиційної схеми «навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс»;
- раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі і перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;
- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

Одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації системи вищої освіти України є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні міжнародних вимог.

Входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору не можливе без запровадження такого багатоцільового механізму як Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система (ECTS).

Тимчасове положення

про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців

3. Загальні положення

3.1. Для впровадження КМСОНП вищий навчальний заклад повинен мати такі основні елементи ECTS:

- *інформаційний пакет* – загальна інформація про університет, назва напрямів, спеціальностей, спеціалізацій спеціальностей, анотації (змістові модулі) із зазначенням обов'язкових та вибіркових курсів, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, система оцінювання якості освіти тощо;

- *договір про навчання* між студентом і вищим навчальним закладом (напрямок, освітньо-кваліфікаційний рівень, порядок і джерела

фінансування, порядок розрахунків);

- *академічна довідка оцінювання знань*, що засвідчує досягнення студента в системі кредитів і за шкалою успішності на національному рівні та за системою ECTS.

3.2. *Формування індивідуального навчального плану* студента здійснюється на підставі переліку змістових модулів (блоків змістових модулів навчальних дисциплін), що сформовані на основі освітньо-професійної програми підготовки і структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Навчальна дисципліна формується як система змістових модулів, передбачених для засвоєння студентом, об'єднаних в блоки змістових модулів – розділи навчальної дисципліни.

3.3. *Реалізація індивідуального навчального плану* студента здійснюється протягом часу, який не перевищує граничного терміну навчання. *Нормативний термін навчання* визначається на підставі галузевих стандартів вищої освіти. *Граничний термін може перевищувати нормативний на 1 рік. Різниця між граничним і нормативним термінами не фінансується з державного бюджету.*

3.4. *Індивідуальний навчальний план* студента включає нормативні та вибіркові змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни. *Нормативні змістові модулі* необхідні для виконання вимог нормативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики. *Вибіркові змістові модулі* забезпечують підготовку для виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики, у тому числі відповідність обсягу підготовки, передбаченому нормативним терміном навчання. Вони дають можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності та сприяють академічній мобільності і поглибленій підготовці в напрямках, визначених характером майбутньої діяльності. *Сукупність нормативних змістових модулів визначає нормативну (обов'язкову) складову індивідуального навчального плану студента.*

3.5. *Змістові модулі соціально-гуманітарних та фундаментальних нормативних навчальних дисциплін* на споріднених напрямках повинні бути *уніфікованими в установленому порядку.*

3.6. *Індивідуальний навчальний план* студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом *куратора* в КМСОНП.

3.7. При формуванні індивідуального навчального плану студента на наступний навчальний рік *враховується фактичне виконання* студентом індивідуальних навчальних планів поточного і попередніх навчальних років.

Формування індивідуального навчального плану студента за певним напрямом *передбачає можливість індивідуального вибору* змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. При цьому сума обсягів обов'язкових та вибірових змістових модулів, передбачених для вивчення

протягом навчального року, повинна становити не більше 44 кредитів (не менше 60 залікових кредитів).

Система дає змогу здійснювати перехід студента в межах споріднених напрямів підготовки (певної галузі знань).

3.8. Спорідненість напрямів підготовки визначається спільністю переліку змістових модулів, які відносяться до нормативної складової індивідуального навчального плану студента цих напрямів підготовки, коли різниця між обсягами необхідних змістових модулів може бути засвоєна студентом у межах граничного терміну підготовки.

3.9. *Зарахування змістових модулів* (дисциплін), включених в індивідуальний навчальний план, здійснюється за результатами певного виду контролю якості освіти студента протягом навчального року, як правило, без організації екзаменаційних сесій.

3.10. *Система оцінювання* якості освіти студента (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою.

4. Принципи

4.1. Для впровадження КМСОНП слід дотримуватися таких принципів:

- *Порівняльної трудомісткості кредитів*, який полягає в досягненні кожним студентом встановлених ECTS норм, які забезпечують академічну мобільність студентів, державне й міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання студентом індивідуального навчального плану.

- *Кредитності* полягає в декомпозиції змісту освіти й навчання на відносно єдині та самостійні за навчальним навантаженням студентів частки, які забезпечують:

- а) на рівні індивідуального навчального плану - набір (акумуляція) заданої трудомісткості кількості кредитів, які відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу;

- б) на рівні вивчення навчальної дисципліни - набір (акумуляція) заданої для даної дисципліни кількості кредитів, що включають в себе виконання необхідних видів діяльності, які передбачені програмою вивчення навчальної дисципліни.

- *Модульності* визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями і проявляється через специфічну для модульного навчання організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна самостійно-творча пізнавальна діяльність студента.

- *Методичного консультування* – полягає в науковому та інформаційно-методичному забезпеченні діяльності учасників освітнього процесу.

- *Організаційної динамічності* полягає в забезпеченні можливостей

зміни змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення і потреб ринку праці.

- *Гнучкості та партнерства* полягає в побудові системи освіти так, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента.

- *Пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотного зв'язку* полягає у створенні умов організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами самостійної пізнавальної діяльності студентів.

- *Науковості та прогностичності* полягає у побудові (встановленні) стійких зв'язків змісту освіти з науковими дослідженнями.

- *Технологічності та інноваційності* полягає у використанні ефективних педагогічних й інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці фахівців з вищою освітою та входженню в єдиний інформаційний та освітній простір.

- *Усвідомленої перспективи* полягає в забезпеченні умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення.

- *Діагностичності* полягає в забезпеченні можливості оцінювання рівня досягнення та ефективності, сформульованих і реалізованих в системі, цілей освіти та професійної підготовки.

7. Контроль успішності студента

Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, що визначаються вищим навчальним закладом. Академічні успіхи студента визначаються за допомогою системи оцінювання, що використовується у вищому навчальному закладі, реєструється прийнятим у вищому навчальному закладі чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Оцінки студентів можна виставляти так:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу (як приклад)
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

Державна атестація студентів проводиться відповідно до чинної

нормативної бази.

8. Особливості переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання

8.1. Загальний порядок переведення, відрахування, поновлення студентів та переривання їхнього навчання зазначений у «Положенні про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти», затвердженого Міністерством освіти від 15.07.96 р. № 245.

8.2. При переведенні (п.10) студент додатково додає до заяви копію договору про навчання в попередньому навчальному закладі, академічну довідку за весь період навчання, з обов'язковим зазначенням назв дисциплін, загальної кількості годин, залікових кредитів, передбачених на їх вивчення та форм контролю.

При позитивному розгляді ректором заяви, деканат проводить перезарахування результатів навчання з дисциплін шляхом порівняння кількості залікових кредитів і обсягу змістових модулів та визначає академічну різницю нормативних змістових модулів, яка не повинна перевищувати, як правило, 10 навчальних дисциплін.

8.3. Відрахування студента за академічну неуспішність здійснюється у випадках невиконання студентом індивідуального навчального плану, незарахованих результатів семестрових контролів 3-х змістових модулів або у зв'язку з неможливістю сформувати студентом індивідуального плану на наступний рік внаслідок незарахування йому запланованих змістових модулів та обмежень, накладених структурно-логічною схемою підготовки, а також за порушення умов договору про навчання.

8.4. Студент може взяти перерву у навчанні (академічну відпустку, повторний курс), згідно з порядком надання академічної відпустки та повторного курсу, зазначеного у «Положенні про академічні відпустки та повторне навчання у вищих закладах освіти» від 06.06.96 р. № 191.

10. Контроль за індивідуальним навчальним планом студента

10.1 Надання кваліфікованих консультацій щодо формування індивідуального навчального плану студента, його реалізації протягом всього періоду навчання покладається на куратора.

10.2 Куратором може бути науково-педагогічний працівник випускової кафедри, як правило, професор або доцент, ґрунтовно ознайомлений з вимогами відповідних галузевих стандартів вищої освіти.

Куратор призначається наказом ректора вищого навчального закладу за поданням декана відповідного факультету (директора інституту). У рамках виконання своїх функцій куратор підпорядкований заступнику декана факультету (заступнику директора інституту), який відповідає за формування індивідуального навчального плану студента.

10.3 На куратора покладається виконання таких основних завдань:

- ознайомлення студентів з нормативно-методичними матеріалами (інформаційним пакетом тощо), які регламентують організацію

навчального процесу за кредитно-модульною системою.

- надання рекомендацій студентам щодо формування їх індивідуального навчального плану з урахуванням засвоєних змістових модулів (навчальних дисциплін) за час перебування в інших вищих навчальних закладах України або за кордоном.

- погодження індивідуального навчального плану студента та подання його на затвердження деканові факультету (директорові інституту).

- контроль за реалізацією індивідуального навчального плану студента на підставі відомостей про зараховані студенту залікові кредити з подальшим поданням пропозицій щодо продовження навчання студента або щодо його відрахування.

10.4 Куратор має право:

- відвідувати всі види занять студента згідно з його індивідуальним навчальним планом.

- подавати пропозиції деканові факультету (директорові інституту) щодо переведення на інший курс, відрахування та заохочення студента.

- брати участь у засіданнях кафедри та вчених рад факультетів (інститутів).

- подавати пропозиції щодо покращення навчального процесу та діяльності кураторів.

Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір

Метою розвитку педагогічної освіти є створення такої системи педагогічної освіти, яка на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечує формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Основними завданнями розвитку педагогічної освіти є:

- забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки;

- приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах;

- модернізація освітньої діяльності вищих педагогічних навчальних та наукових закладів, які здійснюють підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників, на основі інтеграції традиційних педагогічних та

новітніх мультимедійних навчальних технологій, а також створення нового покоління дидактичних засобів;

– запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра;

– вдосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки вчителя на основі договорів;

– удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників.

Система педагогічної освіти

Система педагогічної освіти є складовою системи вищої освіти і включає вищі навчальні заклади всіх форм власності, заклади післядипломної педагогічної освіти та органи управління в галузі вищої освіти.

Передбачається, що підготовку педагогічних працівників будуть здійснювати педагогічні коледжі, педагогічні університети, класичні університети та інші вищі навчальні заклади за умови виконання ними вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти.

З цією метою педагогічні училища (технікуми) реорганізуються в педагогічні коледжі, які будуть функціонувати за двома моделями:

– педагогічні коледжі як структурні підрозділи педагогічних або класичних університетів;

– педагогічні коледжі як самостійні вищі навчальні заклади.

У педагогічних коледжах здійснюється підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра (на основі повної загальної середньої освіти) за напрямом підготовки “Освіта” з окремих спеціальностей (“Дошкільна освіта”, “Початкова освіта”, “Музичне мистецтво”, “Образотворче мистецтво”, “Технології”, “Фізичне виховання”, “Професійна освіта”).

У педагогічних університетах – підготовка та перепідготовка педагогічних працівників – фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та професіоналів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра.

У класичних університетах – підготовка та перепідготовка педагогічних працівників – фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та професіоналів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра за напрямом підготовки “Освіта”, а також за іншими напрямками, за якими передбачається здобуття педагогічної кваліфікації. Класичні університети можуть створювати педагогічні інститути як структурні підрозділи.

Підготовка педагогічних працівників може також здійснюватися в інших вищих навчальних закладах за умови виконання ними вимог галузевих стандартів вищої педагогічної освіти.

Вищі навчальні заклади та заклади післядипломної педагогічної освіти можуть об'єднуватись у навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси.

В університетах здійснюється також підготовка та перепідготовка науково-педагогічних працівників шляхом їх навчання в аспірантурі та докторантурі.

Перелік напрямів підготовки і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка педагогічних працівників
 Передбачається змінити назву напрямку підготовки “Педагогічна освіта” та спеціальностей і привести їх відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти:

Шифр	Назва напрямку підготовки	Назва спеціальностей
0101	Освіта	Дошкільна освіта
		Початкова освіта
		Соціальна педагогіка
		Практична психологія
		...

З метою підготовки педагогічних працівників до викладання двох і більше навчальних предметів та здійснення ними інших навчально-виховних функцій передбачено поєднання педагогічних спеціальностей і педагогічних спеціалізацій, що входять до напрямку підготовки “Освіта”.

Педагогічні спеціалізації запроваджуються для підготовки педагогічних працівників до викладання навчальних предметів варіативної компоненти навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів, а також до проведення позашкільної і позакласної роботи з врахуванням професійних потреб замовника і задоволення особистісних освітніх інтересів студента.

Поєднуватися можуть лише споріднені за змістом спеціальності. Перелік поєднання спеціальностей і спеціалізацій та перелік профілів підготовки за спеціальністю “Професійна освіта” розробляються і затверджуються Міністерством освіти і науки України.

Освітні, освітньо-кваліфікаційні рівні та кваліфікації

Передбачається, що підготовка педагогічних працівників з вищою освітою буде здійснюватися за освітніми рівнями “базова вища освіта” і “повна вища освіта” та освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра.

Тривалість підготовки бакалавра з урахуванням особливостей спеціальностей – три-чотири роки, магістра – один-два роки.

При поєднанні двох складних за змістом спеціальностей тривалість підготовки магістра може бути збільшена Міністерством освіти і науки не більше ніж один рік.

Фахівцям освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, підготовка яких здійснюється за поєднаними спеціальностями напряму підготовки “Освіта”, присвоюється кваліфікація за першою спеціальністю.

Професіоналам освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, підготовка яких здійснюється за поєднаними спеціальностями напряму підготовки “Освіта”, присвоюється кваліфікація за першою і другою спеціальностями.

Підготовка педагогічних працівників за напрямом підготовки “Освіта” з присвоєнням випускникам відповідних педагогічних кваліфікацій може здійснюватися також у класичних університетах та інших вищих навчальних закладах.

Зміст педагогічної освіти

Зміст педагогічної освіти з відповідних спеціальностей для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти та стандартом вищої освіти вищого навчального закладу і, враховуючи її особливості, передбачає фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-технологічну, практичну і соціально-гуманітарну підготовку педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Зміст фундаментальної підготовки передбачає вивчення теоретичних основ спеціальності згідно з вимогами до рівня теоретичної підготовки педагогічного працівника відповідного профілю у класичних університетах і базується на новітніх досягненнях науки....

Фундаментальна підготовка з другої спеціальності визначається з урахуванням специфіки поєднання спеціальностей і має бути достатньою для здобуття кваліфікації вчителя.

З поєднаних спеціальностей фундаментальна підготовка здійснюється паралельно з обох спеціальностей і завершується з першої спеціальності на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра, з другої – на етапі підготовки магістра....

Психолого-педагогічна підготовка передбачає вивчення, крім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), порівняльну педагогіку, основи педагогічної майстерності, соціальну психологію та інші навчальні дисципліни, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей.

Методична підготовка передбачає вивчення методик викладання навчальних предметів та методик проведення позашкільної і позакласної роботи. Забезпечується також шляхом вивчення психолого-педагогічних дисциплін, проходження навчальних, виробничих (педагогічних) практик, а також шляхом методичної спрямованості викладання фундаментальних навчальних дисциплін.

Методична підготовка є наскрізною і здійснюється протягом усього періоду навчання з урахуванням особливостей спеціальностей,

спеціалізацій, їх поєднання та двоциклової підготовки педагогічних працівників.

Інформаційно-технологічна підготовка передбачає вивчення основ інформатики, новітніх інформаційних технологій та методик їх застосування у навчальному процесі і здійснюється протягом усього періоду навчання.

Практична підготовка передбачає проходження неперервних навчальних та виробничих (педагогічних) практик, починаючи з третього семестру.

Виробнича (педагогічна) практика студентів на випускних курсах повинна проводитись, як правило, за місцем майбутнього працевлаштування випускників.

Форми, тривалість і терміни проведення практик визначаються для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня галузевими стандартами вищої педагогічної освіти.

Зміст соціально-гуманітарної підготовки передбачає поглиблення та професіоналізацію мовної, філософської, політологічної, культурологічної, соціологічної, правознавчої, економічної, фізкультурно-оздоровчої освіти та її професійно-педагогічне спрямування.

Перелік навчальних дисциплін та обсяг навчального часу на їх вивчення визначається галузевими стандартами вищої педагогічної освіти з урахуванням специфіки педагогічних спеціальностей. Передбачається збільшення обсягу навчального часу на вивчення мовних і культурологічних навчальних дисциплін та введення навчальних курсів “Філософія освіти”, “Економічна освіта”, “Соціологія освіти” тощо.

Соціально-гуманітарні навчальні дисципліни, що є фаховими з відповідної педагогічної спеціальності, вилучаються з цього переліку і вносяться до переліку навчальних дисциплін інших складових змісту підготовки педагогічних працівників.

Організація навчального процесу

Підвищення якості педагогічної освіти, забезпечення її мобільності, привабливості, конкурентоспроможності на ринку праці вимагає подальшого вдосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів та передбачає:

- впровадження кредитно-модульної системи навчання;
- використання інформаційно-комп’ютерних технологій та інтерактивних методів навчання і мультимедійних засобів;
- індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення ролі самостійної роботи студентів;
- впровадження електронних засобів навчання (підручників, посібників, каталогів, словників тощо), комп’ютерних навчальних програм;
- технічну і технологічну модернізацію навчальних лабораторій та засобів навчання;

– використання сучасних систем контролю якості знань студентів та проведення моніторингу якості освіти.

Післядипломна педагогічна освіта

Післядипломна педагогічна освіта педагогічних і науково-педагогічних працівників здійснюється через перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації та стажування.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників як основна форма професійного вдосконалення здійснюється в інститутах післядипломної педагогічної освіти та на факультетах (інститутах) педагогічних і класичних університетів; перепідготовка і спеціалізація педагогічних працівників – в педагогічних і класичних університетах; стажування педагогічних працівників – в університетах, наукових установах Академії педагогічних наук та інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Передбачається запровадити систему підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників педагогічних і класичних університетів, які здійснюють підготовку вчителів, на базі провідних університетів та наукових установ Національної академії наук України та Академії педагогічних наук України.

У післядипломній педагогічній освіті впроваджуються багатоваріантні освітні програми і проекти з проблем педагогічної майстерності, інноваційних технологій та інтерактивних форм і методів навчання, досягнень в теорії і практиці психології, педагогіки, методики навчання і виховання, активно використовуються дистанційні форми навчання....

Закон України „Про освіту дорослих” (Про освіту впродовж життя)

Цей Закон забезпечує право особи на неперервну освіту і визначає державну політику та державні гарантії у сфері освіти дорослих (освіти впродовж життя) як провідного чинника соціального та економічного прогресу суспільства, найвищою цінністю і основним капіталом якого в сучасному світі є людина, здатна до пошуку та засвоєння нових знань і прийняття нестандартних рішень.

С т а т т я 3. Основні принципи державної політики у сфері освіти дорослих (освіти впродовж життя)

1. Державна політика у сфері освіти дорослих (освіти впродовж життя) визначається Верховною Радою України.

2. Державна політика у сфері освіти дорослих (освіти впродовж життя) ґрунтується на принципах:

доступності та добровільності здобуття освіти громадянами впродовж життя;

неперервності та наступності процесу освіти;

цілеспрямованості, динамічності, прогностичності системи освіти дорослих (освіти впродовж життя);

науковості, технологічності і перспективності;

інтеграції системи освіти дорослих (освіти впродовж життя) України у світову систему освіти дорослих (освіти впродовж життя);

державної підтримки системи освіти дорослих (освіти впродовж життя);

фінансування державних і комунальних закладів та установ освіти дорослих (освіти впродовж життя) відповідно до їх структури, нормативів та обсягів надання освітніх послуг;

врахування особливостей структури і змісту освітніх потреб особистості на різних стадіях її життєвого шляху;

єдності формальної та неформальної освіти;

конкурентоздатності і гласності при визначенні і реалізації пріоритетних напрямів розвитку системи освіти дорослих (освіти впродовж життя).

С т а т т я 8. Структура освіти дорослих (освіти впродовж життя)

1. Структура освіти дорослих (освіти впродовж життя) - це сукупність:

освітніх (повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта) і освітньо-кваліфікаційних рівнів (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр);

стандартів освіти;

освітніх і освітньо-професійних програм формальної і неформальної освіти дорослих (освіти впродовж життя).

2. Вимоги до освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів визначаються Кабінетом Міністрів України.

3. Стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Державний стандарт загальної середньої освіти – зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості осіб, визначений Законом України «Про загальну середню освіту», застосовується на рівні повної загальної середньої освіти.

Державний стандарт професійно-технічної освіти – сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації визначається Законом України «Про професійно-технічну освіту».

Система стандартів вищої та післядипломної освіти, яку складають державний та галузеві стандарти вищої освіти і стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів, визначаються Законом України «Про вищу освіту».

4. Освітні та освітньо-професійні програми формальної освіти – складові державних або галузевих стандартів освіти, які визначають нормативну частину змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітнього чи освітньо-кваліфікаційного рівня, встановлюють вимоги до обсягу та рівня освіти й професійної підготовки,

державної атестації.

5. Освітні програми неформальної освіти – програми (зміст навчання), пов'язані з особистим захопленням у певній галузі знань, науки або мистецтва, з прагненням розширення культурного світогляду чи надбанням знань і вмінь, необхідних у побуті та сфері міжособистісного спілкування, засвоєння яких не супроводжується отриманням відповідного документу, що надає право займатися професійною діяльністю за профілем їх змісту.

С т а т т я 18. Форми освіти дорослих (освіти впродовж життя)

Освіта дорослих (освіти впродовж життя) може бути здійснена за такими формами:

очна (стаціонарна) – з відривом від виробництва на термін навчання за освітньою або освітньо-професійною програмою;

вечірня (змінна) - без відриву від виробництва, на термін навчання за освітньою або освітньо-професійною програмою з відвідуванням занять протягом терміну навчання у вільний від роботи час;

заочна - без відриву від виробництва, на термін навчання за освітньою або освітньо-професійною програмою з відвідуванням занять протягом терміну навчання під час настановчих та заліково-екзаменаційних сесій;

екстернатна - особлива форма навчання без відриву від виробництва, що передбачає самостійне вивчення навчальних дисциплін освітньої або професійно-освітньої програми, складання підсумкових контрольних заходів у навчальному закладі;

дистанційна – особлива форма навчання без відриву від виробництва, що передбачає вивчення навчальних дисциплін освітньої або професійно-освітньої програми через комп'ютерні та телекомунікаційні технології, складання підсумкових контрольних заходів у навчальному закладі;

педагогічний патронаж – форма навчання осіб з особливими соціальними потребами;

самоосвіта - форма неформальної освіти шляхом освоєння освітніх програм при мінімальній організації освітнього процесу або повній відсутності керівництва цим процесом з боку педагогічних працівників;

комбінована – форма, яка передбачає інтеграцію різних форм або їх окремих елементів.

♦ *Вивчіть запропоновані фрагменти нормативних документів. Зробіть необхідні виписки.*

Покликання до праці вчителя

Як і всяка кваліфікована, цілеспрямована, планомірна й систематична праця, виховання людини є професією, спеціальністю. Але

це особлива професія, яку не порівняєш ні з якою іншою справою. Вона має низку специфічних властивостей і характеристик:

а) Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, — з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя.

б) Кінцевий результат педагогічної праці можна побачити не сьогодні, не завтра, а через дуже тривалий час. Те, що ви зробили, сказали, зуміли прищепити дитині, інколи виявляється через п'ять—десять років.

в) На дитину впливає багато людей і явищ життя, на неї впливають мати, батько, шкільні товариші, так зване вуличне середовище, прочитані книжки й переглянуті кінофільми, про які ви й не знаєте, зовсім непередбачена зустріч з людиною і т. ін. Вплив на дитину може бути позитивним і негативним. Трапляються сім'ї, в яких важка, гнітюча обстановка накладає незгладимий відбиток на все життя людини. Місія школи, наше з вами найважливіше завдання, дорогий колего, — боротися за людину, переборювати негативні впливи і давати простір позитивним. А для цього необхідно, щоб особистість учителя найбільш яскраво, дієво і благотворно впливала на особистість учня. «Людська природа настільки багата, сильна й еластична, — писав Д. І. Писарев, — що вона може зберігати свою свіжість і свою красу серед найгнітючішого неподобства навколишньої дійсності». Але людська природа може розкритися повною мірою лише тоді, коли в дитини є розумний, умілий, мудрий вихователь.

г) Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра — слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, у яких найяскравіше виражаються почуття — весь емоційний діапазон людських відносин.

Така специфіка педагогічної роботи. У чому ж полягає покликання до неї, які об'єктивні дані необхідні для неї, як виховувати, утверджувати, розвивати й відшліфовувати це покликання?

Невикорінною духовною потребою будь-якої людини є спілкування з людьми, у спілкуванні з ними вона знаходить радість і повноту життя. Але в одних через різні обставини ця потреба дуже мало розвинена, а в інших вона є ніби рисою характеру, яка домінує над іншими рисами. Є люди, як кажуть, «з природи» своєї відлюдкуваті, замкнені, мовчазні, вони прагнуть більше до самотності або до спілкування з вузьким колом друзів (природа, звичайно, тут ні при чому — вирішальне значення має виховання, особливо в роки раннього дитинства). Якщо спілкування з багатолюдним колективом завдає вам головного болю, якщо вам краще працювати на самоті або з двома-трьома друзями, ніж поряд з великою групою товаришів, — не обирайте своєю професією вчительську працю.

Учительська професія — це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна

риса — повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення — один із тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці. Я твердо переконаний, що цей корінь закладається в людині в дитинстві й отрочстві, закладається і в сім'ї, і в школі. Він закладається турботами старших — батька, матері, вчителя, — які виховують дитину в душі любові до людей, поваги до людини.

У вас зародилася мрія стати вчителем. Перевірте, випробуйте себе... Ось перед вами сорок малят — з першого погляду вони здадуться вам дуже схожими одне на одного навіть зовнішніми рисами, але вже на третій, четвертий, п'ятий день, після кількох зустрічей із дитячим колективом, після кількох походів у ліс, у поле ви переконаєтеся, що кожна дитина — це цілий світ, неповторний і своєрідний. Якщо цей світ відкриється перед вами, якщо в кожній дитині ви відчуєте її індивідуальність, якщо у ваше серце постукають радощі й прикрощі кожної дитини й відізвуться вашими думками, турботами, тривогами, — сміливо обирайте своєю професією благородну вчительську працю, ви знайдете в ній радість творчості. Тому що творчість у нашій праці (я ще зупинюся на цьому) — це насамперед пізнавання людини, подив перед багатогранністю й невичерпністю людського.

Якщо ж чотири десятки дітей здадуться вам похмуро одноманітними, якщо ви насилу запам'ятовуватимете їхні обличчя й імена, якщо кожна пара дитячих очей не розповість вам чогось глибоко особистого, неповторного, якщо за дзвінким голосом дитини, що пролунав десь у глибині саду, ви не пізнаєте, — не пізнаєте і через тиждень, і через місяць, — хто це кричить і що в цьому крикові, — сім разів, як кажуть, подумайте, а потім вирішуйте, чи бути вам учителем. Тому що немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка була б абсолютно *однаково застосовна* до всіх дітей. Тому що практична педагогіка — це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, а й підняті до рівня мистецтва. Тому що виховувати людину — це передусім знати її душу, бачити й відчувати її індивідуальний світ.

«Якби в моїх руках була влада, я відрівав би язика всякому, хто говорить, що людина невинувата», — ці слова великого мислителя Абая Кунанбаєва глибоко запали мені в душу, вони загоряються переді мною вогненними літерами щоразу, коли я думаю про педагогічне покликання, коли доводиться говорити з молодим учителем про його радощі й прикрощі, успіхи й невдачі. Безмежна віра в людину, у добре начало в ній — ось що повинно жити у вашій душі, якщо ви думаєте присвятити своє життя благородній учительській праці. Віра не в якусь абстрактну людину, — такої в природі немає, — а в нашу... дитину.

Наріжний камінь педагогічного покликання — це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини. Я не вірю в те, що є невинуваті діти, підлітки, юнаки, дівчата. Адже перед нами істота, якій тільки відкривається світ, і від нас залежить зробити так, щоб ніщо не

пригнітило, не знівечило, не вбило в маленькій людині гарного, доброго, людського. Тому кожний, хто вирішує присвятити своє життя вихованню людини, повинен бути терплячим до дитячих слабкостей, які, коли уважно до них придивитися і вдуматися в них, коли пізнати їх не тільки розумом, а й серцем, — виявляються дуже незначними, такими, що не варті ні гніву, ні обурення, ні покарання. Не зрозумійте мене так, що я проповідую загальну терпимість, абстрактну терпимість, закликаю вчителя терпляче «нести хрест». Мова йде зовсім про інше: про мудру здатність старшої людини — матері, батька, вчителя — розуміти й відчувати найтонші спонукальні мотиви й причини дитячих вчинків. Розуміти й відчувати саме те, що це дитячі вчинки. Не ставити дитину на одну дошку з собою, не ставити їй таких вимог, як до дорослих, але й самому не ставати дитиною, не опускаючись до рівня дитини, розуміючи разом з тим складність *дитячих* вчинків і відносин у дитячому колективі.

Якщо у вас викликає досаду й серцебиття кожна дитяча витівка, якщо вам здається: ось вони, діти, вже дійшли краю, ось треба робити щось таке надзвичайне, вживати якихось «пожежних» заходів, — сім разів зважте, чи бути вам педагогом. Вам не стати вихователем, якщо у вас будуть нескінченні конфлікти з дітьми. Уміння погасити конфлікт насамперед розумінням того, що ви маєте справу з дитиною, — це вміння виростає з глибокого кореня, який живить педагогічне покликання, з розуміння й відчуження того, що дитина — істота, яка повсякчас змінюється.

Є ще одна риса, без якої, по-моєму, неможливе педагогічне покликання. Я назвав би цю рису гармонією серця й розуму. Навряд чи є інші професії, крім професії педагога й лікаря, які вимагали б стільки сердечності. У вас може бути не тільки сорок вихованців. Якщо ви викладаєте в старших класах, у вас буде сто — сто п'ятдесят вихованців. І кожному треба дати частинку свого серця, для радощів і прикростей кожного треба знайти місце у своєму серці. Чуйність, сердечна турбота про людину — це плоть і кров педагогічного покликання. Учителеві не можна бути холодною, байдужою людиною. Холодна безпристрасність і скрупульозне зважування всього, що відбувається, побоювання допуститися неточності в дотриманні всіляких регламентацій викликає в дітей насторожене ставлення до вчителя, недовіру. Занадто безпристрасного вчителя діти не люблять, вони ніколи не розкривають перед ним свого серця.

За будь-яких обставин робіть так, як велить перше сердечне поривання, — воно завжди найблагородніше. Але водночас учителеві треба вміти контролювати свої сердечні поривання розумом, не піддаватися емоційній стихії. Особливо важливо це тоді, коли треба ухвалювати рішення у зв'язку з помилковими, необачними, одним словом, неправильними вчинками ваших учнів. Мистецтво та майстерність педагога саме й полягає в умінні поєднувати сердечність з мудрістю.

...Дорогий мій колего, щоб стати справжнім вихователем, треба пройти цю школу сердечності — протягом тривалого часу *пізнавати серцем* усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей у нашій педагогічній справі. Якщо ви наполегливо оволодіваєте нею, ви будете справжнім майстром.

Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. —
К.: Рад. шк., 1976. - Т. 2. - С. 420-425

◆ У чому вбачав В.О.Сухомлинський специфічні особливості педагогічної професії? Проілюструйте власними спостереженнями.

◆ Ваша думка щодо визначення В. О. Сухомлинським „наріжного каменя педагогічного покликання”?

◆ Як за В. О. Сухомлинським можна визначити покликання людини до педагогічної професії? Щоб відповісти, складіть таблицю за таким зразком:

<i>Обирай професію вчителя</i>	<i>Не обирай професію вчителя</i>
1. Якщо ...	1. Якщо ...
2. Якщо ...	2. Якщо ...

Практичне заняття №4

Особливості навчально-пізнавальної діяльності студента у ході різних організаційних формах навчання

Обов'язковими видами навчальної роботи в педагогічному вузі є лекції, семінари, лабораторно-практичні заняття, курсові роботи, консультації, колоквиуми, заліки, іспити.

За силою свого впливу на розум, серце і волю студентів перше місце належить вузівській *лекції*. Вона поєднує в собі спеціально створену для даної аудиторії систему знань і зразок науково-педагогічного мислення. Зміст лекції – це строго відібрана квінтесенція того, що студентові необхідно знати з даної теми. Лекція — це не просто інформація, але акт спілкування і спільної діяльності викладача і студентів. Саме тому лекцію не можна замінити ніякою іншою формою навчальної роботи в інституті.

Читання і слухання лекції — складна і напружена робота лектора і студента. Лектор фактично виступає в трьох особах: автор лекції, її постановник і, нарешті, виконавець. Професор з відомої повісті А.П.Чехова стверджував, що лектор одночасно виступає як учений, педагог і оратор. І зле, коли оратор переможе педагога або вченого чи навпаки.

Не легше на лекції і студентові. Студент повинен активно і напружено працювати, користуючись цілою системою спеціальних прийомів. К.Д.Ушинський писав, що мріяти завжди легко і приємно, а думати важко. Студент стежить за ходом думки лектора, виокремлює основне, критично сприймає принципові положення, прагне відчутти

інформацію й укласти найістотнішу у комори свого розуму — пам'ять. При цьому він повинен устигнути записати так, щоб було достатньо повно, зрозуміло і розбірливо.

У процесі читання лекції викладач витрачає багато нервових і інтелектуальних сил, але він у більш вигідному положенні, ніж студент, тому що суб'єктивно для нього час йде швидше, тому що він активно діє. Студент же повинен майже нерухомо сприймати, аналізувати і фіксувати інформацію протягом довгих 90 хв.

Процес слухання і розуміння лекції часом буває утруднений цілою низкою причин:

1. Висока швидкість розумової діяльності. Ми думаємо в чотири рази швидше, ніж говоримо. Тому, коли хто-небудь говорить, у слухаючого досить часу, щоб відволіктися від лекції.
2. Вибірковість уваги. Звичка з дитинства слухати не все, а те, що цікаво, зберігається і в студентські роки.
3. «Антипатія» до чужих думок. Нам легше додержуватися своїх думок, ніж змушувати себе стежити за тим, що говорить інший.
4. Потреба репліки. Чиясь промова може викликати в нас потребу негайно заперечити. Ми вже не слухаємо.

На основі цих труднощів у деяких людей виробляються дурні звички, що утруднюють контакт із лектором. Це — підвищена увага до недоліків у зовнішності, мовленні і манерах лектора; звичка слухати виступаючого, не дивлячись на нього; підвищена сприйнятливність до незначних відволікаючих моментів (шарудіння ногами, кашель і т.д.); поспішна оцінка теми і висновки про те, що в лекції не буде нічого нового, цікавого; поспішна відмова від зусиль слухати виступаючого; показна увага у випадках, коли голова зайнята іншими турботами, й т.ін.

Лекція звичайно читається потокові студентів. Одна хвилина, витрачена на зауваження щодо дисципліни, обертається сотнями загублених хвилин. Тому кожен студент повинен відповідально і сумлінно ставитись до лекційних занять і шанобливо — до праці лектора. До лекції необхідно готуватися — прочитати конспект попередньої лекції, подивитися відповідний розділ у навчальному посібнику, повторити основні поняття.

Лекцію треба конспектувати. Недарма говорять: хто записує, той читає двічі. Ідеальний вид конспекту лекції — це короткий виклад змісту лекції своїми словами з позначками по ходу змісту. <...>

Семінари, як і лекції, відносяться до теоретичної форми занять. На семінарських заняттях студенти поглиблюють і закріплюють знання, отримані на лекціях і в результаті самостійної роботи, перевіряють і уточнюють свої переконання, опановують термінологією, учаться вільно нею оперувати, відстоювати свою точку зору.

На практиці склався ряд форм проведення семінарів: 1) запитально-відповідний семінар; 2) розгорнута бесіда на основі задалегідь даного

студентам плану; 3) усні доповіді студентів з наступним їх обговоренням; 4) обговорення письмових рефератів; 5) теоретична конференція; 6) семінар-диспут; 7) коментоване читання першоджерел тощо.

Найбільш розповсюдженою формою є заслуховування й обговорення усних доповідей студентів. Питання або теми повідомлень студенти одержують заздалегідь і готуються до них за першоджерелами, самостійно формулюючи висновки. Під час виступу студента група повинна його уважно слухати, щоб потім задати питання, доповнити й уточнити виступ, тактовно указати виступаючому на значеннєві, логічні або мовні недоліки, це знадобиться майбутньому вчителєві.

Іншою важливою умовою результативності семінарського заняття є довірча обстановка, коли студенти не бояться помилитися, висловлювати спірні ідеї. В останні роки викладачі частіше стали застосовувати вправи, що розвивають самостійність мислення. Для цього студентам пропонуються життєві ситуації-задачі, що слід глибоко проаналізувати і запропонувати варіанти вирішення. <...>

В інститутах, головним чином на старших курсах, проводяться спецсемінари. Це більш висока форма семінару, за якої студенти в ході виконання рефератів або доповідей здійснюють елементарні наукові дослідження. Семінар завершується заключним словом викладача.

Значну частину обсягу аудиторних занять займають лабораторно-практичні заняття. За ступенем самостійності виконання завдань їх можна підрозділити на репродуктивні (відтворюючі раніше виконані завдання) і творчі, такі, що потребуючих перетворень, реконструкцій, переносу знань і умінь у нову ситуацію, узагальнень.

Лабораторно-практичні заняття стимулюють мислення, зближають теорію з практикою, навчальну роботу з науковою, сприяють закріпленню знань. Вони виконуються успішно, якщо:

- студент осмислив мету і задачу роботи;
- підготувався до неї попередньо (прочитав потрібну літературу, виконав необхідні завдання, зібрав факти і т.п.);
- спланував хід виконання роботи і намітив моменти самоконтролю;
- фіксував хід роботи і її результати;
- після завершення перевірів правильність результатів і подумки повернувся до початку, подумавши, як можна було б зробити роботу раціональніше.

Лабораторно-практичні заняття не самоціль, а засіб професійно-педагогічної підготовки. Отже, свідомість студента в процесі виконання завдань повинне постійно звертатися до майбутнього: «Як я поясню це учням?», «Що треба обов'язково запам'ятати?».

При утрудненнях у навчальній роботі студенти мають можливість одержати *консультації*. Це основна форма надання допомоги. За формою вони поділяються на групові, потокові й індивідуальні, за змістом — на

вставні, тематичні і передекзаменаційні. Іноді консультації проводяться у формі *колоквиуму* або співбесіди.

Деканат зазвичай планує консультації на навчальний семестр. Про їх зміст необхідно знати як викладачам, так і студентам, щоб краще до них підготуватися. Однак зустрічі студентів з викладачами можуть бути і позапланові. Основне призначення консультацій — навчально-пізнавальне, але вони мають і контрольну функцію.

На консультаціях студенти одержують відомості про необхідну учбово-наукову літературу, прийоми самостійної роботи, вимоги до рефератів, доповідей, письмових або графічних робіт, тобто з усіх питань, що викликають утруднення у студентів. Для першокурсників консультації мають особливо важливе значення. <...>

Основа успішного навчання студентів – *самостійна робота*. Із самого початку навчання в інституті необхідно відкинути психологію розумового утриманства і налаштуватися на ініціативну самостійну навчальну роботу. Самі коштовні знання ті, котрі добуті самостійною працею.

Під час організації своєї позааудиторної роботи першокурсник нерідко відчуває труднощі у виборі літератури для конспектування, методах роботи з джерелами, а головне — у раціональному використанні часу. Ось декілька порад.

З'ясуйте на кафедрі або особисто у викладача, яка література повинна бути просто прочитана, а яка й у якому обсязі повинна бути законспектована.

На самостійну роботу студента приділяється багато часу. Проведіть хронометраж витраченого часу на самостійну роботу і, якщо наявне перевантаження, обговоріть у групі її причини. Порадьтеся з куратором про усунення перевантажень позааудиторної роботи. Свою увагу спрямуйте головним чином на оволодіння раціональними прийомами роботи.

Визначите постійний час для самостійної роботи і дотримуйтеся правил гігієни розумової праці. Ознайомтеся з культурою навчальної праці.

Попередньою атестацією студентів (найчастіше за результатами лабораторних і практичних робіт) є *залік*. Він передує *іспиту*. Заліки й іспити — спосіб одержання зворотної інформації в навчальному процесі, що необхідна як викладачеві для корекції викладання, так і студентові для точного визначення своїх успіхів в оволодінні професією.

Головне в іспиті — поглиблення і систематизація знань. Разом з тим іспит – це перевірка знань, умінь і навичок студентів, а також загального розвитку студента. Іспити проводяться як за білетами, так і за усними питаннями екзаменатора, але обов'язково за діючою навчальною програмою.

Викладач має право поставити «зараховано» або екзаменаційну оцінку в залікову книжку «автоматом» — за враженням від роботи студента на лекціях, семінарських і лабораторно-практичних заняттях і результатами поточних співбесід.

Є прості істини, знання яких зберігає сили студента і робить його навчання відносно легким і успішним. Ось деякі з них.

1. Не спокушайтеся безумовною «свободою» у семестрі. Розбіжність між шкільним і вузівським режимами навчання вводить деяких першокурсників в оману, коли вони думають, що можна «жити весело від сесії до сесії». Легко навчається той, хто працює систематично в міжсесійні періоди. До заліків, іспитів, а головне — до майбутньої педагогічної роботи в школі треба готуватися кожного дня. Вільний час доступний тільки працювиту студентові.
2. Знайте особливості свого інтелекту. Кожен студент має схильність або до теоретичного, або до образного, або до практичного мислення. У ході навчання треба посилено розвивати відсутні здібності. Варто довідатися також тип своєї пам'яті. Слухова або моторна пам'ять вимагає великої рухової активності. Зорова пам'ять — більш частого звертання до графіків, малюнків, моделей. Мислення і пам'ять, як і м'язи, розвиваються шляхом вправ.
3. Дотримуйтеся ритму у роботі і відпочинку. У цьому передумова кращого засвоєння знань і збереження здоров'я. Багато студентів, на жаль, через неритмічність у роботі розхитують свої нерви, «наживають» безсоння, а то і нервові хвороби. І звичайно, перевтомлюються і втрачають інтерес до навчання. Часто це трапляється при «штурмі» під час екзаменаційної сесії.
4. Дайте собі установку «Знати!». Студенти нерідко піклуються лише про те, щоб здати іспит, не підозрюючи того, що за такої установки після іспиту його свідомість звільняється від знань, як від інформаційного сміття. Настає педагогічна практика, а він вже усе позабував. Знання буде працювати ефективніше, якщо пам'ятати про майбутню педагогічну роботу і накопичувати знання і досвід саме для неї.
5. Культивувати в собі симпатії до викладачів і товаришів груп. Позитивні емоції роблять взаємодію в навчальному процесі більш успішною, вони, немов каталізатори, поліпшують засвоєння знань, умінь і навичок. Доведено також, що життєрадісність, оптимізм, уміння зацікавити себе навчанням перетворюють навчальну працю з «каторги» у захоплюючу справу.

Введение в специальность / Под ред.
Л.И.Рувинского. – М., 1988. – С. 24-32.

- ◆ Виділіть найбільш істотні особливості навчально-пізнавальної діяльності студента в рамках різних організаційних форм навчання.
- ◆ Складіть план-конспект цього тексту.

Шляхи формування педагогічних умінь і навичок у процесі навчальних занять

Процес формування педагогічних умінь і навичок органічно пов'язаний з процесом формування системи педагогічних знань. Можна виділити наступні його етапи:

- довузівський – формування основ педагогічних умінь і навичок у школі (у процесі навчання і суспільно-педагогічної роботи);
- вузівський – оволодіння педагогічними вміннями і навичками в процесі навчальних занять (з психолого-педагогічних, спеціальних і суспільно-політичних дисциплін), під час педагогічної практики, позааудиторної роботи зі студентами, діяльності студентської організації;
- післявузівський – удосконалення практичних умінь і навичок у період річного стажування випускників педвузів і педагогічної майстерності в процесі самостійної роботи.

Формування педагогічних умінь і навичок здійснюється в процесі практичної й навчально-пізнавальної діяльності.

Педагогічними вміннями майбутні вчителі опановують на різних рівнях. Деякими вміннями більшість студентів опановують ще в період навчання в педвузі (наприклад, вміння з проведення окремих уроків і окремих видів позакласної виховної роботи). Процес оволодіння іншими вміннями (з проведення системи навчально-виховної роботи з учнями, з організації індивідуальної роботи зі школярами, їхніми батьками й т.ін.) вимагає більш тривалого часу. Він не завершується у вузі, а продовжується й у процесі самостійної педагогічної роботи.

Наше дослідження показало, що на кожному етапі навчання студентів у педвузі формуються основи різних педагогічних умінь, змінюються тільки їх зміст і рівень. Мова йде про поступове ускладнення і розвиток кожного вміння, про зміну і розширення його обсягу.

У процесі формування педагогічних умінь і навичок використовується система засобів та методів навчання студентів.

У ... вищій педагогічній школі у процесі навчальних занять з педагогічних дисциплін широко використовується комплекс різноманітних методів, що сприяють свідомому і творчому оволодінню педагогічними вміннями. Їх можна об'єднати в дві групи: теоретичне ознайомлення із сутністю, змістом і системою педагогічних умінь і навичок; практичне оволодіння основами педагогічних умінь.

До першої групи методів відносяться: бесіда, самостійна робота з літературою, показ зразка, вивчення й аналіз педагогічного досвіду.

До другої групи відносяться: виконання практичних і проблемних завдань, розв'язання педагогічних задач і аналіз навчально-виховних ситуацій, вправління у виконанні дій. Обидві групи методів взаємопов'язані і взаємообумовлені.

Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования.* — М., 1984. — С. 138—139.

◆ *Покажіть, як відбивається взаємозв'язок і взаємозумовленість виділених автором груп методів у вашій навчально-пізнавальній діяльності? Як ви вважаєте, чи існують у цій системі такі зв'язки, який необхідно блокувати? Наведіть приклади.*

Про структуру навчальних дій

Знання про дії, так само як і знання про об'єкти діяльності, можуть бути знаннями різної повноти, узагальненості, систематичності і т.д. Ці ж властивості характеризують і такий компонент досвіду суб'єкта, як уміння здійснювати дії, що, крім того, можуть мати різний ступінь здійснення.

Виконавчими навчальними діями, за допомогою яких власне і здійснюється перетворення зовні заданих знань і дій у засвоєні учнем знання і дії, є:

- а) дії з'ясування змісту навчального матеріалу;
- б) дії обробки навчального матеріалу.

Дії з'ясування змісту навчального матеріалу. Види дій з'ясування змісту знань і умінь у навчанні виділяються в залежності від наявності або відсутності прямого повідомлення наукових знань викладачем у навчанні. На цій підставі виокремлюють відповідно такі види з'ясування, як:

- 1) з'ясування змісту знань і дій при наявності повідомлення їх змісту викладачем;
- 2) з'ясування змісту конкретних знань і дій шляхом виведення їх із загальних знань, що отримані від викладача;
- 3) з'ясування змісту будь-яких знань і дій шляхом самостійного пошуку при наявності непрямой допомоги з боку викладача.

Склад дій з'ясування змісту матеріалу кожного виду включає:

а1. Дії з'ясування змісту навчального матеріалу з письмових повідомлень:

- сприйняття (читання) і декодування вихідного змісту повідомлення (тексту). Операції: сприйняття знакової форми елементів тексту, актуалізація значення мовних одиниць, відновлення змісту висловлень;
- переробка і власне з'ясування змісту повідомлення (тексту):
 - виділення тематичного складу повідомлення (тексту) на різних рівнях;
 - виділення основних положень повідомлення (тексту) у відношенні фактів, теорій, оцінок і критики, представлених у ньому;
 - віднесення тем повідомлення (тексту) до логічних видів змісту (факти, теорії, оцінка, критика);
 - конспектування (фіксація виділеного і з'ясованого змісту);
 - фіксація систематизованої тематичної структури повідомлення (тексту), плану розподілу змісту в повідомленні (тексті); описовий тезовий виклад основних положень повідомлення (тексту) за темами усіх рівнів і видів змісту.

а2. Дії самостійного виведення змісту конкретного матеріалу з загальних положень (операції: конкретизація, підведення під поняття, виведення наслідків, доказ та ін.).

а3. Дії самостійної побудови конкретних і загальних знань при наявності керування пошуком з боку викладача:

- аналіз задачі і її умов;
- пошук принципу розв'язання задачі;
- перевірка знайденого розв'язку задачі.

Дії відпрацювання навчального матеріалу. Види дій відпрацювання знань і умінь виділяються за довільністю або мимовільністю відпрацювання, наявності або відсутності поетапності інтеріоризації, характеру дій, у процесі яких відбувається відпрацювання в діях породження знань або в діях їх застосування.

Основними видами відпрацювання, що виділяються з огляду на це, є:

- 1) відпрацювання шляхом завчання (довільне відпрацювання в діях повторного породження без поетапності інтеріоризації);
- 2) відпрацювання у вправах (мимовільне відпрацювання в діях застосування знань без поетапності інтеріоризації);
- 3) поетапне відпрацювання (мимовільне, у діях застосування з поетапністю інтеріоризації).

Здійснення виконавчих дій навчання супроводжується контрольними діями навчання, до складу яких входять:

а) контроль з'ясування змісту навчального матеріалу:

- контроль з'ясування змісту навчального матеріалу з повідомлення;
- контроль з'ясування змісту навчального матеріалу при дедуктивному виведенні матеріалу;
- контроль з'ясування змісту навчального матеріалу при самостійній побічно керованій побудові знань і дій;

б) контроль відпрацювання навчального матеріалу:

- контроль довільного відпрацювання матеріалу (завчання);
- контроль мимовільного відпрацювання навчального матеріалу у вправах;
- контроль поетапного відпрацювання матеріалу.

Ильясов И.И. Общее представление об учении как деятельности // Теории учения:

Хрестоматия. – Ч. 1. – М., 1996. – С. 96-97.

- ◆ *Які види навчальних дій притаманні процесу навчання?*
- ◆ *Проаналізуйте і виділіть послідовність навчальних дій.*

Про культуру розумової праці

Формування в майбутніх педагогів культури розумової праці припускає роботу з ними за такими напрямками:

- самоосвіта;
- дотримання гігієнічних вимог, режиму;
- ознайомлення з елементами наукової організації праці;

- засвоєння правил техніки безпеки, гігієни і санітарії;
- облік біоритмів у роботі;
- підвищення мотивації праці;
- використання різних засобів відновлення працездатності;
- облік у навчальній діяльності психологічних механізмів і властивостей уваги, пам'яті, мислення, уяви, закономірностей і механізмів формування знань, умінь і навичок, ставлень, творчих здібностей;
- оволодіння прийомами навчальної діяльності і розумових операцій.

Учитель повинен володіти прийомами економії часу, пошуку і класифікації інформації, ведення раціональних записів, конспектування літератури. <...>

Складовою частиною культури розумової праці є культура читання. Учителеві, що вирішує задачі формування в дітей навичок читання, необхідно мати уявлення про сучасні теорії процесу читання, розроблені в інженерній психології, лінгвістиці. Культурному вчителю зовсім не зайве знати основи моделювання соціальних процесів, що дозволить йому виявляти фактори, що впливають на якісні характеристики читання (швидкість і якість сприйняття інформації, значеннєвої переробки, вироблення рішень, результативність зворотного зв'язку), і цілеспрямовано керувати цими процесами. Викладач педвузу зобов'язаний звертати увагу майбутніх педагогів на типові недоліки процесу читання: артикуляцію, звуження поля зору, регресію, відсутність гнучкої стратегії читання, зниження уваги. З урахуванням того, що близько 80% інформації сучасний фахівець може одержувати в режимі *швидкого читання*, необхідно забезпечити практичне оволодіння студентами педвузу різними способами читання й уміння оптимально використовувати ці способи в залежності від навчальних і професійних задач і виділеного бюджету часу (наприклад, прийомам швидкого читання). Таке читання повинне супроводжуватися аналізом змісту, самостійною критичною переробкою матеріалу, міркуванням, власним тлумаченням положень і висновків, визначенням галузей можливого професійного використання теорії.

Вибіркове читання дозволяє швидко відшукувати конкретну інформацію в книзі, необхідну для вирішення тих або інших професійних задач. При такому способі читання вчитель ніби бачить весь зміст книги і нічого не пропускає, але фіксує свою увагу тільки на тих аспектах тексту, які йому необхідні.

Читання-перегляд застосовується для попереднього ознайомлення з книгою. Швидко переглядаючи передмову, ознайомившись зі змістом і анотацією до книги, уже за змістом можна виділити найбільш важливі положення автора. Переглянувши висновок, можна зробити висновок про цінність тієї або іншої книги.

Сканування як особливий спосіб читання полягає у швидкому пошуку окремого слова, поняття, прізвища, факту в конкретній книзі, може бути використане вчителем при підготовці доповідей, конспектуванні

наукової літератури, виділенні базових понять. Культура читання визначається не тільки операційно-технічною стороною цього процесу, але і змістово-смісловою. Культура читання — це насамперед культура розуміння й інтерпретації того змісту, що передає книга. Навчитися розуміти текст означає навчитися в досконалому володіти розумовими операціями: виділенням операційно-значенневих ознак, антиципацією (здатністю угадувати за непрямими значенневими ознаками тексту подальші події) і реціпацією (умінням подумки повертатися до раніше прочитаного), а також навчитися бачити в тексті ті або інші виразні художні засоби, розуміти їх значення і зміст і описувати словами сутність образного вираження тієї або іншої ідеї.

Зрозуміти – означає пов'язати нову інформацію з колишнім досвідом. Опорою розуміння може виступати все, з чим ми пов'язуємо нову для нас інформацію: якісь другорядні слова, додаткові деталі, визначення. Будь-яка асоціація нового зі старим може виступати в цьому змісті опорою. В.Ф.Шаталов називає опорним сигналом будь-який символ, що допомагає учневі згадати той або інший факт, закономірність. Осмислення тексту при читанні ґрунтується на пошуку в ньому основних ідей, ключових слів, коротких фраз, що визначають текст наступних сторінок, і ув'язуванню його з колишніми враженнями, образами, уявленнями. <...>

Культура читання припускає також уміння читача передбачати розвиток події на основі аналізу вже прочитаного тексту, тобто *наявність значенневого здогаду*. Цю здатність угадувати за непрямими значенневими ознаками тексту подальші події називають антиципацією. Розвиток антиципації є прекрасним засобом виховання творчого читача, формування уяви. Це дозволяє людині зберігати сили і час при читанні будь-якого тексту, тому що кожен текст містить у собі багато надлишкової інформації. Формує грамотне читання, а також *уміння подумки повертатися до раніше прочитаного* – реціпація. Повернення до попередніх висловлень і ідей автора на основі зв'язку їх з виучуваним у даний момент дозволяє краще зрозуміти його зміст, думку, ідеї, учить цілісному баченню змісту.

Культурі педагогічного мислення містить у собі розвиток здатності до педагогічного аналізу і синтезу, розвиток таких якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість, спостережливість, педагогічна пам'ять, творча уява. <..>

Культура педагогічного мислення має на увазі розвиненість мислення вчителів на трьох рівнях:

- на рівні методологічного мислення, орієнтованого його педагогічними переконаннями. Методологічне мислення дозволяє вчителю дотримувати правильних орієнтирів у своїй професійній діяльності, розробляти гуманістичну стратегію;
- другий рівень педагогічного мислення – тактовне мислення, що дозволяє вчителю матеріалізувати педагогічні ідеї в технології педагогічного процесу;

- третій рівень (оперативне мислення) виявляється в самостійному творчому застосуванні загальних педагогічних закономірностей до окремих, унікальних явищ реальної педагогічної дійсності.

Методологічне мислення вчителя – це особлива форма діяльності педагогічної свідомості, жива, тобто пережита, переосмислена, обрана, побудована самим педагогом методологія особистісно-професійного самовдосконалення. Специфіка методологічного мислення вчителя полягає у тому, що в процесі здійснення ним методологічного пошуку формується суб'єктивність (авторство розуміння навчального матеріалу і педагогічних явищ), що є неодмінною умовою наступного формування вчителем суб'єктності, затребуваності особистісних структур його учнів. Розвинуте методологічне мислення учителя визначає можливість генерації ним нових ідей у конкретних проблемних ситуаціях, тобто забезпечує евристичність його мислення.

Мижериков В.А. Введение в педагогическую деятельность. — М., 2002. — С. 114—116.

- ◆ *Складіть тезовий конспект даного уривка.*

Технологічна культура педагогічної праці

Основу гуманістичної технології професійного навчання студентів складає особистісно-діяльнісний підхід; майбутній вчитель у цілісному педагогічному процесі вузу виступає як суб'єкт діяльності, суб'єкт розвитку. Він дозволяє додати процесу професійної підготовки прикладну спрямованість.

Особистісно-діяльнісний підхід створює умови для навчання студентів технологічної культури педагогічної праці. Він вимагає виділення найбільш значимих професійних умінь учителя. До таких умінь, на нашу думку, відносяться: уміння діагностувати рівень розвитку особистості й аналізувати виховну ситуацію; ставити педагогічну задачу й проектувати педагогічну взаємодію; здійснювати педагогічну взаємодію, її регулювання і коректування; оцінювати і пояснювати причину розбіжностей між ними. Відповідно до цих умінь моделюється навчальна діяльність студентів.

Шиннов Е. Н. Гуманизация профессионального становления педагога // Советская педагогика. – 1991. – №9. – С.83.

- ◆ *Чи згодні ви, що саме ці уміння складають технологічну культуру педагогічної праці? Чи можете ви змінити цей список? Аргументуйте свою думку.*

Навчальна діяльність студента педвузу

Діяльність студентів у процесі навчання є справді навчальною, якщо вона свідомо спрямована на здійснення цілей навчання, прийнятих ними як особистісно значимі. Д.Б.Ельконін указував, що «навчальна діяльність є насамперед така діяльність, у результаті якої відбуваються зміни в самому

учні. Це — діяльність зі самозміни, її продуктом є ті зміни, що відбулися в самому суб'єкті». Домінуючим мотивом навчальної діяльності є внутрішній навчально-пізнавальний мотив. Якщо ж домінуючим мотивом навчання студента є оцінка, одержання диплома й інші зовнішні мотиви, то процес його навчання у вузі не є навчальною діяльністю. Найважливішим фактором мотивації навчальної діяльності є інтерес і схильність студента до своєї майбутньої професійної діяльності. У цьому випадку процес навчання приносить студентові велике емоційне задоволення, почуття радості від знань, що здобуваються, оволодіння загальнонавчальними і професійними вміннями і навичками.

С.Л.Рубінштейн писав: «Існують... два види *навчання* або, точніше, два *способи наuczіння* і два види діяльності, у результаті яких людина опановує новими знаннями й вміннями. Один з них спеціально спрямований на оволодіння цими знаннями й вміннями як на свою пряму мету. Інший забезпечує оволодіння цими знаннями й вміннями, здійснюючи інші цілі. Навчання в останньому випадку — не самостійна діяльність, а процес, що здійснюється як компонент і результат діяльності, у яку він включений. Наuczіння, доведене до завершальних результатів, звичайно здійснюється обома способами, у тому або іншому співвідношенні».

Навчальна діяльність є першим способом наuczіння. Але, звичайно, студенти в процесі навчання виконують і інші види діяльності, спрямовані на зовсім інші цілі (наприклад, написання рефератів, проведення дослідів, розв'язання задач, виробнича практика і т.д.). Оволодіння знаннями й вміннями в цих випадках є лише побічним результатом діяльності студентів.

Давно встановлено, що найбільш ефективною в сенсі успішності й особливо розвитку студентів є навчальна діяльність, тому вона повинна бути провідною в навчальному процесі вузу, хоча за часом може і не займати першого місця. Однак важливо, щоб при виконанні будь-яких, навчальних завдань на виконання певної діяльності студенти чітко розрізняли цілі даної діяльності і ту *навчальну задачу*, що повинна бути вирішена в процесі її виконання. Тут під навчальною задачею розуміються ті знання, вміння і навички, які студент повинен опанувати, виконуючи ту або іншу діяльність.

Навчальна діяльність здійснюється за допомогою наступних *навчальних дій*:

- 1) вичленовування проблеми з поставленого перед студентами завдання;
- 2) виявлення загального способу розв'язку проблеми;
- 3) моделювання загальних відносин навчального матеріалу і загальних способів розв'язання навчальних проблем;
- 4) конкретизація і збагачення окремими проявами загальних відносин і способів дій;
- 5) самоконтроль за ходом і результатом навчальної діяльності;

б) самооцінка відповідності ходу і результату діяльності поставленого перед ними завдання.

Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический справочник. – М., 1999. – С. 64-66.

♦ *Складіть конспект-схему цього тексту.*

Основні компоненти готовності студента до самоосвіти

1) *Наявність емоційно-особистісного апарата самоосвіти, що впливає на систематичність і послідовність здійснення процесу самоосвітньої діяльності. Він містить у собі:*

- особистісні цінності людини, що визначають її світогляд, погляди на «своє» у житті;
- ставлення до суспільно корисної праці, у тому числі до навчання, і самоосвіти.

2) *Система знань і умінь, що відбиває міру інтелектуального розвитку особистості:* ,

- у конкретному бачити загальне;
- із загального виділяти конкретне;
- бачити внутрішньо- і міжпредметні зв'язки щодо різних наукових понять, методів тощо;
- усвідомлення єдності і цілісності наукової картини світу;
- уміння співвідносити наукові категорії з об'єктивною реальністю;
- рівень розуміння відносного характеру знань і необхідності уточнювати їх шляхом систематичного пізнання;
- уміння аналізувати й узагальнювати;
- гнучкість розумової діяльності, усвідомленість, стійкість і самостійність мислення;
- міцність наявних знань, умінь і навичок, їх відновлюваність.

3) *Узагальнені уміння особистості працювати з основними джерелами соціальної інформації:*

- характер орієнтування в різноманітних об'єктах інформації;
- психологічна готовність правильно оцінити функціональні можливості як окремого джерела, так і сукупності джерел;
- культура сприйняття інформації від джерела;
- раціональний запис інформації;
- уміння використовувати джерело інформації при самоконтролі і самооцінці якості результатів самоосвіти.

4) *Організаційно-управлінські уміння:*

- уміння намічати і приймати до виконання задачі самоосвіти, основні шляхи пошуку та засвоєння соціального досвіду;
- навички планування навчальної праці, розподілу зусиль і часу для розв'язання цих задач;

- уміння і навички самоконтролю, самоаналізу і самооцінки результатів самоосвітньої діяльності на певному етапі і на її основі – розробка нових задач самоосвіти.

Концептуальні положення підготовки людини
до самоосвітньої діяльності

1. Підготовка людини до самоосвіти — це цілеспрямоване залучення її до освоєння соціально-економічного досвіду на основі власних інтересів і індивідуальних особливостей. При цьому готовність до самоосвіти повинна розглядатися в розвитку як внутрішній процес, що відбувається в особистості.
2. Підготовка до самоосвітньої діяльності сприяє реалізації випереджальної ролі освіти людини стосовно психічного стану його готовності до ринку праці.
3. Готувати людину до самоосвіти необхідно з дитинства, продовжувати у школі й у вузі, у системі підвищення кваліфікації.
4. Основними напрямками формування досвіду самоосвітньої діяльності людини є:
 - а) формування потреб самостійно здобувати знання, уміння і навички як засобу задоволення своїх особистих інтересів, розв'язання проблем, соціально значимих для даного етапу суспільно-політичного розвитку вітчизни;
 - б) засвоєння узагальнених знань, умінь і навичок, необхідних для виконання пріоритетних видів людської діяльності;
 - в) оволодіння сучасними методами і засобами використання інформації (книги, автоматизовані і комп'ютерні комплекси);
 - г) засвоєння умінь раціонально організувати (спланувати, реалізувати, а потім оцінювати і коректувати траєкторію своєї пізнавальної діяльності).
5. Самоосвіту варто розглядати і як основний напрям професійного зростання (майстерності), і як найважливіший засіб цивілізованого забезпечення конкурентноздатності людини на ринку праці.

Пидкасистый П.И. Психолого-дидактический
справочник. – М., 1999. – С. 279-280.

- ◆ *Уважно вивчіть концептуальні основи готовності особистості до самоосвіти. Які показники такої готовності в себе ви можете вважати сформованими?*

Адаптація студентів 1-го курсу до умов навчання у вузі

Незважаючи на те, що практично всіма визнається важливість і актуальність наукового обґрунтування керівництва процесом адаптації в стінах вищої педагогічної школи, не так багато досліджень присвячених безпосередньо цій проблемі. Як показує аналіз, процес адаптації учорашніх школярів до умов навчання у вузі є складним і хворобливим.

Дані нашого дослідження показують, що перші місяці навчання у вузі для більшості студентів відзначені найбільше позитивним настроєм на навчання і найбільш високими показниками навчальної роботи. Однак після цього першого, відносно благополучного періоду починаються труднощі. У процесі адаптації студент повинен опанувати навичками одержання навчальної і наукової інформації в новому для нього вузівському середовищі. Для вчорашнього школяра починається процес придбання професійних знань і умінь, він повинен перебороти серйозне протиріччя між об'єктивною необхідністю перебудови своєї навчальної діяльності, виробленням нових способів і прийомів навчальної роботи і відсутністю знань про те, як це зробити. Для нього змінилися і форми організації навчального процесу, і методи вивчення навчальних предметів, і система контролю за його навчальною діяльністю, і багато чого іншого.

Діагностика рівня адаптованості студентів 1-го курсу свідчить про те, що 47,4% учорашніх школярів не задоволені станом своєї адаптації до умов навчання у вузі. Вони вказали на зниження в них рівня професійних цілей, інтересів і установок, пов'язаних з виконанням майбутньої педагогічної місії. При цьому більше половини називають причиною неадаптованості свою невідповідність до вузівських форм і методів навчання і відсутність навичок самостійної роботи. Дані, отримані на 2-му курсі, показують, що рівень неадаптованості в студентів знижується з 47,4 до 31,3%. Студенти, що пройшли допрофесійну підготовку в педагогічних класах, демонструють протилежну тенденцію: у них адаптаційна напруга не тільки не знижується до середини другого року навчання, але, навпаки, трохи збільшується — з 53,3 до 57,2 %.

Нами також була встановлена структура адаптаційних труднощів студентів. При цьому предметом опитування були:

- а) система ставлень студентів до навчального процесу у вузі, характеру його організації і самоорганізації навчальної діяльності (пізнавальний компонент професійної адаптації);
- б) комунікативні якості студента, міжособистісні відносини в студентському середовищі (соціально-психологічний компонент професійної адаптації);
- а) ціннісне ставлення до професії, мотивація навчальної діяльності (ціннісно-мотиваційний компонент професійної адаптації).

Результати свідчать, що в студентів 1-го курсу на початковому етапі навчання виявляється наступна структура причин адаптаційних труднощів: на першому місці знаходяться проблеми пізнавального компонента професійної адаптації, на другому — ціннісно-мотиваційного і на третьому — соціально-психологічного. У випускників педкласів на першому місці стоять ціннісно-мотиваційні труднощі і лише на другому — пізнавальні. Бесіди з випускниками, викладачами, включене спостереження дозволяють запропонувати наступне пояснення отриманих результатів. Для випускників педагогічних класів найбільш хвороблива втрата соціального

статусу, елементи якого, закладалися в педагогічному класі. Вони переживають незатребуваність, за їхніми відчуттями, уже накопичених ними знань і частково педагогічних умінь і навичок, деякою мірою втрату індивідуального підходу до себе, розчинення в загальній масі студентів.

Що стосується соціально-психологічного компонента професійної адаптації, то міжособистісні відносини не грають для тих і інших студентів досить серйозної ролі. У їхній повсякденній діяльності панують індивідуальні форми роботи, студенти не відчувають потреби в спільній навчальній діяльності і не виділяють її різних форм.

Наскільки глибоко усвідомлюють студенти причини наявних у них труднощів у навчальному процесі вузу? З метою пошуку відповіді на це питання в цих же студентів нами було проведене визначення самооцінки навчальних умінь протягом 1-го і 2-го курсів. Отримані дані показують, що студенти-випускники підкласів – позитивно оцінюють наявний у них рівень сформованості різних навчальних умінь у такий спосіб (у %): 1) уміння конспектувати лекції (62,1); 2) уміння вести самостійний пошук і аналіз необхідної літератури (55,9); 3) уміння підбирати додаткову літературу (44,8); 4) уміння готуватися до виступів на семінарських заняттях (42,3); 5) уміння брати участь у дискусіях (40,2); 6) уміння конспектувати першоджерела (39,9); 7) уміння працювати з бібліографією (36,9); 8) уміння планувати свою діяльність (36,6); 9) уміння складати плани і реферувати (28,9).

Якщо порівнювати ці дані з показниками інших студентів, то можна відзначити в них досить вагому розбіжність у наявних і необхідних якостях, що говорить про самонезадоволеність студентів даної категорії. Таким чином, підтверджується, що допрофесійна підготовка багато в чому сформувала в студентів ряд навчальних умінь. Крім того, у них відзначене більш тісне зближення структури наявних і бажаних навчальних навичок. Однак не можна не відзначити і наявність протиріччя між необхідністю перебудови навчальної діяльності студента, виробленням нових способів і прийомів навчальної роботи і відсутністю знань про те, як це зробити. В наявності відносно високий рівень сформованості інтересу до навчання у випускників підкласів і низький рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності.

Упускається важливий момент входження і прилучення студентів до педагогічної професії на основі існуючої піднесеності настрою, наснаги після вступу до вузу, щирого прагнення більшості першокурсників якомога швидше долучитися до професії учителя. У підсумку подальше переключення на професійні позиції виявляється більш важким і тривалим процесом. І на наступних етапах навчання ми маємо справу зі студентом, у якого сформований інтерес до предмета не підкріплений інтересом до педагогічної професії.

Тому так необхідно починати роботу з керування ціннісно-мотиваційним компонентом адаптації студентів до професії вчителя з

перших днів навчання на 1-му курсі. Необхідна така організація процесу навчання, за якої буде відбуватися не просте пристосування до нових умов вузівського життя, а свідоме включення у процес професійної підготовки і професійну діяльність учителя, формування високого рівня професійно-педагогічної спрямованості.

Агафонова А.С. Адаптация выпускников педагогических классов к условиям профессионального обучения в вузе: Дис. ... канд. пед. наук. – Тула, 1997. — С. 77-81.

♦ *Як ви оцінюєте рівень своєї адаптації до умов навчання в педвузі? Що для вас є головною причиною адаптаційних труднощів? Чому?*

ТАКІ РІЗНІ СТУДЕНТИ... (за книгою І. Грекової «Кафедра»)

Люда Велічко

У школі Люда училася добре, хоча відмінницею не була. Тільки з математики в неї були всі п'ятірки. Математичка Зоя Петрівна ставила її в приклад іншим за «логічний склад розуму». Було це перебільшенням: ніякого складу розуму в Люди Велічко не була, тільки жива уява, непогана пам'ять і любов до нетутешнього (відтіля, з іншого світу, були красиві слова: апогема, медіана, тангенс).

Вступаючи до інституту, вибрала вона факультет АКІ (автоматика, кібернетика, інформація), тому що всі ці слова їй дуже подобалися, особливо «кібернетика». Вона наївно думала, що відразу ж почне проектувати роботів. Однак на першому курсі роботами і не пахло: тільки математика, фізика й інші загальнонаукові дисципліни.

Учитися їй спочатку було важко. Математичної підготовки, отриманої в школі, явно отут не вистачало. Важка була і лекційна система. У школі усе було ясно: виклад — повторення-закріплення. Тут не повторювали і не закріплювали, тільки викладали. Упустиш що-небудь — не відновиш. Лектори — професори і доценти — якісь неприступні, говорять складносурядними реченнями, не зрозумієш, де головне, де підрядне. Жартів їх, на які дружним сміхом відкликався зал, Люда не розуміла: що тут потішного? Словом, важко. Старанна, вона займалася цілими днями, вечорами, іноді і ночами, але успіхів не виходило.

А от з гуртожитком їй повезло: потрапила в двомісну кімнату зі своєю однокурсницею Асею Уманською, дівчиною з красивими чорними очима і маленьким ротом. Ася – відмінниця, золота медалістка – всі рішуче знала і вміла пояснити краще усякого викладача. Викладач чим поганий? Сидить десь у себе на висоті, і йому невтямки, чого студент не розуміє. Ася, хоч і відмінниця, завжди розуміла, що саме Люді неясно.

Жили дружно, багато займалися. Люда почала розуміти, що до чого, яке завдання треба робити, а яке необов'язково. Навчилася списувати контрольні, уміло користуючись шпаргалкою, готуватися до лабораторок, забулювати важливі формули, не вникаючи в їх зміст. Так званий

навчальний процес вона сприймала як певний ритуальний танець зі своїми правилами, ніякого відношення до наукових знань не має. Важливі були інші знання: хто що запитує, кому як відповідати (один любить відразу, інший — подумавши), як легше завчити напам'ять формулу або формулювання... Для цього передавалися з вуст у уста якісь саморобні віршики з потрібними сполученнями букв. Усьому цьому навчилася Люда, так само як городянин навчається переходити вулицю, уникаючи машин.

Студентське життя перетворювалося в серію дрібних обманів: там списати, отут підчистити, тут ушитися. Домашні завдання виконувалися по черзі, шпаргалки писалися оптом. Підпільно циркулювали отримані ще від попередніх потоків розв'язки задач; заношені до дір, вони переписувалися з помилками, яких ніхто не помічав (хіба випадково), — у викладачів теж не було часу.

Підійшла зимова сесія. Люда почала її добре — без трійок. І раптом як сніг на голову – двійка з матлогіки! Уже як вона її, прокляту, вивчила! Спочатку до кінця і з кінця до початку — від зубів, як говорять, відскакувало! І Ася перевіряла — усе, говорить, добре, четвірка як мінімум. Чого ж на іспиті так розгубилася? Напевно, через Маркіна, дивна людина, усе жартує. Говорить хитромудро, якимись петлями. Люда узагалі викладачів боялася, а Маркіна особливо. Ніяк не зрозуміти, що йому треба. Скажеш йому точно по книзі, а він: «Що ви маєте на увазі?» Вона знову по книзі, а він: «Розповідайте своїми словами». А які можуть бути свої слова в матлогіці? Вона і так і сяк, а йому все не те. Так і прогнав. Приходьте, говорить, після сесії. А що в Люди стипендія погоріла, це його не стосується. Шкідливі вони все-таки, викладачі!

Ася Уманська

З усіх відмінників факультету АКІ самою твердою була Ася Уманська: одні круглі п'ятірки, без коливань і зривів. Її портрет не сходив з дошки передовиків навчання. Йшла прямим ходом на диплом з відзнакою. Товариші її любили: завжди допоможе, пояснить, дасть списати. Конспекти вела під копірку, відразу в трьох-чотирьох екземплярах (потім за ними ставали в чергу). Професори звикли бачити в передніх рядах Асіні уважні очі, усмішливий рот і маленькі руки, що спритно перекладали копіркою аркуші зошита; іноді навіть зупинялися і чекали, поки вона закінчить цю нехитру процедуру.

Однокурсники дивувалися: чого тільки Аська Уманська не знає! І за фахом, і за загальним кругозором (література, музика, живопис). Треба було збацати віршики для стінгазети — йшли до Асі. Вона брала кулькову ручку, підпирала рукою щоку, трішки замислювалась і – хлоп, вірші готові. Люда Велічко, сусідка по кімнаті, підозрювала, що Ася пише вірші не тільки за замовленням, але і для себе, хоча нікому їх не показує. Це її не дивувало: Асіні здібності до усього на світі вона сприймала як щось дане. Але з погляду Люди, Асіне життя було надто складне. Вона немов не жила, а увесь час себе навантажувала. А куди ще навантажувати? І так дихнути

ніколи. Зі своєю сусідкою Людою Велічко Ася відразу ж подружилася. Допомагала їй у навчанні, давала списувати контрольні роботи, домашні завдання. Нормальна форма студентської взаємодопомоги: усі так роблять.
♦ *Як ви оцінюєте навчально-пізнавальну діяльність цих студентів? Які позитивні і негативні сторони ви в ній бачите?*

Пан студент Імператорського С.-Петербурзького Університету

В описувану епоху [на рубежі XIX-XX ст.] дворянський кастовий університет під ударами капіталізму тріскотів, валився, вищі навчальні заклади перетворювалися у встанові, йшов процес їх демократизації, але при впевненому збереженні чоловічого контингенту. <...>

Зростала чисельність студентства, змінювався і його класовий склад. Значна частина його за своїм походженням продовжувала належати привілейованим станам. У Петербурзькому університеті, найбільшому навчальному закладі Росії, на 1 січня 1905 р. діти дворян і чиновників склали 60,92 % від загальної кількості.

На 1 січня 1916 р. в Імператорському Петроградському університеті навчалось 7780 студентів. Синів дворян і чиновників – 2343, дітей осіб духовного звання – 443, синів почесних громадян і купців I гільдії – 525, юнаків з міщан, купців II гільдії і ремісників – 1657, із селян – 818, козачого стану – 91, іноземних підданих – 81, іноземців – 6.

Досить незначним був вузький прошарок студентства, що належав до голосних аристократичних прізвищ, що володіли величезними земельними латифундіями. Ці молоді люди різко виділялися зі студентської маси манерами, дорогою студентською формою і скандальними світськими пригодами.

Більшість дворянсько-чиновницьких студентств були дітьми дрібних чиновників, дрібнопомісних дворян або ж дворян тільки за титулами.

Діти великих капіталістів — купців I і II гільдії – разом з дітьми дворян, духівництва і почесних громадян склали понад 4/5 студентів Петербурзького університету, в інших університетах країни спостерігався процес зменшення їх питомої ваги.

Виходив ніби парадокс. Традиційно зберігався дворянсько-чиновницький склад студентства, а половину студентської маси складала малозабезпечена молодь, що часом бідувала. І це за досить заниженими офіційними статистичними даними державних комісій обстеження. Хто ж вони? Безумовно, мова йде про студентів-вихідців з різночинного шару, що у XIX в. були дітьми священників, осіб міщанського походження, купців, вільних селян.

Олесич Н. Господин студент Императорского С.-Петербургского университета. – СПб. – 1999. – С. 14-16.

♦ *Ознайомтеся з цими статистичними даними початку XX в. Як змінився соціальний склад студентів сучасного вузу? Проілюструйте конкретними прикладами по вашому вузі, вашій студентській групі.*

Проблеми студентів очима самих студентів

Студентство — один з найбільш значимих етапів у житті кожної людини. Однак це ще і час серйозних і глибоких міркувань про життя, про обрану професію, пора, коли студентові приходить вирішувати безліч проблем.

Одна з найважливіших, як вважає студентка 5-го курсу факультету психології ТДПУ ім. Л.Н.Толстого Е.Веклічева, — це проблема міжособистісних стосунків у студентському середовищі. «Соціальна роль студентки 1-го курсу і проведене анкетування, — відзначає вона, — дозволили мені подивитися на міжособистісні стосунки студентів і пов'язані з ними проблеми "зсередини", очима безпосереднього учасника. Як показало анкетування, юнакам у педагогічному вузі складніше адаптуватися. Це ж стосується іногородніх студентів — тут чималу роль грає паралель "культура міста — культура села". Крім того, економічна неспроможність, відірваність від оселі і звичної обстановки, колишнього соціального оточення, розставання з дорогими людьми, як правило, далеко не позитивно позначається на соціальному самопочутті студентів, що виявляється перенасиченим негативними настроями. Спостерігається й угасання творчого потенціалу особистості, небажання учитися і брати участь у різних заходах. Острах конфронтації, індивідуальні страхи, негативні масові явища (алкоголізм, наркоманія, проституція, вандалізм), диференційовані інтереси, ціннісні і культурні орієнтири, відсутність тих людей, що надали б допомогу у подоланні труднощів, що виникають у процесі адаптації, стереотипи (у тому числі і недовіра офіційним інстанціям), нарешті, реформаційний період системи вищої освіти, зсув сприйняття студентського життя а сторону лише освітньої діяльності — все це відкладає негативний відбиток на стан студентського середовища в цілому».

Виходячи з цього, Е. Веклічева пропонує чітко сформулювати цілі і задачі виховної, насамперед адаптаційної, діяльності відділів з соціально-психологічної роботи зі студентами, розробити основні інструменти і план реалізації відповідних програм. Ця необхідність обумовлена тим, що рівень інтеграції особистості в студентство (те, наскільки затишно вона себе почуває а групі) багато в чому визначає якість засвоєння професійних навичок, а отже, і якість тих кадрів, що покликані розвивати національну економіку.

Науковий інтерес Ю.Панової, студентки 5-го курсу факультету педагогіки і психології розвитку дитини ТДПУ ім. Л.М.Толстого, звернений до специфіки мотивації і рівня задоволеності професією студентів педагогічного вузу. Згідно даних автора, у 74% студентів 5-го курсу і 56% першокурсників внутрішня мотивація переважає над зовнішньою. Серед респондентів 1-го курсу в порівнянні з їхніми старшими товаришами більше тих, у кого переважає зовнішня позитивна

(31%) і навіть зовнішня негативна мотивація (12,5%). Тобто в професійній діяльності для них більш важливі мотиви грошового заробітку, прагнення до просування по роботі, потреба у досягненні соціального престижу і поваги з боку інших, а також уникнення критики з боку керівників або колег. Ю.Панова вважає, що це пов'язано з недостатньо ясними уявленнями першокурсників про практичну сторону діяльності педагога, основні цілі якої інші. Для першокурсників також важливим фактором є відповідність обраної професії їхнім здібностям, а для 5-го курсу – можливість самовдосконалення в процесі професійної діяльності. На 5-му курсі рівень задоволеності професією у 44% опитаних нижче середнього, дуже низький (незадоволеність) спостерігається у 12%, середній – у 19 %, вищий за середній — у 25%. У респондентів 1-го курсу цей показник досягає середнього рівня у 75% відповідей, вище за середній – у 25%. Таким чином, найбільша задоволеність обраною професією спостерігається в першокурсників, до 5-го курсу рівень задоволеності істотно знижується. Однак, незважаючи на це, саме ставлення до професії залишається позитивним. Так, специфіка роботи вчителя подобається 81% опитаних 1-го курсу і 56% студентів 5-го курсу. Найбільше приваблює в обраній професії всіх респондентів можливість спілкування з людьми, дітьми, наявність умов для самовдосконалення, творчого ставлення до діяльності. Як негативні моменти майбутньої роботи всі студенти відзначають низьку зарплату і недостатню повагу до педагогів з боку суспільства. Приваблює опитаних у майбутній професії можливість працювати з людьми, займатися творчістю, передавати знання, виховувати підростаюче покоління. Однак задоволеність обраною професією набагато вища в першокурсників, що ще спираються на свої ідеальні уявлення про майбутню професійну діяльність. Однак створений ними образ при зіткненні з реаліями обраної професії поступово піддається змінам, і до 5-го курсу рівень задоволеності неминує знижується. Тому встає задача не тільки збереження, але і значного зміцнення, розвитку в студентів інтересу до професії, починаючи з перших місяців навчання у вузі. Це складний процес, що включає й організацію суспільної роботи, і науково-дослідну діяльність майбутніх педагогів, і докладне знайомство з теоретичним і практичним змістом роботи з обраної ними спеціальності. Необхідним також, вважає автор дослідження, створення в сфері професійної освіти умов для надання особистості компетентної психолого-педагогічної допомоги в її пошуку професії для себе і себе в професії.

Студентка 3-го курсу природничо-наукового факультету ТДПУ ім. Л.М.Толстого Н.Загуменнова займалася вивченням і профілактикою стресових станів у студентів. Аналіз вихідного рівня психофізіологічного стану проводився автором за наступними параметрами: рівнем тривожності і нейротизму, типами темпераменту, формами поведінки в конфліктних ситуаціях, за показниками соматичного здоров'я, режиму дня і харчування, показникам рівня артеріального тиску, пульсу. У результаті

показано, що значне число студентів (37-77%) за різними показниками можна віднести до групи ризику. При цьому в кожному сесію кількість студентів групи ризику зростає в 5 разів за показниками пульсу й у 2,5 рази за рівнем артеріального тиску. Аналізуючи особистісні особливості студентів з групи ризику, Н.Загуменнова виявила, що в ній переважають інтроверти — 82%, у 42% — високий рівень нейротизму, 25% меланхоліків, 22% флегматиків. Тривожно, що найбільш використовуваними способами виходу з конфлікту є неефективні форми: компроміс (53 %) та уникнення (30 %).

Для профілактики стресового стану студентів автором був розроблений спеціальний тренінг, спрямований на: 1) формування навичок саморегуляції студентів у стресових ситуаціях; 2) розширення репертуару форм поведінки; 3) зниження нервово-психічної напруги; 4) мобілізація резервних можливостей. Заняття за програмою тренінгу дають досить непоганий результат. Так що для студентів з високими стресовими показниками є ефективні шляхи, щоб боротися з цим станом.

Період студентства — це взагалі час високих емоційних перевантажень і переживань, на що звертає увагу студентка 2-го курсу природно-наукового факультету ТДПУ ім. Л.М.Толстого К.Матросова. «Емоції, — відзначає вона, — сигналізують про сприятливий або несприятливий розвиток подій, про більшу або меншу визначеність положення суб'єкта в системі міжособистісних відносин і забезпечують регулювання, налагодження його поведінки в умовах будь-якої діяльності. Тому метою проведеного нами дослідження було визначення спектра емоційних переживань студентів 1-го курсу. І результати уражають увагу. У кожному випадку з'ясувалася перевага в студентів гедоністичних емоцій — тобто емоцій, пов'язаних із задоволенням потреби в тілесному і щиросердечному комфорті, безтурботності і веселоощах, а найменш прийнятними виявилися комунікативні — емоції, пов'язані з потребою спілкуватися, ділитися думками і переживаннями.

Чому ж комунікативні емоції не є першорядно значимими для студентів, що пов'язали своє професійне життя з діяльністю вчителя? Це дуже тривожний сигнал, над яким треба подумати і викладачам вузу, і самим студентам.

Вивчаючи проблеми формування моральної культури студентів, студентка 2-го курсу факультету іноземних мов ТДПУ ім. Л.М.Толстого Е.Ненашева дійшла висновку: у студенті закладений величезний внутрішній потенціал, необхідний для морального самовдосконалення. Але, на жаль, не для усіх актуальні задачі формування навичок здорового способу життя, дисциплінованості, критичного ставлення до себе, аналізу своєї діяльності — тобто того, без чого неможливо це моральне самовдосконалення. Наприклад, 20% опитаних називають головним ціннісним орієнтиром можливість будувати своє життя за власним сценарієм, допускаючи розбіжності його ходу із суспільними підвалинами.

Але хіба навіть найстійкіший принцип вартий щастя іншої людини? Чи не є егоїстичним бажання проголошувати свої принципи єдино правильними? 36% опитаних студентів мріють про досягнення особистого щастя, забуваючи про щастя оточуючих людей. Але ж будь-який майбутній учитель (36% студентів упевнені, що пов'яжуть своє життя з цією професією) повинен був сказати: «Головна мета мого життя — "сіяти розумне, добре, вічне" і не за "щире дякую", просто в цьому моє щастя, моє щастя в щасті моїх учнів». Мотиви студентів педагогічних вузів не повинні обмежуватися особистими інтересами (це може стати однією з проблем формування педагогічної етики), майбутні вчителі повинні думати про суспільство, за виховання якого їм доведеться відповідати.

Проблеми молодіжні глазами студентов:
Материалы Всерос. студ. научно-практ. конф.
— Тула, 2002

◆ *Познайомтеся з результатами досліджень ваших колег-студентів. Чи згодні ви з їхньою точкою зору на виявлені проблеми студентського життя? Аргументуйте свою відповідь.*

◆ *Які проблеми ви вважаєте найбільш значимими в підготовці майбутнього вчителя? Наведіть приклади з вашого студентського життя.*

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Модуль 1

- 1*. Складіть картотеку з 8-10 карток по літературі до теми „Професійно-педагогічна діяльність учителя сучасної школи” зі своїми анотаціями.
- 2*. Створіть фрагмент педагогічної хрестоматії до однієї з тем:
 - А. Професійна діяльність вчителя в різні історичні епохи.
 - Б. Соціально-педагогічні проблеми вчительської праці.
 - В. Загальна і професійна культура педагога.
 - Г. Сучасний учитель: розвиток чи виживання.
 - Д. Гуманістична спрямованість професії вчителя.

_____ (Ваш варіант за узгодженням з викладачем)
- 3**. Запропонуйте програму іспиту чи тестування, щоб визначити професійну придатність абітурієнта для роботи з дітьми.
- 4**. Підготуйте повідомлення на тему «Що я знаю про професію вчителя» з результатами власного дослідження.
- 5***. Напишіть реферат на тему: „Напрями реформування сучасної школи” з результатами власного дослідження.
- 6***. Підготуйте сценарій сюжетно-рольової гри на одну з тем:
 - Заняття в давньогрецькій школі.
 - Заняття в середньовічній школі.
 - Диспут у середньовічній Сорбонні.
 - День зі шкільного життя Джен Ейр (за книгою Ш.Бронте «Джен Ейр»).

_____ (Ваша тема за узгодженням з викладачем)

- 7***. Напишіть казку, використовуючи максимальну кількість українських прислів'їв і приказок, пов'язаних з навчанням і вихованням.
- 8***. Виконайте реферат на тему «Мотиви вступу до педагогічного ВНЗ» з результатами власного дослідження.

Модуль 2

- 1*. Складіть картотеку з 8-10 карток по літературі до теми „Професійно-особистісні якості сучасного вчителя” зі своїми анотаціями.
- 2*. Створіть фрагмент педагогічної хрестоматії до однієї з тем:
- А. Знамениті філософи і письменники про вчителя.
 - Б. Професійно-педагогічна культура сучасного вчителя.
 - В. Положення вчителя в суспільстві: історія і сучасність.
 - Г. Професійні здібності вчителя.
 - Д. Педагогічне самовиховання і самоосвіта.

_____ (Ваш варіант за узгодженням з викладачем)

- 3*. Складіть свій план самовиховання і самоосвіти на найближчий час і прокоментуйте його.
- 4**. Підготуйте реферат на тему „Сучасний учитель: хто він?” з результатами власного дослідження.
- 5**. Напишіть реферат на тему „Професійно-особистісні якості сучасного студента педагогічного ВНЗ” з результатами власного дослідження.
- 6**. Напишіть твір на тему «Що в моєму характері мені допоможе і що може перешкодити стати творчим учителем?».
- 7***. Напишіть звіт з теми «Які творчі риси особистості майбутнього вчителя закладає навчання в педагогічному вузі?» з результатами дослідження.
- 8***. Складіть свій проект «Учитель ХХІ століття».

Модуль 3

- 1*. Складіть картотеку з 8-10 карток по літературі до теми „Система неперервної педагогічної освіти” зі своїми анотаціями.
- 2*. Створіть фрагмент педагогічної хрестоматії до однієї з тем:
- А. Основні характеристики системи безперервної педагогічної освіти
 - Б. Педагогічні класи як допрофесійна підготовка майбутнього вчителя
 - В. Особливості навчального процесу в педагогічних вузах
 - Г. Учитель як суб'єкт післявузівської освіти

_____ (Ваш варіант за узгодженням з викладачем)

- 3***. Напишіть звіт з теми «Педагогічний клас (педагогічний коледж) як форма довузівського етапу системи безперервної педагогічної освіти» з результатами власного дослідження.
- 4***. Напишіть звіт з теми «Особливості системи безперервної освіти нашого регіону» з результатами власного дослідження.

- 5**. Підготуйте реферат на тему «Причини, що спонукують учителів до підвищення своєї кваліфікації» з результатами власного дослідження.
- 6**. Підготуйте реферат на тему «Ефективні форми підвищення кваліфікації вчителів» з результатами власного дослідження.

Модуль 4

- 1*. Складіть картотеку з 8-10 карток по літературі до теми „Особливості навчально-пізнавальної діяльності студента педагогічного вузу” зі своїми анотаціями.
- 2*. Створіть фрагмент педагогічної хрестоматії до однієї з тем:
- А. Навчально-пізнавальна діяльність у школі і педагогічному вузі: наступність і відмінності
 - Б. Основні загальнонавчальні уміння і навички студента педвузу
 - В. Особливості пізнавальних мотивів навчання студентів педвузу
 - Г. Сутність і рушійні сили самоосвіти студента педвузу
 - Д. Культура і техніка особистої праці студента педвузу
- _____ (Ваш варіант за узгодженням з викладачем)
- 3**. Упорядкуйте інструкції для студента-першокурсника „Як треба навчатись у педагогічному ВНЗ”.
- 4**. Напишіть есе на тему «Книга в моєму студентському житті».
- 5***. Напишіть реферат на тему „Мотиви навчання сучасних студентів у педагогічному ВНЗ” і виступіть на семінарі.
- 6***. Підготуйте реферат на тему „Вибір професії: відповідальний крок” і виступіть на семінарі.

Модуль 5

- 1***. Напишіть реферат на одну з тем:
1. Можливості впливу педагога на розвиток особистості.
 2. Сучасний учитель як вихователь.
 3. Що повинен знати і вміти сучасний учитель.
 4. Портрет учителя-майстра (сторінками педагогічних видань на вибір студента).
 5. Навчання у школі і вузі: спільне й відмінне.
 6. Пізнавальна діяльність студента: що потрібно знати і вміти.
 7. Самовиховання майбутнього вчителя.
 8. Образ вчителя в художній літературі (на вибір студента).
 9. (А.С.Макаренко; В.О.Сухомлинський; К.Д.Ушинський) про вчителя (на вибір студента).
 10. Професійні цінності сучасного учителя.
 11. Педагогічні портрети: (Ш.Амонашвілі; І.П.Іванов; Я.Корчак; М.Монтессорі; В.О.Сухомлинський; В.Ф.Шаталов; Р.Штайнер та ін.) як педагог (на вибір студента).
 12. Гра, навчання, праця, спілкування в діяльності вчителя.
 13. Ідеальний учитель: який він з погляду сучасного суспільства.

14. Педагогічна творчість і майстерність учителя.
15. Сучасна українська школа і напрями її реформування.
16. Педагог: професія й особистість.
17. Передовий і новаторський педагогічний досвід учителів країни (на вибір студента).
18. Античні філософи і педагоги про виховання і навчання.
19. Середньовічні філософи і педагоги про виховання і навчання.
20. Шкільні труднощі благополучних дітей.
21. Альтернативні школи: минуле, сьогодні, майбутнє.
22. Особливості адаптації студентів до навчання в педагогічному вузі.
23. Сила приклада вчителя у вихованні дітей.
24. Що б я змінив(ла) у школі, якби був(ла) директором?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Тести до модуля 1

Професійно-педагогічна діяльність учителя сучасної школи

1. Які з перерахованих компонентів відрізняють педагогічну працю від інших видів людської діяльності?
 - а) цілеспрямованість
 - б) предмет праці
 - в) знаряддя праці
 - г) мета діяльності
 - д) суб'єкт праці
2. Як за часів Київської Русі називали вчителя?
 - а) педоном
 - б) педотриб
 - в) дидакал
 - г) педагог
 - д) майстер
3. Яка з перерахованих особливостей є виключно особливістю педагогічної діяльності?
 - а) соціальна значущість
 - б) відповідальність
 - в) активний вплив на суспільне оточення
 - г) суб'єктність об'єкту праці
 - д) творчість, гнучкість, готовність до змін
4. Який з перерахованих видів діяльності не входить до системи педагогічної діяльності?
 - а) викладання
 - б) професійне самовдосконалення
 - в) методична діяльність
 - г) науково-дослідна діяльність

д) експлікування

5. Який з перерахованих видів діяльності не є реалізацією викладацької діяльності вчителя?

а) формування пізнавальних здібностей і наукового світогляду школярів

б) всебічний розвиток учнів

в) керування роботою предметних гуртків

г) організація конкурсів, олімпіад, екскурсій у природу, на виробництво, в музеї

д) проведення індивідуальної роботи з відстаючими і найбільш підготовленими учнями

6. Які з перерахованих закладів не входять до позашкільних освітньо-виховних?

а) палаци й будинки школярів

б) дитячі притулки

в) спортивні школи

г) станції юних натуралістів

д) дитячі залізниці

7. Яке з перерахованих завдань не є метою здійснення вчителем методичної роботи?

а) покращення комунікативних здібностей

б) підвищення наукового рівня

в) удосконалення навички самоосвітньої роботи

г) ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних наук і методик викладання навчальних дисциплін

д) збагачення новими, прогресивними й досконалими методами і засобами навчання

8. Яку роботу не виконує вчитель у процесі здійснення науково-дослідної діяльності?

а) знайомиться з новою науковою літературою у своїй галузі

б) уважно опрацьовує науково-методичні журнали зі свого предмета

в) організовує гурток юних дослідників

г) вивчає досвід навчально-виховної роботи своїх колег за фахом

д) експериментально перевіряє доцільність запровадження у власну практику педагогічних новацій

9. Які з перерахованих рис заважатимуть керівнику успішно управляти педагогічним і учнівським колективом, організувати їх на виконання завдань, які вирішує сучасна школа?

а) організаторські здібності

б) терпимість до проявів зазнайства і самозаспокоєння

в) творчий підхід до шкільних проблем

г) некомпетентність у питаннях педагогічної теорії і практики

д) уміння захопити своїм прикладом

10. Яка з перерахованих функцій не входить до педагогічної діяльності учителя?

- а) конструктивна
- б) організаторська
- в) комунікативна
- г) компаративна
- д) гностична

11. *Гностична функція вчителя передбачає:*

- а) встановлення взаємовідносин з батьками учнів
- б) вивчення, самоосвіту і самовиховання своєї особистості
- в) реалізацію і корекцію проектів конструктивної діяльності
- г) прогнозування навчально-виховного процесу

12. *У процесі своєї трудової діяльності учитель П. не може якісно пояснити новий матеріал учням, оскільки будучи студентом, він через хворобу пропустив цю тему в університеті. До якого типу труднощів відноситься описана?*

- а) об'єктивна
- б) суб'єктивна
- в) об'єктивно-суб'єктивна
- г) суб'єктивно-об'єктивна

13. *Які з перерахованих варіантів є обов'язками педагогічних працівників?*

- а) брати участь у роботі методичних об'єднань
- б) брати участь у роботі педагогічної ради
- в) об'єднуватись у профспілки та бути членом інших об'єднань громадян
- г) дотримуватись педагогічної етики
- д) постійно підвищувати свій професійний рівень

Ключ: 1в; 2в,д; 3г; 4д; 5б; 6б; 7а; 8в; 9б,г; 10г; 11б; 12б; 13б,г,д

Тести до модуля 2

Професійно-особистісні якості сучасного вчителя

1. *Найпродуктивнішим для всіх учасників педагогічного процесу є*

- а) спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю
- б) спілкування на основі дружньої прихильності
- в) спілкування-дистанція
- г) спілкування-залякування
- д) спілкування-загравання

2. *Які чинники спричиняють сучасне замовлення суспільства на людей, здатних до саморозвитку, самоорганізації, саморегуляції, самореалізації?*

- а) структура економіки, що змінюється
- б) різке зростання інформації у світі
- в) приєднання України до Євросоюзу
- г) зміна вимог, що виставляє професія людині
- д) прискорений розвиток сучасної людини

3. *Під впливом яких факторів має здійснювати свій професійний вибір сучасна молодь, щоб бути успішною у подальшій трудовій діяльності?*

- а) під впливом друзів

- б) за порадою батьків
- в) під впливом реклами
- г) залежно від своїх нахилів та здібностей
- д) з огляду на престижність професії

4. Як впливає правильний вибір професії студентом на витрати держави?

- а) зменшується плинність кадрів
- б) збільшується вартість навчання кадрів
- в) підвищується вартість навчання у ВНЗ
- г) зменшується кількість державних місць при вступі до ВНЗ
- д) збільшується продуктивність праці

5. Що є результатом професійного самовизначення старшокласника?

- а) вибір певної професії
- б) вибір ВНЗ, у якому він буде продовжувати навчання
- в) готовність до обраної професії
- г) особистісний професійний життєвий план
- д) працевлаштування

6. Які з перелічених ознак характерні для професійного самовизначення людини (на відміну від життєвого та особистісного)?

- а) значна формалізація
- б) соціальний запит
- в) врахування образу і стилю життя, що специфічні для того соціокультурного середовища, у якому живе ця людина
- г) залежність від економічних, соціальних, екологічних і інших об'єктивних факторів
- д) вплив складних обставин і проблем, що дозволяють виявити кращі особистісні якості людини

7. До якого типу професій за класифікацією С.П.Струмліна відноситься професія „вчитель”?

- а) автоматична праця
- б) напівавтоматична праця
- в) шаблонно-виконавська праця – за вказівкою
- г) самостійна праця в межах завдання
- д) вільна творча праця

8. Особистість якого типу за Дж.Голандом має надавати перевагу у виборі професії „вчитель”?

- а) реалістичний
- б) інтелектуальний
- в) соціальний
- г) конвенціональний
- д) підприємницький

е) артистичний

9. Які з перерахованих якостей учителя є перцептивними здібностями учителя?

- а) спостережливість

- б) ініціативність
- в) наполегливість
- г) професійна пильність
- д) здатність передбачати

10. Що таке емпатія?

- а) творчі здібності
- б) здатність до самоаналізу
- в) здатність співпереживати
- г) здатність спілкуватись

11. Які з перерахованих якостей вчителя є професійно-педагогічними?

- а) педагогічна спрямованість
- б) особливості темпераменту
- в) педагогічні здібності
- г) методична підготовленість до спеціальності
- д) вольові якості

12. Що з переліченого є формами професійно-педагогічного самовдосконалення?

- а) самоосвіта
- б) самовиховання
- в) самоаналіз
- г) самоорганізація
- д) самоконтроль

13. Що з переліченого не є етапом процесу самовиховання?

- а) самоусвідомлення і прийняття рішення зайнятися самовихованням
- б) самокритика і самопримус
- в) розробка програми самовиховання
- г) самоконтроль і самокорекція
- д) безпосередня практична діяльність з роботи над собою

14. Які з перелічених прийомів студенти можуть використовувати на етапі самопізнання?

- а) самозобов'язання
- б) самонавіювання
- в) девіз життя
- г) самоспостереження
- д) самооцінка

15. Як називається прийом самовиховання, який передбачає прийняття особистістю твердого рішення ніколи не відступати від власних принципів, завжди поводитись тільки належним чином?

- а) девіз життя
- б) самопереконавання
- в) самонаказ
- г) самонавіювання
- д) самозвіт

16. Скільки часу від загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни відводиться навчальним планом на самостійну роботу студента?

- а) не менше $\frac{1}{3}$ та не більше $\frac{2}{3}$
- б) не більше $\frac{1}{2}$
- в) не менше $\frac{1}{2}$
- г) не більше $\frac{1}{2}$ та не менше $\frac{1}{3}$
- д) не менше $\frac{1}{2}$ та не більше $\frac{2}{3}$

17. Коли перевіряється опрацювання навчального матеріалу з навчальної дисципліни, передбаченого робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи?

- а) на парах
- б) на заліку чи іспиті
- в) ніколи не перевіряється
- г) на контрольних роботах та колоквіумах
- д) під час атестації

18. Що з переліченого не є джерелом фахової самоосвіти для вчителя?

- а) педагогічні газети і журнали
- б) освітні радіо- та телепрограми
- в) відвідування музеїв, театрів, виставок
- г) відвідування педагогічних рад
- д) спілкування з передовими педагогами

Ключ: 1а; 2а,б,г; 3г; 4а,д; 5а,в,г; 6а,б; 7г; 8в; 9а,г; 10в; 11в,г; 12а,б; 13б; 14г,д; 15в; 16а; 17б; 18г.

Тести до модуля 3

Система неперервної педагогічної освіти

1. Складовими системи освіти в Україні є

- а) заклади освіти
- б) наукові, науково-методичні і методичні установи
- в) науково-виробничі підприємства
- г) самоврядування в галузі освіти
- д) державні і місцеві органи управління освітою

2. До державних органів управління вищою освітою в Україні відносяться

- а) Верховна Рада
- б) Кабінет міністрів
- в) Міністерство освіти і науки
- г) Державна акредитаційна комісія
- д) Вища атестаційна комісія

3. Одним із завдань вищої педагогічної школи в Україні є:

- а) виховання культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, Батьківщини
- б) удосконалення мережі закладів педагогічної освіти

- в) започаткування основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації в національних та загальнолюдських цінностях
- г) розвиток здібностей, талантів, задоволення інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

4. Нормативний документ, який складається ВНЗ на основі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного та підсумкового контролю це - ...

- а) навчальна програма
- б) робоча навчальна програма
- в) навчальний план
- г) робочий навчальний план
- д) індивідуальний навчальний план студента

5. Набуття студентами теоретичних знань, вироблення практичних умінь і навичок із здійснення професійної педагогічної діяльності передбачає

- а) соціально-гуманітарна підготовка
- б) психолого-педагогічна підготовка
- в) фахова підготовка
- г) практична підготовка
- д) фізична підготовка

6. Професіограма вчителя – це

- а) перелік і опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійно-педагогічної діяльності
- б) певний порядок поведінки вчителів, що забезпечує узгодженість дій у суспільних стосунках, обов'язкове засвоєння і виконання особистісно встановлених правил
- в) перелік морально-духовних надбань, набутих попередніми поколіннями, які визначають основу поведінки і життєдіяльності окремого вчителя або групи вчителів
- г) чітко окреслена система знань, умінь і навичок, якими людина оволодіває у певному навчальному закладі, зокрема, педагогічному
- д) суб'єктивна здатність вчителя здійснювати доцільно орієнтовану діяльність, що дає змогу забезпечувати активну діяльність у професійному середовищі

7. Особи, що навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані

- а) додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу
- б) надавати пропозиції щодо умов і розмірів плати за навчання
- в) брати участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представляти свої роботи для публікацій

г) виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану
д) брати участь в об'єднаннях громадян

8. *З університету студент може бути відрахований*

а) через політичні погляди

б) за власним бажанням

в) за бажанням куратора групи

г) через появу на заняттях у стані алкогольного сп'яніння

д) через конфлікт з викладачем

9. *Стратегічною метою розвитку освіти і науки України сьогодні є*

а) приєднання до Болонського процесу

б) модернізація освітянської діяльності задля того, щоб готувати людину, здатну до ефективної життєдіяльності у ХХІ столітті

в) утвердження в суспільстві розуміння абсолютної пріоритетності освіти і науки та фактичне її забезпечення

г) відповідність вищої освіти як соціальної системи соціально-економічним потребам, інтересам особи, суспільства і держави

д) забезпечення освіти і науки навчальною і науковою літературою, методологічними, дидактичними і методичними розробками відповідно до діючих стандартів

10. *Магістр - це*

а) освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, передбачених для первинних посад у певному виді економічної діяльності

б) освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні та спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкту праці, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для первинних посад у певному виді економічної діяльності

в) освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" або освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст" здобула повну вищу освіту з відповідної спеціальності за одним із функціональних напрямів діяльності: науково-дослідним, науково-педагогічним, управлінським

г) освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для первинних посад у певному виді економічної діяльності

д) освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула повну вищу освіту, фундаментальні та спеціальні уміння та знання щодо узагальненого

об'єкту праці, достатні для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для первинних посад у певному виді економічної діяльності

11. Для впровадження кредитно-модульної системи вищий навчальний заклад повинен мати такі основні елементи ECTS

- а) заліковий кредит
- б) інформаційний пакет
- в) договір про навчання
- г) академічна довідка оцінювання знань
- д) змістовий модуль

12. Для впровадження КМСОНП слід дотримуватися таких принципів

- а) активності і свідомості
- б) порівняльної трудомісткості кредитів
- в) гнучкості та партнерства
- г) тактовності і толерантності
- д) технологічності та інноваційності

9. За шкалою ECTS оцінка FX означає

- а) відмінно
- б) добре
- в) задовільно
- г) незадовільно з можливістю повторного складання за умови виконання певної додаткової роботи
- д) незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Ключ до тесту: 1 б,в,г,д; 2в,г,д; 3б; 4в; 5в; 6а; 7а,г; 8б,г; 9б; 10в; 11б,в,г; 12б,в,д; 13г; .

Тести до модуля 4

Особливості навчально-пізнавальної діяльності студента педагогічного вузу

1. Основними організаційними формами навчання у вищому педагогічному закладі освіти є

- а) лекції
- б) різні види практичних занять
- в) виробничі екскурсії
- г) різні види практики
- д) самостійна робота

2. Конспектування змісту лекції необхідно, оскільки

- а) конспект лекції є свідченням відвіданого заняття
- б) за конспектом лекції можна відповісти на практичному занятті без додаткової роботи у бібліотеці
- в) студент навчається виконувати одночасно декілька справ: слухати, писати, аналізувати, роздумувати
- г) ставлення викладача краще до студента, який щось занотовує у зошит

д) конспектування сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу і більш інтенсивному розвитку наукового мислення студента

3. Семінарські заняття як форма навчання у сучасній вищій школі призначені

а) для поглибленого вивчення дисципліни

б) для вироблення навичок застосування здобутих знань з метою розв'язання практичних завдань

в) для формування конкретних умінь та навичок у студентів

г) для підвищення рівня підготовки студентів та розкриття індивідуальних творчих здібностей

д) для з'ясування рівня знань студентів

4. Форма навчального заняття, за якої студент отримує від викладача відповіді на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування, йому незрозумілих

а) лекція

б) практичне заняття

в) семінар

г) консультація

д) колоквіум

5. З метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання виконуються

а) творчі проекти

б) курсові роботи

в) дипломні роботи

г) кваліфікаційні роботи

д) реферати

6. Основними формами підсумкового контролю навчальної роботи студентів традиційно вважаються

а) заліки та екзамени

б) курсові та дипломні роботи

в) виробнича і педагогічна практика

г) практична перевірка знань на лабораторних і практичних заняттях

д) письмова перевірка у вигляді диктантів, творів з гуманітарних дисциплін і контрольних робіт із природничо-математичних дисциплін

7. Студент, який виявив знання основного навчального матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією, виконує завдання, передбачені програмою, ознайомлений з основною літературою, рекомендованою програмою, заслуговує на оцінку

а) відмінно

б) добре

в) задовільно

г) незадовільно з можливістю повторної перездачі

д) незадовільно з обов'язковим повторним прослуховуванням курсу

8. Які фактори впливають на розумову працездатність студента

- а) тривалість сну
- б) тривалість розумової праці
- в) колір стін приміщення, у якому він працює
- г) день тижня
- д) систематичність

9. Науково-дослідна діяльність студентів ВНЗ складається з таких аспектів:

- а) навчання студентів елементів дослідницької діяльності, організації і методики наукової творчості
- б) проходження педагогічної практики у якості педпрацівника
- в) виконання індивідуальних завдань (рефератів, курсових, дипломних та кваліфікаційних робіт) під керівництвом професорсько-викладацького складу
- г) підготовка до практичних і лабораторних занять
- д) участь у виховних заходах загальноуніверситетського рівня

10. Як часто необхідно перечитувати конспект лекції, щоб якнайкраще його запам'ятати?

- а) кожного дня
- б) 2-3 рази на тиждень
- в) увечері того ж дня і через 3-4 дні
- г) напередодні практичного заняття чи екзамену
- д) за тиждень до екзамену кожного дня

Ключ до тесту: 1а,б,г,д; 2в,д; 3а; 4г; 5б; 6а,б,в; 7в; 8а,б,в,д; 9а,в; 10в.

Тести до модуля 5

Книга в системі професійної підготовки та методи роботи з нею

1. Які з перерахованих умінь сприятимуть економії часу у процесі роботи з книгою?

- а) вміння швидко читати
- б) вміння швидко писати
- в) вміння обирати раціональний різновид читання
- г) вміння обирати і реалізувати раціональний вид запису
- д) вміння користуватись довідниковою літературою

2. У процесі якого різновиду читання відмічаються всі незнайомі, іноземні слова, наукові терміни і поняття, щоб у подальшому можна було в'яснити їх значення, наприклад, за словниками чи довідниками?

- а) аналітичного
- б) попереднього
- в) наскрізного
- г) партитурного
- д) вибіркового

3. Який вид читання ви оберете за необхідності повністю охопити зміст розділу, статті, книги в цілому?

- а) аналітичного
- б) попереднього
- в) наскрізного
- г) партитурного
- д) вибіркового

4. Який вид запису ви оберете для короткого викладу прочитаного матеріалу із своїми коментарями, аргументами, прикладами та доведеннями?

- а) план
- б) тези
- в) анотацію
- г) рецензію
- д) конспект

5. Невеликий цілісний виклад, в якому хоча й коротко, але з мотивуванням, визначеннями і висновками викладаються основні ідеї, положення статті або кількох статей, книг, інколи — визначається своє ставлення до них називається...

- а) конспект
- б) рецензія
- в) реферат
- г) тези
- д) анотація

6. Який з наведених конспектів створюється з уривків оригіналу, які пов'язуються між собою ланцюгом логічних переходів?

- а) план-конспект
- б) схематичний план-конспект
- в) питально-відповідний план-конспект
- г) тезовий конспект
- д) цитатний конспект

7. Який з прийомів швидкісного конспектування передбачає використання перевернутої початкової букви слова?

- а) ієрогліфіка
- б) піктографія
- в) гіперабревіатура
- г) кванторизація
- д) рубрикація

8. Який конспект передбачає сполучення у собі виписок, цитат, тез?

- а) тематичний конспект
- б) художній конспект
- в) швидкісний конспект
- г) хронологічний конспект
- д) оглядовий конспект

9. Які з перелічених вимог виставляються до усіх видів конспекту?

- а) наявність цитат

б) системність і логічність викладу матеріалу

в) стислість

г) використання кількох джерел

д) переконливість і доказовість

Ключ до тесту: 1а,в,г; 2б; 3в; 4д; 5в; 6д; 7г; 8в; 9б,в,д.

IV. МЕТОДИЧНИЙ БЛОК

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НА ЛЕКЦІЯХ

На лекціях студенти одержують найновітніші дані, що багато в чому доповнюють підручники, знайомляться з останніми досягненнями науки. Тому уміння зосереджено слухати лекції, активно, творчо сприймати відомості, що викладаються, є неодмінною умовою їх глибокого і міцного засвоєння, а також розвитку розумових здібностей.

Слухання і запис лекцій — складні види вузівської роботи; і треба чимало потрудитися, щоб опанувати ними. Уважне слухання і конспектування лекцій вимагає інтенсивної розумової діяльності студента. У процесі слухання ти повинен розібратися у тому, що викладає лектор; обміркувати сказане ним; пов'язати нове з тим, що уже відомо з даної теми з попередніх лекцій, прочитаних книг і журналів. Те, що *дійсно* уважно прослухано, продумане і записане на лекціях, стає твоїм надбанням, входить у твій освітній фонд.

Слухаючи лекції, треба прагнути зрозуміти мету викладу, уловити хід думок лектора, логічну послідовність викладу, зрозуміти, що хоче довести лектор. Треба відвернутися при цьому від сторонніх думок і думати тільки про те, що викладає викладач. Короткі записи лекцій, конспектування їх допомагають засвоїти матеріал.

Увага людини дуже не стійка. Потрібні вольові зусилля, щоб вона було зосередженою. Систематично контролюй себе в цьому відношенні, коли слухаєш лекції.

Установлено, що конспектування лекцій має велике освітнє і виховне значення для слухачів; воно розвиває розум, збагачує науковими даними, сприяє закріпленню знань у пам'яті, озброює необхідними уміннями, і навичками. Але конспект є корисним тоді, коли записане найістотніше, основне. Якщо ж студент прагне записати дослівно всю лекцію, то таке «конспектування» приносить більше шкоди, ніж користі. Деякі студенти просять іноді лектора «читати повільніше». Їм хочеться, щоб лекція перетворилась у лекцію-диктування. Це дуже шкідлива тенденція, тому що у цьому випадку студент механічно записує велику кількість почутих висновків і не міркує над ними.

Що ж треба записувати на лекції? Перш за все – тему лекції, основні її питання, найважливішу їх аргументацію, деякі яскраві приклади, наукові визначення, які дає лектор по матеріалу.

Звичайно лектори, змінюючи силу, тембр голосу чи уповільнюючи читання, виділяють і підкреслюють найважливіші положення матеріалу, що викладається, роблять записи і замальовки на дошці. Це допомагає студентам усвідомити і записати найважливіше, найістотніше.

Запис лекцій рекомендується вести по можливості власними формулюваннями. Конспект краще поділяти на пункти, параграфи, дотримуючись червоного рядка. Принципові місця, визначення, формули варто супроводжувати замітками типу: «важливо» (лат. NB — nota bene), «особливо важливо», «треба запам'ятати» і т.п. А ще краще — розробити власну систему позначок. Наприклад: ! —

важливо;

!! — дуже важливо;

? — під сумнівом;

® — перевірити;

®! — запам'ятати;

© — скопіювати;

U — подивитися в підручнику;

ZB — приклад (наприклад) і т.д.

Багато студентів непогано конспектують лекції, проте до самих іспитів не заглядають у них. Вони роблять помилку. Над конспектами лекцій треба систематично працювати: перечитувати їх, виправляти текст, робити доповнення, відзначати кольором те, що повинно бути глибоко і міцно закріплено у пам'яті. Перший перегляд конспекту рекомендується зробити увечері того дня, коли була прослухана лекція (попередньо згадати, про що йшла мова, і хоча б один раз переглянути записи). Потім знову переглянути конспект через 3—4 дні. Часу на таку роботу витрачається небагато, але результати зазвичай бувають чудовими: студент ґрунтовно і глибоко опановує матеріалом і до сесії приходить добре підготовленим.

Працюючи над конспектом лекцій, завжди слід використовувати не тільки підручник, але і ту літературу, що додатково рекомендував лектор. Тільки така серйозна, кропітка робота з лекційним матеріалом дозволить кожному студенту опанувати науковими знаннями і розвинути в собі задатки, здібності, обдарування.

ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Підготовка до семінару передбачає:

- 1) уважне ознайомлення з планом і відповідними методичними вказівками;
- 2) вивчення конспекту лекції за даною темою;
- 3) самостійне вивчення літератури до кожного з питань плану;
- 4) виконання завдань, запропонованих у розділах «Завдання для самостійної роботи», «Робота з текстами», «Завдання для індивідуальної роботи».

Починати слід з вивчення плану семінарського заняття. Він є збалансованою системою питань, що тісно взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного. Тому, готуючись до семінару, необхідно орієнтуватися на роботу в такій послідовності:

а) знайомство з викладом теми в підручнику, у лекційних записах, тобто з тими джерелами інформації, де тема розкрита цілісно, системно і завершено;

б) тепер, коли склалося деяке загальне уявлення про тему, варто звернутися до переліку основних понять у плані семінару. Необхідно пам'ятати: перелік понять — це сукупність ключових елементів змісту теми і відповідно питань семінару, і потрібно обов'язково включити ці поняття у свою доповідь або повідомлення, приділити саме основну увагу при викладі матеріалу.

Щоб переконатися у тому, що поняття визначені правильно, корисно знову, хоча б швидко, переглянути матеріал у підручнику і лекціях — після другого звертання до цих джерел розуміння матеріалу буде як мінімум наполовину досягнуте.

Вам варто пам'ятати: відпрацьовування понятійного апарату, уміння класифікувати, порівнювати, узагальнювати й аналізувати поняття теми — це серйозна аналітична робота, що сприяє розвитку професійного мислення.

До роботи з науковою літературою доцільно приступити лише після тієї попередньої роботи, про яку говорилося раніше. Важливо при цьому пам'ятати, що, хоча в рекомендованих для читання і конспектування наукових працях розглядаються ті ж проблеми, що входять у тему семінару, дані дослідницької роботи — це не підручник, у них може не бути послідовного викладу матеріалу відповідно до плану теми, може міститися матеріал, що не стосується конкретної теми семінару, і студенту, отже, приходиться здійснювати відбір, знаходити в тексті книги, статті те, що безпосередньо стосується теми семінару.

Читання літератури обов'язково необхідно супроводжувати конспектами і виписками. При цьому так розташувати виписки, щоб їх було зручно використовувати при відповіді на семінарі. Для цього можна перед читанням роботи перенести в зошит для записів до семінарів план теми (по 1—2 сторінки на кожне основне питання), виписувати під кожним заголовком відповідні поняття й уміння, а після цього поміщати тематично відібрані виписки, тези, зауваження з різних робіт, з різних частин однієї роботи; у результаті вийде концентрований матеріал для виступу на занятті за цим питанням. Не проблема, якщо якась частина відведеної площі зошита виявляться не заповненою до кінця — вільне місце завжди стане у нагоді для внесення супутніх записів: власних міркувань з теми, нових відомостей з числа, що пролунали в ході семінару та ін.

Тепер, коли питання семінару вами ретельно пророблені, можна обрати те з них, що вас більше за усе зацікавило. Якщо ви хочете зробити основну доповідь, погодьте це з викладачем і одержіть від нього необхідні рекомендації. Якщо доповідь робить інший студент, то вам належить вибрати тему додаткової доповіді або повідомлення, скласти і записати в робочому зошиті конспект з тезами свого виступу, що є обов'язковим

завданням. У ході семінарського заняття попросіть слова і виступіть з обраної вами теми.

Оцінювання виступу залежить від ступеня його складності та рівня виконання. Так, обравши тему з трьома зірочками, за умови її відмінного представлення ви можете отримати 2 бали. Якщо матеріал підготовлено і представлено з незначними огріхами – 1,7 бала, якщо представлення виступу не достатньо висвітлить тему – 1,4 бала. Теми виступів з двома зірочками за відмінного виконання додадуть вам 1,7 бала, за окремих помилок – 1,4 бала, за неповне виконання – 1,2 бала. Завдання з однією зірочкою буде оцінене відповідно у 1,4 – 1,2 – 1,0 бала.

Після завершення змістовної підготовки до виступу необхідно зайнятися його формою — ретельно продумати структуру, послідовність частин і розділів, керуючись тепер уже не логікою збору матеріалу, а логікою його подачі.

Що стосується написання тексту, те тут дуже багато чого залежить від індивідуальності доповідача. Починаючому ораторові написати цілком текст дуже навіть корисно. Навіть психологічно, коли ви знаєте, що перед вами лежить повний текст, це додає впевненості. При цьому зручно користуватися маркерами, виділяючи ними ключові фрази розділів. І, звичайно, ніяких закреслювань, надписів, тому що текст виступу повинен легко сприйматися зором. При одному погляді на нього ви повинні відразу бачити фрагменти, що вас цікавлять. Що стосується ораторів більш досвідчених, то вони цілком можуть обмежитися підготовкою розгорнутого плану-конспекту, що містить, по-перше, основні положення виступу, по-друге — докладно прописані переходи між частинами.

І, нарешті, останній етап – підготовка до безпосереднього викладу тексту. Як бути з його завданням — не учити взагалі, при виступі розраховуючи на власне живе мовлення, вивчити лише окремі фрагменти або ж, щоб убезпечити себе від зв'язаних із хвилюванням казусів, вивчити текст напам'ять? Різні фахівці з теорії ораторського мистецтва сходяться в одному: чого точно не треба робити, так це цілком учити виступ напам'ять. Звичайно, у випадку виученого тексту може вийти дуже гарний, навіть чудовий виступ. Але це вимагає, по-перше, чималих зусиль при підготовці, по-друге, неймовірної психологічної напруги під час самого виступу. І найголовніше, заучений виступ буде успішним тільки в стерильній обстановці, найменша несподіванка — хтось зі слухачів ставить запитання, починає сперечатися — і ви збилися, не можете додати від себе ні однієї фрази, починаєте болісно шукати формулювання, що вискочило з голови. Крім того, коли ви вивчили заздалегідь виступ, його дуже важко зробити яскравим, для цього треба бути актором високого рівня.

Але якщо виступ цілком учити напам'ять не слід, те окремі його фрагменти не просто можна, а навіть потрібно завчити. Насамперед необхідно пам'ятати напам'ять початок і кінець, причому бажано мати про запас кілька варіантів і не стільки самі розділи промови, скільки переходи

між ними. Адже якщо ви готові до виступу, то самі думки викласти зможете, а от імпрровізація плавного переходу від одного його пункту до іншого може виявитися проблемою.

Якщо виступ має бути важливим, його бажано прорепетирувати. Найкраще, якщо у вас є живий слухач, у крайньому випадку — диктофон. Готуючи виступ, не зайве подумати і про жестикуляцію. Звичайно, вже пройшли часи, коли публічний виступ з необхідністю припускав володіння цілою системою жестикулювання, навчання якої відіграло чималу роль у підготовці висококласних ораторів. Тут теоретики ораторського мистецтва однастайні: для сучасного слухача важливіша природність оратора, і якщо його жести виглядають по-чудернацьки і театральні, нічого, крім негативного враження, він про себе не залишить. Однак при такому підході з'являється протилежна небезпека — повна скутість виступаючого, що неминуче передається слухачам: напруженість кожного мускула, неприродна затиснутість жестів і т.д. Саме тому починаючим ораторам, особливо при підготовці агітаційних промов, принаймні, корисно замислитися над жестикуляцією в найбільш важливих пунктах виступу: у який момент підняти палець нагору, у який момент зробити широкий жест і т.д. І тут необхідно пам'ятати нескладне правило: на будь-яку аудиторію сприятливе враження роблять широкі жести, що підкреслюють вашу впевненість у собі і доброзичливість.

Як правило, тривалість виступу складає 5-7 хвилин. За цей час необхідно сказати про найголовніше, опускаючи непотрібні деталі і подробиці.

Запам'ятайте кілька нескладних правил:

1. Щоб навчитися грамотно говорити, треба навчитися читати і слухати.
2. Готуючи виступ, не тільки занурюйтесь у зміст написаного, але і спробуйте побачити, почути, зрозуміти і запам'ятати художні особливості мови, мовні звороти.
3. Нагромадженню активного запасу слів допоможе спеціальна робота: заведіть словник для запису нових слів, тренуйте себе в їх запам'ятовуванні і проголошенні, підбирайте до слів антоніми і синоніми, вивчайте слова, уживані в переносному значенні.
4. Прагніть не тільки записати зміст майбутнього виступу, але і продумайте прийоми його побудови — вступ, риторичні питання, тези й антитези і т.д.
5. Стежте за тим, щоб у вашому виступі не зустрічалися слова-паразити, не допускайте непотрібних повторів — це збіднює мовлення.
6. Стежте за побудовою речень, уникайте складних конструкцій.

ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

Результати вашої роботи повинні втілитися в текст виступу. Його можна оформити по-різному. Ось один з варіантів:

Приблизний план виступу на занятті:

Тема

Вступ (Чому ця тема актуальна?)

Теза 1 (Про що йде мова? Основні поняття, аксіоми)

Теза 2 (У чому суть проблеми?)

Теза 3 (Що можна запропонувати для розв'язання проблеми?)

Однак протягом виступу намагайтеся все-таки не читати заготовлений текст, а викласти його основні положення в живій і переконливій формі. Ні в якому разі не викладайте текст, який ви до кінця не розумієте, написаний сухою, нудною, казенною мовою, — такий виступ приречений на невдачу.

Наводьте у виступі факти, аналізуйте позитивні і негативні сторони і т.д.

Під час семінарського заняття уважно слухайте виступаючих. Організувати вашу роботу на семінарі допоможе така схема відображення ходу семінарського заняття:

Приблизний план-конспект відображення ходу заняття:

Прізвище, ініціали виступаючого. Тема виступу. Суть виступу.

Питання до виступаючого (у коректному формулюванні).

Зауваження (наводьте переконливі доводи й аргументи на користь вашої думки).

У дискусії незайвим буде дотримувати таких **правил пошуку колективного рішення**:

Дотримуйтесь *вільного обміну думками*. При розв'язанні проблеми різні погляди і думки дають позитивний результат. Чим більше поглядів і думок виявляється, тим більша імовірність правильного розв'язання проблеми. Уважно вислухайте думку кожного учасника і спробуйте її зрозуміти.

Схвалюйте тільки ті думки і рішення, з якими ви цілком згодні. Не підтримуйте думку однієї людини чи групи людей тільки тому, що ті раніше підтримали чи погодилися з вашим думкою.

Не уникайте конфліктних ситуацій і конструктивної критики. Не здавайтеся, якщо ви в меншості чи ніхто не підтримує вашу думку. Не приймайте рішення, керуючись тільки тим, що колектив підтримує його. Більшість теж може помилитися.

Відкрито зізнайтеся у своїй помилці, якщо ви її усвідомили. Не прагніть того, щоб у будь-якому випадку було прийнято ваше рішення. Намагайтеся знайти логічне об'єктивне обґрунтування.

Пам'ятайте: на занятті від вас чекають не сумного і прісного відтворення чужого тексту, а активності, вираження самостійно знайденої позиції, конструктивного розв'язку професійно значущих проблем, зіставлення фактів і ідей, оцінних суджень. Усе це наблизить вас до реалій майбутньої професії.

РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальні завдання виконуються на окремих аркушах формату А4. Текст роботи розміщується лише з однієї сторони аркуша. До кожного модуля передбачено виконання лише одного індивідуального завдання. Ви можете самостійно обрати те завдання, яке вам під силу і є для вас цікавим. Подумайте, яка мета цього завдання. Підберіть необхідну літературу, порадьтеся з викладачем. Уточніть форму звіту про виконання самостійної роботи.

Оцінювання індивідуального завдання залежить від ступеня його складності та рівня виконання. Так, обравши завдання з трьома зірочками, за умови його відмінного виконання ви можете отримати 2,8 бала. За наявності окремих помилок та неточностей – 2,4 бала, якщо завдання буде виконане не повністю – 1,6 бала. Завдання з двома зірочками за відмінного виконання додасть вам 2,4 бала, за окремих помилок – 2,1 бала, за неповне виконання – 1,8 бала. Завдання з однією зірочкою буде оцінене відповідно у 1,6 – 1,3 – 1,1 бала. До модуля 5 передбачено написання реферату на одну з запропонованих тем. Це завдання відповідає найвищому рівню складності (з трьома зірочками). Методичні рекомендації до виконання цього виду роботи ви знайдете далі у матеріалах методичного блоку.

Практичне заняття №1

Якщо ви обрали **завдання 1**, то заготуйте картки з цупкого паперу. Занесіть на картки назви обраних вами книг, статей з журналів «Педагогіка», «Початкова школа», «Рідна школа» та ін. газетних публікацій. Зазначте прізвища авторів, назву статті, місто та назву видавництва, рік видання, кількість сторінок. На зворотній стороні картки запишіть анотацію на книгу, статтю чи зробіть виписки з них з обраної теми із зазначенням сторінок. Покладіть картки в конверт — це і буде ваш звіт про виконання самостійної роботи.

Якщо обрано **завдання 2**, то доберіть у бібліотеці літературу до однієї з обраних тем (8-10 джерел), ознайомтеся з нею. Підберіть уривки з літературних і наукових джерел (1-2 стор.), які можуть бути використані вами та іншими студентами у процесі підготовки доповіді чи повідомлення на дану тему. Зробіть ксерокопії обраних уривків. На зворотній стороні аркуша зазначте прізвища авторів, назву твору, місто та назву видавництва, рік видання, сторінки, з яких узято уривок. Скріпіть знайдені уривки у фрагмент педагогічної хрестоматії.

Перед виконанням **завдання 3** прочитайте наступний уривок із твору школяра:

"...Насамперед я б з усіх сил постарався усіх учителів, що віддали свою молодість дітям, я б до старості, рокам так до 30-ти чи до 32-ох, нагороджував би званням заслуженого вчителя. Це б їх радувало і викликало гордість. Я створив би їм умови «будь здоров!». Але зате б я дуже ускладнив навчання на педагога. Хто хоче в педагогічний інститут, повинен усе здати на відмінно, а той предмет, що він хоче викладати, — на відмінно з плюсом. Ще він повинен володіти мистецтвом бути з дітьми

нарівні. У нього буде спеціальний іспит спілкування з дітьми, і якщо не зміг зійтися з ними, то до побачення, заходь через рік-другий! <...> И ще один іспит: не бути такими, котрі зляться через дурницю! Якщо всі ці іспити він складе на "відмінно", будь ласка, може вступати до педагогічного інституту."

Драгунский Д. Если бы я все мог. — Москва, 1990. — С. 21.

Запропонуйте програму іспиту чи тестування, щоб визначити професійну придатність абітурієнта для роботи з дітьми. Доберіть такі питання, тести, практичні завдання, які, на ваш погляд, повніше і найкраще допоможуть виявити, наскільки абітурієнт відповідає вимогам до професії вчителя. Оформіть їх у вигляді екзаменаційного білету і напишіть пояснення до нього. Форма звіту — міні-реферат з додатком екзаменаційного квитка чи тексту відповідних тестів і практичних завдань.

Для виконання **завдання 4** проведіть серед членів вашої навчальної групи мікродослідження на тему «Що я знаю про професію вчителя». Здійсніть опитування серед членів навчальної групи відповідно до запропонованої таблиці:

№ п/п	Варіанти відповідей	Ваша думка	Кількість виборів одногрупниками
1	<i>Чем привабила вас обрана вами професія вчителя?</i>		
	можливістю спілкування з дітьми		
	можливістю навчати і виховувати		
	інтересом до предметів викладання		
	творчим характером учительської праці		
	можливістю передавати знання		
2	<i>У чому ви вбачаєте основну мету роботи вчителя?</i>		
	озброїти учнів знаннями		
	залюбити їх у свій предмет		
	навчити самостійно мислити та працювати		
	розвивати в учнях прагнення постійного самовдосконалення		
3	<i>Які цілі ви ставили перед собою, коли вступали до педагогічного вчз?</i>		
	отримати потрібну, поважну у суспільстві професію		
	матеріально забезпечити своє майбутнє		
	як можна яскравіше й цікавіше прожити студентські роки		
	влаштувати своє особисте життя		
	здійснити мрію працювати з дітьми		
	стати освіченою, культурною людиною		

	ніяких, це вийшло випадково		
4	<i>Коли ви закінчите ВНЗ, то</i>		
	зробите усе, щоб працювати у школі		
	якщо не потрапите до школи, особливої трагедії не трапиться		
	підете працювати куди завгодно, тільки не до школи		
	ще не вирішили остаточно, що робити		
	що буде, то буде, зараз важко загадувати		

При заповненні таблиці можна вибрати одну чи відразу кілька зазначених якостей. Внесіть у таблицю загальну цифру у відсотках. Наприклад, з 20 членів групи 10 указали на те, що в професії вчителя їх приваблює можливість спілкування з дітьми. Отже, проти цієї ознаки треба записати 50%. Порівняйте ці дані з вашою думкою. Прокоментуйте отримані результати, запропонуйте своє пояснення їм, виявіть найбільш істотні тенденції і т.д. Текст таблиці з коментарями буде вашим звітом.

Для виконання **завдання 5** вам необхідно буде проінтерв'ювати учителя та учня однієї з шкіл. На даний час школа переживає етап широкого реформування. Напрямки цього реформування зазначені в таблиці. Заповніть її, розташувавши ці напрямки за ступенем важливості для суспільства. Крім вашої думки наведіть думку вчителя й учня старшого класу. Проведіть для цього анкетування в одній зі шкіл.

Попросіть обраного вами вчителя розташувати в таблиці наведені напрямки реформування школи за ступенем важливості для нього, зробіть те ж самі, запропонуйте заповнити таблицю одному з учнів школи. Вкажіть їхні прізвища в таблиці. Одержавши дані, спробуйте прокоментувати їх (наприклад, чи збігаються думки вчителя й учня, з якої причини на перше місце поставлено той чи інший напрямок, що виявилось на останньому місці і чому і т.д.).

№ п/п	Напрями реформування школи	Ваша думка	Думка вчителя	Думка учня
		
1	Посилення гуманістичної спрямованості шкільного навчання і виховання			
2	Перегляд шкільних програм			
3	Зміцнення міжпредметних зв'язків			
4	Розвиток спеціальних навчальних закладів (як для обдарованих, так і для відстаючих дітей)			

5	Використання комп'ютерів у навчальному процесі			
6	Модернізація класно-урочної системи (використання лекцій, семінарів і т.д.)			
7	Індивідуалізація навчання			
8	Упровадження передового педагогічного досвіду			
9	...			
10				

Завдання 6 також вимагає фантазії і творчого підходу. Щоб створити рольову гру, придумайте кілька персонажів (наприклад, Учитель, Недбайливий учень, Старанний учень, Державний чиновник, Батько і т.д.), уявіть їх у будь-якій конфліктній ситуації, напишіть для них текст їхніх ролей. Вам допоможуть книги про обрану епоху.

Для виконання **завдання 7** у вас мають бути літературні здібності. Текст казки має бути одночасно і казковим, і повчальним. Спочатку продумайте ідею казки, потім – сюжет. Випишіть якомога більше українських прислів'їв і приказок, пов'язаних з навчанням і вихованням. Напишіть текст казки, наповнюючи його народною мудрістю.

Завдання 8 передбачає наявність у вас організаторських здібностей. Попросіть окремих членів вашої академгрупи (8-10 студентів) написати міні-твір про причини свого вступу до нашого університету. Виділіть найбільш цікаві дані, мотиви навчання і т.д. Проаналізуйте отримані дані (спробуйте сформулювати мотив вступу кожного з них, згрупуйте мотиви за спільними ознаками, запропонуйте власну класифікацію, обрахуйте відсотки тощо). У рефераті висвітліть проблему з точки зору різних дослідників та збагатіть їхні висновки своїми коментарями за результатами здійсненого дослідження.

Практичне заняття №2

Якщо ви обрали **завдання 1** чи **2**, то рекомендації залишаються попередніми (див. модуль 1).

Завдання 3 дає вам можливість виявити свої здібності до рефлексії, самоаналізу. Загальновідомим є знаменитий план самовиховання К.Д.Ушинського:

- 1.Спокій досконалий, принаймні, зовні.
- 2.Прямота в словах і вчинках.
- 3.Обдуманість дій.
- 4.Рішучість.
- 5.Не говорити про себе без потреби жодного слова.
- 6.Не проводити час несвідомо, робити те, що хочеш, а не те, що трапиться.
- 7.Утримувати тільки на необхідне або приємне, а не за пристрастю утримувати.
- 8.Щовечора сумлінно звітувати у своїх учинках.

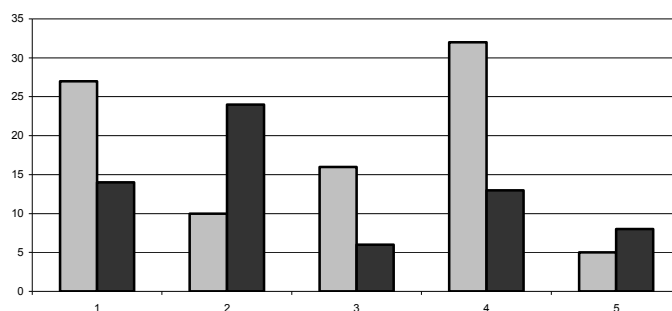
9. Жодного разу не хвастати ні тим, що було, ні тим, що є, ні тим, що буде.

Який план самовиховання ви склали б для себе? Критично осмисліть ваші здібності, переваги і недоліки. Підсумки втільте в плані з самовиховання і самоосвіти. Напишіть до нього короткий коментар.

Якщо ви зупинилися на **завданні 4**, то ви повинні мати можливість провести своє дослідження в одній зі шкіл. Підготуйте текст анкети і проведіть анкетування учнів і вчителів на тему «Сучасний учитель: хто він?». За результатами анкетування заповніть таблицю:

п/п	Відзначені якості сучасного вчителя	Учителями	Учнями
1	Справедливість		
2	Чуйність		
3	Чесність		
4	Працьовитість		
5	Любов до дітей		
6	Життєрадісність		
7	Захопленість своєю справою		
8	Краса і чарівність		
9	Глибоке знання предмета		
10	Вимогливість		
11	Організаторські здібності		
12	Спритність		
13	Методична підготовка		
14	...		
15			

Попросіть вчителів розташувати в таблиці наведені якості вчителя за ступенем важливості для них, зробіть те ж самі і запропонуйте заповнити таблицю учням школи. Порахуйте дані у відсотках і прокоментуйте їх (наприклад, чи збігаються думки вчителів і учнів, з якої причини на перше місце поставлена та або інша якість, що виявилось на останньому місці і чому і т.д.). Занесіть таблицю з коментарями до свого робочого зошита. Використовуючи отримані результати, спробуйте представити в графічному вигляді, наприклад у вигляді стовпчастої діаграми за наступним зразком:

Зазначте у рефераті дані школи та кількість опитаних вчителів та

учнів, що брали участь у дослідженні. Форма звіту – виступ на семінарському занятті з повідомленням про отримані результати і реферат.

Для виконання **завдання 5** проведіть серед членів вашої навчальної групи мікродослідження на тему «Ваші професійно-особистісні якості». При заповненні таблиці можна вибрати одну або кілька зазначених якостей. Ви можете змінити, доповнити питання – це залежить тільки від вас.

№	Питання	Ваша думка	Думка одногрупників
1	У чому ваша «сила» як майбутнього вчителя: - в умінні ладити з дітьми; - у гарному характері і почутті гумору; - у гарній теоретичній підготовці; - у любові до дітей; -		
2	У чому ваша «слабкість» як майбутнього вчителя: - у відсутності практичного досвіду проведення уроків; - у невмінні налагодити спілкування з дітьми; - у браці терпіння; - у слабкій теоретичній базі; -		
3	Чи повинен учитель мати спеціальні педагогічні здібності: -так; -ні		
4	Якщо повинен, то які це здібності: - комунікативні; - організаторські; - розумові; - уміння володіти собою; - спостережливість; - емоційна стійкість; - уміння керувати іншими; - здатність до творчості; - динамізм; -		

Форма звіту – виступ на семінарському занятті з повідомленням про отримані результати і реферат.

Для виконання **завдання 6** вам необхідно написати невеликий твір (1,5-2 аркуші). Хотілося б, щоб у цьому творі ви показали свою педагогічну ерудицію, виявили фантазію, гумор, нестандартність мислення.

Завдання 7 передбачає самостійну розробку вами дослідження проблеми творчого вчителя. Доберіть літературу про творчого вчителя, опрацюйте її. Підготуйте доповідь з проблеми. Спробуйте розробити питання анкети для студентів чи вчителів школи. Проведіть опитування. Порівняйте отримані результати з інформацією інших дослідників, прокоментуйте їх, зробіть відповідні висновки.

Завдання 8 припускає, що ви підготуєте свій авторський проект «Учитель XXI століття». Він може бути виконаний у вигляді промови перед інвесторами, рекламного проспекту, звіту з прес-конференції, ділового листа партнерові, статті в газеті, промови директора на Дні відкритих дверей і т.д. (за вашим вибором). Крім того, як звіт можна представити резюме, у якому ви презентуєте себе як педагога, здатного працювати у престижній школі.

Практичне заняття №3

Якщо ви вибрали **завдання 1** чи **2**, то рекомендації залишаються попередніми (див. модуль 1).

Завдання 3 призначене для випускників педагогічного класу (коледжу). Вам необхідно написати невеликий твір на запропоновану тему. Хотілося б, щоб у цьому творі ви показали свою педагогічну ерудицію, виявили фантазію, гумор, нестандартність мислення. Не забудьте включити у текст результати проведеного за власною методикою дослідження громадської думки щодо ролі і місця педагогічних коледжів (класів) у системі підготовки педагогічних кадрів.

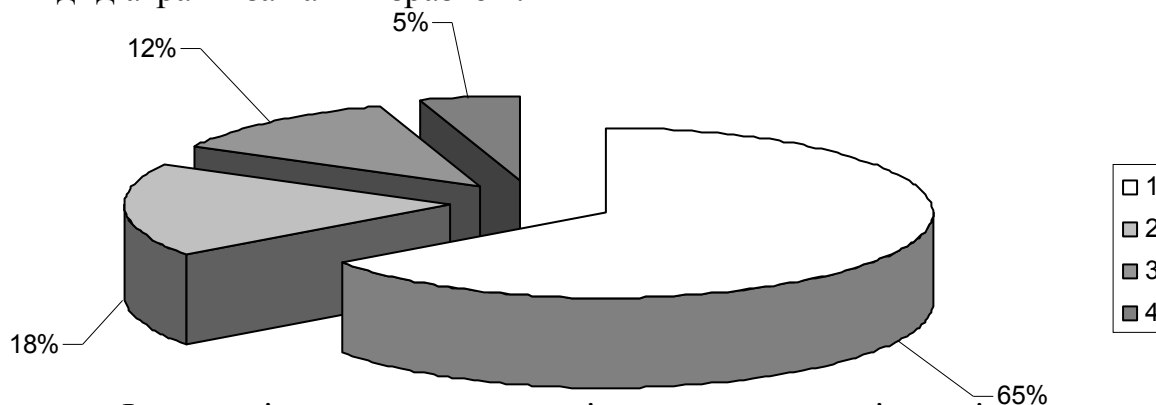
Для виконання **завдання 4** підберіть літературу по системі безперервної педагогічної підготовки у регіоні, у якому ви живете. Які особливості цієї системи? Наскільки вона відповідає соціально-економічним, етнографічним і іншим умовам регіону? Спробуйте відповісти на ці й інші питання. Використайте матеріали проведених вами інтерв'ю з директорами чи завучами шкіл, представниками управління освіти, інституту післядипломної підготовки педагогічних працівників тощо.

Завдання 5 ви можете обрати, якщо маєте можливість провести своє дослідження в різних типах шкіл (наприклад, загальноосвітньої середньої школи, ліцею, гімназії, сільської школи і т.д.). Підготуйте текст анкети і проведіть анкетування вчителів. Попросіть вчителів розташувати в таблиці наведені параметри за ступенем важливості для них. За результатами анкетування заповніть таблицю:

№	Причини	Учителі	
		Школа I типу	Школа II типу
1	Особиста ініціатива		
2	Ініціатива адміністрації		
3	Підготовка до атестації, одержання більш високого розряду		

4	Зміна змісту програми		
5	Бажання розширити знайомство с передовим педагогічним досвідом		
6	Потреба у самовдосконаленні		
7	Для загального розвитку		
8	...		

Укажіть типи шкіл, у яких було здійснене анкетування, вкажіть кількість опитаних учителів. Підрахуйте дані у відсотках і прокоментуйте їх (наприклад, з якої причини на перше місце поставлена та або інша якість, що виявилось на останньому місці і чому і т.д.). Ви можете змінити, доповнити список параметрів — це залежить тільки від вас. Занесіть таблицю з коментарями до реферату. Використовуючи отримані результати, спробуйте представити їх у графічному вигляді, наприклад у виді діаграми за таким зразком:

Форма звіту — виступ на семінарському занятті з повідомленням про отримані результати і реферат.

Для виконання **завдання 6** підготуйте текст анкети і проведіть анкетування вчителів різних типів шкіл (наприклад загальноосвітньої середньої школи, ліцею, гімназії, сільської школи і т.д.) на тему «Які форми підвищення кваліфікації ви вважаєте найбільш ефективними?». За результатами анкетування заповніть таблицю:

№ п/п	Форми підвищення кваліфікації	Учителі	
		Школа I типу	Школа II типу
1	Аспірантура		
2	Робота у творчих майстернях		
3	Стажування в досвідчених педагогів		
4	Стажування в педагогів-новаторів		
5	Самоосвіта		
6	Курси в системі підвищення кваліфікації		
7	Семінар по конкретній науково-методичній темі		

8	Обмін досвідом		
9	...		

Укажіть типи шкіл, у яких було здійснене анкетування, вкажіть кількість опитаних учителів. Підрахуйте дані у відсотках і прокоментуйте їх (наприклад, з якої причини на перше місце поставлена та або інша форма підвищення кваліфікації, що виявилось на останньому місці і чому і т.д.). Ви можете змінити, доповнити запропонований список — це залежить тільки від вас. Занесіть таблицю з коментарями до свого реферату. Використовуючи отримані результати, спробуйте представити їх у графічному вигляді, наприклад у виді діаграми.

Форма звіту — виступ на семінарському занятті з повідомленням про отримані результати і реферат.

Практичне заняття №4

Якщо ви обрали **завдання 1** чи **2**, то рекомендації залишаються колишніми (див. модуль 1).

Для виконання **завдання 3** опишіть можливі проблеми, з якими може стикатись студент-першокурсник розпочавши навчання у вузі (пов'язані з проживанням, стосунками у групі, новими формами навчання, самостійним життям тощо). Продумайте спосіб подолання цих труднощів. Свої поради оформіть у вигляді таблиці-інструкції:

№ п/п	Проблема	Що робити

Завдання 4 призначене для тих, хто любить книгу і вважає її найважливішою складовою свого студентського життя. Свої міркування з цього приводу ви можете оформити у вільній формі твору (есе).

Якщо ви зупинилися на **завданні 5**, то повинні мати у своєму розпорядженні можливість провести це дослідження в педкласі або педколеджі. Для його виконання проведіть в одному з педагогічних класів (педагогічному ліцеї, коледжі) опитування на тему «Що я чекав(а) від педагогічного класу (ліцею, коледжу) і що я одержав(ла), чому я вступив(ла) до педагогічного вузу?» і паралельно проведіть опитування у своїй навчальній групі «Чому я вступив(ла) до педагогічного вузу?». Проаналізуйте твори. Проаналізуйте отриманий результат, виділіть найбільш цікаві дані, мотиви навчання, знайдіть цікаві паралелі і т.д. Оформіть реферат і включіть отриману інформацію як ілюстрацію до його основних положень.

Для виконання **завдання 6** проведіть серед членів вашої навчальної групи мікродослідження на тему «Чи правильно я обрав професію?». Можете скористатися питаннями, запропонованими у таблиці, чи на свій розсуд змінити питання таблиці. При заповненні таблиці можна вибрати одну або відразу декілька зазначених якостей.

№	Ознаки	Ваша	Думка
---	--------	------	-------

п/п		думка	одногруп- ників
1	<p>Чим приваблює вас обрана вами професія вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливістю спілкування з дітьми; - можливістю учити і виховувати; - інтересом до предмета викладання; - творчим характером учительської праці; - можливістю передавати знання; <p>.....</p>		
2	<p>У чому ваша «сила» як майбутнього вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> - в умінні ладити з дітьми; - у гарному характері і почутті гумору; - у гарній теоретичній підготовці; у любові до дітей; <p>.....</p>		
3	<p>У чому ваша «слабкість» як майбутнього вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> - у відсутності практичного досвіду проведення уроків; - у невмінні налагодити спілкування з дітьми, особливо старшого віку; - у нестачі терпіння; - у слабкій теоретичній базі; <p>.....</p>		
4	<p>У чому ви бачите основну мету роботи вчителя:</p> <ul style="list-style-type: none"> - озброїти учнів знаннями; - прищепити їм любов до свого предмета; - навчити самостійно мислити і працювати; - розвинути в учнях прагнення до постійного самовдосконалення; <p>.....</p>		
5	<p>Чи повинен учитель мати спеціальні педагогічні здібності:</p> <ul style="list-style-type: none"> -так; -ні 		
6	<p>Якщо повинен, то які це здібності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - комунікативні; - організаторські; - розумові; - уміння володіти собою; - спостережливість; 		

<ul style="list-style-type: none"> - емоційна стійкість; - уміння керувати іншими; - здатність до творчості; - динамізм; 		
--	--	--

Проаналізуйте отриманий результат, виділіть найбільш цікаві дані, включіть отриману інформацію як ілюстрацію до основних положень реферату.

Лабораторне заняття №3

Познайомтеся з вимогами до реферату на педагогічну тему (див. «Методичний блок»). Оберіть із запропонованого списку приблизних тем для рефератів одну. Якщо ви хочете запропонувати свою тему, погодьте її з викладачем. Напишіть реферат, дотримуючись необхідних вимог до його змісту й оформлення.

СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ

План — це схематично записана сукупність коротко сформульованих думок-заголовків, це «кістяк» твору. Прикладом плану до книги (правда, дуже загального, що відзначає лише вузлові розділи) є звичайний зміст. Переглядаючи його, не читаючи самої книги, можна одержати уявлення про її зміст і схему побудови. План як форма запису звичайно значно докладніше, ніж зміст книги, передає зміст частин тексту. Правильно складений план прочитаного твору свідчить про уміння аналізувати текст, про ступінь засвоєння його змісту.

За формою членування і записування плани можуть бути розділені на *прості* і *складні*. Складний план на відміну від простого має ще і підпункти, що деталізують або роз'яснюють зміст частин, основних пунктів. План може бути записаний у вигляді схеми, що відбиває взаємозв'язок положень тексту. Це *план-схема*.

План є незалежною, самостійною формою запису завдяки низці переваг:

- *стилість запису*, що дозволяє порівняно легко переробляти його, удосконалюючи як за суттю, так і за формою;
- *наочність і видимість*, що виявляються в можливості послідовно викласти матеріал;
- *включеність елементів*, що свідчать про узагальнення змісту твору, що дозволить надалі розвинути ці положення в тезах, конспектах, рефератах.

Добре продуманий план допомагає усвідомити зміст джерела, сприяє прискореній проробці матеріалу. Складений до великих текстів, що проробляють тривалий час, план дозволяє перед поновленням роботи раціонально, без великої втрати часу відтворити в пам'яті прочитане раніше. При цьому він концентрує увагу лише на найголовнішому, найістотнішому.

Керуючись пунктами плану і звернувшись до оригіналу, можна вести й інші, уже більш докладніші записи, що трансформуються в конспекти, тези, реферати. За допомогою плану писати їх простіше, навіть якщо з моменту його складання пройшло досить багато часу. Шляхом складання, наприклад, докладного плану до конспекту можна легко і швидко виявити повторення і непослідовність у викладі тексту, поліпшити запис, зробивши його логічним, чітким і послідовним.

Вдумливе читання завжди супроводжується складанням — у розумі або на папері — плану, що відбиває логіку, послідовність викладу. План допомагає активно читати джерело, і не варто відкладати його складання до повторного читання, як іноді радять. Це погіршило б первісне сприйняття матеріалу і необґрунтовано відсунуло в часі складання запису. Тому на відміну від конспектів і тез, що дійсно є сенс складати тільки після повного прочитання матеріалу й уважного з ним ознайомлення, пункти плану можна і потрібно фіксувати негайно, вже в процесі первинного читання, під першим враженням.

Потім, у подальшій роботі, план може виправлятися й уточнюватися. Якщо у формулюванні якого-небудь пункту і буде допущена неточність, її легко виправити, тому що зроблений раніше запис гранично короткий. При цьому саме виправлення уточнить первісне сприйняття. Іноді корисно скласти не один, а кілька варіантів плану або окремих його частин, особливо під час нових звертань до джерела.

Підзаголовки книги і виправданий змістом розподіл тексту на абзаци полегшують створення плану. Однак часто при складанні плану книги (особливо коли він призначений для наступної розробки тез) не звертають уваги на підзаголовки, що членують текст, а тим більше на абзаци. У цьому випадку намагаються оцінити сутність висловлення автора і відобразити її у плані, причому послідовність його пунктів необов'язково повинна збігатися з порядком викладу змісту в оригіналі, тому доцільно поруч з пунктами плану писати номери сторінок тексту, що до них відноситься.

Складаючи складний план, поєднують частину пунктів під одним заголовком або, навпаки, деталізують деякі пункти, розбиваючи їх на більш дрібні. Іншими словами, можливі два способи роботи: 1) розробляють докладний простий план, а далі перетворюють його в складний, групуючи частини пунктів під загальними для них заголовками (основними пунктами складного плану); 2) складають короткий простий план і потім, знову читаючи текст, перетворюють його в складний, підшуковуючи пункти, що деталізують. Другий шлях вимагає великих витрат часу і прийнятний лише за тривалої, заздалегідь запланованої роботи над фундаментальним твором.

Як уже відзначалося, доцільніше складати докладний, детальний план до тексту джерела під час першого ж його читання. Такий план перетворити в складний, поєднуючи пункти, виключаючи дрібні, набагато

легше, ніж знову звертатися до джерела, фактично вдруге працюючи над планом і текстом.

Щоб уникнути нераціонального переписування, головні заголовки складного плану виділяють з докладного простого, підкреслюючи частину пунктів. Якщо зробити це неможливо, заголовки виписують в окремі графи (тим самим ніби вписують між простими пунктами). При ущільненому записі заголовки доводиться виносити на поля і відсилати стрілкою до потрібного місця. От чому доцільно писати плани з великими інтервалами між пунктами і з достатніми для внесення доповнень полями.

Однак у цієї форми роботи з текстом є і свої недоліки. План лише допомагає довідатися, про що розповідає джерело, але не дає інформації про те, як викладений матеріал, тобто не передає фактичного змісту, а лише сучасно, схематично фіксує його. Звідси висновок: планом можна користуватися, щоб оживити в пам'яті добре знайомий матеріал або текст, що слабо запам'ятався, незабаром після складання плану. Лише в цих випадках не буде потрібно знову звертатися до джерела.

Коли ж план як форма запису не може виконати тих задач, що стоять перед читачем, приходять на допомогу інші види записів: конспекти, тези, реферати.

КОНСПЕКТУВАННЯ

Основну вимогу до конспекту відбито вже в його визначенні — «систематичний, логічно пов'язаний запис, що відбиває суть тексту». Це одна з основних вимог, пропонованих до конспекту взагалі. Тому не можна поставити знак рівності між виписками за досліджуваним текстом і його конспектом. Конспект - універсальний документ, що повинен бути зрозумілим не тільки його авторові, але й іншим людям, що ознайомлюються з ним. З цієї ж причини до конспектів можна з успіхом звертатися через кілька (або багато) років після їх написання.

На відміну від тез, що містять тільки основні положення, і виписок, що відображають матеріал у будь-яких співвідношеннях головного і другорядного, конспекти при обов'язковій стислості містять крім основних положень і висновків факти і докази, приклади й ілюстрації.

На сторінках конспекту може бути відбите ставлення людини, що конспектує, до того матеріалу, над яким вона працює. Але треба так організувати текст, щоб згодом, при використанні свого запису, легко можна було розібратися, де авторське, а де особисте розуміння питання.

Не слід забувати, що іноді навіть коштовне доповнення, внесене в текст запису, при невдумливому відношенні до нього або при невдалій формі його подачі може привести до непорозуміння.

Перш ніж почати конспектувати, необхідно усвідомити особливості і відмінності різних видів конспектів. Конспекти можна умовно розділити на кілька видів.

План-конспект. Готується за допомогою попередньо зробленого плану твору, що розробляється спеціально для написання конспекту. Може використовуватися і план, складений раніше як самостійний запис. Кожному питанню плану в такому записі відповідає певна частина конспекту. Однак якщо пункт плану не вимагає доповнень і роз'яснень, він не супроводжується текстом. Це одна з особливостей стрункого, ясного і короткого плану-конспекту.

Будучи за суттю стиснутим переказом прочитаного з урахуванням цілі конспектування, цей конспект — один з найбільш цінних, тому що допомагає краще засвоїти матеріал ще в процесі його вивчення. Зміст книги закріплюється в пам'яті вже при створенні конспекту. Він учить послідовно і чітко викладати свої думки, працювати над книгою, узагальнюючи її зміст у формулюваннях плану.

За наявності навички складання конспекту не вимагає багато часу. Завдяки своїм перевагам – стислості, простоті і ясності формулювань – він стає незамінним посібником, якщо необхідно швидко підготувати доповідь, виступ.

Однак через тривалий час з моменту написання конспекту працювати з ним важко, тому що не завжди легко відновити в пам'яті зміст джерела.

Як варіант плану-конспекту складається **схематичний план-конспект**, тобто схема, що відбиває логічну структуру і взаємозв'язок окремих положень з необхідними поясненнями.

Етапи роботи:

- 1) складіть план прочитаного тексту;
- 2) передайте суть кожного пункту плану коротко і доказово — у вигляді тексту або схеми;
- 3) запишіть план (схему) з поясненнями.

Питально-відповідний конспект. Це один з найпростіших видів плану-конспекту. На пункти плану, виражені в питальній формі, даються точні відповіді.

Етапи роботи:

- 1) складіть план прочитаного тексту;
- 2) сформулюйте кожен пункт плану у вигляді питання;
- 3) запишіть відповіді на поставлені питання.

Тезовий конспект. Є стиснутим, у формі коротких тез, переказом прочитаного або почутого. Такий конспект швидко складається і запам'ятовується; учить вибирати головне, чітко і логічно викладати думки, дає можливість засвоїти матеріал ще в процесі його вивчення. Він є гарною підмогою, якщо потрібно оперативно підготувати доповідь, виступ. Проте працювати з тезовим конспектом через певний час важко, тому що зміст матеріалу погано відновлюється в пам'яті.

Етапи роботи:

- 1) складіть план прочитаного тексту;

- 2) сформулюйте коротко і доказово кожен пункт плану у вигляді тези, виберіть розумну й ефективну форму запису;
- 3) запишіть тезу.

Цитатний конспект. Це конспект, створений з уривків оригіналу – цитат. При цьому цитати повинні бути зв'язані одна з одною ланцюгом логічних переходів.

Цитатний конспект – прекрасне джерело дослівних висловлень автора і фактів, що наводяться також ним. Він допоможе визначити хибність положень автора або виявити суперечні моменти, що значно сутужніше знайти за переказом – вільним конспектом. В останньому випадку все одно треба було б знову звернутися до оригіналу для виправлень і уточнень. Звідси випливає висновок про доцільність застосування текстуальних конспектів при вивченні матеріалів для порівняльного аналізу положень різних авторів.

Істотний недолік текстуального конспекту у тому, що він не активізує увагу і пам'ять (якщо, звичайно, він заздалегідь не був покликаний стати посібником для порівняння різних точок зору). Іноді захопленість виписками цитат може призвести до того, що суть аналізованого тексту виявиться розмитою. Часто цитатний конспект слугує лише ілюстрацією до досліджуваної теми.

Етапи роботи:

- 1) прочитайте текст, відзначте в ньому основний зміст, головні думки, виділіть ті цитати, що ввійдуть до конспекту;
- 2) користуючись правилами скорочення цитат, випишіть їх у зошит;
- 3) прочитайте написаний текст, звірте його з оригіналом;
- 4) зробіть загальний висновок.

Швидкісний конспект. Такий конспект вимагає застосування певних прийомів швидкісного конспектування: ранжування, рубрикації, скорочень, гіперабревіатур тощо. Розглянемо окремі прийоми докладніше.

Ранжування. Багатьом відомі прийоми ранжування просторового запису:

а) виділення абзаців;
б) спеціальна система відступів, більше відома як «драбинка»: відступи різної величини від початку рядка і їхня автономна нумерація у такій послідовності:

- римські цифри I, II, III ...;
- арабські цифри 1, 2, 3 ...;
- заголовні букви латинського алфавіту A, B, C, D ...;
- прописні букви кирилиці а, б, в, г ...;

в) виділення формул окремим рядком і т.д.

Рубрикація (виділення кольором). Як це не дивно, але писати конспект з використанням декількох кольорів не тільки не повільніше, але іноді навіть швидше і легше, ніж писати одним кольором. Давні переписувачі книг зрозуміли це, напевно, першими. Саме вони у своїх

рукописних книгах новий розділ починали з красною (красивого) рядка. Крім того, перша буква ними найчастіше художньо вимальовувалася кольоровим чорнилом. Особливо красиво це виглядало на тлі незначного відступу від краю рядка. Вже в більш пізні часи цей прийом і одержав назву — рубрикація.

Різнокольорово оформлені рубрики у виділених інформаційних масивах не тільки привертають увагу автора конспекту, але й акцентують його увагу на відповідній тільки цьому кольору специфічній інформації. Цілком закономірно буде ввести при конспектуванні не тільки червоний, але і зелений, синій і жовтогарячий колір. Наприклад, формулювання теорем можна виділяти червоним кольором, визначення — зеленим, а коментарі і приклади — синім і т.д. Рубрикуючи таким способом свій конспект, студент пропустить інформацію через свій значеннєвий фільтр ще до того, як застосує для запису відповідний колір. Тим самим він установить для себе рівень змістовної значимості інформації, що передбачається для фіксації у конспекті. Таким чином, відбувається автоматичне установлення взаємозв'язку між різними за значеннєвою значимістю відрізками конспекту.

У наступному, читаючи конспект тільки по виділених червоних або зелених фрагментах тексту, студент одержує тематично вибіркочу інформацію. Таке читання не розпорошує, але акцентує його увагу на необхідній інформації. Це дозволяє легше побачити взаємозв'язок і відтворити її (навіть асоціативно) між різними — по значеннєвій значимості і тематичній спрямованості — відрізками тексту. У друкованих виданнях для подібних цілей використовують зміну шрифту: жирність, курсив, іншу гарнітуру або кегль. Ці графічні розходження дозволяють акцентувати авторам значеннєву значимість відрізків тексту, а також систематизувати їх тематичну спрямованість.

Скорочення. Більшість першокурсників вважають, що секрет удалого конспектування — у скороченні обсягу інформації. І починають писати, наприклад, замість «робити» — «р-ти», замість «природний» — «пр-ий» і т.д. Конспект, що складається з таких скорочень, не так просто прочитати потім. Замість того, щоб готуватися до екзамену з конспекту, студент витрачає час на його розшифровку.

Доцільніше скорочувати, залишаючи корінь слова, а слова, що складаються з 5-7 букв, узагалі не скорочувати. Іноді час, витрачений на обмірковування, як скоротити слово, перевищує час його повного написання. Можна скорочувати будь-які назви чи імена, що часто зустрічаються: «д-сть» замість «діяльність», «АСМ» замість «Антон Семенович Макаренко».

Гіперабревіатура. Замість цілого слова використовується початкова буква, обведена кружечком. От, наприклад, як може виглядати фраза «Педагогічні знання — основа педагогічної підготовки майбутнього

вчителя» із застосуванням гіперабревіатури. Слова «педагогічні», «педагогічної» заміняють буквою П, обведеною у кружечок:

Ⓚ знання — основа Ⓚ підготовки майбутнього вчителя.

Кванторизація. Це різновид гіперабревіатури, за якої використовується перевертання початкової букви слова:

П знання — основа П підготовки майбутнього вчителя.

Піктографія. Цей прийом передбачає використання малюнків, ліній. От так, наприклад, можуть виглядати скорочення закінчень, що часто зустрічаються — у словах «значення», «речення», «рішення» і інших подібних: знач~ реч~ ріш~

Ієрогліфіка. В основі цього прийому — використання значків, символів. Вважається, що легше конспектувати технічний текст, тому що в точних науках існує безліч загальноприйнятих символів і знаків. Але символи і знаки точних наук можна використовувати для конспекту на будь-яку тему. От деякі позначення: \notin (не належить), \in (належить), Σ (сума), \parallel (паралельно), \uparrow (зростає), \downarrow (убуває), \approx (приблизно), \leq (не більше), \geq (не менше), \cong (приблизно дорівнює), ∞ (нескінченність). Також можна додати закінчення до значка звичайним текстом.

Переробка фрази. Це найефективніший, але важко освоюваний прийом. Він включає: просторовий запис (використання довжини і ширини аркуша паперу); приведення фрази до еквівалентного вигляду; використання контексту і макроконтексту.

У пропонованому нижче фрагменті узяті в рамочку слова, які можна просто опустити, двома рисками підкреслені слова, що легко відновлюються з контексту, однією рисою — слова, що часто зустрічаються і потребують заміни спеціальними позначеннями-скороченнями (якщо для них немає загальноприйнятих скорочень), а пунктиром — словосполучення, які можна сформулювати більш коротко.

Учитель повинен володіти прийомами економії часу, пошуку і класифікації інформації, ведення раціональних записів, конспектування літератури. Важливе значення в організації його діяльності має забезпечення ритмічності роботи протягом усього періоду навчання, окремого навчального року, тижня, навчального дня, чергування розумових і фізичних навантажень, підвищення швидкості письма за рахунок використання скорочень і правильного оформлення записів для зручного орієнтування в них, уміння виокремлювати у матеріалі головне, представляти інформацію як у стислому, лаконічному, так і у розгорнутому вигляді, з поясненнями і прикладами, коментарями.

Після застосування уже відомих нам прийомів швидкісного конспектування вийде:

Уч п. волод~:

- **прийомами пошуку інф-ції,**
- **конспектув~.**
- **ритмічності ^Р (чергув~ розумов. і фізичн. навантажень)**
- **виокрем~ головне + поясн~ і приклади.**

У підсумку одержуємо короткий, але інформаційно повний конспект (зрозуміло, це не єдиний можливий варіант). З нього вилучено те, що не несе значеннєвого навантаження, а також те, що легко відновлюється з контексту. Використано гіперабревіатуру для термінів «учитель», «робота» і стенографічні закінчення. Крім того, для полегшення сприйняття пункти ранжовано і рубриковано.

Якщо використовуються прийоми, описані вище, доцільно завести словник скорочень на останньому аркуші конспекту, щоб через деякий час не роздумувати над змістом позначок.

Етапи роботи:

- 1) прочитайте текст, відзначте в ньому основний зміст, головні думки;
- 2) запишіть головні думки з застосуванням прийомів швидкісного конспектування.

Вільний (художній) конспект. Цей вид конспекту є сполученням виписок, цитат, тез. Вільний конспект вимагає уміння самостійно чітко і коротко формулювати основні положення, для чого необхідне глибоке осмислення матеріалу, великий і активний запас слів. Саме складання цього виду конспекту прекрасно розвиває зазначені вище якості. Над вільним конспектом доводиться багато працювати — його не так-то й легко скласти. Але витрачені серйозні зусилля принесуть безсумнівну користь, тому що такий конспект найвищою мірою сприяє засвоєнню матеріалу, визначає активне використання всіх типів записів: планів, тез, виписок.

Етапи роботи:

- 1) працюючи з джерелами, вивчіть їх і глибоко осмисліть;
- 2) зробіть необхідні виписки основних думок, цитат, складіть тези;
- 3) використовуючи підготовлений матеріал, сформулюйте основні положення по темі.

Тематичний конспект. Це конспект відповіді на поставлене питання або конспект навчального матеріалу теми. Складання тематичного конспекту учить працювати над темою, всебічно обмірковуючи її, аналізуючи різні точки зору на те саме питання.

Створюючи тематичний конспект, часом доводиться залучати особистий досвід, спостереження, шукати у пам'яті, згадуючи подію, факт, думку, теорію, нарешті, книгу, у якій зустрівся колись те або інше потрібне в цей момент положення. Так автор конспекту поступово привчає

себе мобілізувати свої знання. Велику користь можна отримати від робочого каталогу, картотеки, нарешті, раніше складених конспектів, інших записів.

Можна використовувати так званій *оглядовий тематичний конспект*. У цьому випадку складається тематичний огляд на певну тему з використанням одного або, частіше, декількох джерел.

До оглядового тематичного конспекту можна віднести і *хронологічний конспект*, у якому запис підпорядковується побудові в порядку послідовності подій.

Етапи роботи:

- 1) вивчіть кілька джерел і зробіть з них вибірку матеріалу з певної теми або хронології;
- 2) думкою оформіть прочитаний матеріал у формі плану;
- 3) користуючись цим планом, коротко, своїми словами викладіть усвідомлений матеріал;
- 4) складіть перелік основних думок, що виголошуються в тексті, у формі простого плану.

Існують і загальні вимоги до усіх видів конспектів: системність і логічність викладу матеріалу; стислість; переконливість і доказовість.

Отже, ви розпочали конспектування. Уважно прочитайте текст, відзначте в ньому незнайомі вам терміни, поняття, не зовсім зрозумілі положення, а також імена, дати. З'ясуйте, звернувшись до словника, значення нових для вас термінів, занесіть їх у рубрику «Замітки» свого робочого зошита.

Оберіть вид конспекту, що найбільш доцільний саме для здійснення задачі, що стоїть перед вами. Познайомтесь з етапами роботи над конспектом і приступайте до їх практичного втілення. Перед тим як здати роботу викладачеві, прочитайте конспект ще раз, за необхідності доробіть його.

СКЛАДАННЯ ТЕЗ

Теза — це положення, що чітко визначає суть значної частини тексту і підводить до логічних висновків.

Теза — це доказуване або спростовуване положення. На відміну від виписок, що можуть містити тільки ілюстративний або фактичний матеріал, тези завжди підтверджуються доказовими міркуваннями. Іншими словами, ідеї тез повинні бути захищені. Процес складання тез дозволяє глибоко розібратися в питанні, усебічно продумати його, акумулюючи за допомогою тез зміст декількох книг, статей. Жодний запис так добре не допомагає скласти доповідь, запропонувати основний зміст матеріалу для перегляду опоненту.

Тези цінні, а часто зовсім необхідні для критичного аналізу книги, статті або доповіді. Суть питання ними особливо акцентується, загострюється. Тези полегшують можливість протиставити свої погляди

думкам і переконанням інших. Ціль дослідника — виявити помилкові судження і зробити потрібні висновки, якщо навіть вони явно не були сформульовані автором.

Уміння правильно складати тези до матеріалу дозволяє судити про рівень підготовленості студента, розуміння ним теми, ступінь оволодіння матеріалом і методами самостійної роботи над книгою. Хоча тези і є досить складним видом запису, вони часто доцільніше конспектів, створених з простих, а тим більше цитатних виписок.

Основні тези — це принципово важливі положення, що узагальнюють зміст джерела, і у своїй сукупності носять характер головних висновків. З основних тез складають окремих самостійний запис, що відображає зміст усього матеріалу, іноді, щоправда, під тим або іншим кутом зору (тематичний запис).

Важливо відзначити, що основні тези, витягнуті з будь-якої частини твору, можуть так чи інакше визначати подальший зміст оповіді, зв'язуючи, таким чином, його частини.

Заключні основні тези повинні узагальнювати зміст попередніх, забезпечуючи логіку розумового процесу.

Прості тези — це головні думки, що іноді є складовою частиною конспекту, реферату і не мають багатьох специфічних особливостей основних тез. Пояснимо ці поняття в їх порівнянні.

Прості тези досить легко вичленувати в будь-якому творі, не залежно від його загальної спрямованості, у будь-якій його частині, причому навіть під час первісного ознайомлення з ним, тоді як основні тези майже одиничні, і, більш того, не з кожної частини твору їх можна виділити. У джерелі можуть бути подані обґрунтування, приклади, аргументи і докази, що поступово підводять читача до головного висновку у самому кінці книги, іноді тільки у висновку до неї.

Основні тези можна успішно скласти лише після з'ясування суті всього твору. Саме до такого виду запису відноситься відома порада робити записи тільки після ознайомлення з твором у цілому. До кожної основної тези може бути складено декілька (іноді багато) простих, що роз'яснюють і розкривають її зміст.

Записи, що включають два види тез (прості й основні), називаються *складними тезами*. Як у складному плані за основними пунктами слідує підпункти, так і в складних тезах основні тези будуть підкріплюватися простими, що розкривають, пояснюють їх зміст.

Це дуже корисний і досить довершений вид фіксації прочитаного. Добре написані складні тези в сполученні з планом і виписками (що ілюструють і розкривають деталі тез) можуть служити прекрасним конспектом або рефератом.

Формулювання тез повинне бути чітким і коротким. Частина тез може бути записана у вигляді цитат. Цей метод застосовують при написанні рецензій і анотацій для порівняння різних точок зору, а також у

тих випадках, коли необхідна особлива обережність у висновках. Але тези-цитати іноді можуть бути дуже довгими. Тому корисно складати до них пункти плану.

На противагу простим тезам, що у більшості випадків можуть бути складені з цитат, основні тези найчастіше формулюють самостійно.

Уміло складені тези впливають одна з іншої. Одна з тез (перша, що відкриває запис, або остання, що завершує її) найбільш загальна у тому або іншому ступені визначає зміст інших або підсумовує всі попередні.

Не виключено, що ряд положень буде потрібно об'єднати не в порядку їх знаходження в джерелі, а в логічному зв'язку, важливим для того, хто записує. Щоб не ускладнювати при цьому пошук за записами потрібних фрагментів в аналізованому творі, корисно пов'язувати окремі тези з текстом оригіналу за допомогою посилань на сторінки, шифрів або вкладних аркушів, що відсилають до джерела (навіть до потрібного абзацу, а то і до окремого його рядка).

Попередньо складений план надає істотну допомогу в написанні тез, зокрема під час удосконалення формулювань. План виступає в ролі чернетки при написанні тез. Він не повинен бути дуже докладним. Якщо докладний план уже є, його гранично скорочують, поєднуючи дрібні, але важливі, пункти і відсіваючи другорядні — що відбивають, наприклад, окремі факти, приклади і т.д.

Для написання тез доцільно використовувати складний план. Головну увагу звертають, звичайно, на основні його пункти. Підпункти складного плану допоможуть, якщо знадобиться, розшифрувати основні його пункти і тим самим уникнути пропуску цінних думок.

Але не слід думати, що план — лише допоміжний інструмент при складанні тез. Його корисно додавати до тез (хоча б у чорновому вигляді). Такий план стає потрібним посібником у подальшій роботі над тезами. Його використовують і для розкриття тез. Ті самі другорядні пункти плану, що при складанні тез не були прийняті до уваги, тепер допоможуть обґрунтувати і проілюструвати їх. А це важливо, скажімо, якщо має бути виступ за тезами на заняттях або складання на основі тез конспекту, реферату.

Тези, складені начорно, не зайве ретельно звірити зі змістом джерела і лише після цього переписати начисто. Звіряти тези з джерелом допомагає докладний його план. Нагадаємо, важливо, щоб план був пов'язаний з текстом джерела посилальними сторінками, вкладними аркушами.

В остаточному, чистовому варіанті тези нумерують одну за одною, що ретельно розробляють заздалегідь. Раціональна послідовність дозволяє зробити тези найбільш короткими, уникнути повторень. Усе це, як правило, призводить до корінної переробки всього запису, його удосконалення, іншими словами — до поліпшення сприйняття матеріалу, до його глибокого пізнання, аналізу.

Етапи роботи:

- 1) познайомтеся зі змістом матеріалу;
- 2) прочитайте текст ще раз, розбиваючи його на значеннєві блоки (складаючи план);
- 3) знайдіть у кожній виділеній частині тексту головну думку, выпишіть ці положення;
- 4) добре продумавши виділений текст, усвідомивши його суть, сформулюйте окремі положення своїми словами або знайдіть адекватні формулювання в джерелі — це і будуть тези.

РЕФЕРУВАННЯ

Реферат — короткий виклад у письмовому виді або у формі публічної доповіді змісту наукових праць, літератури з певної теми. Реферат готується на основі аналізу менше 4—6 наукових і літературних джерел.

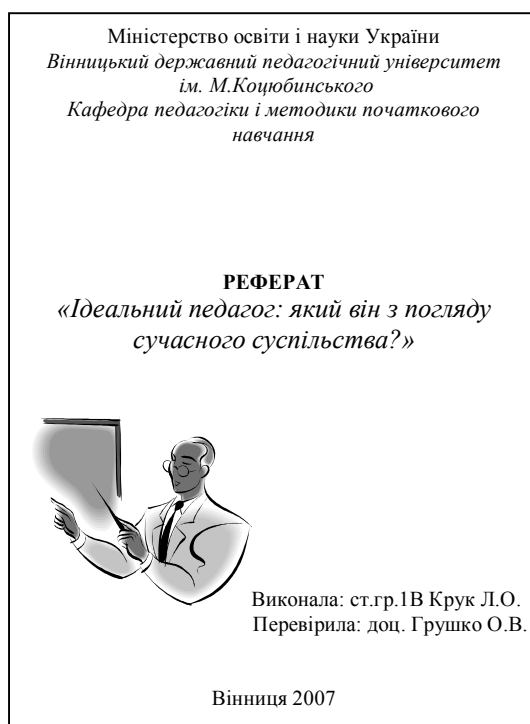
У вступі до реферату обґрунтовуються вибір теми, актуальність і глибина розглянутої проблеми. В основній частині реферату повинні бути представлені концепції різних авторів, викладені в аналізованих джерелах. Можна запропонувати свій аргументований аналіз проблеми, оцінити переваги різних підходів до розглянутої проблеми і розкрити недоліки деяких з них. Автор реферату може використовувати результати власних досліджень, проведених у школі, студентській групі, серед батьків і т.д.

Вимоги до оформлення реферату

1. *Оформлення титульного аркуша.* Для титульного аркуша розроблено наступний зразок:
2. *План реферату* (міститься на 2-й сторінці). Як приклад приведемо план реферату на тему «Індивідуальний і диференційований підхід у навчанні».

ПЛАН

ВСТУП.....	3
§ 1. Поняття «диференціація», «індивідуалізація» і їх співвідношення.....	5
§ 2. Форми і види індивідуалізації і диференціації в навчанні.....	8

§ 3. Приклади використання індивідуального і диференційованого підходу на уроках фізичного виховання в школі.....	12
ВИСНОВКИ.....	15
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	17

3. *Дотримання розмірів берегів на сторінці:* зверху і знизу — 2 см, ліворуч — 3 см, праворуч — 1,5 см. Текст повинен бути надрукований через 1,5 інтервалу. Обсяг реферату – до 15 друкованих сторінок (до 20 – рукописних). Текст розташовується на одній стороні машинописного листа формату А4.
4. *Наявність посилань на використану літературу.* Для оформлення посилань існують наступні варіанти: посилання на джерело може або розташовуватися внизу сторінки, на якій воно наводиться, у вигляді виноски, або позначатися наприкінці речення укладеної в квадратних дужках цифрою, під якою дане джерело зазначене в списку літератури, наприклад, так: [4].
5. *Неприпустимість скорочень* (крім загальноприйнятих) у тексті.
6. *Оформлення списку літератури.* Список складається за алфавітом і відповідно до загальноприйнятих вимог. Наприклад:

Хар-стика джерела	Приклад оформлення
1, 2 чи 3 автори	Вихрущ А.В., Карагодін В.М., Тхоржевська Т.Д. Основи християнської педагогіки. — Тернопіль: Освіта, 1999. — 166 с.
4 та більше авторів	Психологія: Підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін. / За ред. Ю.Л.Трофімова. – 3-тє вид., стерео. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
колективний автор	Педагогіка: Підручник / За ред. М.Д.Ярмаченка. — К.: Вища школа, 1986. — 543 с.
Багатотомні видання	Білецька М.А., Вашуленко М.С. Рідна мова: Підручник для 2 класу: В 2 ч. - К.: Освіта, 2002. - Ч.1. - 127 с.
Словники	Український педагогічний словник / Упорядн. С.У.Гончаренко. – К.: Либідь, 1987. – 373 с.
Тези доповідей	Крапівіна О.В. Роль педагогічної практики у підготовці вчителя початкових класів та іноземної мови до розвитку творчих здібностей учнів // Безперервна педагогічна практика студентів як первинна форма їх професійної практичної підготовки: Збірник доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 1999. – С. 189-191.

Складові частини: книги	Дичківська І.М., Пономанська Т.І. Вітчизняна педагогіка про використання теорії і практики М.Монтессорі // Класична педагогіка і філософія в світлі сучасних завдань шкільної і вузівської словесності. – Одеса: ГРУН, 1993. - С.101-102.
збірника	Грушко О.В. Творчо-розвивальний потенціал об'єктивації образів уяви молодших школярів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць. – Вип.7 / Редкол. І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма "Планер", 2005. – С. 72-76.
журналу	Богуш А.М. Теоретичні засади художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку // Педагогіка і психологія. - 1998. - №3. - С.112-121.
Інтернет-джерела	Концепція змісту освіти для європейського виміру України / Кобернік С.Г., Кузьміна Н.Ю., Овчарук О.В., Паращенко Л.І., Степанов Ф.З., Тараненко І.Г. // www.irf.kiev.ua/old-site/ukr/programs/edu/es/

7. До реферату повинен бути доданий чистий машинописний аркуш для рецензії викладача.

Етапи роботи:

- 1) уважно ознайомтеся із запропонованими для рефератів темами, оберіть одну з них і за узгодженням з викладачем затвердіть її;
- 2) підберіть у бібліотеці вузу, а також у бібліотеках міста відповідну літературу для реферування. Якщо ви готували для виступу на семінарському занятті повідомлення або доповідь із залученням результатів власних досліджень, можете скористатися ними в ході роботи над рефератом;
- 3) прочитайте вибрані джерела. Користуючись закладками, відзначте найбільш істотні положення, фрагменти або зробіть необхідні виписки. Не забудьте зазначити, з якого джерела було їх зроблено;
- 4) складіть план реферату;
- 5) У вступі (1-2 стор.) обґрунтуйте необхідність написання роботи, її важливість. Сформулюйте завдання, які ви хочете вирішити у процесі написання цієї роботи. Використовуючи рекомендації з тематичного конспектування і складений вами план, напишіть реферат (по 2-3 стор. на розділ). Не забувайте посилатися на джерело вашої інформації.
- 6) у висновках підбийте підсумки здійсненої роботи. Вкажіть, чи вдалося вам досягти поставленої на початку виконання завдання мети, розв'язати усі завдання. Обов'язково висловіть своє ставлення до розглянутої теми, її змісту;

- 7) перечитайте текст і відредагуйте його;
- 8) оформіть бібліографію відповідно до діючих вимог;
- 9) перевірте правильність оформлення реферату (див. вимоги до оформлення реферату).

По завершенні роботи над рефератом напишіть текст свого виступу на ЛПЗ, де буде проходити захист рефератів студентів вашої групи. Час виступу – 7-8 хв. Продумайте відповіді на можливі питання за змістом реферату.

ВИПИСКИ ТА ЦИТУВАННЯ

Уміння робити виписки — основа роботи над будь-якою книгою: навчальне, наукове, довідкове, художньої, найцінніше знаряддя розумової праці. Виписки допомагають зібрати величезний матеріал, охопити факти, проаналізувати думки, виявити протиріччя.

Тлумачний словник пояснює поняття виписок так: «Виписати — означає списати яке-небудь потрібне, важливе місце з книги, журналу, зробити вибірки». Складність виписування саме і складається в умінні знайти і вибрати потрібне з одного або декількох джерел. З книг, журналів і газет виписують окремі положення, факти, цифровий і інший фактичний або ілюстративний матеріал.

Виписки можуть бути двох видів. До першого відносяться виписки з книг, статей, що ви вивчаєте; до других — ваші власні матеріали (щоденники, записні книжки, дані експерименту).

Запам'ятаєте кілька порад:

1. Виписки можуть бути дослівними (цитати) або вільними, коли думки автора читач викладає самостійно. Великі фрагменти тексту, що важко цитувати в повному обсязі, треба намагатися, гранично скоротивши формулювання і сконцентрувавши зміст, записати своїми словами. Яскраві і найважливіші витримки з класичних творів краще завжди наводити дослівно.
2. Записуючи цитати, потрібно брати їх у лапки, уникати перекручувань тексту. Але якщо, наприклад, виписки зроблені тільки з одного твору, то лапки поруч кожної цитати можна і не ставити. Правда, у цьому випадку усі свої думки треба викладати лише на полях зошита, строго відокремлюючи від тексту, що цитується.
3. Цитата, вирвана з контексту, часто втрачає свій первісний зміст, нерідко здобуваючи новий. Тому, цитуючи, намагайтеся не обривати думок автора.
4. Завжди корисно давати точні посилання на джерела (зокрема, на сторінку книги, а іноді на абзац і навіть рядок).
5. Працюючи з книгою, корисно робити виписки лише після того, як книга прочитана цілком. Правда, такий запис зобов'яже прочитати текст удруге, однак уже не всього твору. А головне, виписки будуть сприйматися в контексті цілого.

6. Знаючи твір у цілому, легше зробити остаточний вибір потрібного матеріалу, уточнити, які витримки варто зробити. Повторно текст читають швидко, вибірково, зосереджуючи увагу переважно на тих розділах, що були відзначені за допомогою різних прийомів ще при першому ознайомленні. При такому осмисленні матеріалу потреба в записі деяких положень, фрагментів може відпасти, інші одержать нове висвітлення, більш чітке і компактне формулювання. Крім того, легше буде об'єднати виписки, проробляючи відразу декілька книг або статей при вивченні загальної теми.
7. У записах користуються підкресленнями й відкресленнями. Перші вживаються в тексті, другі — на полях збоку від тексту (вертикальною рисою, фігурною дужкою і т.п.). Правильно підкреслити — значить знайти в тексті головне, корисне. Інакше може вийти так, що підкресленим виявиться весь текст, увесь його рядок. Уміння підкреслювати не приходить саме, без тривалого тренування.
8. Ключові слова виносять на поля або підкреслюють кольором, відмінним від кольору чорнила, якими написаний основний текст, привертаючи цим до них увагу. Відзначені таким способом ключові слова будуть відрізнятися від «рядових» підкреслених слів. Іноді при записуванні ключові слова виносять на початок речення.
9. Корисно крім абзацного членування тексту й відкреслювань проставляти на полях горизонтальні лінії — віхи, що розділяють частини тексту за змістом.
10. У рамки зазвичай окреслюють символічні вирази, формули, залежності, закони, правила.
11. Записи повинні бути густими, компактними, тобто на сторінці потрібно розміщати якнайбільше тексту. Це поліпшить його ємність і видимість: око відразу «схопить» більше рядків тексту.
12. Записи, їх частини корисно розчленовувати різними засобами. Раціональна неоднорідність записів — важлива їх перевага.
13. Інтервали між рядками повинні дозволяти вписувати над ними новий текст, виправляти можливі помилки.
14. Записи варто робити чорнилом або кульковою ручкою. Олівцями користуються лише для яких-небудь оцінок, виділень при подальшій роботі.
15. Записи варто датувати.

ОРГАНІЗАЦІЯ І КУЛЬТУРА ЧИТАННЯ

Читання серйозної, особливо наукової, книги — не розвага, а робота. Якісне виконання будь-якої роботи вимагає досвіду і майстерності. Справжній майстер знає, скільки потрібно вкласти праці, щоб навчитися виконувати свою роботу швидко і добре, — так, коли збоку здається, що зробити це начебто б легко. Але це і є та чудова «легкість», що є вершиною майстерності. Деякі називають таку майстерність талантом,

забуваючи приказку, породжену досвідом великих майстрів, — «талант працею добувають».

Читання книг теж пов'язане з працьовитістю, оволодінням навичками, що поступово можуть бути доведені до ступеня майстерності, яким повинна володіти культурна людина. Однак навчитися витягати з книги все цінне, що в ній є, далеко не так просто, як іноді думають. Сумно, якщо людина починає розуміти, що все життя читала невміло, невдумливо, і усвідомлює це лише на заході свого життя, коли основний і найкращий час для зростання знань залишився вже позаду: переучуватися і важко, і пізно — «розум прийшов, пора пройшла».

Культура читання — це правильна організація розумової праці, процесу читання з урахуванням досягнень техніки і гігієни, застосування різних способів роботи з книгою в залежності від її змісту, мети читання, часу, який є.

Культура читання характеризується високою вимогливістю у відношенні правильного розуміння тексту, чому сприяє уміле використання довідкової літератури (словників, енциклопедій, покажчиків і т.д.). Велику роль у розумінні прочитаного відіграє мовна культура — прагнення постійно поглиблювати знання рідної мови, а також мов іноземних, наполегливо розширюючи запас слів, усвідомлюючи суть виразів, термінів, підвищуючи інтерес до історії, походження і змісту імен і назв, до еволюції понять, позначень і т.д.

Характерною рисою культури читання є вміння аналізувати прочитане, знаходити найголовніше, важливе і цінне у міркуваннях автора. І тут істотну практичну допомогу надає знання логіки, законів і форм правильного мислення, вміння сконцентрувати свою увагу. Формування власних думок, що виникають під час читання, сприяє осмисленню прочитаного, пробуджує інтерес до самостійної творчості у даній галузі знання.

Важлива ознака високого рівня культури читання — уміле застосування різних записів у процесі роботи з книгою. Записування формує навички виразного сприйняття матеріалу, поліпшує спостережливість і увагу, збільшує зосередженість, сприяє запам'ятовуванню і засвоєнню тексту, підвищує рівень культури письмового мовлення, нарешті, залишає документальний слід від читання, а наступна обробка цієї документації заощаджує час, дозволяє оволодіти навичками авторської і редакційної роботи.

Читання виховує моральність читача, формує його естетичні смаки, сприяє придбанню навичок самоконтролю, впливає на настрій і самопочуття людини, навіть на стан її здоров'я (бібліотерапія — лікування хворих читанням — багато сторіч відома лікарям, хоча її теорія ще недостатньо розроблена).

Величезне значення для культури читання мають вибір і підбір книг, планування читання, його упорядкування, систематичність.

Книги читають з метою пошуку і визначення змісту своєї діяльності, напрямку життєвого шляху. Відомо багато випадків, коли книга дійсно служила «воротами життя»: для М. В.Ломоносова і багатьох інших — «воротами вченості», для інших — «воротами мистецтва», «воротами літератури». Наприклад, академік І.П.Павлов під впливом прочитаної книги І.І.Сеченова «Рефлекси головного мозку» почав займатися дослідженням питань фізіології, що і визначило його життєвий шлях; за зізнанням академіка Є.І.Щербатова, «Фізична геологія» професора Мушкетова допомогла йому обрати шлях ученого-геолога, географа і мандрівника.

Культура читання вимагає виконання читачем елементарних правил поведінки з книгами. Зміст цих правил удосконалювався протягом століть. Свого роду вступом до цих правил може служити, наприклад, напис, зроблений ще в XVI ст. на дверях однієї з бібліотек: «Усякий вивчаючий науки, що входить сюди, не ляскай дверима і не стукай грубо ногами. Це неприємно музам. Якщо знайдеш тут уже кого сидячим, шанобливо поклонися мовчачи і не займайся балаканиною: „тут померлі говорять з тими, хто навчається”».

Важливо дотримуватись наступних правил техніки і гігієни читання.

1. Брати книгу можна тільки чистими руками. Треба також стежити за чистотою свого робочого місця.
2. Після занять, пов'язаних з вийманням, розміщенням, переглядом книг, потрібно мити руки, щоб на них не залишався наліт дрібного пилу.
3. Перед читанням книги треба уважно переглянути її, за необхідності розрізати сторінки спеціальним ножом (не олівцем, пальцем або сірником), внести в текст відзначені видавництвом помилки.
4. Книгу, читання якої вимагає тривалого часу, варто обернути в папір, особливо якщо вона не належить читачеві і повинна бути повернута її власникові або в бібліотеку.
5. Читаючи книгу, не слід загинати її сторінки, якщо необхідно зробити перерву в роботі. Для цього існують закладки, якими можуть слугувати довгі смужки паперу. Книга псується, якщо класти її на стіл розкритою, нагору плетінням.
6. Неприпустимо робити в книгах позначки, що не стираються. У крайніх випадках і тільки в книгах, що належать читачеві, доречні зроблені простим олівцем позначки на полях, що потім легко усуваються, щоб позначити потрібні фрагменти для наступного їх використання в роботі.
7. По завершенні роботи книги треба ставити на місце в заклені шафи, що забезпечує їх краще зберігання.

Чималу роль у підготовці до читання і правильній його організації відіграють гігієнічні фактори. У приміщенні повинно бути чисте повітря, відносна вологість підтримується в межах 50-70 %, температура – від 18 до 22 °С. Світло — денне, розсіяне, не занадто яскраве, а настільна лампа

повинна знаходитися на відстані не менше 1 м від тексту, що читається. Відстань від книги до очей (за нормального зору) повинна бути не менше 35-40 см при нахилі книги від 15°.

Під час тривалого читання корисно робити перерви, щоб подивитися на темний або зелений предмет або просто закрити очі. Корисно іноді глибоко подихати, змочити повіки холодною водою. Навіть такі, здавалося б, на перший погляд, віддалені фактори, як колір стін, драпірувань, форма і колір меблів і т.п., впливають на читача. Якщо, наприклад, в обстановці переважають яскраві тони, втома настає швидше і позбутися її набагато важче.

Важлива умова повноцінного читання — тиша: не більш 20- 45 Дб. Багато це або мало? Наприклад, шум друкарської машинки складає близько 50 Дб. Однак психологи і фізіологи дійшли парадоксального висновку: за повної відсутності зовнішніх подразників важко підтримувати увагу. За даними відомого росіянина фізіолога А.А.Ухтомського, увага не тільки не послаблюється, але навіть підсилюється під дією несильних побічних збудників. Так, багатьом читачам не заважає шелест сторінок у читальному залі, легкий гул і т.п.

Нерідко читати доводиться аж ніяк не в ідеальних умовах. Тому багато фізіологів і психологів вважають, що людині важливо навчитися працювати з книгою в будь-яких ситуаціях, у тому числі і несприятливих. Тоді ні голосна розмова або шум, ні включений телевізор, ні присутність сторонніх не стануть серйозною перешкодою. Такої точки зору дотримувався І.П.Павлов.

Найважливіша передумова результативності читання — порядок на робочому місці, правильна його організація.

Читачеві, що працює за письмовим столом, відповідно до рекомендацій доктора психологічних наук Н.П.Єрстова, доцільно дотримуватись наступної схеми розміщення необхідних для роботи предметів:

Запас робочих зошитів	Використовувана книга	Навчальне приладдя: ручка, лінійка, гумка	Запас книг
Використовуваний зошит			

Найбільш зручною вважається така висота столу, за якої лікті читаючого вільно лягають на край столу, а в позі відсутнє напруга. Настільну лампу й інші джерела світла краще розташовувати з лівої сторони. Електрична лампочка повинна бути не занадто яскравою (15-20 кд), причому промені світла повинні падати на книгу, а не світити в очі. При читанні доцільно використовувати спеціальну підставку для книг, яку можна або купити, або зробити самому. Важливо, щоб читати і робити записи було зручно, щоб стіл не був захаращений, а порядок на ньому був звичний.

Щоб читання було ефективним, необхідно із самого початку відключитися від сторонніх думок, випадкових подразників, тобто мобілізувати свою увагу. Мова йде про порушення довільної уваги, що значною мірою залежить від волі, дисциплінованості, зібраності читача. Відіграють роль і цілі, мотиви читання. Високий рівень розуміння і сприйняття тексту, темп роботи, успішність її — усе це великою мірою залежить від того, наскільки читачеві вдається керувати увагою.

Під час читання художнього твору і під час загального ознайомлення з науково-популярною і суспільно-політичною літературою нерідко потрібно мобілізувати в першу чергу загальну увагу, зосередитися на повному і глибокому сприйнятті тексту. Читання з глибоким проробленням наукової, навчальної, спеціальної літератури найчастіше вимагає скерованої уваги, тобто зосередження на конкретній інформації, виділенні головної думки, членуванні на основний і другорядний матеріал, установки на певні деталі, а не на загальний хід думки автора. Зрозуміло, і в першому, і в другому випадках необхідно мобілізувати обидва види уваги, хоча акцент робиться насамперед на одному з них.

У тих випадках, коли читач просто переглядає книгу або статтю, особливо необхідно стежити за стійкістю уваги, підтримувати й активізувати її періодично сполучати з діями (не тільки читаю, але і пишу, думаю, і т.п.), відпочинком, зміною занять. Потрібно пам'ятати, що стійка увага в більшості людей може утримуватись не більше ніж на 40 хв. Тому корисно іноді на короткий час відривати очі від тексту, кинути погляд у вікно, на стіну, але продовжувати при цьому думати про те, що читається або прочитане. Інакше буде ослаблені внутрішня дисципліна і розумова активність.

Одна з важливих проблем культури читання — уміння запам'ятати прочитане, закріпити його в пам'яті, вчасно і точно зуміти відтворити його.

Нерідко людина швидко запам'ятовує, але швидко і забуває прочитане. Або, запам'ятовуючи надовго, відчуває утруднення при відтворенні його. Однак було б помилкою скоритися цьому, вважаючи, що «такий вже я від народження, тут нічого не змінити». На думку вчених, найкраще піддається тренуванню саме пам'ять. Це спрацьовує для усіх видів пам'яті: нетривалої (оперативної) або довготривалої; зорової або слухової; рухової або емоційної; механічної або словесно-логічної. Який би тип пам'яті не був притаманний читачу, є дуже діючі і прості прийоми успішного запам'ятовування прочитаного, які допоможуть йому.

Який текст добре запам'ятовується? Цікавий для читача; стосовний до тієї галузі, у якій він має достатній обсяг знань; ясний, зрозумілий, обміркований, зіставлений з іншими публікаціями. Найкраще прочитати текст тільки один раз, а потім повторити (можна з підгляданням). Число повторень, на думку психологів, повинне на 50% перевищувати те, що потрібно для першого безпомилкового відтворення. Наприклад, вам удалося безпомилково запам'ятати вірш після чотирьох повторень.

Повторіть його ще двічі. Але не потрібно повторювати занадто часто. Краще зробити це через кілька годин і навіть доби.

Як правильно організувати роботу з книгою або статтею, щоб запам'ятати необхідний матеріал?

Насамперед треба налаштувати себе на запам'ятовування, обміркувати задачу, скласти план роботи над текстом, визначити, що необхідно запам'ятати. Потім варто установити, на який термін і з якою точністю потрібно запам'ятати прочитане. Під час запам'ятовування важливо активно аналізувати матеріал: усвідомити тему, ідею, структуру, пов'язати зі своїм минулим читацьким досвідом.

Важливо навчитися свідомо керувати темпом читання, змінювати його, співвідносячи зі ступенем розуміння і глибиною сприйняття прочитаного.

Найбільш розповсюджений темп читання – 100-200 слів за хвилину (або 20-40 сторінок за годину). Швидко це або повільно? Для творів Ю.Збанацького або М.Булгакова – мабуть, занадто швидко. Для газети або статті в науково-популярному журналі – повільно. Для «Трьох мушкетерів» Д.Дюма — дуже повільно. Учені підраховали, що сучасна людина в епоху «інформаційного вибуху» повинна уміти варіювати швидкість читання від 100 до 1000-2000 слів за хвилину (тобто від 20 до 400 сторінок у годину). Але 400 сторінок — це аж ніяк не гранична швидкість читання, хоча в минулому так читали лише деякі, у тому числі Ж.Ж.Руссо, О.Бальзак, О.С.Пушкін, М.Горький. Розробка наукових основ швидкочитання (або «динамічного читання») дозволяє довести темп читання звичайної людини до 10 тисяч слів за хвилину, тобто до 2 тисяч сторінок за годину. Звичайно, мова йде не про ретельну проробку тексту, а про «легке» читання, наприклад пригодницького роману або детективу.

Чим відрізняється звичайне читання від динамічного, читання в прискореному темпі від повільного?

Звичайне читання	Динамічне читання
1. Читаються букви, склади, слова	1. Читаються групи слів, їх блоки, цілі думки
2. Графічна інформація спрямовується до мозку за допомогою зорового, мовленнєворухового і слухового каналів	2. Графічна інформація спрямовується до мозку тільки за допомогою зорового каналу
3. Для з'ясування змісту прочитаного необхідно мати графічну інформацію й одночасно проговорювати слова	3. Придушується внутрішнє промовляння

Таким чином, резервами підвищення швидкості читання є придушення внутрішнього промовляння; розширення поля зору; оволодіння навичками читання по вертикалі; читання блоками слів; відділення у процесі читання необхідної інформації від надлишкової (до надлишкової інформації можуть відноситися і дуже важливі відомості, але вже відомі читачеві з інших джерел або не відповідні меті його читання).

На закінчення пропонуємо познайомитися з правилами швидкого читання.

10 ЗОЛОТИХ ПРАВИЛ ШВИДКІСНОГО ЧИТАННЯ

1. *Читати без регресій.*

Науково-технічний текст будь-якої складності читається завжди один раз. Зворотні рухи очей неприпустимі. Тільки після закінчення читання й осмислення прочитаного можна повторно прочитати текст, якщо у цьому виникла необхідність.

2. *Читати повільно, укладаючи інформацію в блоки інтегрального алгоритму.*

Пам'ятайте постійно зміст його блоків. У процесі читання шукайте відповіді на стандартні питання, поставлені в блоках алгоритму.

3. *Читати без артикуляції.*

Промовляння — головний ворог швидкого читання. Виконання вправи з вистукуванням спеціального ритму в процесі читання придушує артикуляцію. Пам'ятайте і постійно подумки повторюйте ритм. При зниженні згодом швидкості читання знову повторіть вправу.

4. *Читати вертикальним рухом очей.*

При читанні очі повинні рухатися вертикально, зверху вниз уявлюваною лінією, проведеною посередині сторінки. Розвивайте периферичний зір.

5. *При читанні бути уважним.*

Увага — каталізатор процесу читання. Швидке читання вимагає підвищеної уваги.

6. *Розуміти прочитане в процесі читання.*

При читанні тексту виділяйте ключові слова, значеннєві опорні пункти — пункти розуміння. Пам'ятайте, що читання — це пошук і обробка змісту і значення.

7. *Використовувати при читанні основні прийоми запам'ятовування.*

Метою читання визначається характер запам'ятовування. Якщо знаєш, з якою метою читаєш, потрібне запам'ятовується саме собою. Запам'ятовується тільки те, що зрозуміло. Запам'ятовуйте не окремі слова або фрази, а думки й ідеї автора тексту, спробувавши думкою скласти план прочитаного.

8. *Читати із змінною швидкістю.*

Уміння читати з перемінною швидкістю так само важливо, як і уміння швидко читати. Пам'ятайте, що є 5 способів читання. Вмійте щораз вибирати необхідне.

9. *Постійно тренуватися, щоб закріпити придбані навички.*

10. *Читати щодня, виконуючи встановлену норму.*

Наприклад, дві газети, один журнал за фахом і 50-100 сторінок будь-якого книжкового тексту.

ДОДАТКИ

ТЕСТИ: «ПІЗНАЙ СЕБЕ»

До практичного заняття №1

Тест на виявлення рівня самооцінки

Дайте відповіді на питання і підрахуйте суму балів.

1. Як часто вас мучать думки, що вам не слід було говорити чи робити щось?
а) дуже часто — 1 бал; б) іноді — 3 бали.
2. Якщо ви спілкуєтеся з дотепною людиною, ви:
а) спробуєте перемогти її в дотепності — 5 балів;
б) не будете змагатися з нею, а віддасте їй належне і вийдете з розмови — 1 бал.
3. Виберіть одну з думок, найбільш вам близьку:
а) те, що багатьом здається везінням, насправді результат наполегливої праці — 5 балів;
б) успіхи часто залежать від щасливого збігу обставин — 1 бал.
в) у складній ситуації головне — не завзятість чи везіння, а людина, що зможе схвалити чи утішити — 3 бали.
4. Вам показали шарж чи пародію на вас. Ви:
а) розсмієтеся і зрадієте тому, що у вас є щось оригінальне — 3 бали;
б) теж спробуєте знайти щось смішне у вашому партнері і висміяти його — 4 бали;
в) образитеся, але не викажете це — 1 бал.
5. Ви завжди поспішаєте, вам бракує часу чи ви беретеся за виконання завдань, що перевищують можливості однієї людини?
а) так — 1 бал; б) ні — 5 балів; в) не знаю — 3 бали.
6. Ви обираєте парфуми в подарунок подрузі. Придбаєте
а) парфуми, що подобаються вам — 5 балів;
б) парфуми, яким, як ви думаєте, буде рада подруга, хоча вам особисто вони не подобаються — 3 бали;
в) парфуми, що рекламували в недавній телепередачі - 1 бал.
7. Ви любите уявляти собі різні ситуації, у яких ви поведетеся зовсім інакше, ніж у житті?
а) так — 1 бал; б) ні — 5 балів; в) не знаю — 3 бали.
8. Чи зачіпає вас, коли ваші одногрупники домагаються більшого успіху, чим ви?
а) так — 1 бал; б) ні — 5 балів; в) іноді — 3 бали;
9. Чи доставляє вам задоволення заперечувати кому-небудь?

а) так — 5 балів; б) ні — 1 бал; в) не знаю — 3 бали.

10. Закрийте очі і спробуйте уявити собі колір:

а) блакитний — 1 бал; б) жовтий — 3 бали; в) червоний — 5 балів.

Ключ

50—38 балів. Ви задоволені собою й упевнені в собі. У вас велика потреба домінувати над людьми, любите підкреслювати своє я, виділяти свою думку. Вам байдуже те, що про вас говорять, але самі ви маєте схильність критикувати інших. Чим більше у вас балів, тим більше вам підходить визначення: «ви любите себе, але не любите інших». Але у вас є ще один недолік: занадто серйозно до себе ставитеся, не приймаєте ніякої критичної інформації. І навіть якщо результати тесту вам не сподобаються, швидше за усе ви захиститеся твердженням, що цей тест бреше. А шкода...

37—24 бала. Ви живете у злагоді із собою, знаєте себе і можете собі довіряти. Маєте цінне вміння знаходити вихід з важких ситуацій як особистого характеру, так і у взаєминах з людьми. Формулу вашого ставлення до себе і оточуючих можна виразити словами: «задоволений собою, задоволений іншими». У вас нормальна здорова самооцінка, ви вмієте бути для себе підтримкою і джерелом сили і, що найголовніше, не за рахунок інших.

23—10 балів. Очевидно, ви незадоволені собою, вас мучать сумніви і незадоволеність своїм інтелектом, здібностями, досягненнями, своєю зовнішністю, віком, статтю... Зупиніться! Хто сказав, що любити себе погано? Хто переконав вас, що мисляча людина повинна бути постійно собою незадоволена? Зрозуміло, ніхто не жадає від вас самовдоволення, але ви повинні приймати себе, поважати себе, підтримувати в собі цей вогник.

Тест на терпимість

Відповідайте на питання швидко, не задумуючись. Підрахуйте бали.

1. Ви вважаєте, що у вас виникла цікава ідея, але її не підтримали. Розстроїтеся ?

а) так - 0; б) ні - 2.

2. Ви зустрічаєтеся з друзями, і хтось пропонує почати гру. Що ви побажаєте?

а) щоб брали участь тільки ті, хто добре грає - 0;

б) щоб грали і ті, хто ще не знає правил - 2

3. Чи спокійно сприймете неприємну для вас новину?

а) так - 0; б) ні - 2.

4. Чи дратують вас люди, що у громадських місцях з'являються нетверезими?

а) якщо вони не переступають припустимих меж, мене це взагалі не цікавить - 2;

б) мені завжди були неприємні люди, що не вміють себе контролювати - 0.

5. Чи можете ви легко знайти контакт з людьми з іншими, ніж у вас професією, положенням, звичаями?

а) мені важко було б це зробити - 0;

б) я не звертаю уваги на такі речі - 2.

6. Як ви реагуєте на жарт, об'єктом якого стаєте?

а) мені не подобаються ні самі жарти, ні жартівники - 0;

б) якщо жарт і буде мені неприємний, я намагатимусь відповісти у схожій манері - 2.

7. Чи згодні ви, що багато людей сидять не на своєму місці, роблять не свою справу?

а) так - 0;

б) ні - 2.

8. Ви приводите в компанію друга, що стає об'єктом загальної уваги. Як ви на це реагуєте?

а) мені, чесно кажучи, неприємно, що в такий спосіб увага відвернена від мене - 0;

б) я лише радію за нього (неї) - 2.

9. У гостях ви зустрічаєте літню людину, що критикує сучасне молоде покоління, звеличує колишні часи. Як реагуєте ви?

а) ідете раніше - 0;

б) вступаєте в суперечку - 2.

Ключ

Від 0 до 4. Ви непохитні і вперті. Виникає враження, що ви прагнете нав'язати свою думку іншим будь-що. Часто підвищуєте голос. З вашим характером важко підтримувати нормальні відносини з людьми, що думають інакше, не погоджуються з тим, що ви говорите і робите.

Від 5 до 12. Ви здатні твердо відстоювати свої переконання. Але, безумовно, можете і вести діалог, змінювати свою думку, якщо це необхідно. Здатні іноді і на зайву різкість, неповагу до співрозмовника. І в такий момент ви дійсно можете виграти суперечку з людиною, у якої слабший характер. Але чи варто брати за горло тоді, коли можна перемогти більш гідно?

Від 14 до 18. Твердість ваших переконань відмінно сполучається з великою тонкістю, гнучкістю вашого розуму. Ви можете прийняти будь-як ідею, з розумінням поставитися до досить парадоксального на перший погляд учинку, навіть якщо ви його не схвалюєте. Ви досить критично ставитесь до своєї думки і з повагою і тактом стосовно співрозмовника, здатні відмовитися від поглядів, що, як з'ясувалося, були помилкові.

Тест на спостережливість

Дайте відповіді на питання, підрахуйте бали.

1. Коли ви заходите в будь-яку організацію, ви:

а) звертаєте увагу на розташування столів і стільців - 3;

б) звертаєте увагу на точне розташування предметів - 10;

- в) розглядаєте, що висить на стінах - 5.
2. Зустрічаючись з людиною, ви:
- а) дивитесь їй тільки в обличчя - 5;
- б) непомітно оглядаєте її від голови до ніг - 10;
- в) звертаєте увагу лише на окремі частини обличчя - 3.
3. Що вам запам'ятовується з побаченого пейзажу?
- а) кольори - 10; б) небо -5; в) почуття, що охопили вас тоді - 3.
4. Коли ви ранком прокидаєтесь, ви:
- а) відразу ж згадуєте, що вам треба буде робити - 10;
- б) згадуєте, що вам снилося - 3;
- в) аналізуєте те, що відбулося вчора - 5.
5. Коли ви сідаєте в суспільний транспорт, то:
- а) проходите вперед, ні на кого не дивлячись - 3;
- б) розглядаєте тих, хто стоїть поруч - 5;
- в) обмінюєтеся словом-іншим з тими, хто до вас ближче усього - 10.
6. На вулиці ви:
- а) спостерігаєте за транспортом - 5;
- б) дивитесь на фасади будинків - 3;
- в) спостерігаєте за перехожими - 10.
7. Ви дивитесь на вітрину:
- а) цікавитесь лише тим, що вам потрібно - 3;
- б) дивитесь і на те, що вам у даний момент не потрібно - 5;
- в) уважно розглядаєте кожен предмет - 10.
8. Якщо удома вам потрібно щось знайти, то ви:
- а) зосереджуєтесь на місці, де, як ви припускаєте, могли залишити цей предмет - 10;
- б) шукаєте скрізь - 5;
- в) просите інших допомогти вам - 3.
9. Розкриваючи старий груповий знімок ваших друзів, ви:
- а) хвилюєтесь - 5;
- б) ви намагаєтесь впізнати тих, хто знятий - 3.
- в) впізнаєте усіх без особливих труднощів - 10.
10. Уявіть, що вам запропонували зіграти в азартну гру, що ви не знаєте. Ви:
- а) намагаєтесь навчитися грати - 10;
- б) відмовляєтесь через якийсь час - 5;
- в) узагалі не граєте - 3.
11. Ви когось чекаєте в парку і:
- а) уважно спостерігаєте за тими, хто поруч з вами - 10;
- б) читаєте газету - 5;
- в) про щось думаєте - 3.
12. У зоряну ніч ви:
- а) намагаєтесь розглянути сузір'я - 10;

- б) просто дивитесь на небо - 5;
 - в) узагалі не дивитесь - 3.
13. Читаючи книгу, ви:
- а) позначаєте олівцем те місце, до якого дійшли - 10;
 - б) залишаєте закладку - 5;
 - в) довіряєте своїй пам'яті - 3.
- 14) Про своїх сусідів ви пам'ятаєте:
- а) їхні імена і по батькові - 15;
 - б) їхню зовнішність - 5;
 - в) не пам'ятаєте ні те ні інше - 3.

Ключ

Від 150 до 100. Безперечно, ви надзвичайно спостережливі. Разом з тим ви здатні аналізувати і самого себе, свої вчинки.

Від 99 до 74. У вас досить розвинута спостережливність, але все-таки при оцінці вас іноді підводить упередженість.

Від 74 до 45. Вас не занадто цікавить те, що ховається за зовнішністю, манерою поведінки інших. Хоча в спілкуванні у вас не виникає певних серйозних психологічних проблем.

Менше 45. Вас абсолютно не цікавлять таємні думки тих, хто поруч з вами. Ви занадто зайняті, вам ніколи аналізувати навіть власні вчинки, не те що чужі. Ви не образитесь, якщо вас будуть вважати егоїстом?

Тест на уміння розбиратися в людях

Не занадто задумуючись, виберіть один з варіантів, підрахуйте бали.

1. По-вашому, ті, хто завжди дотримує правил гарного тону:
 - а) увічливі — 2; б) строго виховані — 4; в) приховують свій характер — 1.
2. Ви знаєте подружню пару, що ніколи не свариться. По-вашому:
 - а) вони щасливі — 2; б) байдужий друг до друга — 1; в) між ними немає довіри — 4;
3. Ви вперше бачите людину, а вона відразу починає розповідати вам анекдоти, гострити. Ви вирішите, що вона:
 - а) гостряк — 1; б) почуває себе непевно — 2; в) хоче справити приємне враження-4;
4. Ви говорите з кимось на цікаву тему, ваш співрозмовник супроводжує розмову жестикуляцією. Ви вважаєте, що він:
 - а) хвилюється — 4; б) нещирий — 1.
5. Ви вирішили краще познайомитись з кимось зі своїх знайомих. Вважаєте, що треба:
 - а) запросити його в компанію — 1; б) поспостерігати його в справі — 2.
6. Хтось у ресторані дає великі чайові. Ви переконані:
 - а) він хоче справити враження — 4;
 - б) йому потрібно гарне ставлення офіціантки — 2;
 - в) це від щедрості душі — 1.
7. Якщо людина ніколи не починає розмова першою, то ви вважаєте:

- а) він таїться чи не хоче розмовляти — 2;
 б) він занадто боязкий — 4;
 в) він боїться бути незрозумілим — 1.
8. На вашу думку, низьке чоло людини означає:
 а) глухуватість — 1; б) упертість — 2; в) нічого конкретного — 4.
9. Що ви думаєте про людину, що не дивиться іншим в очі:
 а) у нього комплекс неповноцінності — 1;
 б) він нещирий — 4; в) він не надто розсіяний — 2.
10. Людина з високим статком завжди купує дешеві речі. Ви думаєте:
 а) він ощадливий — 4; б) він скромний — 2; в) він скнара — 1.

Інтерпретація тесту

35 і більше. Вам дуже легко скласти думку про людину. Вам досить подивитися на кого-небудь, і ви вже знаєте, що він за птах. Крім того, ви можете відразу ж повідомити йому свою думку, тому що переконані, що не помилилися. Навіть якщо це і так, поміркуйте: чи розумно говорити кожному, що ви про нього думаєте? Цим ви навряд чи щось зміните, скоріше викличете роздратування. Чи ви хочете показати, що вас ніхто не зможе водити за ніс? Але це не найрозумніший вихід.

Від 26 до 34. Ви вмієте об'єктивно оцінювати ситуації і оточуючих. У вас дійсно є нюх на людей, і для вас не складе складності вгадати характер людини. З вас вийшов би відмінний психолог. Ви не думаєте, що ваша оцінка людини єдино вірна. Це дуже гарна якість для педагогів і керівників. І якщо ви зрозумієте, що помилилися, то не побоїться визнати це.

Від 16 до 25. Ви, як правило, буваєте упевнені у своїй думці, легко приймаєте точку зору інших. Таким чином, ваша спостережливість притупляється і все це зрештою може призвести до того, що ви взагалі не зможете сформулювати свою самостійну думку. Спробуйте хоч раз по-своєму оцінити іншу людину.

15 і менше. Ви нерідко готові повірити кому б то не було. Ви надзвичайно довірливі і судите про людей лише за зовнішніми ознаками. Коли ж згодом виявляється, що ваша оцінка була зовсім помилковою, ви дивуєтесь і засмучуєтесь. Вас чекають помилки, що ви зробите з однієї і тієї ж причини — через невірну оцінку людей.

До практичного заняття №2

Загальний рівень ерудиції

1. Уставте слово, що служило б закінченням першого слова і початком другого:

вам (...) аміда

2. Виключіть зайве слово:

нозіб, фелетон, абрез, грит

3. Уставте пропущене слово:

*сорго (гора) сафра
пачка (...) барви*

4. Уставте пропущене число:

*112 (120) 17
268 (...) 107*

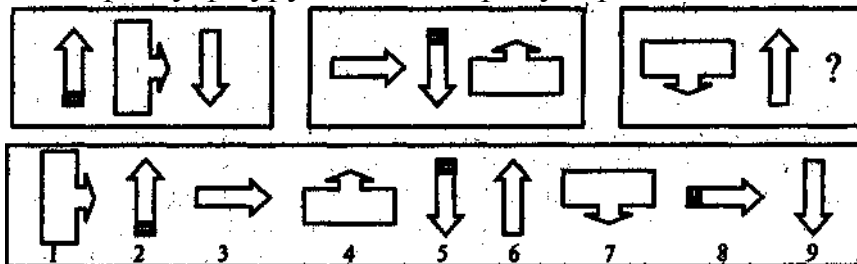
5. Уставте пропущені числа:

5	10	10	15	?
8	7	7	6	?

6. Виключите зайве слово:

опорс, раппі, намгерпет, аппруіс

7. Виберіть потрібну фігуру з дев'яти пронумерованих:

8. Уставте пропущену букву:

ш ф п к (...)

9. Уставте слово, що служило би закінченням першого слів і початком другого:

контр (...) ив

10. Уставте пропущене слово, що означало б те ж що і слова, що стоять поза дужками:

собака (...) шкіра

11. Виключіть зайве слово:

ронт, султ, лоркіс, каабб

12. Уставте пропущене число:

*368 (9) 215
444 (...) 182*

13. Уставте відсутню букву:

а т ж й (...)

14. Уставте пропущені числа:

1	4	5	?
2	3	6	?

15. Уставте пропущене слово:

*кабан (туба) штука
казан (.....) чвари*

16. Уставте слово, що означало б те ж, що і слова, що стоять поза дужками:

яр (.....) опорний брус

17. Уставте пропущене слово:

вікно (нога) ганок

весло (.....) засць

Ключ. За кожную правильную відповідь поставте собі 1 бал.

1. бенкет	7.8	13. о
2. фелетон (телефон)	8.и	14.8 і 7
3. кава	9. акт	15. ваза
4. 276	10. лайка	16. балка
5.15 і 6	11. каабб (бабак)	17. лоза
6. опорс (просо)	12.1.	

Інтерпретація тесту

Від 14 до 17 балів – високий рівень ерудиції; **від 11 до 14 балів** – середній рівень; **нижче 11 балів** – низький рівень.

Спрямованість особистості

За допомогою цієї методики можна визначити вашу особистісну спрямованість.

Інструкція. Опитувальник складається з 27 пунктів. До кожного з них можливі три варіанти відповідей: А, Б, В.

З відповідей на кожний з пунктів оберіть той, який найкраще виражає вашу точку зору з даного питання. У випадку якщо кілька варіантів відповідей здаються рівноцінними, відберіть з них тільки один, котрий усе-таки найбільшою мірою відповідає вашій думці. Букву, якою позначена обрана відповідь (А, Б, В), напишіть на бланку для відповідей поруч з номером відповідного пункту (1–27) під рубрикою «більше за все».

Потім з відповідей виберіть ту, котра найменш за все близька до вашої думки. Букву, якою позначена ця відповідь, також напишіть на бланку для відповідей під рубрикою «менш за все».

Намагайтеся бути максимально правдивим. «Гарних» чи «поганих» відповідей немає, тому не намагайтеся вгадати, яка відповідь є для вас кращою.

Питання і відповіді	Більше за все	Меньш за все	Не обрано
	Буква		
1. Найбільше задоволення я одержую від:			
А. Схвалення моєї роботи			
Б. Усвідомлення того, що робота зроблена добре			
В. Усвідомлення того, що мене оточують друзі			
2. Якби я грав(а) у футбол (волейбол, баскетбол), то я хотів(ла) б бути:			
А. Тренером, що розробляє тактику гри			
Б. Відомим гравцем			

В. Обраним капітаном команди			
3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто:			
А. Виявляє цікавість до учнів і до кожного має індивідуальний підхід Б. Викликає інтерес до предмета так, що учні із задоволенням поглиблюють свої знання в цьому предметі В. Створює в колективі таку атмосферу, за якої ніхто не боїться висловити свою думку			
4. Мені подобається, коли люди:			
А. Радіють виконаній роботі Б. Із задоволенням працюють у колективі В. Прагнуть виконати свою роботу краще за інших			
5. Я хотів (ла) б, щоб мої друзі:			
А. Були чуйні і допомагали людям, коли для цього є можливість Б. Були вірні і віддані мені В. Були розумними і цікавими людьми			
6. Кращими друзями я вважаю тих:			
А. З ким складаються гарні взаємини Б. На кого завжди можна покластися В. Хто може багато чого досягти в житті			
7. Більше всього я не люблю:			
А. Коли в мене щось не виходить Б. Коли псуються відносини з товаришами В. Коли мене критикують			
8. По-моєму, гірше за все, коли педагог:			
А. Не приховує, що деякі учні йому несимпатичні, кепкує і насміхається над ними Б. Викликає дух суперництва в колективі В. Недостатньо добре знає предмет, що викладає			
9. У дитинстві мені більше за все подобалося:			
А. Проводити час з друзями Б. Відчуття виконаних справ В. Коли мене за що-небудь хвалили			
10. Я хотів (ла) б бути схожим на тих, хто:			
А. Домігся успіху в житті Б. По-справжньому захоплений своєю справою В. Відрізняється дружелюбністю і доброзичливістю			

11. У першу чергу школа повинна:			
А. Навчити вирішувати задачі, що ставить життя			
Б. Розвивати індивідуальні здібності учня			
В. Виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми			
12. Якби в мене було більше вільного часу, я використовував (ла) б його:			
А. Для спілкування з друзями			
Б. Для відпочинку і розваг			
В. Для улюблених справ і самоосвіти			
13. Найбільших успіхів я домагаюся, коли:			
А. Працюю з людьми, що мені симпатичні			
Б. У мене цікава робота.			
В. Мої зусилля добре винагороджуються			
14. Мені подобається, коли:			
А. Інші люди мене цінують			
Б. Мені вдається добре виконати роботу			
В. Приємно проводжу час із друзями			
15. Якби про мене вирішили написати в газеті, мені б хотілося, щоб:			
А. Розповіли про яку-небудь цікаву справу, пов'язану з навчанням, роботою, спортом і т.п., у якому мені довелося брати участь			
Б. Написали про мою діяльність			
В. Обов'язково розповіли про колектив, у якому я працюю			
16. Найкраще я учуся, якщо викладач:			
А. Має до мене індивідуальний підхід			
Б. Зуміє викликати в мене інтерес до предмета			
В. Улаштовує колективні обговорення досліджуваних проблем			
17. Для мене немає нічого гіршого, ніж:			
А. Образа особистої гідності			
Б. Невдача при виконанні важливої справи			
В. Утрата друзів			
18. Більше за все я ціную:			
А. Успіх			
Б. Можливість гарної спільної роботи			
В. Здоровий практичний розум і кмітливість			
19. Я не люблю людей, що:			
А. Вважають себе гіршими за інших			
Б. Часто сваряться і конфліктують			
В. Заперечують проти всього нового			

20. Приємно, коли:			
А. Працюєш над важливою для всіх справою			
Б. Маєш багато друзів			
В. Викликаєш замилювання й усім подобаєшся			
21. По-моєму, керівник у першу чергу повинен бути:			
А. Доступним			
Б. Авторитетним			
В. Вимогливим			
22. У вільний час я охоче прочитав (ла) б книги:			
А. Про те, як заводити друзів і підтримувати гарні стосунки з людьми			
Б. Про життя знаменитих і цікавих людей			
В. Про останні досягнення науки і техніки			
23. Якби в мене були здатності до музики, я зволів би бути:			
А. Диригентом			
Б. Композитором			
В. Солістом			
24. Мені б хотілося:			
А. Вигадати цікавий конкурс			
Б. Перемогти в конкурсі			
В. Організувати конкурс і керувати ним			
25. Для мене важливіше за все знати:			
А. Що я хочу зробити			
Б. Як досягти мети			
В. Як організувати людей для досягнення мети			
26. Людина повинна прагнути до того, щоб:			
А. Інші були нею задоволені			
Б. Насамперед виконати свою задачу			
В. Їй не потрібно було дорікати за виконану роботу			
27. Найкраще я відпочиваю у вільний час:			
А. У спілкуванні з друзями			
Б. Переглядаючи розважальні фільми			
В. Займаючись своєю улюбленою справою			

Записані в бланку для відповідей букви відповідають різним видам спрямованості. Виділяють:

Спрямованість на себе – орієнтація на пряму винагороду і задоволення безвідносно до роботи і співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертованість.

Спрямованість на спілкування – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої

допомоги людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба прихильності й емоційних стосунків з людьми.

Спрямованість на справу – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, що корисно для досягнення загальної мети.

Ця відповідність відбита в таблиці-ключі. З її допомогою визначте, яку зі спрямованостей ви вибрали в кожному з тверджень як найбільш підходящу (2 бали) і як найменш підходящу (0 балів). Спрямованість, що залишилася невибраною, оцінюється в 1 бал.

Домінуюча спрямованість визначається за більшістю набраних балів.

Таблиця-ключ

№ питання	Спрямованість на себе	Спрямованість на спілкування	Спрямованість на справу
1.	А	В	Б
2.	Б	В	А
3.	А	В	Б
4.	В	Б	А
5.	Б	А	В
6.	В	А	Б
7.	В	Б	А
8.	А	Б	В
9.	В	А	Б
10.	А	В	Б
11.	Б	В	А
12.	Б	А	В
13.	В	А	Б
14.	А	В	Б
15.	Б	В	А
16.	А	В	Б
17.	А	В	Б
18.	А	Б	В
19.	А	Б	В
20.	В	Б	А
21.	Б	А	В
22.	Б	А	В
23.	В	А	Б
24.	Б	В	А
25.	А	В	Б
26.	В	А	Б
27.	Б	А	В

Інтерпретація тесту

Якщо ви **спрямовані на себе** – це відповідає *низькому рівню*, якщо **на спілкування** – *середньому рівню*, якщо ж ви спрямовані **на справу** – це відповідає *високому рівню*.

Здатність до лідерства

Опитувальник

1. Чи часто ви буваєте в центрі уваги оточуючих?
2. Чи вважаєте ви, що багато хто з оточуючих вас людей займають більш високе положення, ніж ви?
3. Знаходячись на зборах, чи відчуваєте ви бажання промовчати, навіть коли необхідно відстоювати свою думку?
4. Коли ви були дитиною, чи подобалося вам бути лідером серед однолітків?
5. Чи відчуваєте ви задоволення, коли вам удається переконати кого-небудь у своїй правоті?
6. Чи трапляється, що вас називають нерішучою людиною?
7. Чи згодні ви з твердженням: «Усе найкорисніше у світі є результатом діяльності невеликої кількості видатних людей»?
8. Чи відчуваєте ви постійну потребу в пораднику?
9. Чи утрачали ви іноді холоднокрівність у розмові з людьми?
10. Чи отримуєте ви задоволення бачити, що навколишні побоюються вас?
11. Чи намагаєтеся ви займати за столом або в компанії таке місце, що дозволяло б вам бути в центрі уваги і контролювати ситуацію?
12. Чи вважаєте ви, що справляєте на людей значне враження?
13. Чи вважаєте ви себе мрійником?
14. Чи губитеся ви, якщо люди, що оточують вас, виражають незгоду з вами?
15. Чи траплялося вам за особистою ініціативою займатися організацією яких-небудь зборів, змагання, заходу і т.д.?
16. Якщо те, що ви намітили, не дало очікуваних результатів, то ви:
 - а. будете раді, якщо відповідальність візьме на себе хтось інший;
 - б. візьмете відповідальність на себе.
17. Яка з цих двох думок вам ближча:
 - а. справжній керівник повинен усе вміти робити сам;
 - б. справжній керівник повинен тільки вміти керувати іншими.
18. З ким ви б воліли працювати?
 - а. з виконавськими людьми;
 - б. з незалежними і самостійними людьми.
19. Чи намагаєтеся ви уникати гострих дискусій?
20. Коли ви були дитиною, чи часто ви зіштовхувалися з владністю ваших батьків?
21. Чи умієте ви в дискусії залучити на свою сторону тих, хто раніш не був з вами згодний?
22. Під час прогулянки лісом з друзями ви загубили дорогу. Як ви

діятимете:

- а. дасте спробувати знайти дорогу комусь з друзів;
 - б. не будете нічого робити, розраховуючи на випадок.
23. Чи справедливе прислів'я: «Краще бути першим у селі, ніж останнім у місті»?
24. Чи вважаєте ви себе людиною, що справляє вплив на інших?
25. Чи може невдача в прояві ініціативи змусити вас більше ніколи цього не робити?
26. Хто справжній лідер:
- а. найкомпетентніша людина;
 - б. той, у кого найсильніший характер.
27. Чи завжди ви намагаєтеся зрозуміти і по достоїнству оцінити людей?
28. Чи поважаєте ви дисципліну?
29. Який з керівників вам ближче:
- а. той, хто усе вирішує сам;
 - б. той, хто завжди радиться і прислухається до думки інших.
30. Який зі стилів керівництва найкращий у вузі:
- а. колегіальний;
 - б. авторитарний.
31. Чи часто у вас створюється враження, що інші зловживають вами?
32. Який з двох портретів більше нагадує вас:
- а. людина з голосним голосом, виразними жестами, за словом у кишеню не полізе;
 - б. людина зі спокійним, тихим голосом, стримана, замислена.
33. Як ви поведетеся на зборах або нараді, якщо вважаєте вашу думку єдиною правильною, але інші з нею не згодні:
- а. промовчу;
 - б. буду обстоювати свою думку.
34. Чи підкоряєте ви свої інтереси справі, якою ви займаєтеся?
35. Чи виникає у вас почуття тривоги, якщо на вас покладена відповідальність за яку-небудь важливу справу?
36. Що б ви zvolіли:
- а. працювати під керівництвом гарної людини;
 - б. працювати самостійно, без керівника.
37. Чи погоджуєтеся ви з твердженням: «Для того щоб сімейне життя було гарним, необхідно, щоб рішення приймав один: або чоловік, або жінка».
38. Чи траплялося вам купувати що-небудь під впливом думки інших людей, а не виходячи з власних потреб?
39. Чи вважаєте ви свої організаторські здібності гарними?
40. Як ви поведетеся, зштовхнувшись з труднощами:
- а. у мене опускаються руки;
 - б. у мене з'являється бажання їх перебороти.
41. Чи докоряєте ви людям, якщо вони цього заслуговують?

42. Чи вважаєте ви, що ваша нервова система здатна витримати життєві навантаження?
43. Як ви діятимете, якщо вам запропонують очолити реорганізацію університету:
- а. уведу зміни негайно;
 - б. не буду квапитися, спочатку все ретельно обміркую.
44. Чи зумієте ви перервати занадто балакучого співрозмовника, якщо це необхідно?
45. Чи згодні ви з твердженням: «Для того щоб бути щасливим, треба жити непомітно»?
46. Чи вважаєте ви, що кожна людина повинна зробити що-небудь видатне?
47. Ким би ви зволіли стати:
- а. художником, поетом, ученим;
 - б. видатним керівником, політичним діячем.
48. Яку музику вам приємніше слухати:
- а. могутню й урочисту;
 - б. тиху і ліричну.
49. Чи відчуваєте ви хвилювання, очікуючи зустрічі з важливими і відомими людьми?
50. Чи часто ви зустрічали людей з більш сильною волею, ніж ваша?

Ключ. Поставте собі 1 бал, якщо ви відзначили в себе: 1а, 2а, 3б, 4а, 5а, 6б, 7а, 8б, 9б, 10а, 11а, 12а, 13б, 14б, 15а, 16б, 17а, 18б, 19б, 20а, 21а, 22а, 23а, 24а, 25б, 26а, 27б, 28а, 29б, 30б, 31а, 32а, 33б, 34а, 35б, 36б, 37а, 38б, 39а, 40б, 41а, 42а, 43а, 44а, 45б, 46а, 47б, 48а, 49б, 50б. Порахуйте суму набраних балів.

Інтерпретація тесту

До 25 балів – низька здатність до лідерства; **від 25 до 30** – нижче середньої; **від 30 до 33** – середня здатність; **від 33 до 35** – вище середньої; **від 35 до 40** – висока здатність; **від 40 і вище** – сильна схильність до диктату.

Увага

Для визначення особливостей уваги використовується тест «Коректурна проба», що дозволяє виявити продуктивність і стійкість уваги. При його виконанні краще працювати в парі, асистуючи один одному.

Протягом 5 хвилин на бланку з буквами викресліть, переглядаючи ряд за поруч, усі букви «е» і буквосполучення «кх». Через кожні 60 секунд відзначайте вертикальною рисою те місце, до якого ви встигли переглянути текст.

Концентрація уваги оцінюється за формулою:

$$K = C^2 / n, \text{ де}$$

C – число рядків таблиці, переглянутих вами;

n – кількість помилок (пропусків або помилкових закреслювань зайвих знаків).

х а в с х е в и х н а и с х н в х в к с н а и с е х в х е н а и с н в д ч в ж
у н х и в с н а в с а в с н а е к е а х в к е с в с н а и с а и с н а г д с с р
н х и с х в х е к в х и в х е и с н е и н а и е н к х к и к х е к в к ж э е п р
х а к х н с к а и с в е к в х н а и с н х е к х и с н а к с к в х к в и г р у ф
и с н а и к а е х к и с н а и к к х е х е и с н а х к е к х в и с н а ч ц у р ф
с н а и с у н к х в а и с н а х е к е х с н а х с в е е в е а и с н а д в ы ф
к х к е к н в і с н к х в е х с н а и с к е с и к н а е с н к х к в и а е у д ж
а и з н а е х к в е н в х к е а и с н к а и к н в е в н к в х а в е и у ф р ц у
д о а х в с и в н а х и е н а и к в и е а к е и в а к с в е и к с н а в ж е н п р
н к е с н к с в х и е с в х к н в в с к в е в к н и е с а в и е х е в у ы е ц у
х е и в к а и с н а с н а и с х а к в н н а к с х а и е н а с н а и с в е н и в
е в х к х с н е и с н а и с н к в к х в е к е в к в н а и с н а и с н п а в р в
а в с н а х к а с е е н а и с е е х к в а и с н а с а в к х с н е и с в ы ф р
в и к в е н а и е н е к х а в и х н в и х к х е х н в и с н в е e а х д а в е р
н к е х в и в н а е й е н в и а e в a e н х в х в и с н а e i e k a i a п р а
к е й с н е с a e і х в к e v e i s n a e a i s n k v e x i k x n k e ф ф e o
e a k a e d o x e v s k x e k x n a i s n k v e v e s n a i s e k x e k ж a в р р
и с н e й e n v i e x k v x e i v n a k i s x a i e v k e v k i e x e n a k x i
в х у к с и с n a i a i e n a k s x k n v x n i k i s n a i v e s n a v ы a o
з н а і к в e x k v k e s v k s n x i a s n a k s x k x v x e a e s k d d a p o
Стійкість уваги оцінюється за зміною швидкості перегляду протягом
усього завдання. Результати підраховуються за формулою

$$A = N/T$$

де A – темп виконання;

N – кількість букв у переглянутій частині таблиці;

T – час виконання.

Пам'ять

Дослідження логічної і механічної пам'яті можна провести методом запам'ятовування двох рядів слів. У першому випадку між словами існують значеннєві зв'язки, а в другому вони відсутні.

Ваш асистент читає вголос 15 пар слів лівого ряду (інтервал між парою – 5 сек.), після чого ви відтворюєте слова, що запам'ятали, у правому ряду. Якщо ж ви працюєте поодиноці після прочитання лівого ряду закрийте його папером і спробуйте відтворити ті слова, що ви запам'ятали, у правому ряді

Лівий ряд	Правий ряд
Лялька – грати	Лялька –
Курка – яйце	Курка –
Ножиці – різати	Ножиці –
Кінь – сани	Кінь –
Книга – учитель	Книга –
Метелик – муха	Метелик –
Щітка – зуби	Щітка –

Барабан – піонер	Барабан –
Сніг – зима	Сніг –
Півень – кричати	Півень –
Чорнило – зошит	Чорнило –
Корова – молоко	Корова –
Паровоз – їхати	Паровоз –
Груша – компот	Груша –
Лампа – вечір	Лампа –

Тепер звірте свої відповіді з вихідним текстом.

Зробіть те ж з парними словами, не зв'язаними за змістом.

Лівий ряд	Правий ряд
Жук – крісло	Жук –
Гребінь -земля	Гребінь –
Компас – клей	Компас –
Дзвіночок – стріла	Дзвіночок –
Синиця – сестра	Синиця –
Лейка – трамвай	Лейка –
Мухомор – диван	Мухомор –
Гребінка – вітер	Гребінка –
Черевики – самовар	Черевики –
Графин - брати	Графин –
Сірник – вівця	Сірник –
Тертка – море	Тертка –
Капелюх – бджола	Капелюх –
Риба – пожежа	Риба –
Пила – яєчня	Пила –

Обробка результатів.

Обсяг значеннєвої пам'яті			Обсяг механічної пам'яті		
Кількість слів 1-го ряду (K_1)	Кількість слів, що запам'яталися (K_{13})	Коефіцієнт (K_{13} / K_1)	Кількість слів 2-го ряду (K_2)	Кількість слів, що запам'яталися (K_{23})	Коефіцієнт (K_{23} / K_2)

Інтерпретація тесту

Коефіцієнт від 0 до 0,4 – низький рівень; від 0,4 до 0,7 – середній рівень; від 0,7 до 1 – високий рівень.

Аналітичні особливості інтелекту

Ціль: виявлення здатності виділяти істотні ознаки. Усього пред'явлено 20 узагальнюючих слів і до кожного з них запропоновано набір з 5 слів,

два з яких найбільше з ним зв'язані. Потрібно знайти і підкреслити ці слова в кожному рядку. Наприклад, узагальнювальне слово «сад»: сад може існувати без собаки, паркану і навіть без садівника, але без землі і рослин не може. Виходить, треба підкреслити слова «земля» і «рослини». Тривалість роботи – 3 хв.

1. Сад (рослини, садівник, собака, паркан, земля).
2. Річка (беріг, риба, рибалка, човен, вода).
3. Місто (автомобіль, будинок, юрба, вулиця, велосипед).
4. Сарай (сінник, кінь, дах, худоба, стіни).
5. Куб (кути, креслення, сторона, камінь, дерево).
6. Ділення (клас, ділене, олівець, дільник, папір).
7. Кільце (діаметр, алмаз, проба, округлість, печатка).
8. Читання (глава, книга, картина, друк, слово).
9. Газета (правда, додатки, телеграми, папір, редактор).
10. Гра (карта, гравці, штрафи, покарання, правила).
11. Війна (аероплан, пушки, бої, рушниці, солдати).
12. Книга (малюнки, війна, папір, любов, текст).
13. Спів (дзенькіт, мистецтво, голос, оплески, мелодія).
14. Землетрус (пожежа, смерть, коливання ґрунту, шум, повінь).
15. Бібліотека (місто, книги, лекція, музика, читачі).
16. Ліс (лист, яблуня, мисливець, дерево, вовк).
17. Спорт (медаль, оркестр, змагання, перемога, стадіон).
18. Лікарня (приміщення, сад, лікар, радіо, хворі).
19. Любов (троянди, почуття, людина, місто, природа).
20. Патріотизм (місто, друзі, батьківщина, родина, людина).

Ключ.

1. Сад (рослини, земля).
2. Ріка (беріг, вода).
3. Місто (будинок, вулиця).
4. Сарай (дах, стіни).
5. Куб (кути, сторона).
6. Ділення (ділене, дільник).
7. Кільце (діаметр, округлість).
8. Читання (книга, слово).
9. Газета (папір, редактор).
10. Гра (гравці, правила).
11. Війна (бої, солдати).
12. Книга (папір, текст).
13. Спів (голос, мелодія).
14. Землетрус (коливання ґрунту, шум).
15. Бібліотека (книги, читачі).
16. Ліс (лист, дерево).
17. Спорт (змагання, перемога).
18. Лікарня (лікар, хворі).

- 19.Любов (почуття, людина).
- 20.Патріотизм (батьківщина, людина).

Інтерпретація тесту

Від 9 до 14 правильних відповідей – низький рівень; від 15 до 18 – середній рівень; від 19 до 20 – високий рівень.

Синтетичні особливості інтелекту

Мета: виявлення здатності виділяти об'єднуючу ознаку.

Перед вами списки з 5 слів, з яких 4 поєднуються загальним родовим поняттям, а п'яте не відноситься до даного поняття. Підкресліть це слово. Тривалість роботи – 3 хв.

- 1.Василь, Федір, Семен, Іванов, Петро.
- 2.Старезний, маленький, старий, зношений, підстаркуватий.
- 3.Скоро, швидко, поступово, квапливо, поспішно.
- 4.Лист, брунька, кора, луска, стовбур.
- 5.Ненавидіти, нехтувати, обурюватися, ображатися, розуміти.
- 6.Темний, світлий, блакитний, яскравий, тьмяний.
- 7.Гніздо, нора, курятник, сторожка, барліг.
- 8.Невдача, хвилювання, поразка, провал, крах.
- 9.Успіх, невдача, удача, виграш, спокій.
- 10.Грабіж, крадіжка, землетрус, підпал, напад.
- 11.Молоко, сир, сметана, сало, кисляк.
- 12.Глибокий, низький, світлий, високий, гіркий.
- 13.Хата, піч, дим, хлів, будка.
- 14.Береза, сосна, дуб, бузок, ялина.
- 15.Голод, холод, дискомфорт, спрага, нажива.
- 16.Секунда, година, рік, вечір, тиждень,
- 17.Літак, пароплав, техніка, потяг, дирижабль.
- 18.Сміливий, хоробрий, рішучий, злий, відважний.
- 19.Футбол, волейбол, хокей, плавання, баскетбол.
- 20.Олівець, ручка, рейсфедер, фломастер, чорнило.

Ключ.

- 1.Іванов.
- 2.Маленький.
- 3.Поступово.
- 4.Луска.
- 5.Розуміти.
- 6.Блакитний.
- 7.Сторожка.
- 8.Хвилювання.
- 9.Спокій.
- 10.Землетрус.
- 11.Сало.

- 12.Гіркий.
- 13.Дим.
- 14.Бузок.
- 15.Нажива.
- 16.Вечір.
- 17.Техніка.
- 18.Злий.
- 19.Плавання.
- 20.Чорнило.

Інтерпретація тесту

Від 9 до 13 правильних відповідей – низький рівень; **від 14 до 17** – середній рівень; **від 18 до 20** – високий рівень.

Творчі здібності

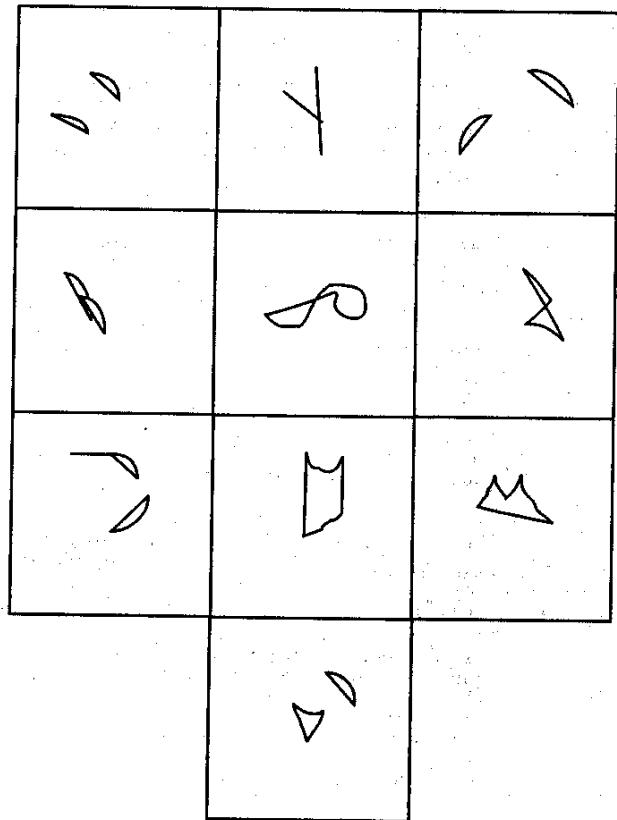
Нижче наведені незакінчені фігури. Якщо ви додасте до них додаткові лінії, у вас вийдуть цікаві предмети або сюжетні картинки.

Намагайтеся зобразити таку картинку або історію, яку ніхто інший не зможе придумати. Зробіть її цікавою; збагачуючи новими ідеями. Придумайте оригінальну назву для кожної картинки і напишіть її під нею.

На виконання цього завдання виділяється 10 хв.

Для **обробки результатів** залучіть свого друга або друзів.

За кожну картинку максимально можна одержати 3 бали – 2 за зміст і 1 за підпис. Усього можна набрати 30 балів.

Інтерпретація тесту

Якщо ви набрали **від 25 до 30 балів** – у вас високий рівень творчих здібностей; **від 15 до 25 балів** – середній рівень; **нижче 15 балів** – низький рівень.

Педагогічні здібності

Перед вами – ряд педагогічних ситуацій. Познайомившись зі змістом кожної з них, виберіть з числа запропонованих варіантів реагування на

дану ситуацію такий, котрий з педагогічної точки зору найбільш правильний, на вашу думку.

Ситуація 1

Ви розпочали урок, у класі наступила тиша і раптом хтось голосно засміявся. Коли ви здивовано звернули свій погляд на учня, що засміявся, він, дивлячись вам прямо в очі, заявив: «Мені завжди смішно дивитися на вас і хочеться сміятися». Як ви відреагуєте на це? Оберіть варіант відповіді.

- 1.«От тобі і на!»
- 2.«А що тобі смішно?»
- 3.«Ну і заради бога»
- 4.«Ти що, дурник?»
- 5.«Люблю веселих людей».
- 6.«Я рада, що створюю в тебе веселий настрій».

Ситуація 2

Після того як ви провели кілька занять у цьому класі, учень заявляє вам: «Я не думаю, що ви як педагог зможете нас чомусь навчити». Ваша реакція:

- 1.«Твоя справа – учитися, а не учити вчителя».
- 2.«Таких, як ти, я, звичайно, нічому не зможу навчити».
- 3.«Може бути, тобі краще перейти в інший клас або учитися в іншого вчителя?»
- 4.«Тобі просто не хочеться учитися».
- 5.«Мені цікаво знати, чому ти так думаєш».
- 6.«Давай поговоримо про це докладніше. У моїй поведінці, напевно, є щось таке, що наводить тебе на подібну думку».

Ситуація 3

Учитель дає учневі завдання, а той не хоче його виконувати і при цьому заявляє: «Я не хочу це робити!» Який повинна бути реакція вчителя?

- 1.«Не хочеш – змусимо!»
- 2.«Для чого ж ти тоді прийшов учитися?»
- 3.«Тим гірше для тебе, залишайся неуком. Твоя поведінка схожа на поведінку людини, що на зло своєму обличчю хотіла б відрізати собі ніс».
- 4.«Ти усвідомлюєш те, чим це може для тебе закінчитися?»
- 5.«Ти не міг би пояснити, чому?»
- 6.«Давай сядемо й обговоримо – можливо, ти і правий».

Ситуація 4

Учень розчарований своїми навчальними успіхами, що сумнівається у своїх здібностях і в тому, що йому коли-небудь удасться на належному рівні зрозуміти і засвоїти матеріал, говорить учителю: «Як ви думаєте, чи зможу я коли-небудь навчатися на "відмінно" і не відставати від інших учнів класу?» Що повинен відповісти йому вчитель?

- 1.«Якщо чесно сказати – сумніваюся».

- 2.«Так, звичайно, у цьому ти можеш не сумніватися».
- 3.«У тебе прекрасні здібності, і я пов'язую з тобою великі надії».
- 4.«Чому ти сумніваєшся в собі?»
- 5.«Давай поговоримо і з'ясуємо твої проблеми».
- 6.«Багато чого залежить від того, як ми з тобою будемо працювати».

Ситуація 5

Учень говорить учителю: «На два найближчих уроки, що ви проводите, я не піду, тому що в цей час хочу сходити на концерт молодіжного ансамблю». Як потрібно відповісти йому?

- 1.«Спробуй тільки!»
- 2.«Наступного разу тобі доведеться прийти в школу з батьками».
- 3.«Ця твоя справа, тобі ж складати іспит (залік). Доведеться все одно звітувати за пропущені заняття, я потім тебе обов'язково запитаю».
- 4.«Ти, мені здається, дуже несерйозно ставишся до занять».
- 5.«Можливо, тобі взагалі краще залишити школу?»
- 6.«А що ти збираєшся робити далі?»
- 7.«Мені цікаво знати, чому відвідування концерту для тебе цікавіше, ніж заняття».

Ситуація 6

Учень, побачивши вчителя, коли той ввійшов у клас, говорить йому: «Ви виглядаєте дуже втомленим». Який повинна бути реакція вчителя?

- 1.«Я думаю, що з твого боку не дуже пристойно робити мені такі зауваження».
- 2.«Так, я погано себе почуваю».
- 3.«Не хвилюйся про мене, краще на себе подивися».
- 4.«Я сьогодні погано спав, у мене багато роботи».
- 5.«Не турбуйся, це не перешкодить нашим заняттям».
- 6.«Ти дуже уважний, спасибі за турботу!»

Ситуація 7

«Я відчуваю, що заняття, що ви ведете, не допомагають мені, – говорить учень вчителю і додає: – Я взагалі думаю кинути заняття». Як повинен відреагувати вчитель?

- 1.«Перестань говорити дурниці!»
- 2.«Нічого собі, додумався!»
- 3.«Може бути, тобі знайти іншого вчителя?»
- 4.«Я хотів би докладніше знати, чому в тебе виникло таке бажання?»
- 5.«А що якщо нам попрацювати разом над вирішенням твоєї проблеми?»
- 6.«Можливо, твою проблему можна вирішити якимось інакше?»

Ситуація 8

Учень, демонструючи самовпевненість, говорить вчителю: «Немає нічого такого, що я не зумів би зробити, якби захотів. У тому числі мені нічого не варто засвоїти і предмет, що ви викладаєте». Яка повинна бути на це репліка вчителя?

- 1.«Ти занадто добре думаєш про себе».

- 2.«З твоїми здібностями? Сумніваюся!»
- 3.«Ти, напевно, почуваш себе досить упевнено, якщо заявляєш так».
- 4.«Не сумніваюся в цьому, тому що вірю, що якщо ти захочеш, то в тебе усе вийде».
- 5.«Це, напевно, вимагатиме від тебе великого напруження».
- 6.«Зайва самовпевненість шкодить справі».

Ситуація 9

У відповідь на зауваження вчителя учень говорить, що, для того щоб засвоїти навчальний предмет, йому не потрібно багато працювати: «Мене вважають досить здібним». Як повинен відреагувати на це вчитель?

- 1.«Ця думка, якій ти навряд чи відповідаєш».
- 2.«Ті труднощі, з якими ти дотепер стикався, і твої знання аж ніяк не свідчать про це».
- 3.«Багато людей вважають себе досить здібними, але далеко не усі насправді такими є».
- 4.«Я радий, що ти такої високої думки про себе».
- 5.«Це тим більше повинно змусити тебе докладати більше зусиль у навчанні».
- 6.«Це звучить так, начебто ти сам не дуже віриш у свої здібності».

Ситуація 10

Учень говорить учителю: «Я знову забув принести зошит». Як варто на це відреагувати вчителю?

- 1.«Ну от, знову!»
- 2.«Чи не здається тобі це проявом безвідповідальності?»
- 3.«Думаю, що настав час тобі почати ставитися до справи серйозніше»
- 4.«Я хотів би знати, чому?»
- 5.«У тебе, імовірно, не було для цього можливості?»
- 6.«Як ти думаєш, чому я щораз нагадую про це?»

Ситуація 11

Учень у розмові з учителем звертається до нього: «Я хотів би щоб ви ставились до мене краще, ніж до інших учнів», що повинен відповісти вчитель на таке прохання учня?

1. Чому я повинен ставитись до тебе краще, ніж до інших?»
- 2.«Я зовсім не збираюся грати в мазунчиків і фаворитів»
- 3.«Мені не подобаються люди, що заявляють так, як ти».
- 4.«Я хотів би знати, чому я повинен особливо виділяти тебе серед інших учнів?»
- 5.«Якби я тобі сказав, що люблю тебе більше, ніж інших учнів, то ти почувався б від цього краще?»
- 6.«Як ти думаєш, як насправді я до тебе ставлюсь?»

Ситуація 12

Учень, розповівши вчителю про свої сумніви з приводу можливості гарного засвоєння предмета, що він викладає, говорить: «Я сказав вам про

те, що мене турбує. Тепер ви скажіть, у чому причина цього і як мені бути?» Що повинен на це відповісти вчитель?

1. «У тебе, як мені здається, комплекс неповноцінності».
2. «У тебе немає ніяких підстав для занепокоєння».
3. «Перш ніж я зможу висловити обґрунтовану думку, мені необхідно краще розібратися в суті проблеми».
4. «Давай почекаємо, попрацюємо і повернемося до обговорення цієї проблеми через якийсь час. Я думаю, що ми зможемо її вирішити».
5. «Я не готовий тобі дати зараз точну відповідь, мені треба подумати».
6. «Не хвилюйся, і в мене у свій час нічого не виходило».

Ситуація 13

Учень говорить учителеві: «Мені не подобається те, що ви говорите і захищаєте на заняттях». Якою повинна бути відповідь учителя?

1. «Це погано».
2. «Ти, напевно, у цьому не розбираєшся».
3. «Я сподіваюся, що надалі, у процесі наших занять, твоя думка зміниться».
4. «Чому?»
5. «А що ти сам любиш і готовий захищати?»
6. «На смак і колір товариша немає».
7. «Як ти думаєш, чому я це говорю і захищаю?»

Ситуація 14

Учень, демонструючи своє погане ставлення до когось з однокласників, говорить: «Я не хочу навчатися разом з ним». Як повинен відповісти вчитель?

1. «Ну і що?»
2. «Нікуди не дінешся, усе рівно доведеться».
3. «Це нерозумно з твоєї сторони».
4. «Але він теж не захоче після цього вчитися з тобою».
5. «Чому?»
6. «Я думаю, що ти не правий».

Ключ. Звірте свої відповіді з таблицею.

№ ситуації	Варіант відповіді (бали)						
	1	2	3	4	5	6	7
1	4	3	4	2	5	5	
2	2	2	3	3	5	5	
3	2	3	4	4	5	5	
4	2	3	3	4	5	5	
5	2	2	3	3	2	4	5
6	2	3	2	4	5	5	
7	2	2	3	4	5	5	
8	2	2	4	5	4	3	
9	2	4	3	4	5	4	

10	2	3	4	4	5	5	
11	2	2	3	4	5	5	
12	2	3	4	5	4	5	
13	3	2	4	4	5	4	5
14	2	2	3	4	4	5	
Загальна сума =							

Інтерпретація тесту

Кількість балів, набрана за усіма ситуаціями, повинна бути поділена на 14.

Якщо середня оцінка **більша за 4,7 бали** – у вас високі педагогічні здібності;

якщо середня оцінка **від 3,8 до 4,7 балів** – середні педагогічні здібності;
якщо середня оцінка **менша за 3,8 бали** – низькі педагогічні здібності.

Комунікабельність

Для визначення рівня своєї комунікабельності уважно прочитайте наступні питання і дайте відповіді на них.

1. Чи піклуєтеся ви про те, щоб бути зрозумілим?
2. Чи підбираєте ви слова, що відповідають віку, освіті, інтелекту і загальній культурі слухача?
3. Чи обмірковуєте ви форму викладу думки, перш ніж висловитися?
4. Ваші розпорядження досить короткі?
5. Якщо слухач не задає вам запитань після того, як ви висловилися, чи вважаєте ви, що він вас зрозумів?
6. Чи досить ясно і точно ви говорите?
7. Чи стежите ви за логічністю ваших думок і висловлень?
8. Чи спонукуєте ви слухачів задавати питання?
9. Чи задаєте ви питання слухачам, щоб зрозуміти їхні думки?
10. Чи відрізняєте ви факти від думок?
11. Чи намагаєтеся ви спростовувати думки співрозмовника?
12. Чи намагаєтеся ви, щоб слухачі завжди погоджувалися з вами?
13. Чи використовуєте ви професійні терміни, далеко не усім зрозумілі?
14. Чи говорите ви чемно і доброзичливо?
15. Чи стежите ви за враженням, справленим вашими словами?
16. Чи робите ви паузи у мовленні для обмірковування своїх слів?

Ключ. Запишіть собі по 1 балу за наступні відповіді: ні – 5, 11, 12, 13; так – 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16.

Інтерпретація тесту

Комунікабельність оцінюється: **від 12 до 16 балів** – високий рівень;
від 9 до 12 балів – середній рівень; **менше 9 балів** – низький рівень.

Здатність до емпатії

Цей тест допомагає визначити, наскільки ви здатні до емпатії як одної з найважливіших професійно значимих якостей особистості вчителя.

Поставте «+» у тій стовпчику, варіант відповіді якого вам підходить найбільше.

Питання	Варіант відповіді					
	не зн аю	ні, нік оли	ін од і	ча ст о	майже завжди	так, завж ди
1. Мені більше подобаються книги про подорожі, ніж із серії «Життя визначних людей»						
2. Дорослих людей дратує турбота батьків						
3. Мені подобається міркувати про причини успіхів або невдач інших людей						
4. Серед усіх музичних телепередач віддаю перевагу тим, у яких звучить сучасна музика						
5. Надмірну дратівливість і несправедливі докори хворого треба терпіти, навіть якщо вони продовжуються роками						
6. Хворій людині можна допомогти навіть словом						
7. Стороннім людям не слід втручатися в конфлікт між двома особами						
8. Старі люди, як правило, уразливі без причин						
9. Коли в дитинстві слухав сумну історію, на мої очі самі собою наверталися сльози						
10. Роздратований стан моїх батьків впливає на мій настрій						
11. Я байдужий до критики у свою адресу						
12. Мені більше подобається розглядати портрети, ніж картини з пейзажами						
13. Я завжди прощав усе батькам, навіть якщо вони були неправі						
14. Якщо кінь погано тягне, його потрібно хльостати						
15. Коли я читаю про драматичні						

події в житті людей, то почуваюсь, немов це відбувається з мною						
16. Батьки відносяться до своїх дітей справедливо						
17. Бачачи підлітків або дорослих, що сваряться, я втручаюся						
18. Я не звертаю уваги на поганий настрій своїх батьків						
19. Я подовгу спостерігаю за поведінкою тварин, відкладаючи інші справи						
20. Фільми і книги можуть викликати сльози тільки в несерйозних людей						
21. Мені подобається спостерігати за виразами облич і поведінкою незнайомих людей						
22. У дитинстві я приводив додому бездомних кішок і собак						
23. Усі люди необгрунтовано озлоблені						
24. Дивлячись на сторонню людину, мені хочеться угадати, як складеться її життя						
25. У дитинстві молодші за віком ходили за мною по п'ятах						
26. Побачивши покалічену тварину, я намагаюся їй чимось допомогти						
27. Людині полегшає, якщо уважно вислухати її скарги						
28. Побачивши вуличну подію, я намагаюся не потрапляти в число свідків						
29. Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу або розвагу						
30. Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій свого хазяїна						
31. Зі скрутної конфліктної ситуації людина повинна виходити самостійно						
32. Якщо дитина плаче, на те є свої						

причини						
33. Молодь повинна завжди задовольняти будь-які прохання і дивацтва старих						
34. Мені хотілося розібратися, чому деякі мої однокласники іноді бувають замислені						
35. Безпритульних домашніх тварин треба відловлювати і знищувати						
36. Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої особисті проблеми, я намагаюся перевести розмову на іншу тему						
Помнож кількість плюсів у колонці на	...x 0=	...x1 =	...x 2=	...x 3=	...x4=	...x5 =
Результат у цілому =+.....+.....+.....+.....+.....=.....						

Перш ніж почати обробляти отримані результати, перевірте ступінь відвертості, з якою ви відповідали на питання діагностики. Чи не відповіли ви «не знаю» на деякі з тверджень під номерами: 2, 4, 16, 18, 33, а також «так, завжди» на питання: 2, 7, 11, 13, 16, 18, 23? Крім того, варто з'ясувати, скільки разів відповідь «так, завжди» отримана на обидва твердження у наступних парах: 7 і 17, 10 і 18, 17 і 31, 22 і 35, 34 і 36; скільки разів відповідь «так, завжди» отримана для одного з тверджень, а «немає ніколи» – для іншого в наступних парах: 3 і 36, 1 і 3, 17 і 2. Підсумуйте результати. Якщо загальна сума дорівнює 5 або більше, то результат недостовірний; при сумі, рівній 4, – результат сумнівний; при сумі не більше 3 – результат може бути визнаний достовірним.

Ключ

Номер шкали	Назва шкали	Номер твердження
1	Емпатія до батьків	10, 13, 16
2	Емпатія до тварин	19, 22, 25
3	Емпатія до старих	2,5,8
4	Емпатія до дітей	26,29, 35
5	Емпатія до героїв художніх творів	9, 12,15
6	Емпатія до незнайомих і малознайомих	21, 24, 27

Інтерпретація тесту

Констатуйте рівень емпатії в цілому і за кожною зі складових.

Рівень	Кількість балів по шкалах	Кількість балів у
Дуже високий	15	52–90
Високий	13-14	63-81
Середній	5-12	37-62

Низький	2-4	12-36
Дуже низький	0-1	5-11

82-90 балів – дуже високий рівень емпатійності. У вас болісно розвинуте співпереживання. У спілкуванні ви, як барометр, тонко реагуєте на настрій співрозмовника, що ще не встиг сказати ні слова. Вам важко від того, що навколишні використовують вас як громовідвід, обрушуючи на вас свій емоційний стан. Погано відчуваєте себе в присутності «важких» людей. Дорослі і діти легко довіряють вам свої таємниці і йдуть за порадою. Нерідко відчуваєте провину, побоюючись заподіяти людям турботу, не тільки словом, але навіть поглядом боїтеся їх зачепити. Занепокоєння за рідних і близьких не залишає вас. У той же час самі дуже ранимі. Можете страждати побачивши покалічену тварину або не знаходити собі місця від випадкового холодного вітання вашого друга. Ваша вразливість часом довго не дає заснути. Будучи в розстроєних почуттях, потребуєте емоційної підтримки зі сторони. За такого ставлення до життя ви близькі до невротичних зривів і вам не рекомендується бути педагогом. Вам упору подбати про своє психічне здоров'я.

63-81 бал – висока емпатійність. Ви чуттєві до нестатків і проблем навколишніх, великодушні, схильні багато чого прощати. З непідробленим інтересом ставитеся до людей. Вам подобається «читати» по їхніх обличчях, «заглядати» у їхнє майбутнє. Ви емоційно чуйні, товариські, швидко встановлюєте контакти і знаходите спільну мову. Діти тягнуться до вас. Навколишні цінують вас за щиросердність. Ви намагаєтеся не допускати конфліктів і знаходити компромісні рішення. Добре переносите критику у свою адресу. В оцінці подій більше довіряєте своїм почуттям і інтуїції, ніж аналітичним висновкам. Волієте працювати з людьми, ніж поодиночки. Постійно маєте потребу в соціальному схваленні своїх дій. При всіх перерахованих якостях ви не завжди акуратні в точній і кропіткій роботі. Вас легко вивести з рівноваги. Вам рекомендується бути педагогом, але при цьому є над чим задуматися і попрацювати.

37-62 бала – середній рівень, норма емпатійності, властива переважній більшості людей. Навколишні не можуть назвати вас «товстошкірим», але в той же час ви не відноситеся до числа особливо чуттєвих осіб. У міжособистісних стосунках судити про інших більш схильні за їхніми учинками, ніж довіряти своїм особистим враженням. Вам не далекі емоційні прояви, але здебільшого вони знаходяться під самоконтролем. У спілкуванні уважні, намагаєтеся зрозуміти більше, чим сказано словами, але при зайвому виливі почуттів співрозмовника втрачаєте терпіння. Делікатно не висловите свою точку зору, не будучи упевненим, що вона буде прийнята. При читанні художніх творів і перегляді фільмів частіше стежите за дією, ніж за переживаннями героїв. Утрудняєтеся прогнозувати розвиток стосунків між людьми, тому, трапляється, їхні учинки виявляються для вас несподіваними. У вас немає розкутості почуттів, і це заважає повноцінному сприйняттю людей. Вам

рекомендується бути педагогом: по-перше, допоможете собі, освоюючи цю спеціальність, а по-друге, ви потенційно підходите для неї.

12-36 балів – низький рівень емпатійності. Ви відчуваєте утруднення у встановленні контактів з людьми, незатишно почуваете себе у гучній компанії. Емоційні прояви у вчинках навколишніх часом здаються вам незрозумілими і позбавленими сенсу. Віддаєте перевагу відокремленим заняттям, а не роботі з людьми. Ви прихильник точних формулювань і раціональних рішень. Імовірно, що у вас мало друзів, а тих, хто є, цінуєте більше за ділові якості, ясний розум, ніж за чуйність і чуйність. Оточуючі платять вам тим саме: трапляються моменти, коли почуваете свою відчуженість; навколишні не занадто дарують вас своєю увагою. Але це поправимо, якщо ви розкриєтеся і станете пильно вдивлятися в поведінку оточуючих вас людей і почнете приймати їхні потреби як свої.

11 балів і менш – дуже низький рівень емпатійності. Емпатійні тенденції особистості не розвинуті. Утрудняєтеся першими почати розмову, тримаєтеся особняком серед колег, друзів. Особливо важкі контакти з дітьми й особами, що набагато старші вас. Багато в чому не знаходите взаєморозуміння з оточуючими. Любите гострі відчуття, відаєте перевагу спортивним змаганням перед мистецтвом. У діяльності занадто центровані на собі. Ви можете бути дуже продуктивні в індивідуальній роботі, у взаємодії ж з іншими не завжди виглядаєте якнайкраще. З іронією відноситеся до сентиментальних проявів. Болісно переносите критику у свою адресу, хоча можете на неї бурхливо не реагувати. Вам необхідно зайнятися вихованням почуттів. Подумайте, чи легко вам буде працювати педагогом.

Почуття гумору

Якщо ви хочете довідатися своє ставлення до гумору, відзначте одну з трьох відповідей, найбільш удачу, на ваш погляд. Якщо жодна з них вам не подобається, не відзначайте нічого.

1. Якщо хтось йде в ліс за грибами на ходулях, він чинить так:
 - а) щоб було цікавіше;
 - б) тому що боїться змій;
 - в) щоб краще бачити гриби.
2. Якщо людина, що торгує «бочковим» пивом, раптом просить когось з черги принести їй лимонаду, то вона чинить так:
 - а) тому що хоче за свої гроші випити щось краще;
 - б) щоб розсмішити чергу;
 - в) тому що встав на правильний шлях.
3. Якщо ваш колега заснув на роботі, то ви:
 - а) покличете начальника;
 - б) поки він спить, підете пити каву;
 - в) голосно ляснете дверима.

4. У трамваї ви познайомилися із симпатичною дівчиною (юнаком). Вона (він) відмовляється від побачення з вами. Ви відповідаєте:
- «Приємно було познайомитися»;
 - «Добре, іншим разом»;
 - «А чому?»
5. На прохання випадкового перехожого дати йому дріб'язок ви відповідаєте:
- «Ви читаєте мої думки»;
 - «На жаль, у мене зарплата тільки через десять днів»;
 - «Навіщо вони вам?»
6. Вам на очі потрапило оголошення: «Міняю "Волгу" на "Запорожця"». Вважаєте, що людина, що дала це оголошення:
- чекає, щоб подивитися, хто потрапить на вудку;
 - напевно, не знає, куди гроші подіти;
 - з розуму зійшов.
7. Якщо в переповненому трамваї хтось наступив вам на ногу і не збирається з неї сходити, ви йому говорите:
- «Нога, на якій ви стоїте, моя»
 - «Може бути, ми з вами поміняємося місцями?»
 - «Будьте люб'язні відсунутися».
8. У кульмінаційний момент телевізійного детективного фільму раптом гасне екран. Ви вважаєте це:
- прекрасною можливістю кожному придумати свою версію;
 - зовсім природним;
 - поганою роботою технічного персоналу на телебаченні.
9. Якщо в «Спортлото» виграли цифри, закреслені вами в квитку, що ви забули відправити, то це:
- упущений шанс;
 - ваша невдачливість;
 - і взагалі життя не вдалося.
10. У гостях хазяї свідомо пригощають вас тим, що ви не любите. А ви:
- з посмішкою з'їсте і скажете, що господарка будинку – просто художниця в кулінарії;
 - будете їсти з таким видом, що усі зрозуміють: ви робите це через силу;
 - відмовитися.

Обробка результатів.

За кожен першу відповідь (наприклад, 1а) нараховуються 3 бали, за другу (наприклад, 2б) – 2 бали, за третю (наприклад, 3 в) – 1 бал. Якщо жодна з відповідей вас не задовольнила - не одержуєте жодного бала.

Інтерпретація тесту

21–30 балів – надвисокий рівень. Гумор у вас просто вирує, навіть перехльстує через край. Так що будьте більш стримані, інакше ваша поведінка може бути витлумачена не так, як вам би хотілося.

11 – 20 балів – високий рівень. Ви маєте здорове, реальне почуття гумору, у жартах не переборщуєте. Ваша дотепність не зачіпає і не стомлює навколишніх.

6–10 балів – середній рівень. Навіть у гарному настрої ви занадто практичні, тверезі в судженнях, а це нікого не розвеселить, скоріше, стомить навколишніх.

0–5 балів – низький рівень. Ви похмура людина. Від цього невесело і вам, і вашим друзям. Не дивуйтеся, якщо вашого суспільства іноді уникають.

Самооцінка

Дослідження самооцінки особистості, а саме її рівень і адекватність визначаються як відношення між "Я-ідеальним" і "Я-реальним". Уявлення людини про себе, як правило, здається їй переконливим незалежно від того, ґрунтується воно на об'єктивному знанні чи на суб'єктивній думці, є воно дійсним чи хибним. Риси, які людина приписує собі, не завжди адекватні. Процес самооцінки може проходити двома напрямками: шляхом порівняння рівня своїх домагань з об'єктивними результатами своєї діяльності і шляхом порівняння собі з іншими людьми.

Рівень самооцінки відбиває зв'язок між оцінюванням справжніх та ідеальних уявлень про себе. Адекватну самооцінку з тенденцією до завищення можна віднести до позитивного ставлення до себе. Низька самооцінка, навпаки, може бути пов'язана з негативним ставленням до себе, з відчуттям власної неповноцінності.

***Інструкція 1:** Подивіться уважно на список запропонованих Вам слів, які характеризують особистість. Ліворуч запишіть ті риси, які б Ви бажали мати в собі, а праворуч ті, які Ви не бажали б мати. Риси, зміст яких Вам не зрозумілий або які Ви не можете віднести ні до першої, ні до другої колонки, не потрібно писати взагалі.*

Список рис, які характеризують особистість

Акуратність, безпечність, вдумливість, запальність, сприйнятливність, гордість, грубість, життєрадісність, дбайливість, заздрість, соромливість, злопам'ятність, щирість, вишуканість, примхливість, легковірність, повільність, мрійливість, помисливість, мстивість, наполегливість, ніжність, невимушеність, нервозність, непорушність, нестриманість, чарівність, вразливість, обережність, чуйність, педантизм, рухливість, підозріливість, принциповість, поетичність, презирливість, привітність, розв'язність, розсудливість, рішучість, самозабуття, стриманість, співчуття, терпимість, боягузтво, захоплюваність, завзятість, поступливість, холодність, ентузіазм.

Бажаю мати в собі (3+)	Не бажаю мати (3-)

--	--

Інструкція 2: Продивіться уважно слова, записані Вами в ліву та в праву колонки і підкресліть ті риси, які, на Вашу думку, Вам властиві.

Формули для підрахунку коефіцієнтів:

$$CO^+ = \frac{M^+}{H^+} \quad \text{та} \quad CO^- = \frac{M^-}{H^-}$$

де M^+ і M^- – кількість підкреслених рис у "позитивній" і "негативній" множинах;

H^+ і H^- – кількість слів правої і лівої колонок.

Ключ.

3^+	3^-	Рівень самооцінки
1-0,76	0-0,25	Неадекватна, завищена
0,75-0,51	0,26-0,49	Адекватна з тенденцією до завищення
0,5	0,5	Адекватна
0,49-0,26	0,51-0,75	Адекватна з тенденцією до заниження
0,25-0	0,76-1	Неадекватна, занижена

До практичного заняття № 3

Ваша установка на майбутню професію

Інструкція: Оберіть один з варіантів відповіді на наступне питання:
Що вас більше за все приваблює у роботі вчителя?

1 — інтерес до школи, педагогічної діяльності, до спілкування і роботи з дітьми;

2 — бажання займатися улюбленими предметами, увесь час дізнаватися щось нове;

3 — можливість одержати вищу освіту, суспільна цінність і складність професії;

4 — бажання зберегти коло друзів, привабливість життя в студентському колективі.

Ключ:

Кожному з варіантів відповіді відповідає певний тип установки на педагогічну професію: 1 — професійно-діловий; 2 — пізнавальний; 3 — соціально значимий; 4 — ситуативний (випадковий).

З цих типів найбільш кращими для професії вчителя є пізнавальний і професійно-діловий. Прийнятним є соціально значимий тип, хоча із застереженнями. Однак якщо у вас сформований ситуативний тип, необхідно серйозно проаналізувати своє уявлення про обрану вами професію.

Тест на схильність до педагогічної професії

Інструкція: Нижче пропонується перелік якостей. «Приміряйте» їх на себе і оцініть ступінь їх виразності, виходячи з такої системи оцінок: 5 — так; 4 — переважно так; 3 — важко сказати; 2 — швидше за все ні; 1 — ні.

1. Чи вважають інші, що ви людина образлива, вразлива у спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?
2. Чи довго у вас в душі зберігається осадок від різних переживань, що виникають під час спілкування (досада, радість, смуток)?
3. Чи часто у вас буває піднесення і спад настрою?
4. Чи тяжко і довго ви переживаєте критику на свою адресу?
5. Чи сильно вас стомлює галаслива весела компанія?
6. Ви помітно відчуваєте утруднення, соромитеся, коли доводиться знайомитися з людьми?
7. Вам легше і приємніше дізнаватися про щось із книжки, ніж питати в інших?
8. Чи часто ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?
9. Чи довго ви добираєте потрібні слова, коли доводиться розмовляти?
10. Чи віддаєте ви перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?

Ключ:

40 — 50 балів — вам не дуже підійдуть професії з частими і напруженими міжособовими контактами;

30 — 40 балів — ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі;

20 — 30 балів — робота завдаватиме певних незручностей, але в цілому задовольнятиме вас;

10 — 20 балів — вам підходить робота, пов'язана із спілкуванням.

Визначення типу майбутньої професії (методика Е.О. Клімова)

Інструкція: Прочитайте твердження, подані у таблиці. Якщо ви згодні з ними, то перед цифрою в комірці напроти даного твердження поставте "+", якщо ні, поставте перед цифрою "-". Якщо сумніваєтеся, закресліть цифру.

Твердження для самооцінки	1	2	3	4	5
---------------------------	---	---	---	---	---

1. Легко знайомлюся з людьми					1
2. Охоче і подовгу можу що-небудь майструвати		1			
3. Люблю ходити в музеї, театри, на виставки				1	
4. Охоче і постійно доглядаю за рослинами, тваринами	1				
5. Охоче і подовгу можу що-небудь обчислювати, креслити			1		
6. Із задоволенням спілкуюся з однолітками чи малятами					1
7. Із задоволенням доглядаю за рослинами і тваринами	1				
8. Звичайно роблю мало помилок у письмових роботах			1		
9. Мої вироби звичайно викликають інтерес у товаришів, старших		2			
10. Люди вважають, що в мене є художні здібності				2	
11. Охоче читаю про рослини, тварин	1				
12. Беру участь у спектаклях, концертах				1	
13. Охоче читаю про будову механізмів, приладів, машин		1			
14. Подовгу можу розгадувати головоломки, задачі, ребуси			2		
15. Легко залагоджую непорозуміння між людьми					2
16. Вважають, що в мене є здібності до роботи з технікою		2			
17. Людям подобається моя художня творчість				2	
18. У мене є здібності до роботи з рослинами і тваринами	2				
19. Я можу зрозуміло викладати свої думки в писемній формі			2		
20. Я майже ніколи ні з ким не сварюся					1
21. Результати моєї технічної творчості схвалюють незнайомі люди		1			
22. Без особливих зусиль засвоюю іноземні мови			1		
23. Мені часто доводиться допомагати навіть незнайомим людям					2
24. Подовгу можу займатися музикою, малюванням, читати книги				1	
25. Можу впливати на перебіг розвитку рослин і тварин	2				
26. Люблю розбиратися в будові механізмів, приладів		1			
27. Мені звичайно вдається схилити людей до своєї точки зору					1
28. Охоче спостерігаю за рослинами чи тваринами	1				
29. Охоче читаю науково-популярну, критичну літературу, публіцистику			1		
30. Намагаюся зрозуміти секрети майстерності і пробую свої сили в живописі, музиці і т.п.				1	
Результати					

Обробка результатів: За кожним стовпчиком підрахуйте суму з урахуванням знаків, закреслені цифри не рахуйте. Суму запишіть у рядок "Результати".

Ключ:

Найбільша отримана сума чи суми (по декількох стовпцях) указують на найбільш придатний для вас тип професії. Малі чи негативні суми вказують на типи професій, яких вам варто уникати при виборі.

Максимальне число балів у кожному стовпці — 8.

Відповідно до даної класифікації світ сучасних професій можна розділити на 5 основних типів:

- 1 — "Людина-природа" (професії, зв'язані з рослинництвом, тваринництвом і лісовим господарством);
- 2 — "Людина-техніка" (технічні професії);
- 3 — "Людин-знакова система" (професії, пов'язані з обрахуваннями, цифровими і буквеними знаками, у тому числі і музичні спеціальності);
- 4 — "Людина-художній образ" (творчі спеціальності);
- 5 — "Людина-людина" (професії, пов'язані з обслуговуванням людей, зі спілкуванням).

Карта інтересів

Інструкція: Відповідайте на кожне питання, не пропускаючи жодного. Позначки, що відповідають вашому варіанту відповіді, ставте у комірку під відповідним номером.

Якщо Вам дуже подобається, дуже любите чи дуже хотіли б займатися тим, що пропонується у твердженні, то поставте у відповідній клітці бланка відповідей "++".

Якщо просто подобається, любите чи хотіли б "+"

Якщо не знаєте, сумніваєтеся "0"

Якщо не подобається "-"

Якщо дуже не подобається, не любите і не хотіли б «- -»

Якщо на те саме питання у Вас виникає дві протилежних відповіді, то поставте той знак, що відповідає відповіді, більш близькій (на Вашу думку) до істини.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29

ЧИ ЛЮБИТЕ ВИ? ЧИ ПОДОБАЄТЬСЯ ВАМ? ХОТІЛИ Б ВИ?

1. Знайомитися з життям рослин чи тварин.
2. Уроки географії, читання підручника по географії.
3. Читати художню чи науково-популярну літературу про геологічні експедиції.
4. Цікавитися будовою тіла і роботою внутрішніх органів людини.
5. Уроки домогосподарювання чи домашнє домогосподарювання.
6. Читати науково - популярну літературу про фізичні відкриття, про життя і діяльність видатних фізиків.
7. Читати про відкриття в хімії чи про життя і діяльність видатних хіміків.
8. Читати технічні журнали («Техніка — молоді», «Юний технік»).
9. Читати статті в науково-популярних журналах про досягнення в області

електротехніки і радіоелектроніки.

10. Знайомитися з різними матеріалами і їхніми властивостями.
11. Дізнаватися про різні породи деревини і про їхнє практичне застосування.
12. Дізнаватися про досягнення у галузі будівництва.
13. Читати книги, дивитися фільми про водіїв різних видів транспорту (автомобільного, залізничного й ін.).
14. Читати книги, дивитися фільми про льотчиків, про космонавтів.
15. Знайомитися з військовою технікою, зустрічатися з учасниками воєн.
16. Читати книги про історичні події й історичних діячів.
17. Читати твори класиків вітчизняної і зарубіжної літератури.
118. Читати й обговорювати газетні і журнальні статті і нариси.
19. Обговорювати поточні справи і події в класі і школі.
20. Читати книги про життя школи (педагогів).
21. Читати книги, дивитися фільми про роботу міліції.
22. Піклуватися про порядок у речах, про красивий вид приміщення, у якому учитеся, живе, працює.
23. Читати книги типу "Цікава математика" чи "Математичне дозвілля".
24. Знайомитися з організацією промисловості нашої країни.
25. Заняття іноземною мовою.
26. Знайомитися з життям видатних художників, з історією розвитку образотворчого мистецтва.
27. Знайомитися з життям видатних майстрів сцени і кіно, з артистами, колекціонувати їхні фото.
28. Знайомитися з життям і творчістю видатних музикантів, з музичним мистецтвом.
29. Читати спортивні газети, журнали, книги про видатні спортсменів.
 1. Вивчати ботаніку, зоологію, біологію.
 2. Знайомитися з різними країнами по описах і географічних картах.
 3. Читати про життя і діяльність знаменитих геологів.
 4. Читати про те, як люди навчилися боротися з хворобами, про лікарів і досягнення у медицині.
 5. Бувати на екскурсії на підприємствах легкої промисловості (швейному, взуттєвому, текстильному і т.д.)
 6. Читати книги типу "Цікава фізика", "Фізики жартують".
 7. Знаходити хімічні явища в природі, проводити досліди з різними речовинами, стежити за ходом реакцій.
 8. Знайомитися з новітніми досягненнями сучасної техніки (слухати і дивитися радіо- і телепередачі, читати статті в газетах і журналах).
 9. Відвідувати радіотехнічний гурток чи гурток електротехніки.
 10. Знайомитися з різними вимірювальними інструментами для металообробки і працювати з ними.
 11. Спостерігати за виготовленням виробів з дерева, розглядати нові зразки меблів і т.д..

12. Зустрічатися з будівельниками і спостерігати за їхньою роботою.
 13. Читати популярну літературу про засоби і правила пересування.
 14. Читати книги, дивитися фільми про річковиків, про моряків.
 15. Читати книги, дивитися фільми на військові теми, знайомитися з історією найбільших боїв і долею видатних полководців.
 16. Обговорювати поточні політичні події в Україні і за кордоном.
 17. Читати статті про письменників і їхні твори.
 18. Слухати радіо- і теленовини, дивитися тематичні телепередачі.
 19. Дізнаватися про події, що відбуваються в місті, області, країні.
 20. Пояснювати товаришам, як виконувати завдання, якщо вони не можуть його зробити.
 21. Справедливо розсудити вчинок друга, знайомого чи літературного героя.
 22. Забезпечувати сім'ю продуктами харчування, організувати харчування усіх під час походу.
 23. Читати науково-популярну літературу про відкриття математики, про життя і діяльність видатних математиків.
 24. Цікавитися повідомленнями у друкованих виданнях про економічні показники роботи підприємств.
 25. Читати художню літературу іноземною мовою.
 26. Бути членом редколегії, займатися художнім оформленням газет.
 27. Відвідувати драматичний театр чи театр юного глядача.
 28. Слухати оперну і симфонічну музику.
 29. Відвідувати спортивні змагання, слухати і дивитися радіо- і телепередачі.
1. Відвідувати біологічний гурток.
 2. Займатися в географічному гуртку, вивчати природу і життя рідного краю.
 3. Складати і збирати описи, зображення геологічних об'єктів (мінералів, шарів землі і т.п.).
 4. Вивчати організм людини, причини виникнення хвороб і шляхи їх лікування.
 5. Відвідувати гурток кулінарії, готувати вдома обіди.
 6. Проводити досліди з фізики.
 7. Готувати розчини, зважувати реактиви.
 8. Розбирати і ремонтувати, збирати різні механізми (годинник, праска, велосипед, телевізор, магнітофон).
 9. Користуватися точними вимірювальними приладами (вольтметром, амперметром і ін.) і робити розрахунки.
 10. Майструвати різні деталі і предмети з металу.
 11. Збирати різні зразки деревини чи художньо обробляти дерево (випилювати, випалювати, полірувати й ін.)
 12. Робити будівельний ескіз чи виконувати креслення різних будівель.
 13. Відвідувати гурток юних залізничників, автолюбителів.

14. Займатися в секції парашутистів, у гуртку авіамоделістів чи в авіаклубі.
15. Займатися в секції стрільби.
16. Вивчати історію виникнення різних народів і держав.
17. Писати класні чи домашні твори по літературі.
18. Спостерігати за вчинками, поведінкою, життям інших людей, аналізувати явища чи події життя.
19. Виконувати суспільну роботу (організовувати товаришів на яку-небудь справу).
20. Проводити час з маленькими дітьми (читати їм книги, що-небудь їм розповідати, допомагати у чому-небудь).
21. Установлювати дисципліну серед однолітків чи молодших.
22. Спостерігати за роботою продавця, кухаря, офіціанта.
23. Займатися в математичному гуртку.
24. Вивчати розвиток промисловості, дізнаватися про нові досягнення в області планування й обліку на промисловому підприємстві.
25. Працювати з іноземними словниками, розбиратися в малознайомій мові.
26. Відвідувати музеї, художні виставки.
27. Виступати на сцені перед глядачами.
28. Грати на одному з музичних інструментів.
29. Грати в спортивні ігри.
1. Спостерігати за ростом і розвитком тварин, вести записи спостережень.
2. Самостійно складати географічні карти, збирати різні географічні матеріали.
3. Збирати колекції мінералів, збирати експонати для геологічного музею.
4. Знайомитися з роботою медсестри, лікаря чи фармацевта.
5. Відвідувати гурток крою і шиття, шити собі і членам родини.
6. Займатися у фізичному гуртку чи відвідувати факультатив з фізики.
7. Займатися в хімічному гуртку чи відвідувати факультатив з хімії.
8. Займатися в одному з технічних гуртків (моделювати літаки, кораблі, машини й ін.)
9. Знайомитися з будовою електроприладів, електроапаратури й електричних машин, збирати, конструювати, ремонтувати радіоапаратуру.
10. Уроки праці в шкільних слюсарно-верстатних майстернях.
11. Займатися в столярному гуртку.
12. Бувати на будівництві, спостерігати за будівництвом.
13. Спостерігати за дотриманням правил пересування пішоходів і транспортних засобів.
14. Займатися в секції греблі, яхтсменів, аквалангістів, бригаді з порятунку потопаючих.
15. Брати участь у воєнізованих іграх ("Блискавиця" і ін.)
16. Відвідувати історичні музеї, знайомитися з пам'ятниками культури народу.
17. Займатися у літературному гуртку, відвідувати факультативні заняття з

літератури і української мови.

18. Вести особистий щоденник.

19. Виступати в класі з повідомленнями про міжнародне становище, з доповідями на різні теми.

20. Виконувати роботу вожатого.

21. З'ясувати причини поведінки і вчинків людей, що вони хотіли б приховати.

22. Допомогати покупцю в магазині вибрати покупку, що йому потрібна.

23. Розв'язувати складні задачі з математики.

24. Точно вести підрахунки своїх грошових доходів і витрат.

25. Займатися в гуртку іноземної мови.

26. Займатися в художньому гуртку, школі чи студії образотворчого мистецтва.

27. Брати участь в оглядах художньої самодіяльності.

28. Брати участь у хорі чи в одному з музичних гуртків.

29. Займатися у спортивній секції.

1. Брати участь у біологічних олімпіадах чи готувати виставки рослин чи тварин.

2. Брати участь у географічних експедиціях.

3. Брати участь у геологічних експедиціях.

4. Спостерігати і доглядати за хворими, надавати їм допомогу.

5. Брати участь у виставках кулінарних чи кондитерських робіт (чи відвідувати їх).

6. Брати участь олімпіадах з фізики.

7. Розв'язувати складні задачі з хімії, брати участь у хімічних олімпіадах.

8. Розбиратися в технічних кресленнях чи складати креслення самому.

9. Розбиратися в складних радіосхемах.

10. Відвідувати з екскурсією промислові підприємства і знайомитися з новими типами верстатів, спостерігати за роботою на них чи за їх ремонтом.

11. Майструвати що-небудь з дерева своїми руками.

12. Брати посильну участь у будівельних роботах.

13. Брати посильну участь в обслуговуванні і ремонті автомобіля, мотоцикла чи інших транспортних засобів.

14. Літати в будь-яку погоду на літаках "швидкої допомоги" чи керувати надшвидкісними літаками.

15. Жити за жорстко встановленим режимом, строго виконуючи розпорядок дня.

16. Займатися в історичному гуртку (збирати матеріали, виступати з доповідями на історичні теми).

17. Працювати з літературними джерелами, бібліографічними довідниками, вести щоденник вражень про прочитане.

18. Брати участь у диспутах і читацьких конференціях.

19. Підготовлювати і проводити різні збори і т.д.

20. Шефствувати над важковиховуваними, обговорювати з ким-небудь питання виховання дітей і підлітків.
21. Допомогати в роботі міліції.
22. Постійно спілкуватися з різними людьми.
23. Брати участь у математичних олімпіадах.
24. Цікавитися вартістю товарів, намагатися зрозуміти питання ціноутворення, заробітної плати, організації праці.
25. Розмовляти з товаришем (чи знайомим) іноземною мовою.
26. Брати участь у виставках образотворчого мистецтва.
27. Відвідувати театральний гурток.
28. Брати участь у музичних оглядах-конкурсах.
29. Брати участь у спортивних змаганнях.
1. Вирощувати в саду, на городі рослини чи виховувати тварин, доглядати за ними.
2. Робити топографічну зйомку місцевості.
3. Брати участь у тривалих і важких походах, під час яких треба напружено працювати за заданою програмою.
4. Працювати в лікарні, поліклініці чи аптеці.
5. Працювати фахівцем на підприємстві легкої чи харчової промисловості (швачкою, закрійницею, кухарем, кондитером, технологом і ін.)
6. Розв'язувати складні задачі з фізики.
7. Працювати на хімічному виробництві чи у хімлабораторії.
8. Брати участь у виставках технічної творчості.
9. Працювати в області енергетики чи радіоелектроніки.
10. Працювати у верстата (в основному стоячи), виготовляти різні металеві деталі до виробів.
11. Виконувати за кресленнями столярні чи модельні роботи.
12. Працювати в будівельній бригаді.
13. Везити пасажирів чи вантажі, дотримуючи правил вуличного руху.
14. Працювати в штормову погоду на ріці чи у відкритому морі.
15. Бути військовим інженером чи командиром.
16. Ходити в походи по історичних місцях рідного краю.
17. Писати розповіді, складати вірші, байки і т.п.
18. Писати замітки чи нариси до стінгазети чи періодичної преси.
19. Керувати бригадою під час трудового десанту.
20. Організувати ігри і свята для дітей.
21. Працювати в юридичній установі (у суді, адвокатурі, прокуратурі, юридичній консультації і т.п.)
22. Виконувати роботи з обслуговування населення (приймати замовлення, допомагати вибирати покупку, здійснювати побутові послуги).
23. Виконувати роботу, що постійно вимагає застосування математичних знань.
24. Працювати в галузі економіки, чи планування фінансування підприємств.

25. Брати участь в олімпіадах, конкурсах, конференціях іноземною мовою.
26. Брати участь у виставках образотворчого мистецтва.
27. Грати на сцені чи зніматися в кіно.
28. Працювати музикантом, музичним режисером чи викладати музику.
29. Працювати викладачем фізкультури чи тренером.

Обробка результатів. У заповненому бланку відповідей у кожному стовпчику підрахуйте кількість плюсів.

Аналізуючи отримані дані, необхідно виділити ті сфери, що містять найбільшу кількість позитивних відповідей. Якщо серед них виявиться кілька сфер з однаковим числом позитивних відповідей, то треба вважати, що більш вираженим інтересам відповідають ті з них, що містили найменшу кількість негативних відповідей. При оцінці спрямованості інтересів треба в першу чергу враховувати сфери з найбільшою кількістю позитивних відповідей, але необхідно звернути увагу також на сфери з найбільшою кількістю негативних відповідей.

Ключ:

Оцінка ступеня виразності інтересів має 5 градацій:
 вищий ступінь заперечення – від -12 до -6,
 інтерес заперечується – від -5 до -1,
 інтерес виражений слабо – від +1 до +4,
 виражений інтерес – від +5 до +7,
 яскраво виражений інтерес – від +8 до +12.

Опитувальник професійних переваг (методика Дж.Голанда)

Інструкція. Цей тест розроблено для дослідження професійних інтересів людини. Він допоможе вам співвіднести ваші схильності, здібності й інтереси з різними професіями, більш точно визначити коло ваших запитів у професійній сфері і посприє при плануванні вашої професійної кар'єри.

Якщо ви вже міркували про вибір чи професії про її зміну, то даний тест може допомогти вам обґрунтувати свої рішення, а також підказати інші можливі варіанти вирішення цих питань. Ви одержите набагато більш відчутний результат, якщо будете вдумливо працювати з даною методикою.

Опитувальник професійних переваг містить у собі 3 субтести: "Діяльності", "Здібності", "Професії". Перед кожним з них є інструкції. Уважно читайте інструкції до субтестів і відзначайте свої відповіді на бланку відповідей. Не обов'язково реально чи займатися планувати зайнятися тією чи іншою діяльністю. Головне, щоб вона подобалася, захоплювала.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

	Діяльності						Здібності						Кар'єра					
	Р	Д	А	С	П	К	Р	Д	А	С	П	К	Р	Д	А	С	П	К

1																		
2																		
3																		
4																		
5																		
6																		
7																		
8																		
9																		
10																		
11																		
12																		
13																		
14																		
Сума																		

Сума Р =	Сума Д =	Сума А =	Сума С =	Сума П =	Сума К =
----------	----------	----------	----------	----------	----------

Код

ДІЯЛЬНОСТІ

Нижче наводяться різні види діяльностей. Поставте “+” у бланку відповідей, якщо вид діяльності під відповідним номером вам підходить, подобається, чи ви вважаєте, що він вам підійде. Якщо той чи інший вид діяльності вам не подобається, не підходить, чи ви від нього не в захваті, то поставте знак “-”.

Р-діяльності

1. Опанувати роботу з деревиною
2. Працювати на легковому автомобілі
3. Ремонтувати господарські будівлі
4. Ремонтувати електроприлади
5. Налаштовувати музичну стереосистему
6. Майструвати вдома
7. Працювати на дачній ділянці
8. Вивчитися на автомеханіка
9. Самостійно ремонтувати квартиру
10. Вирішувати технічні проблеми
11. Реставрувати, ремонтувати старі прилади, механічні пристрої (годинник, швейну машину, друкарську машинку і т.п.)

Д-діяльності

1. Працювати у науково-дослідній лабораторії
2. Застосовувати математику для розв’язання практичних проблем
3. Вивчати наукові теорії
4. Аналізувати інформацію для розробки нових пропозицій і рекомендацій

5. Читати наукові книги і журнали
6. Знаходити рішення складних проблем
7. Відвідувати науковий музей
8. Систематизувати і класифікувати дані з різних проблем
9. Опанувати математичну статистику
10. Міркувати над науковими проблемами
11. Освоїти нову наукову дисципліну

А-діяльності

1. Грати на музичному інструменті
2. Писати для журналу чи газети
3. Створювати драматизацію з розповіді
4. Грати в ансамблі, групі чи оркестрі
5. Конструювати меблі чи одяг
6. Малювати портрети чи займатися фотографією
7. Опанувати дизайн
8. Випускати журнал чи газету
9. Займатися малюванням чи живописом
10. Читати чи писати поезії
11. Створювати декоративні вироби (карбувати, вирізьблювати, випалювати)

С-діяльності

1. Працювати в сфері соціальної підтримки і захисту
2. Опанувати психологію людських взаємин
3. Вивчати факти порушення закону неповнолітніми
4. Дискутувати з питань стосунків між людьми
5. Навчати інших виконувати яку-небудь роботу
6. Читати книги із соціології
7. Допомогати людям з фізичними вадами
8. Допомогати порадою у важких ситуаціях
9. Викладати в навчальних закладах
10. Піклуватися про дітей чи допомагати людям похилого віку
11. Навчатися на курсах гідів чи екскурсоводів

П-діяльності

1. Бути керівником проекту чи якогось заходу
2. Пройти курси чи семінар для керівників
3. Читати про керівників у бізнесі чи уряді
4. Брати участь у політичних кампаніях
5. Організувати власну справу і керувати нею
6. Приймати рішення у важливих і відповідальних справах
7. Впливати на інших людей
8. Бути присутнім на аукціонах, торгах
9. Керувати роботою інших
10. Стежити за кон'юнктурою ринку
11. Організовувати і проводити виборчі кампанії

К-діяльності

1. Утримувати свій робочий стіл і службове приміщення в порядку
2. Працювати з мікрокалькулятором
3. Здійснювати інвентаризацію матеріальних ресурсів
4. Записувати свої витрати
5. Проводити перевірку документації на предмет виявлення помилки чи пропажі
6. Робити математичні розрахунки в бухгалтерії чи бізнесі
7. Вести ділове листування
8. Керувати оргтехнікою, обчислювальними машинами в установі
9. Заповнювати стандартні форми, анкети
10. Навчатися на бухгалтерських курсах
11. Оформлювати і друкувати ділові папери

ЗДАТНОСТІ

Поставте “+” для тих видів умінь, якими ви володієте і які ви можете застосовувати грамотно і компетентно. Поставте “-” для тих видів умінь і здібностей, якими ви ніколи не володіли, а відповідну діяльність ніколи не здійснювали чи здійснювали погано.

Р-здатності

1. Я можу виконувати простий ремонт телевізора чи радіоприймача
2. Я можу ремонтувати меблі
3. Я можу використовувати електромеханічні інструменти (пилку, дріль, токарський чи шліфувальний верстат) для робіт з дерева
4. Я можу читати креслення, ескізи, схеми
5. Я можу зробити простий ремонт електрообладнання
6. Я можу замінити олію чи гуму у легковому
7. Я можу зробити масштабне креслення
8. Я можу користуватися більшістю столярних інструментів
9. Я можу зробити простий слюсарний ремонт
10. Я можу розрахувати кількість матеріалів для проведення ремонту
11. Я можу використовувати електровимірювальні прилади

Д-здатності

1. Я можу використовувати комп'ютер при вивченні наукової проблеми
2. Я можу розібратися у фізичних властивостях багатьох речовин
3. Я можу розшифрувати прості хімічні формули
4. Я можу використовувати калькулятор чи логарифмічну лінійку для наукових досліджень
5. Я можу застосовувати мікроскоп для розв'язання наукових задач
6. Я можу використовувати математичну статистику для рішення наукових проблем
7. Я можу описати основні функції людського організму
8. Я можу застосовувати логарифмічні таблиці
9. Я можу написати реферат з проблеми
10. Я можу назвати три страви з високим вмістом білка

11. Я можу коротко і чітко викласти яку-небудь наукову теорію

A-здатності

1. Я можу написати розповідь
2. Я можу створити рекламний плакат
3. Я можу писати фарбами, аквареллю, ліпити скульптуру
4. Я можу описати людину так, що її можна впізнати
5. Я можу створити сценічне втілення ідеї чи сюжету
6. Я можу написати рекламне оголошення
7. Я можу розробляти дизайн для упаковки продуктів
8. Я можу декорувати робочі приміщення установ
9. Я можу грати в п'єсі
10. Я можу сам виготовити прості прикраси для будинку
11. Я можу виконати художній фотознімок, слайд

C-здатності

1. Я можу добре прийняти гостей
2. Мені легко допомагати іншим у прийнятті рішень
3. Я брав участь в акціях добродійності
4. Мені легко пояснювати які-небудь речі іншим
5. Я можу очолити групову дискусію
6. Мені легко вдається створювати людям гарний настрій
7. Мені легко розмовляти з будь-якими людьми
8. Мені легко вдається допомагати людям планувати їхнє майбутнє
9. Мені легко тренувати інших
10. Мені легко учити інших
11. Я добре розбираюся в людях

П-здатності

1. Я можу організувати роботу інших
2. Я легко оцінюю власні переваги
3. Я легко можу зацікавити інших
4. Я можу організувати і керувати кампанією з продажу
5. Я гарний продавець
6. Я легко планую стратегію для досягнення мети
7. Я гарний публічний оратор
8. Я знаю як стати лідером і домогтися успіхів
9. Я можу відстоювати свою точку зору
10. Я можу розпочати свою власну справу
11. Я можу розвинути в собі бажані якості

K-здатності

1. Я можу обробляти кореспонденцію й інші документи
2. Я можу легко одержати необхідну інформацію з допомогою телефону
3. Я можу вести облік прибутків і витрат
4. Я можу використовувати комп'ютер для аналізу даних бізнесу
5. Я можу друкувати на машинці досить швидко
6. Я можу складати ділові листи

7. Я можу оперувати редактором текстів на комп'ютері
8. Я можу створювати обстановку для ділових зустрічей
9. Я можу працювати на копіювальній машині
10. Я можу швидко знаходити помилки в розрахунках, текстах
11. Я можу успішно користуватися каталогами

ПРОФЕСІЇ

Нижче приводиться перелік професій у бізнесі, промисловості, державних установах, різних видах мистецтва і науки. Поставте "+" для тих видів професій, що вас цікавлять чи подобаються вам. Поставте "-" для тих видів кар'єр, що вам не подобаються чи ви знаходите їх нецікавими.

Р-професії

1. Тесля 2. Фермер 3. Автомеханік 4. Фахівець з електронної апаратури 5. Лісник 6. Шофер 7. Зварювальник 8. Радіоінженер 9. Інженер-механік 10. Гравіювальник, виготовлювач печаток, штампів 11. Економіст-плановик виробництва 12. Інженер-конструктор з розробки інструментів 13. Ювелір, фахівець з обробки коштовного каміння 14. Оператор енергетичного обладнання

Д-професії

1. Інженер-конструктор 2. Технік медичної лабораторії 3. Фізик 4. Хімік 5. Видавець наукового чи науково-популярного журналу 6. Ботанік 7. Хірург 8. Антрополог 9. Сімейний лікар 10. Метеоролог 11. Науковець в області соціальних наук 12. Біолог 13. Науковець дослідницької лабораторії 14. Автор науково-популярних книг і статей

А-професії

1. Письменник 2. Фотограф 3. Музикант-аранжувальник 4. Художник 5. Співак 6. Автор художніх творів 7. Музикант-виконавець 8. Експерт із живопису 9. Журналіст 10. Художник по копіях (копіїст) 11. Видавець газети 12. Актор 13. Архітектор 14. Дизайнер

С-професії

1. Викладач вищої школи 2. Працівник у соціальній області 3. Логопед 4. Учитель школи 5. Психолог 6. Фахівець із сімейного консультування 7. Викладач суспільних і соціальних наук 8. Співробітник служби соціальної підтримки 9. Інструктор молодіжного табору 10. Консультант з вибору професії 11. Соціолог 12. Інспектор по справах неповнолітніх 13. Співробітник служби "телефон довіри" 14. Священнослужитель

П-професії

1. Керівник фірми 2. Керівник готелю 3. Директор на радіо і телебаченні 4. Агент у справах продажу нерухомості (будинків, земельних ділянок) 5. Керуючий розпродажем 6. Завідувач відділом маркетингу 7. Керівник магазину 8. Адвокат 9. Директор рекламної агенції 10. Посередник у торгових операціях 11. Продавець, торговий працівник 12. Суддя 13. Брокер на біржі 14. Начальник спортивної команди

К-професії

1. Економіст 2. Обліковець 3. Секретар-референт 4. Касир банку 5.

Інспектор банку 6. Податковий інспектор 7. Ревізор 8. Контролер кредитів 9. Оператор ЕОМ 10. Судовий виконавець 11. Архіваріус 12. Бухгалтер 13. Нотаріус 14. Бібліотекар

Обробка результатів

1) Після закінчення роботи перевірте, чи немає пропущених пунктів тесту і чи правильно проставлені “+” і “-”.

2) Підрахуйте кількість позитивних відповідей (+) для шкали Р субтеста “Діяльності” і запишіть це число під даною шкалою у відповідній графі бланка відповідей. Те саме проробіть з іншими шкалами: Д, А, С, П, К. Аналогічним образом обробіть відповіді по субтесту “Здатності” і “Професії”.

3) Додайте всі три числа, що відносяться до шкали Р и отриману суму записати в графі “Сума “Р” по трьох субтестах” бланка відповідей. Те саме проробіть і по іншим шкалам.

4) Впишіть букву з найвищим балом у першу комірку графі “КОД”. В другу комірку цієї графі впишіть букву з наступним по величині кількістю балів. Буква з третьою по величині кількістю балів вноситься в третю комірку. Якщо двом буквам відповідає однакова кількість балів, то вони обидві заносяться в графу “КОД” у будь-якому порядку. Отриманий набір букв складає ваш код.

Ключ:

Отриманий код показує ступінь його відповідності кожному із шести типів. Чим вища кількість балів з будь-якої шкали, тим більше відповідність обстежуваного з даним типом і тем сильніші його інтереси у цій галузі. Перша буква коду вказує на тип, якому обстежуваний відповідає більш за все, друга буква — тип, якому він відповідає трохи менше, і третя — тип, із ще меншою відповідністю. Типи, що не ввійшли до буквеного коду — це типи, яким обстежуваний практично не відповідає.

РЕАЛІСТИЧНИЙ ТИП

Віддає перевагу таким видам діяльності

- механічні види діяльності, керування великими машинами, важким устаткуванням, механізмами і використання інструментів, що вимагають точності, спритності, тонкої моторної координації (свердлильний, токарський верстат, бор дантиста, хірургічний скальпель, ювелірні інструменти)
- будівництво, ремонт, військові види діяльності, конструкторські роботи
- будь-яка діяльність, що дає відчутний результат
- віддають перевагу діям над мисленням, конкретним задачам над важкими і абстрактними проблемами.

Здатності, якими володіє Р-тип

- фізична сила, психомоторні навички, ручна спритність
- механічні здібності, винахідливість
- математичні здібності

Особистісні якості і цінності

- емоційна стабільність, надійність
- практичність, ощадливість
- завзятість, наполегливість, впевненість у собі, схильність до ризику, цілеспрямованість
- скромність, сором'язливість, відвертість, щирість, природність
- незалежність, консервативність, схильність до підтримки традиційних цінностей
- повільне прийняття нових ідей, підлеглість, конформність
- роботу виконує без зайвих розмов, працює ретельно, акуратно, систематично
- віддає перевагу чіткому регламенту роботи, бажає знати що, як і коли треба робити
- не любить довгих розмов, переговорів, обговорень
- найбільше не схожий із С-типом. Взаємодія з цим типом може викликати недружелюбність, різкість, непорозуміння. Найбільш близький до Д- і К-типів і бажає працювати з ними

Віддає перевагу оточенню

- природа, сільська місцевість
- мінімальна взаємодія з іншими людьми
- ситуації, що вимагають недбалого одягу
- організації, що мають тверду ієрархічну підпорядкованість і авторитарність (збройні сили, УВС і т.п.)
- фірми, що роблять конкретні, вагомні продукти
- транспорт, інженерні, технічні, енергетичні підприємства

Типове хобі

- реставрація старих механізмів (автомобілі, годинник, фотоапарати і т.п.), ремонт, конструювання, зборка різних пристроїв
- будівельні і відбудовні роботи
- фермерство, облаштування дачі, городництво, садівництво
- полювання, рибальство, туризм
- керування моторними видами транспорту
- фізично небезпечні види спорту, спорт на відкритому повітрі

Професії Р-типу

- тесля, картограф, фермер, інженер, лісничий, пілот, міліціонер, ветеринар, водій, зварник

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ТИП

Віддає перевагу видам діяльності

- збір інформації, її систематизація, аналіз
- виконання складних чи абстрактних завдань
- розв'язання проблем через міркування, аналіз гіпотез і теорій
- незалежна, самостійна робота з опорою на самого себе
- виконання наукової чи лабораторної роботи
- віддають перевагу міркування над діями

Здатності, якими володіє D-тип

- математичні здібності
- аналітичні навички, наукові схильності
- схильності до раціонального логічного аналізу
- навички письмового викладу думки
- раціональність, ерудованість

Особистісні якості і цінності

- незалежність, самостійність, самомотивація, орієнтованість на задачу, заглибленість у роботу
- стриманість, інтроспективність, схильність до аналізу, раціональність, методичність
- допитливість, інтелектуальність, оригінальність, креативність, ерудованість
- впевненість у собі, орієнтованість на нетрадиційні цінності й установки
- стиль роботи: з'ясовує безліч деталей, перш ніж прийти до висновку, хоче з'ясувати причини того чи іншого явища, може занадто сфокусуватися на деталях і не бачити проблему цілком, часто утруднюється висловити свою думку чи прийняти рішення без повторного перегляду інформації
- найбільше несхожий з П-типом. Взаємини з цим типом породжують для D-типу занадто багато проблем і питань. Найбільш схожий з типами Р і А.

Віддає перевагу оточенню

- слабкоструктуровані організації, що надають свободу робочих дій,
- організації, орієнтовані на досягнення, дослідницькі і проектні лабораторії і фірми, університети й інститути
- обмеженість спілкування з іншими людьми

Типові хобі

- робота (часто цілком поглинений роботою і працює по багато годин у день)
- складні види діяльності, що вимагають освоєння багатьох фактів, деталей, принципів (яхтовий спорт, підвідне плавання, альпінізм, астрономія і т.п.)
- комп'ютери: оцінка, програмування, обговорення, читання літератури
- читання наукової літератури

АРТИСТИЧНИЙ ТИП

Віддає перевагу видам діяльності

- художня творчість (живопис, скульптура, фотографія, створення прикрас, дизайн, композиція, літературна творчість і т.п.)
- гра на музичних інструментах
- виконавська акторська діяльність

Здібності, якими володіє A-тип

- уява, креативність
- музичні здібності
- артистичні здібності
- вербально-лінгвістичні здібності

- почуття гармонії, смаку

Особистісні характеристики і цінності

- незалежність, самостійність, нонконформізм
- імпульсивність, експресивність, емоційність, чутливість
- непрактичність, безладність
- інтуїтивність, орієнтованість на цінності краси й естетичності, образність мислення
- прагнення до самовираження, демонстративність
- оригінальність, відкритість, свобода від умовностей
- допускає альтернативні варіанти розв'язання проблем
- найбільше несхожий з К-типом, близький до Д- і С-типу

Віддає перевагу оточенню

- неструктуровані, гнучкі організації, що дають можливість для самовираження (артистичні студії, театри, концертні зали і т.п.)
- організації, що навчають артистичним навичкам (музичні і художні школи, інститути мистецтв і т.п.)
- музеї, бібліотеки, галереї, рекламні і дизайнерські фірми

Типові хобі

- фотографія, малювання, живопис
- відвідування танцювальних і музичних концертів, театрів, музеїв, концертів
- твір поем, розповідей, художнє колекціонування
- гра на музичних інструментах, заняття танцями

Професії А-типу

- артист, архітектор, скульптор, диригент, фотограф, учитель музики, директор музею

СОЦІАЛЬНИЙ ТИП

Віддає перевагу видам діяльності

- орієнтація на роботу в групі з людьми, а не з предметами
- навчання, пояснення, роз'яснення
- надання допомоги, консультування, порад
- організація групових заходів, ведення дискусій

Здібності, якими володіє С-тип

- вербальні здібності
- навички спілкування і взаємодії з людьми
- викладацькі, ораторські здібності
- навички слухання

Особистісні характеристики і цінності

- гуманістичність, ідеалістичність, етичність, відповідальність, моральність
- кооперативність, налаштування на інших, розуміння інших
- тактовні, емоційно теплі, дружні, життєрадісні, оптимістичні
- найбільш несхожий з Р-типом і близький до А- і П-типів

Віддає перевагу оточенню

- соціальні організації, школи, релігійні організації, установи із добору

персоналу

- медичні установи, психіатричні, психотерапевтичні, психологічні консультативні служби
- агенції соціального захисту

Типові хобі

- організація розваг інших
- відвідування суспільних заходів, зборів
- добровільне виконання благодійної і соціальної роботи

Професії С-типу

- учитель, вихователь, працівник сфери охорони здоров'я, соціальний працівник, психолог, священнослужитель

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ТИП

Віддає перевагу видам діяльності

- робота з іншими людьми в організаціях для досягнення організаційних цілей і економічного успіху
- фінансовий і міжособистісний ризик, участь у змагальній діяльності
- продаж, придбання, комерція, підприємництво
- проведення зборів, організація груп, допомога організаціям, компаніям, керування людьми і проектами
- проведення політичних кампаній, виборів, презентацій і т.п.

Здібності, якими володіє П-тип

- організаторські здібності, вербальні здібності, ораторські здібності, здатність переконання
- керівні і лідерські здібності
- соціальні навички і навички міжособистісної взаємодії
- схильність до підприємницької діяльності

Особистісні якості і цінності

- прагнення влади, позиції лідера, високого статусу
- амбіційність, азартність, змагальність, домінантність, самовпевненість, агресивність, авантюризм
- екстравертованість, соціабельність, комунікабельність
- орієнтація на гроші, владу, матеріальне благополуччя
- оптимістичність, енергійність, любов до популярності
- найбільше утруднена взаємодія з Д-типом, найкраще спрацьовується із С- і Д-типами

Віддає перевагу оточенню

- посади в державних і політичних організаціях із владою
- оборутки з великими фінансами
- промислові фірми, компанії з роздрібного й гуртового продажу, агенції з продажу земельних ділянок, будинків, нерухомості, брокерські фірми

Типові хобі

- членство у клубах і організаціях, відвідування зборів
- спортивні змагання як глядач чи учасник
- багатий відпочинок

- розваги, організація вечірок, веселощів
- політична діяльність

Професії П-типу

- комерсант, підприємець, біржовий брокер, адвокат, страховий агент, менеджер

КОНВЕНЦІОНАЛЬНИЙ ТИП

Віддає перевагу видам діяльності

- робота, що вимагає акуратності й уваги до деталей
- керування офісним устаткуванням
- ведення картотек, збереження і систематизація записів, фактів, даних, фінансових книг
- написання ділових звітів, підготовка схем, таблиць, діаграм

Здібності, якими володіє К-тип

- арифметичні здібності
- канцелярські здібності
- ручна тонка моторика

Особистісні якості і цінності

- свідомість, завзятість, практичність, чесність
- організованість, пунктуальність, педантичність, акуратність
- самоконтроль, консервативність, обережність, плановитість, конформність
- ошадливість, зацікавленість у грошах, матеріальному благополуччі
- для ефективного виконання роботи має потребу в чіткому плані, зручний для групової роботи
- найбільш несхожий з типом А, ближче усього до типів Р і П

Віддає перевагу оточенню

- даний тип, також як і тип П, добре працює у великих організаціях, але віддає перевагу не лідерській, а підлеглий ролі
- великі корпорації, фінансові організації, банки, бухгалтерські контори
- відділи контролю якості, архіви, картотеки, інспекції
- добре структуровані організації зі строго ієрархічною структурою

Типові хобі

- колекціонування (марки, монети і т.п.)
- будівля моделей
- проекти поліпшення житла
- участь у цивільних і громадських організаціях
- ігри із зрозумілими і чіткими правилами

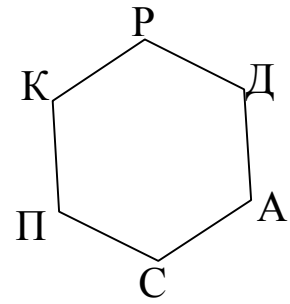
Професії К-типу

- бухгалтер, касир, обліковець, банкір, секретар

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Однорідність. Використовуючи гексагон Голанда (див. рис.) можна визначити однорідність і диференційованість особистості випробуваного. Якщо в код випробуваного входять букви, що розташовані поруч один з одним у шестикутнику, то можна говорити, що інтереси особистості

однорідні. Такі індивіди легше знайдуть задоволення професією, якщо їхній код добре сполучається з кодом їхньої професії. Обстежувані з кодами низької однорідності сутужніше знаходять задоволення професією, навіть якщо їхній код добре підходить до коду професії. Якщо однорідність ваших інтересів низька, то професію слід обирати за першою буквою коду. Інтереси ж, що відносяться до протилежного типу можуть задовольнятися поза сферою роботи, через хобі.

Диференційованість. Для визначення диференційованості інтересів особистості необхідно підрахувати різницю між балами по типах. Якщо різниця між балами менше 8-ми одиниць то вона вважається незначущою і розходження по шкалах розглядаються як несуттєві. Це свідчить про слабку диференційованість особистості і її інтересів. Так, обстежуваний з результатами по тесту Р=30, Д=25, П=23 має слабо диференційовану сферу інтересів і складові частини його коду фактично є однаковими.

Подібну інтерпретацію можна провести за різницею між вищим і нижчим балами по всім шести шкалам. Якщо різниця між вищою і нижчою сумою балів складає 19 одиниць і більше, те можна говорити про досить чітку визначеність сфери інтересів особистості. Якщо різниця між вищим і нижчим балами складає 15 одиниць і нижче, то коло інтересів обстежуваного недостатньо визначене. Його інтереси приблизно однакові у всіх 6-ти типах.

Особи з погано диференційованим колом інтересів часто стикаються з труднощами в складанні списку професій, погано усвідомлюють, що вони хочуть від своєї професійної кар'єри.

До практичного заняття №4

ТРЕНІНГИ З РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Сприйняття

Вправа «Фіксування-знищення»

Зафіксуйте свою увагу на будь-якому предметі. Дивіться на нього невідривно 3-5 секунд, намагаючись на вдиху його «сфотографувати». Закрийте очі і на затримці подиху протягом 3-5 секунд намагайтеся викликати цей предмет у пам'яті, потім на видиху думкою розчиняйте образ (спалюючи, викидаючи куди-небудь тощо). Кожні 3-5 разів змінюйте спосіб утримання-знищення, швидкість, ритм. Постійно шукайте і знаходьте нові способи проведення вправи, викликаючи в собі стан подиву й осяяння. Це дозволить дуже швидко рухатися вперед. Займайтеся цілий день по кілька хвилин. Не слід установлювати твердого, конкретного режиму для проведення вправи. Як показує практика, це рідко призводить до гарних результатів. Набагато продуктивніше займатися за бажанням, досягаючи за допомогою подиву стану творчого підйому.

Починаючи з 5-7 вправ, доведіть їх кількість до 30-50 у день. Ваша задача – навчитися за бажанням «повторювати» образ в уяві і «стирати» його. Тренуватися потрібно не менше двох разів у день по 10-15 хв. Краще, якщо звертання до вправи стане потребою, і заняття перетворяться в задоволення. Дана система не тимчасовий тренінг, вона повинна стати способом життя.

Об'єкти сприйняття необхідно змінювати. Коли ви, наприклад, намагаєтесь викликати в уяві частини тіла, допомагайте собі відчуттями в руці — відчуйте пульс, тепло, теплу хвилю і т.д. Запам'ятаєте, що в момент виконання вправи вас не повинні відволікати ніякі інші думки, голова повинна бути, образно говорячи, «порожньою».

Вправа «Фіксування-утримання»

Протягом 3-10 хв. у стані «порожнечі» у голові дивіться уважно на предмет (дивитися краще в центр, намагаючись охопити його цілком. Потім закрийте очі на 3-4 хв. і постарайтеся викликати відповідний образ як можна яскравіше і чіткіше, бажано в кольорі.

Постарайтеся викликати заданий собі образ 5-10 разів, постійно звіряючи його з оригіналом. Не допускайте одноманітних повторів. Щораз шукайте нове бачення, що повинне переходити в стан подиву і піднімати ваш загальний стан на якісно нову ступінь.

Коли ви навчилися бачити відбитий предмет із закритими очима, переходьте до наступної вправи.

Протягом 3-10 хв. (скільки удасться до появи першої думки) дивіться на предмет, виконуючи усі вищевказані рекомендації. Потім відверніться від предмета на 180° і дивіться на задалегідь заготовлений білий аркуш паперу, намагаючись викликати відповідний образ. Якщо ви легко утримуєте в пам'яті різні предмети, можна перейти до фіксування в уяві

картин, листівок і т.д. Коли досягнете і цієї мети, почніть виконувати вправу з окремими буквами, складами, словами, словосполученнями, реченнями, абзацами, поступово дійшовши до сторінки (фіксування букв книжкових розмірів).

Перед кожною вправою закривайте очі і програвайте в уяві до дрібних деталей хід її виконання, представляючи потрібний вам результат. Цей спосіб дозволяє підвищити ефективність інтелектуальних і фізичних вправ у 2-3 рази. Врахуйте, що будь-яка вправа без думки малоефективна.

Увага

Якщо ви помічаєте, що часто відволікаєтеся під час самостійної роботи або занять, слід «змушувати» себе зосередитися, тренуючи в такий спосіб довільну увагу. Пам'ятайте, що до справи, що ви виконуєте, необхідно виявляти непідроблений інтерес, що забезпечить стійку увагу.

Вправа «Зупинися, мить...»

Протягом дня ви маєте безліч можливостей виконати цю вправу. Спробуйте зупинитися і кинути погляд навколо себе. Закрийте очі і намагайтесь відновити в уяві тільки що побачене. Важливо відчутти відтворену картину всім тілом. Врахуйте, що будь-який предмет, ситуація викликають нехай майже невловимий, але зовсім певний стан тіла. Спробуйте «піймати» цей стан і побачити потрібну картину, допомагаючи станом. Тренуючись таким чином, поступово навчіться запам'ятовувати стан, а потім, при бажанні, його відтворювати. Наприклад, художник, поет, композитор зможе відтворити й утримати стан натхнення.

Спочатку ці операції будуть нагадувати фотографування в тумані. Через певний час «знімок» почне «проявлятися», і поступово ви будете одержувати усе більш чітке зображення. Пам'ятайте, що в момент, коли ви закрили очі, усі думки повинні зникнути. Тренуйтеся так 10-15 разів у день по 15-20 секунд. Поступово доведіть час прояву й утримання «знімка» до 5 хв. Під час виконання вправи виникне відчуття відпочинку і свіжості в голові.

Вправа «Миттєве фото»

Коли ви прогулюєтесь, знаходитесь в транспорті або стоїте в черзі, повправляйтесь у такий спосіб. Швидко погляньте на перехожого, який-небудь предмет і т.п., закрийте очі і спробуйте яскраво і чітко побачити і «утримати» цей образ протягом 2-7 секунд (у залежності від ситуації). Поступово ви навчитеся викликати чітке і яскраве «миттєве фото» і утримувати його в уяві стільки, скільки захочете.

Потренувавшись певний час із закритими очима, переходьте на тренування з відкритими очима.

Вправа «Фігури»

Попросіть кого-небудь розкласти сірники на столі в будь-якому порядку і накрити їх аркушем паперу. На 1-2 секунди його піднімають, і вам відкривається модель-фігура. Подивившись, ви закриваєте очі і намагаєтесь підрахувати кількість сірників. Потім відкриваєте очі і

викладаєте із запасених раніше сірників «сфотографовану» фігуру. Тепер потрібно підняти аркуш паперу і звірити кількість і правильність розташованих вами сірників з оригіналом. В міру тренувань запам'ятовуйте кількість, місце розташування і колір сірників (паличок). Переходити до наступної вправи можна, якщо ви вільно утримуєте в уяві не менше 10 сірників.

Пам'ять

Особливі прийоми запам'ятовування пропонує мнемоніка. Мнемоніка як основна частина тренуваної пам'яті застосовувалася ще в Древній Греції. Уперше мнемонічний прийом був описаний 2,5 тисячі років тому. Сама назва зв'язана з ім'ям богині пам'яті Мнемозіни, що вважалася в давньогрецькій міфології матір'ю всіх муз – богинь мистецтва. Мнемоніка ґрунтується на тренуванні асоціативного мислення. Наприклад, для того щоб запам'ятати назву магазину «Берізка», потрібно відразу ж при прочитанні назви уявити собі білий стовбур цього дерева. Однак щоб добре пам'ятати, потрібно добре забувати непотрібну інформацію.

Вправа «Запам'ятовування логічно не зв'язаного тексту»

Виділіть 3 хвилини на запам'ятовування 20 перерахованих нижче слів (предметів) за номерами:

1. Радіо	8. Кінь	15. Книга
2. Літак	9. Яйце	16. Хліб
3. Лампа	10. Чашка	17. Олівець
4. Сигарети	11. Сукня	18. Завіса
5. Картина	12. Квітка	19. Ваза
6. Телефон	13. Вікно	20. Капелюх
7. Праска	14. Запах	

Закрийте книгу і напишіть по пам'яті назви слів з їх порядковими номерами.

Ефективність вашого запам'ятовування (у %) дорівнюватиме добутку кількості правильно відтворених по порядку слів і 5.

У процесі тренувань придумуйте нові переліки слів, скорочуючи час запам'ятовування до 40 секунд і збільшуючи при цьому відсоток ефективності запам'ятовування.

Порівняйте перший результат з наступними.

Вправа «Запам'ятовування чисел»

Існує багато мнемонічних прийомів для запам'ятовування цифр. Наприклад, заміна цифр буквами. У результаті замість чисел виходять слова, а слова уявляються у вигляді образів, наприклад, німецький вчений і філософ Г.В.Лейбніц застосовував систему, що у російському варіанті виглядає так:

- 1 — Л (латинське l „ел” нагадує одиницю).
- 2 — Ж, Н (мнемонічне речення для запам'ятовування — «дві жінки»).
- 3 — Ш, Щ (букви в написанні мають 3 стовпчики).
- 4 — Ч, Р (приголосні на початку і наприкінці слова «четвер»).

- 5 — П, Б (п'ять починається з букви П, а «б» і «п» співзвучні).
6 — В, Ф (письмове «в» схоже на б, а «в» і «ф» співзвучні).
7 — С, М (у слові «сім» тільки ці приголосні).
8 — Г, К, Х (письмове «г» схоже на 7, а «к» і «х» з ним співзвучні).
9 — Д, Т (письмове «д» схоже на 9, а «д» і «т» співзвучні).
0 — Ц, З (приголосні, що залишились).

Маючи таку таблицю, можна зробити заміну чисел словами. Наприклад, від Москви до Санкт-Петербурга — 725 км. Цим цифрам відповідають букви «М, Н, П», з яких складається фраза «Можна ніч проспати». Все легко запам'ятати, тому що шлях від Москви до Санкт-Петербурга дійсно займає одну ніч.

Г.В.Лейбніц рекомендує також розділяти багатозначні числа на групи. Наприклад» число 683429731 можна представити як 683-429-731. У такому вигляді його легше буде запам'ятати.

Існує найпростіший спосіб створення власних вправ із залученням асоціацій, що допомагають тренуванню пам'яті. Щоб запам'ятати цифри, що складаються з букв (слів) і чисел, спробуйте «приписувати» до них інформацію, що допоможе їх запам'ятати. Наприклад, шифр ВРБ50 можна запам'ятати як 50 «верблюдів».

Вправа «Запам'ятовування осіб з іменами і прізвищами»

Ім'я, як, правило, забувається скоріше, ніж обличчя. Це пояснюється тим, що через зір людина одержує найбільшу інформацію, а ім'я тільки чує. Існують системи для запам'ятовування імен, оволодіння якими є дуже важливим для тих, кому доводиться спілкуватися з великою кількістю осіб (керівники, вчителі тощо).

Цицерон, використовуючи мнемонічну систему, знав напам'ять імена тисяч своїх співгромадян. Першим правилом для запам'ятовування імені є переконання у тому, що під час першого знайомства ви його правильно розчули. Якщо цього не відбулося, попросіть знову назвати ім'я або повторіть його самі. Якщо вас поправлять, не бентежтеся. Навпаки, співрозмовник буде улещений тим, що ви виявляєте інтерес до його імені. Розмовляючи з людиною, вживайте її ім'я якнайчастіше. Крім приємного враження, що ви справите, це допоможе краще запам'ятати ім'я співбесідника.

Імена асоціюються з прізвищами й обличчями. Усі прізвища розділяються на дві категорії — ті, що мають значення, і ті, що його не мають. Наприклад, прізвища Галкін, Щукін, Карась і т.п. мають значення, що асоціюються з представниками фауни і флори, явищами природи, речами, предметами і т.д. А от прізвища Шувалов, Арзуманов і т.п. для більшості людей нічого не означають. Є і третя категорія прізвищ — це прізвища знаменитостей, що самі собою нічого не означають, але дозволяють зв'язувати з ними аналогічні імена. Наприклад, прізвище Шевченко асоціюється в пам'яті з великим українським поетом.

Для кращого запам'ятовування іменам варто надавати значення. Наприклад, прізвище Фіштер може звучати як той, хто «тре фішку на тертці». Наскільки безглузді такі асоціації, не важливо. Більш того, чим безглуздіше, тим краще запам'ятовується.

Як ж асоціювати ім'я з обличчям, коли ви з кимось знайомитеся? Звертайте увагу на ту рису обличчя людини, що звертає на себе увагу. Це можуть бути маленькі чи великі очі, товсті чи тонкі губи, високе чи низьке чоло, шрам, родимка, бородавка — усе, що завгодно. Коли вами зафіксована яка-небудь характерна риса, ви готові асоціювати ім'я саме з цією частиною обличчя. Наприклад, у Мешкової високе чоло. Ви можете уявити мішки, що падають з її чола, як зі стіни, або щось інше. Подумки уявіть собі цю дію, от і усе. Якщо у Роми великий ніс, то можна уявити його ніс у вигляді пляшки рому. Запам'ятовуванню імен допоможе звертання до підставних слів. Наприклад, Оля — «бараболя», Галя — «перша на селі краля» і т.д.

Не менш важливо запам'ятати важливі факти про знайомих. Це необхідно в соціальній і діловій сферах життя. Наприклад, ви познайомилися з Чабанюком, що колекціонує марки. Асоціюйте його з чабаном, характерною рисою обличчя і з марками (подумки приклейте марки на високе чоло чабану).

Кращий спосіб практикуватися в запам'ятовуванні осіб з іменами і прізвищами – почати це робити негайно.

Для запам'ятовування облич з іменами і прізвищами потрібно керуватися наступними рекомендаціями:

1. Протягом 6-7 хвилин намагайтеся розглянути фотографії невідомих вам людей. Перед вами 15 фотографій, розташованих у 3 ряди по 5 штук у кожному. Під фотографіями зазначені імена і прізвища зображених на них людей.
2. Розташуйте фотографії в іншому порядку, забравши імена і прізвища.
3. Назвіть імена і прізвища, асоціюючи їх з обличчями.
4. Перевірте результати.

Пропонуємо деякі поради для розвитку пам'яті:

1. Вірте у свої сили!
2. Підтримуйте максимальний інтерес до виконуваної задачі (запам'ятовуваного матеріалу).
3. Знайте особливості провідного виду своєї пам'яті:

якщо *зорова*:

- а) при сприйнятті на слух фіксуйте матеріал на папері;
- б) читайте самі;
- в) бажано мати в книгах ілюстрації;
- г) підкреслюйте текст олівцем зі своєю системою позначок;
- д) користуйтеся наочними приладдям;

якщо *слухова*:

- а) частіше слухайте інших;

- б) читайте самі вголос;
 - в) працюйте в тихих приміщеннях;
 - г) міркуйте вголос;
- якщо *моторна*:
- а) працюйте, конспектуючи матеріал;
 - б) малюйте таблиці, графіки, діаграми;
 - в) при роботі з предметами намагайтеся усього торкнутися і самостійно виконати дію.
4. Обов'язково розвивайте відстаючі види пам'яті, тому що це знадобиться в практичній роботі.
 5. Тренуйте пам'ять.
 6. Пам'ятайте, що тільки за активної розумової роботи можливе глибоке запам'ятовування.
 7. Користуйтеся раціональними прийомами запам'ятовування:
 - а) зробіть усе, щоб зрозуміти матеріал для запам'ятовування;
 - б) умійте зосереджувати увагу на матеріалі;
 - в) прагніть, щоб запам'ятовування було логічним, усвідомленим, що передбачає уміння складати план матеріалу, що запам'ятовується; поділяти його на частини; виділяти в цих частинах опорні пункти; зв'язувати виділені частини ланцюгом асоціацій; порівнювати і зіставляти в матеріалі об'єкти між собою і шукати в них розходження; класифікувати і систематизувати матеріал.
 8. Обов'язково повторюйте матеріал. Для повторення користуйтеся комбінованим способом: прочитайте і розберіть весь матеріал, поділіть на частини і вивчіть вроздріб, повторіть весь матеріал. Середину завжди варто повторювати ретельніше, тому що вона запам'ятовується гірше!
 9. Учíte і повторюйте матеріал протягом усього семестру, тому що те, що вивчається швидко, так само швидко забувається.
 10. Намагайтеся скласти план матеріалу, що ви відтворюєте у своїй пам'яті.
 11. Викличте в собі образи об'єктів, що пригадуються, що забезпечить більш надійне відтворення в пам'яті необхідної вам інформації.

ГЛОСАРІЙ

А

Аналітичне читання (або читання з опрацюванням матеріалу) – критичний розбір змісту з метою глибокого його вивчення, конспектування найістотнішого. Використовується під час роботи з першоджерелами, часто супроводжується виписуванням фактів, цитат, висновків на картки, складанням тез, рефератів і т. д.

Анотація – невеликий (10-20 рядків) опис змісту книжки або статті, що інколи включає їх коротку оцінку. Анотація слугує, в основному, для орієнтування у пошуках потрібного матеріалу.

Б

Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі повної загальної середньої освіти здобув поглиблену загальнокультурну підготовку, фундаментальні та професійно орієнтовані уміння і знання щодо узагальненого об'єкта праці і здатний вирішувати типові професійні завдання, передбачені для відповідних посад.

В

Вибіркове читання – вид читання, що передбачає певний відбір матеріалу для читання з метою його поглибленого вивчення. Інколи така необхідність виникає, коли треба знайти відповідь на певне запитання, тобто цей вид читання визначається інтересами і практичними потребами читача.

Девіз життя – влучно сформульовані життєва ціль та життєве кредо, які визначають повсякденну поведінку її автора, один з прийомів самовиховання.

Доктор наук – науковий ступінь, який присуджується особам, що захистили докторську дисертацію й мали до того, як правило, вчений ступінь кандидата наук (в Україні) або магістра.

Допрофесійна педагогічна підготовка – формування у молоді інтересу до професії учителя та схильності до педагогічної діяльності, розвиток професійно значущих якостей та властивостей особистості.

Доцент – вчене звання для викладачів вищих закладів освіти, яке присвоюється особам, що мають, як правило, науковий ступінь кандидата наук, друквані наукові праці або винаходи і обрані на посаду.

Е

Емпатія – здатність до співчуття, співпереживання, уміння поставити себе на місце іншої людини.

З

Змішане читання – застосування різних видів читання залежно від змісту матеріалу, цілей і завдань його вивчення.

І

Індивідуальний навчальний план студента – нормативний документ, за яким здійснюється навчання студента з урахуванням вимог освітньо-

професійної програми відповідного рівня підготовки та його особистих освітньо-професійних інтересів і потреб.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – стійка система способів, засобів, творчих прийомів педагогічної діяльності, що обумовлюється індивідуальними здібностями та особливостями особистості учителя.

К

Кандидат наук – перший науковий ступінь в Україні, що присуджується особам з вищою освітою, які склали кандидатський мінімум і захистили кандидатську дисертацію. Ступінь кандидата наук присуджують спеціалізовані ради вищих закладів освіти або науково-дослідних установ.

Кваліфікація – результат навчання за спеціальністю, рівень навченості, готовності до виконання певного виду професійної діяльності за отриманою спеціальністю.

Конспект – короткий виклад прочитаного матеріалу, доповіді, лекції, статті і т. д. Маючи в основі план і тези або план у тезисній формі, легко залучити для їх розкриття фактичний матеріал. Конспект містить в собі не тільки констатувальну, а й аргументувальну частину: приклад, доведення виучуваного матеріалу, приклади, власні думки тощо.

М

Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста отримав поглиблені спеціальні уміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у освітній галузі.

Молодший спеціаліст – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі повної загальної середньої освіти здобув загальнокультурну підготовку, фундаментальні та професійно орієнтовані уміння і знання щодо узагальненого об'єкта праці і здатний вирішувати типові професійні завдання, передбачені для відповідних посад.

Мотиви навчально-пізнавальної діяльності – стимули, які спонукають особистість до активної пізнавальної діяльності у процесі навчання.

Н

Навчальна програма – нормативний документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань та умінь студентів.

Навчальний план – нормативний документ, який складається ВНЗ на основі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення

поточного та підсумкового контролю. У навчальному плані відображається також обсяг часу, відведеного на самостійну роботу.

Навчально-пізнавальна діяльність – процес надбання нових (чи зміни старих) знань, умінь, навиків.

Наскрізне читання (читання підряд) – означає уважне прочитання всього матеріалу. Цей вид читання використовується за необхідності повністю охопити зміст розділу, статті, книги в цілому.

О

Організаційні форми навчання у ВНЗ – зовнішнє вираження узгодженої діяльності викладача та студентів ВНЗ, що здійснюються у певному порядку та режимі (лекції, семінарські, практичні, лабораторні заняття, практикуми тощо).

Особистість – соціальна сутність індивіда, що виявляється у діяльності та спілкуванні.

Особистий план роботи над собою – система заходів діяльності студента, яка має сприяти формуванню у нього особистісних якостей, необхідних майбутньому педагогу.

П

Партитурне читання (динамічне читання) – швидке ознайомлення з книжкою в цілому при великій швидкості читання (за 1,5-2 години прочитується до 200-300 сторінок).

Педагогічна діяльність – особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу від старших поколінь до молодших накопиченої людством культури і досвіду.

Педагогічна майстерність – сукупність знань, певних якостей особистості та способів розумової та практичної діяльності вчителя, які обумовлюють високий рівень його професіоналізму, здатність оптимально розв'язувати його педагогічні завдання.

Післявузівська освіта вчителя – підвищення ефективності професійно-особистісної підготовки учителя, подальше формування професійно-педагогічних умінь, перепідготовка та підвищення кваліфікації з метою задоволення особистих освітніх запитів учителя.

План – короткий, логічно побудований перелік запитань, які розкривають зміст прочитаного матеріалу. У ньому немає конкретного викладу матеріалу, а є структура, що визначає зміст. Щоб уміти складати план, потрібно навчитися виділяти з прочитаного головні думки, встановлювати співвідношення, зв'язки між ними, чітко і коротко формулювати їх.

Повторне читання – читання з метою повернутися до того, що дуже потрібне або не зовсім зрозуміле, через якийсь час є потреба ґрунтовно осмислити його.

Попереднє читання – читання з відзначенням усіх незнайомих, іноземних слів, наукових термінів і понять, щоб у подальшому можна було в'яснити їх значення, наприклад, за словниками чи довідниками.

Професійна компетентність – результат професійної освіти, що містить у собі як зміст професійної підготовки, так і систему непрофесійних знань, що необхідні спеціалісту.

Професійні здібності – індивідуальні особливості особистості, що є суб'єктивними умовами успішної реалізації професійної діяльності.

Професійно-педагогічна культура – міра та спосіб творчої самореалізації особистості учителя у його педагогічній діяльності та спілкуванні, спрямовані на розв'язання педагогічних завдань.

Професіограма вчителя – перелік і опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання професійно-педагогічної діяльності. Компонентами професіограми є властивості і риси, які визначають світоглядну, професійно-педагогічну і пізнавальну спрямованість педагога, вимоги до психолого-педагогічної підготовки вчителя.

Професіоналізм учителя – сукупність освіченості та компетентності вчителя.

Професія – типова, історично сформована необхідна для суспільства діяльність, для виконання якої працівник має володіти певними знаннями, уміннями, навиками, а також мати відповідні здібності та особливості особистості.

Професор – вчене звання, що присвоюється найбільш кваліфікованим викладачам вищих закладів освіти і науковим працівникам науково-дослідних установ. Це звання надається особам, які мають вчений ступінь доктора наук, а в окремих випадках - висококваліфікованим спеціалістам, які не здобули вченого звання, але мають певні заслуги в галузі науки, техніки, з багаторічною педагогічною діяльністю, а також є авторами наукових праць і навчально-методичних посібників.

Профорієнтація – цілеспрямована діяльність педагога з надання допомоги підростаючому поколінню у виборі професії.

Р

Реферат – невеликий цілісний виклад, в якому хоча й коротко, але з мотивуванням, визначеннями і висновками викладаються основні ідеї, положення статті або кількох статей, книг, інколи — визначається своє ставлення до них.

Рефлексія – принцип людського мислення, який спрямовує індивіда на осмислення власних дій, критичний аналіз власного духовного світу.

Рецензія – коротка оцінка виучуваного матеріалу. У ній дається виклад суті проаналізованого матеріалу (статті, книги, доповіді, лекції і т. д.), аналізуються його зміст і форма, відзначаються достоїнства і недоліки, робиться узагальнення. Оціночні судження в рецензії повинні бути переконливо аргументовані.

Робоча навчальна програма – нормативний документ вищого закладу освіти, який розробляється для кожної навчальної дисципліни на основі навчальної програми дисципліни відповідно до навчального плану.

Робочий навчальний план – нормативний документ, який складається ВНЗ на поточний навчальний рік і конкретизує форми проведення навчальних занять, їх обсяг; форми і засоби проведення поточного та підсумкового контролю по семестрах.

С

Самоаналіз – роздуми над своєю поведінкою, окремими вчинками. Його використання допомагає студентам розкрити причини своїх успіхів чи невдач, розвиває самосвідомість і сприяє самопізнанню. Один з прийомів самовиховання.

Самовиховання – свідомо, цілеспрямована та самостійна діяльність особистості з виховання та розвитку самої цієї особистості.

Самозаохочення – один з прийомів самовиховання, який застосовують у випадках, коли студент, долаючи труднощі, виконав складне завдання. До нього вдаються, коли необхідно подолати негативні риси характеру.

Самозвіт – один з прийомів самовиховання, який передбачає звітування особистості подумки перед собою про виконання взятих зобов'язань, плану самовиховання, програми самовиховання. Самозвітом можна займатися і щоденно, відзначаючи, що зроблено протягом дня у плані вдосконалення своєї особистості.

Самозобов'язання – письмово оформлені зобов'язання перед собою за певний період часу домогтися сформування у себе конкретних позитивних якостей чи позбутися якихось недоліків. Вони можуть бути оформлені і у вигляді власних правил поведінки. Самозобов'язання чи правила власної поведінки можуть стати основою для складання плану роботи над собою і програми самовиховання. Один з прийомів самовиховання.

Самоконтроль – у психології один із видів усвідомленої регуляції людиною власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, висунутим вимогам, правилам, зразкам. Один з прийомів самовиховання.

Самонавіювання – психічний вплив людини на саму себе. Цей прийом самовиховання передбачає вплив на самого себе шляхом повторення подумки чи вголос певних суджень до повного оволодіння собою ("Я зможу спокійно вислухати зауваження").

Самонаказ – прийняття особистістю твердого рішення ніколи не відступати від власних принципів, завжди поводитись тільки належним чином. Один з прийомів самовиховання.

Самоосвіта – свідомо, цілеспрямована та самостійна діяльність людини з освіти та розвитку самої цієї особистості.

Самоосуд – один з прийомів самовиховання, який полягає у прояві незадоволення своїми діями, вчинками, поведінкою. Докори сумління пробуджують свідомість, викликають внутрішнє хвилювання і почуття

вини перед іншими. Самоосуд викликає бажання позбутися недоліків у своїй поведінці.

Самооцінка – судження людини про міру наявності у неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком. Один з прийомів самовиховання.

Самопереконавання – один з прийомів самовиховання, який полягає в тому, що студентові у певній конкретній ситуації пропонують знайти аргументи і за допомогою них переконатися в тому, правильно чи неправильно він вчинив. Самопереконавання застосовується у тих випадках, коли людина сприйняла якусь пропозицію, вказівку, наказ, але у неї не вистачає рішучості діяти відповідно до них.

Самоспостереження – спостереження за своїми діями, вчинками, думками, почуттями. Воно є необхідною передумовою контролю особистості за власною поведінкою та діяльністю. Один з прийомів самовиховання.

Система безперервної педагогічної освіти – сукупність основних освітніх програм та навчальних закладів різного рівня, що забезпечують формування та розвиток знань, способів діяльності та професійно-особистісних якостей вчителя протягом усього періоду професійної підготовки до педагогічної праці.

Спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра здобув спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для вирішення складних професійних завдань, передбачених для відповідних посад.

Спеціалізація (додаткова спеціальність) – більш конкретна змістова підготовка у межах основної спеціальності.

Спеціальність – сукупність знань, умінь і навичок випускника, надбаних у процесі навчання за основними освітніми програмами вищої освіти, що забезпечують можливість певного виду професійної діяльності.

Старший науковий співробітник - вчене звання і штатна посада в науково-дослідних установах. Це звання присуджується докторам і кандидатам наук, які мають друковані праці або винаходи і обіймають відповідні посади.

Т

Тези – коротко сформульовані основні думки, положення прочитаного матеріалу. Якщо кожен пункт плану — це запитання, то тези являють собою узагальнену, коротку на нього відповідь. Вони виражають саму сутність, але не розкривають змісту.

Толерантність – терпимість до інших думок, вірувань та поведінок.

У

Учитель – особа, що здійснює практичну діяльність з виховання, освіти та навчання дітей та молоді, і має спеціальну підготовку у цій галузі.

Ц

Цитата – дослівна витримка з книги, що найбільш характерно відображає ту чи іншу думку автора. Тут же вказуються автор, назва його роботи, місце і рік видання, а також сторінка.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні документи

1. Декларація прав дитини // Відродження. – 1999. – №1. – С. 18.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К., 1994. – 62с.
3. Державна програма «Вчитель» // Директор школи. – 2002. – №23-24 (червень). – С.3-23.
4. Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №28.
5. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта. – 2002. – 20-27 лютого. – С.5-12.
6. Закон України «Про освіту». – К., 1996.
7. Концепція педагогічної освіти. – К.: Либідь, 1991.
8. Національна доктрина розвитку освіти. – К., 2002. – 24 с.

Підручники та посібники

1. Вступ до спеціальності: Навчально-методичний посібник для студентів педагогічних закладів освіти / За ред. Н.І.Лювець. – Ніжин: Видавництво НДПУ, 2003. – 89 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, – 1997. – 376 с.
3. Мазоха Д.С. На шляху до педагогічної професії: Вступ до спеціальності: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 168 с.
4. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 2-е вид. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2003. – 136 с.
5. Щербак К.Й. Вступ до спеціальності: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1990. – 85 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Підручники та посібники

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: історія, теорія. Підручник для студентів, аспірантів. — К.: Либідь, 1998. — 500 с.
2. Батурина Г.И., Кузина Т.Ф. Введение в педагогическую профессию: Учебное пособие для студентов средних педагогических учебных заведений. – Москва: Академия, 1999. – 176 с.
3. Введение в педагогическую деятельность: Учебное пособие для

- студентов высших педагогических учебных заведений / А.С.Роботова, Т.В.Леонтьева, И.Г.Шапошникова и др. – Москва: Академия, 2000. – 208 с.
4. Введение в специальность: Учебное пособие для студентов пединститутов / Л.И.Рувинский, В.А.Кан-Калик, Д.М.Гришин и др. – Москва: Просвещение, 1988. – 208 с.
 5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Посібник для вузів. – Рівне, 1996. – 240 с.
 6. Кукушин В.С. Введение в педагогическую деятельность: Учебное пособие. – Ростов на Дону: Издательский центр "МарТ", 2002. – 224 с.
 7. Мижериков В.А. Введение в педагогическую деятельность. – М., 2002.
 8. Мижериков В.А., Ермоленко М.И. Введение в педагогическую деятельность: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. – Москва, 1999. – 288 с.
 9. Никитина Н.Н., Кислинская Н.В. Введение в педагогическую деятельность: Теория и практика: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – Москва: Издательский центр "Академия", 2004. – 224 с.
 10. Орлов А.А., Агафонова А.С. Введение в педагогическую деятельность: Практикум: Учебно-методическое пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Под ред. А.А.Орлова. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 256 с.

Практичне заняття 1

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Минск, 1990.
2. Белухин Д.П. Учитель – от любви к ненависти: Техника профессионального поведения. – Москва: Народное образование, 1999. – 114с.
3. Болсун С. Модель ідеального вчителя // Рідна школа. – 1999. – №2. – С.55-59.
4. Демакова И.Д. Должность или призвание: Книга для учителя. – Москва, 1991.
5. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність – мистецтво навчально-виховної дії // Гуманітарні науки. – 2002. – №1. – С. 6-14.
6. Кан-Калик В.А., Никандров И.Д. Педагогическое творчество. – Москва: Педагогика, 1990. – 144 с.
7. Коберник О. Проблема цілеутворення в теорії і практиці виховання// Рідна школа. - 2002.- №11.- С. 23-25.
8. Комісарова Т. Управління виховним процесом сучасної загальноосвітньої школи // Рідна школа. – 2001. – №9. – С. 17-19.
9. Кондратенков А.Е. Труд и талант учителя. – Москва, 1985.
10. Логачевська СП. Дійти до кожного учня / За ред. О.Я.Савченко. – К.: Радянська школа, 1990. – 158 с.

11. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя. – Москва: Педагогика, 1985. –158 с.
12. Макаренко А.С. Педагогическая поэма // Сочинения. – Т. 1. – Москва, 1983.
- 13.Мудрик А.В. Учитель: мастерство и вдохновение. – Москва: Просвещение, 1986. – 160 с.
- 14.Орлов А.А. Современный учитель: социальный престиж и профессиональный статус // Педагогика. – 1999. – № 7.
- 15.Писаренко В.И., Писаренко И.Я. Педагогическая этика: Популярный очерк. – Минск: Народная асвета, 1973. – 192 с.
- 16.Романова Е.С. Психологические основы профессиографии / Е.С.Романова, Г.А.Суворова. – Москва, 1990.
- 17.Синенко Б.Я. Профессиограмма учителя // Педагогика. – 1999. – № 5. – С.45-51.
- 18.Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя. – К.: Радянська школа, 1981. – 247 с.
- 19.Сорочинська В.Є. Цілісне становлення особистості майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. – 1999. – №3. – С 88-95.
- 20.Спирин Л.Ф. Профессиограмма общепедагогическая // Завуч. – 1994. — №4. – С.130-140.
- 21.Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.3. – С. 7-179.
- 22.Терлецька Л. Діагностика професійних рис педагога // Психолог. – 2002. – №8. – С.6-11.
- 23.Чернокозов И.И. Профессиональная этика учителя: Книга для учителя. – К.: Радянська школа, 1988. – 223 с.

Практичне заняття №2

1. Аминов Н.А. Диагностика педагогических способностей / Под ред. М.Гинзбурга. – М., 1997.
2. Бериулава Г. А. Стиль индивидуальности: Теория и практика. – М., 2001.
3. Бобрівський В. Проблеми психолого-педагогічної підготовки вчителя до роботи в сучасній школі // Рідна школа.- 2002.- №3.- С.22-26.
4. Васильков В.М. Соціально-психологічні питання професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах// Педагогіка і психологія. - 1999. - №3. – С. 59-66.
5. Вовк А. Екзистенціальна фрустрація та спрямованість особистості // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002.- №2.- С.147-154.
6. Вульффов Б. З. Учитель: Профессиональная духовность // Педагогика. – 1995. – №2.
7. Герасимова О.А. Комплекс методик для личностно-профессионального самопознания будущего учителя. – К.: ООО "Международное финансовое агентство", 1997. – 76 с.

8. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. – К.: Либідь, 1991.
9. Коссов Б.Б. Личность и педагогическая одаренность: Новый метод. – М., 1998.
10. Митина Л. М. Эмоциональная гибкость учителя: Психологическое содержание, диагностика, коррекция. – М., 2001.
11. Митрофанов Н.Г. Учительское ученичество. – М., 1991.
12. Профессиональная культура учителя / Под ред. В.А.Сластенина. – М., 1993.
13. Психологія вчителя // Психолог. – 2002. – №25-28. – С.57.
14. Синиця І.О. Про педагогічний такт учителя. – К.: Радянська школа, 1969.
15. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения: Учеб. пособие. – М., 1998.
16. Стрельников С. Розвиток особистісних смислів і ціннісних орієнтацій педагога // Шлях освіти. – 2001. - №2. – С. 11-13.
17. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым директором школы. – М., 1982.
18. Щербина С. Формування активної професійної позиції у майбутніх педагогів // Рідна школа. – 2001. – №1. – С. 66-69.

Практичне заняття №3

1. Арефьев И.П. Профориентация: Ученик, учитель, вуз // Педагогика. – 1995. – № 3.
2. Болюбаш Я. Державна програма "Вчитель" – поступ назустріч учителю // Рідна школа. - 2002.- №10.- С. 3-7.
3. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. — К.: ВВП "Компас", 1997. — 64 с.
4. Высшая школа за рубежом: Система образования и уровни подготовки кадров: Информационный сборник. – М., 1992.
5. Георгиева Т.С. Высшая школа США на современном этапе. – М, 1989.
6. Гершунский Б.С. Педагогические аспекты непрерывного образования // Вестник высшей школы. – 1987. – № 8. – С. 15-22.
7. Захаров Н.И. Профессиональная ориентация школьников. – М., 1989.
8. Лемківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навчальний посібник. – К., 2001. – 128 с.
9. Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Філіпенко Н.І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: Навчальний посібник. – К., 1997. – 168с.
10. Савченко О. Особистісно-орієнтована підготовка майбутнього вчителя // Педагогічна газета.- 2001. - №7. – С. 1.
11. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів // Освіта України. – 2001. - №42. – С. 6.

12. Сігаєва Л.Є Проблема підготовки й підвищення кваліфікації вчителів у контексті неперервної освіти // Педагогіка і психологія. – 1999. - №3. – С. 95- 101.
13. Сметанський М. Шляхи удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів // Шлях освіти. - 2002.- №4.- С. 36-40.
14. Хазратова Н. В. Включення студента до соціально-психологічного простору ВНЗ: типи особистісних проблем та консультативна робота з студентами // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №2. – С. 5-8.

Практичне заняття №4

1. Аверин Н.А., Львов Е.С. Как научиться учиться. — К., 1988. — С.27-28.
2. Вербицкий А. А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении. – М., 2000.
3. Головка Л. Активізація самостійної роботи студента під час лекційних занять // Освіта і управління. – 2002.- №1. - Т.5. – С.147-150.
4. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності // Рідна школа. – 2005. – №8. – С.22-24.
Панасенко Е. Самостійна робота студентів у вищому педагогічному навчальному закладі// Рідна школа. – 2007. – №5. – С. 22-25.
Поляков М., Носенко Е. Самостійна робота студентів // Освіта. – 2005. – №46. – С. 2.
5. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М., 1996.
6. Как развивать память / И.Ю.Матюгин, Е.И.Чакаберия, И.К.Рыбникова, Т.Б.Слоненко, Т.Н.Мазина. - Донецк: Сталкер, 1997. - 448 с.
7. Кубрушко П. Ф. Содержание профессионально-педагогического образования. – М., 2001.
8. Лёзер Фр. Тренировка памяти. – М., 1979. – 167 с.
9. Маркова А. К. Формирование мотивации учения. – М., 1990.
10. Рейс Ф. 500 советов студентам. – М., 1996.
11. Резнік Т.І. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників // Практична психологія та соціальна робота. – 2002.- №1. – С.1-3.
12. Рогов Е.И. Личность учителя: Теория и практика. – Ростов н/Д, 1996.
13. Романова Е С. Психологические основы профессиографии. – М., 1990.
14. Самоутна Н. В. Психология и педагогика профессиональной деятельности: Учебник. – М., 2000.

Лабораторні заняття

1. Андреев О. А. Учитесь читать быстро. – М., 1991.
2. Бабанский Ю.К. Рациональная организация учебной деятельности. - М., 1981. - №3. - Сер. Педагогика и психология.
3. Бухвалов В. А. Алгоритмы педагогического творчества. – М., 1993.

4. Вчись вчитися: Методичні рекомендації по самостійній роботі студентів. - Тернопіль, ТДПУ, 1989
5. Гецов Г. Работа с книгой: рациональные приемы. – М.: Книга, 1984. – 120 с.
6. Девдера М. Таємниці словесної творчості: Кн. для вчителів. – Вінниця: ПП "Видавництво "Тезис", 2003. – С.110-116.
7. Кузнецов О. Техника быстрого чтения. – М., 1977.
8. Лёзер Фр. Рациональное чтение: более быстрое и основательное. – М., 1980. – 160с.
9. Лесин В.М. Як працювати з книгою: Метод. посібник. – К.: Вища школа, 1989. – 71с.
- 10.Макогон К.В. Формувати готовність педагога до пошукової діяльності // Педагогіка толерантності. - 2001. – №4. – С. 41-46.
- 11.Павлова В. П. Обучение конспектированию. – М., 1983.
- 12.Примаковский А. П. О культуре чтения. – М., 1989.
- 13.Раченко И. Л. НОТ учителя. – М., 1989.
- 14.Рейс Ф. 500 советов студентам. – М., 1996.
- 15.Штернберг Л. Ф. Скоростное конспектирование. – М.,1988.
- 16.Як ефективно працювати з книгою: Пам'ятка першокурснику. – К.: Нац. тех.ун- т України "КПІ", 1995. – 21с.